

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KANUNA AYKIRI TOPLANTI VE GÖSTERİ
YÜRÜYÜŞÜ SUÇU

GÖZDE TÜRKELİ
2501140525

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ SELMAN DURSUN

İSTANBUL - 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : GÖZDE TÜRKELİ

Numarası : 2501140525

Anabilim Dalı /
Anasat Dalı / Programı : KAMU HUKUKU

Danışmanı : DR. ÖĞR. ÜYESİ SELMAN DURSUN

Tez Savunma Tarihi : 04.09.2019

Saati : 16.00

Tez Başlığı : KANUNA AYKIRI TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ SUÇU

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF. DR. ADEM SÖZÜER		
2-DOÇ. DR. BURAK GEMALMAZ		Kabul
3-DOÇ. DR. MURAT VOLKAN DÜLGER		Kabul
4-DR.ÖĞR. ÜYESİ SELMAN DURSUN		Kabul
5-DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET MADEN		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DR. ÖĞR. ÜYESİ İZZET MERT ERTAN		
2-DR. ÖĞR. ÜYESİ ZAFER İÇER		

ÖZ

KANUNA AYKIRI TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ SUÇU GÖZDE TÜRKELİ

Türk hukuk düzeninde toplanma hakkının çağdaş ve demokratik bir toplum düzeni açısından önemine, kapsamına ve sınırlama nedenlerine yer veren pek çok eser bulunmakla birlikte, toplanmaların ceza hukuku boyutunu inceleyen sınırlı sayıda eser mevcuttur. Elinizdeki çalışmada, 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’nun 28. ve 34. maddeleri arasında düzenlenen çeşitli suç ve ceza hükümleri tasnif edilerek, bu hükümler arasında en önemli suç tiplerinden biri olan ve Kanun’un 28. maddesi 1. fıkrasında düzenlenen kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme, yönetme ve düzenleme/yönetme hareketlerine katılma suçu incelenmektedir. İncelememizde bu suç “kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu” olarak kısaca adlandırılmış ve 5237 sayılı TCK’nın sistematığı ile birlikte doktrinde hâkim hale gelen suç inceleme metoduna göre suçun analizi yapılmıştır.

Kanuna aykırı toplanmalar, Kanun’un 23. maddesinde bentler halinde sıralanmıştır. Söz konusu bentler suçun tipikliğini tespitinde belirleyici unsurlardandır. Bununla birlikte, suç teşkil eden toplanmalardan bahsedebilmek için öncelikle anayasal bir hak olan toplanma hakkının çerçevesinin çizilmesi gereklidir. Hakkın özüne müdahale eden yaptırımlar başta Anayasa m. 34 hükmü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 11 ve beraberindeki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları olmak üzere hakka yer veren uluslararası sözleşmelerden hareketle ortaya konulmuştur. Bu bilgiler ışığında bildirim yükümlülüğüne uyulmamasına rağmen barışçıl şekilde düzenlenen toplanmalar, basın açıklamaları ile ani nitelikteki toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin özel durumu çalışmamızın “hukuka aykırılık unsuru” başlığında mercek altına alınmıştır. Mahkûmiyet kararlarına konu olmakla birlikte demokratik bir tepki niteliğinde sayılan miting, yürüyüş ve diğer protesto biçimlerine doktrinin yanı sıra bireysel başvuru kararları ve yargı içtihatlarından yararlanmak suretiyle yer verilmiştir. Nihayetinde, suçun özel görünüş biçimleri, yaptırım ve muhakeme kurallarına yer verilerek suç incelemesi tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kanuna aykırı toplanma, toplantı ve gösteri yürüyüşü, düzenleme ve yönetme, toplanma hakkı, toplanma özgürlüğü, ifade özgürlüğü, protesto.

ABSTRACT

UNLAWFUL ASSEMBLY AND DEMONSTRATION CRIME

GÖZDE TÜRKELİ

While the right of assembly has been well-studied by legal scholars in terms of its importance in a democratic society, its extent and limitations, the criminal law dimension of the assemblies remained under-explored in the legal literature. This thesis hopes to classify and analyse a variety of crimes and sentences adopted by the Law n.2911 on Assemblies and Demonstrations, by focusing one of the most important crime introduced by this Law, namely the article 28/1 on organizing or managing an unlawful assembly or demonstration and participating in their activities. Throughout this thesis, this crime will be named as “unlawful assembly and demonstration crime” and will be analysed by the commonly accepted crime analysis method in the Turkish Criminal Law doctrine.

Unlawful assemblies are enumerated in article 23 of the Law on Assemblies and Demonstration. These clauses are the determining factors to identify the typicality of the crime. Nevertheless, it is essential to establish first the framework on the right for assembly, which is a constitutional right in order to study assemblies constituting a crime. All sanctions interfering the essence of the right will be outlined in the light of the article 34 of the Turkish Constitution, article 11 of the European Convention on Human Rights and its respective case-law as well as the other international treaties containing a clause on this right. In the light of the information given above, all peaceful assemblies without prior notice, press statements as well as the spontaneous assemblies and demonstrations will be put under the microscope under the title of “the element of unlawfulness”. This study will address meetings, demonstration marches and other forms of protests subjected to the conviction by referring not only the legal doctrine but also the decisions on the individual applications and respective case-law. Finally, a theoretical debate on the special aspects of the crime, the sanctions to be applied as well as the principles and the rules of criminal procedure will give this study its final form and conclude related arguments.

Key words: Unlawful assembly, meeting and demonstrations, organising and managing, right to assembly, freedom of assembly, freedom of speech/ expression, protests.

ÖNSÖZ

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerine ilişkin 2911 sayılı Kanun’da yer alan kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşlerini düzenleme, yönetme ve bu hareketlere katılma suçu, tez konumuz olarak belirlenmiş olup, suçun kanuni tanımı ve korunan hukuki değeri ortaya konulduktan sonra suç inceleme metoduna göre analizi yapılmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında başta tez danışmanım olmayı kabul ederek, yönelttiğim soruları ilgiyle dinleyip tez konumun belirlenmesinde ve içeriğinin şekillenmesinde akademik birikimi ile katkı sunan saygıdeğer hocam Dr. Öğr. Üyesi Selman DURSUN’a, tez sürecindeki ilgi ve desteği için değerli hocam Prof. Dr. Adem SÖZÜER’e ve yaklaşık bir senedir araştırma görevlisi olarak Özyeğin Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde birlikte çalıştığım, anlayışı ve yardımlarıyla akademik gelişimime yardımcı olan Doç. Dr. Altan HEPER’e teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Çalışmanın hazırlık sürecinde, Erasmus değişim programı vesilesiyle bir süre bulunduğum Università degli Studi di Milano kütüphanesi, toplanma hakkına ilişkin farklı ülke uygulamalarını karşılaştıran İngilizce kaynaklara ulaşmamı sağlayan adres olmuştur. Kullandığım İtalyanca ve Fransızca düzenlemelerin çevirisi ve yorumlanmasında yardımcı olan sevgili dostum ve doktora öğrencisi Damla KUZ’a, tez sürecimin tamamı boyunca maddi-manevi yanımda olan, saatlerce süren tartışmalarımız sayesinde tezimin olgunlaşmasına ve zenginleşmesine yardım ederek katkı sunan doktora öğrencisi Av. Erdi YETKİN’e, sevgisi ve sabrıyla yanımda olan annem Şükran TÜRKELİ’ye ve bu tez sürecinde desteğini benden esirgemeyen bütün dostlarıma çok teşekkür ederim. Bu çalışma, yakın bir süre önce kaybettiğim babamın kıymetli hatırasına adanmıştır.

İstanbul, 2019

Gözde Türkeli

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞLERİNE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR, TOPLANMA HAKKININ KAPSAMI

I. BİR HAK VE ÖZGÜRLÜK OLARAK TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞLERİ.....	4
A. Temel Kavramlar	6
1. Toplantı.....	6
a. Toplantının Tanımı	6
b. Toplantının Unsurları	8
(1) Kişi Unsuru.....	8
(2) Amaç Unsuru.....	10
(3) Süre Unsuru	11
(4) Ortak Yer Unsuru	13
(5) Tartışmalı Bir Kriter: Düzenleme Unsuru	14
c. Toplantı Türleri	16
(1) Genel ve Özel Toplantılar	16
(2) Açık ve Kapalı Yer Toplantıları	19
(3) Ani ve Planlı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri.....	22
2. Gösteri Yürüyüşü.....	24
B. Toplanma Hakkı	25
1. Hakkın Niteliği ve Benzer Hak ve Özgürlüklerle İlişkisi.....	25
a. Düşünce ve İfade Özgürlüğü ile İlişkisi.....	28
b. Siyasal Haklar ile İlişkisi	30
c. Basın Özgürlüğü ile İlişkisi.....	31

d. Dernek Özgürlüğü ile İlişkisi	32
e. Sivil İtaatsizlik Eylemleri ile İlişkisi.....	33
2. Hakkın Düzenlenmesine İlişkin Sistemler.....	36
a. Bastırıcı Sistem	37
b. Önleyici Sistem	38
c. Ön Bildirim Sistemi	39

II. HAKKIN TARİHSEL GELİŞİMİ, ULUSAL VE ULUSLARARASI HUKUKİ DÜZENLEMELERDEKİ YERİ 40

A. Hakkın Tarihsel Boyutu ve Mukayeseli Hukuktaki Görünümü	40
1. Antik Çağ ve Ortaçağ'da Hakkın Nüveleri.....	40
2. Fransız Devrimi'nden Günümüze Hakkın Gelişimi ve Mukayeseli Hukuktaki Yeri	42
B. Uluslararası Belgelerdeki Yeri.....	48
1. Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Bildirisi	48
2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.....	49
3. Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi.....	50
4. Çocuk Hakları Sözleşmesi	51
5. Kopenhag Belgesi, Paris Şartı ve Diğer Sözleşmeler	52
C. Türk Mevzuatındaki Yeri.....	53
1. II. Meşrutiyet Dönemindeki Gelişmeler	53
2. Cumhuriyetin Kuruluş Evresi ve 1924 Anayasasındaki Gelişmeler	55
3. 1961 Anayasası ve Hakkın İlişkin Gelişmeler	56
a. 6761 Sayılı Kanun.....	57
b. 171 Sayılı Kanun.....	58
4. 1982 Anayasası ve 2911 Sayılı Kanun	61

İKİNCİ BÖLÜM

2911 SAYILI KANUNDA YER ALAN CEZAİ HÜKÜMLER VE KANUNA AYKIRI TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ SUÇU

I. 2911 SAYILI KANUNUN ÖNGÖRDÜĞÜ SİSTEM.....	66
A. Genel Açıklamalar	66
B. Kanun'un Öngördüğü Sınırlama ve Yasaklar.....	68
1. Mekan Yasakları	69

2. Süre ve Zaman Sınırlaması	73
II. İLGİLİ CEZAİ HÜKÜMLER VE SUÇLARIN TASNİFİ.....	74
A. Toplanma Hakkını Koruyan Ceza Hükümleri	75
B. Toplanma Hakkını Sınırlandıran Ceza Hükümleri	76
III. KANUNA AYKIRI TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ SUÇUNUN İNCELENMESİ	86
A. Kanuni Tanım ve Korunan Hukuki Değer.....	86
1. Kamu Düzeni Kavramı	89
2. Devlet Güvenliği Kavramı.....	90
3. Kamu Güvenliği Kavramı.....	91
4. Genel Değerlendirme	92
B. Suçun Unsurları	94
1. Maddi Unsurları.....	94
a. Hareket	94
(1) “Kanuna Aykırı” İfadesinin Nitelendirilmesi.....	94
(2) Suçun Seçimlik Hareketleri.....	102
i. Kanuna Aykırı Toplantı veya Gösteri Yürüyüşleri Düzenlemek	103
ii. Kanuna Aykırı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerini Yönetmek ...	105
iii. Düzenleyenlerin veya Yönetenlerin Hareketlerine Katılmak	108
(3) Hareketlerin Yapısı ve Şekline Göre Suçun Özellikleri.....	111
b. Konu.....	114
c. Fail	117
d. Mağdur	120
2. Manevi Unsur	123
3. Hukuka Aykırılık Unsuru	125
a. Hakkın Kullanımı.....	126
(1) Hakkın Kullanımına İlişkin Genel Çerçeve	126
(2) Toplanma Hakkının Kullanımı Çerçevesinde Değerlendirilen Haller	127
i. AİHM Tarafından Korunan Barışçıl Toplanmalar	128
ii. İç Hukukta Kanuna Aykırı Olmasına Rağmen Korunan Toplanmalar	132
iii. Basın Açıklaması Niteliğindeki Toplanmaların Özel Durumu ..	136

b. Diğer Hukuka Uygunluk Nedenleri	140
--	-----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUSURLULUK, SUÇUN ÖZEL GÖRÜNÜŞ BİÇİMLERİ, YAPTIRIM VE ÖZEL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

I. KUSURLULUK	141
A. Genel Olarak	141
B. Yığın Psikolojisi	145
II. SUÇUN ÖZEL GÖRÜNÜŞ BİÇİMLERİ	150
A. Teşebbüs	150
B. İştirak	153
C. İçtima	157
1. Görünüşte İçtima Halleri	158
a. Suçun Kanuni Tanımında Yer Verilen İçtima Düzenlemesi (Tali Norm Niteliği)	158
b. Tüketen-Tüketilen Norm İlişkisi Bağlamında Suç Yapısının İrdelenmesi	163
2. Diğer İçtima Halleri	167
III. YAPTIRIM.....	170
A. Öngörülen Ceza Miktarı	170
B. Mukayeseli Hukuk Açısından Bir Değerlendirme.....	175
IV. MUHAKEME KURALLARI.....	177
SONUÇ	179
KAYNAKÇA.....	185

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
a.e.	:	Aynı eser
a.g.e.	:	Adı Geçen Eser
AGİT	:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
a.g.m.	:	Adı Geçen Makale
AİHM	:	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	:	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Appl. No	:	Application No
AÜHF	:	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
AÜSBF	:	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
AYM	:	Anayasa Mahkemesi
BM	:	Birleşmiş Milletler
B.N.	:	Başvuru No
Bkz./bkz.	:	Bakınız
C.	:	Cilt
CD.	:	Ceza Dairesi
CGK	:	Ceza Genel Kurulu
CMK	:	Ceza Muhakemesi Kanunu
dp.	:	Dipnot
E.	:	Esas Numarası
İÜHF	:	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi

K.	:	Karar Numarası
K.T.	:	Karar Tarihi
m.	:	Madde
MSHS	:	Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
ODIHR	:	Office for Democratic Institutions and Human Rights
OSCE	:	Organization for Security and Co-Operation in Europe
para./par.	:	Paragraf
PVSK	:	Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu
R.G.	:	Resmi Gazete
s.	:	Sayfa
S.	:	Sayı
SBF	:	Siyasal Bilgiler Fakültesi
TBB	:	Türkiye Barolar Birliği
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	:	Türk Ceza Kanunu
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TGYK	:	Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu
TMK	:	Terörle Mücadele Kanunu
TODAİE	:	Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
v.	:	versus
vd.	:	Ve diğerleri, ve devamı

Vol. :

Volume

YCGK

: Yargıtay Ceza Genel Kurulu

GİRİŞ

Toplanma hakkı, ifade özgürlüğünün özel ve kolektif bir kullanım biçimi olarak, bireylerin sorunlarını, şikayetlerini, siyasi eleştirilerini ve hak taleplerini tekil ve cılız sesler olmanın ötesine taşıyan bir haktır. Bireylerin yanı sıra, sendika, meslek kuruluşu, dernek ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarının sıklıkla başvurduğu bir araçtır. Bu hak, kamuoyunun dikkatini çekmek amacıyla geniş kitlelerin katılımıyla düzenlenen mitinglerin ve kapalı yer toplantılarının yanı sıra, bir grubun kamusal bir alanda kısa süreli bir basın açıklaması, oturma eylemi ve gösteri yürüyüşü yapması şeklinde de karşımıza çıkabilir. Özellikle toplumda kökleşmiş sorunların öznelere, görmezden gelinmiş dezavantajlı grupların, üniversite öğrencilerinin ve işçi sınıfının “sesi ve görüntüsü” bu hak sayesinde büyük şehirlerin meydanlarında ve sokaklarında kendine yer bulmaktadır.

AİHM’in değerlendirme kriterlerine göre, toplanma hakkı demokratik bir toplumun vazgeçilmez unsurları olan çoğulculuk, açık fikirlilik ve toleransın varlığına bağlıdır. Aynı zamanda hakka verilen önem toplumların yapısı ve demokratik toplum kültürü açısından bir turnusol kâğıdı işlevi görmektedir.

Toplanma hakkını düzenleyen Anayasa’nın 34. maddesi uluslararası standartlarla uyumlu olmasına karşın, özellikle 2911 sayılı Kanun ve ilgili uygulama yönetmeliği sıkı şekil şartları ve öngördüğü yasaklar nedeniyle oldukça tartışmalı hükümler içermektedir. Diğer taraftan AİHM’in resmi sitesinde yer alan istatistiklere bakıldığında, mahkemenin 1959-2018 yılları arasında AİHS m. 11 açısından incelediği ve ihlal kararı verdiği 262 dava dosyasının 95’inin Türkiye’ye ait olduğu görülmektedir. Bu rakam ile Türkiye, AİHS’e taraf 47 ülke arasında toplanma hakkını ve örgütlenme özgürlüğünü en çok ihlal eden ülke konumundadır¹.

Elinizdeki çalışmanın temel fikri ve sorusu, Türkiye’nin bu hakka ilişkin sorunlu uygulamasından hareketle, iç hukukta 2911 sayılı Kanun uyarınca hangi toplanmaların kanuna aykırı olarak nitelendirildiği ve hakkın kullanımının hangi şart

¹ Mahkemenin resmi sitesinde yer alan istatistiklere göre, 11. madde açısından 35 ihlal ile Rusya ikinci sırada, 30 ihlal ile Azerbaycan üçüncü sırada yer almaktadır. Bkz. (Çevrimiçi), https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2018_ENG.pdf, 15.06.2019.

ve sınırlara tabi olarak cezai yaptırıma tabi olduğu meselesidir. Hakkın kapsamı ile suç teşkil eden toplantı ve gösteri yürüyüşleri arasındaki farkı ortaya koyan suç tipi, bu Kanun'un 28. maddesi 1. fıkrasında düzenlenen *kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu* olduğundan, tez konumuz bu suçun incelenmesi olarak belirlenmiştir.

Çalışmamızın ilk bölümünde, incelediğimiz suçun konusunu oluşturan ve 2911 sayılı Kanun çerçevesinde sınırları çizilen toplantı ve gösteri yürüyüşü kavramlarının içeriği, tanıma ilişkin unsurlar, bu tanımlardan hareketle toplanma hakkının kapsamı, bu hakla başta ifade özgürlüğü olmak üzere benzer nitelikte olan hak ve özgürlüklerin ilişkisi, hakkın tarihsel gelişimi ve buna bağlı olarak düzenlendiği ulusal ve uluslararası belgelere yer verilmiştir. Bu başlıklara ilişkin yaptığımız değerlendirmeler Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya gibi belli başlı ülkelerin toplantı ve yürüyüşlere ilişkin mevzuatlarından bölümlere yer verilerek, anayasa hukuku ve insan hakları alanındaki eserlerden yararlanarak yapılmıştır.

İkinci bölümde, suçun fail ve hareket unsurlarını doğrudan ilgilendiren “Düzenleme Kurulu”nun yapısı, görev ve sorumlulukları kısaca özetlenmiş; daha sonra 2911 sayılı Kanun'un kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşlerini belirlemede gönderme yaptığı süre, zaman ve mekân sınırlamaları açıklanmıştır.

Bir sonraki başlıkta, kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme, yönetme ve bunların hareketlerine katılma fiillerini kanundaki diğer suç tiplerinden ayırtırmak amacıyla diğer cezai hükümlere ilişkin genel bir bilgi verilmiş ve suç tipleri tasnif edilmiştir. Nihayetinde suç inceleme metoduna uygun şekilde kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçunun korunan hukuki değeri ve yapısal unsurları ele alınmıştır. Bu inceleme sırasında, önemli başlıklardan biri olarak suçun kanuni tanımında yer alan “kanuna aykırı”lık ifadesinin anlamı ve suçun tipikliğini ilgilendiren bir nitelendirme olup olmadığı irdelenmiştir. Diğer taraftan 28. maddenin birinci fıkrası uyarınca toplantı veya gösteri yürüyüşünün organizasyon hareketlerine katılanlar ile 2911 sayılı Kanun'un 32. maddesinde tanımlanan direnme suçunun faili olan katılımcılar arasındaki fark hareket bahsinde açıklanarak bu suçlar arasındaki cezai sorumlulukların farkı vurgulanmıştır. Barışçıl ve ani nitelikteki toplanmaların, kanundaki şekil, şart ve usullere aykırı şekilde düzenlenmesi halinde, tipikliği

sağlamasına karşın haksızlık teşkil edip etmeyeceği meselesi ise “hukuka aykırılık unsuru” başlığında tartışılmıştır.

Çalışmamızın son ve üçüncü bölümünde ise, kusurluluk, suçun özel görünüş biçimleri, yaptırım ve muhakeme kuralları incelenmiş olup, suçun kanuni tanımında yer alan “*fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde*” ifadesi içtima bahsinde ayrıntılı şekilde değerlendirilmiştir. Ayrıca, Yargıtay 16. Ceza Dairesi’nin kararlarına sıklıkla konu olduğu üzere, şiddet içeren toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin, terör örgütü propagandası yapma suçu ve diğer örgüt suçları ile birlikte gündeme gelmesi de “diğer içtima halleri” başlığı altında, TMK m. 7/f. 4’te yer alan istisna hükmü dikkate alınarak incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞLERİNE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR, TOPLANMA HAKKININ KAPSAMI

I. BİR HAK VE ÖZGÜRLÜK OLARAK TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞLERİ

Çalışmamızda öncelikle, kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşlerini tespit edebilmek için anayasamızda ve uluslararası metinlerde hak olarak tanınan toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün içeriğine değinilecektir. Toplantı, gösteri ve yürüyüş kavramları, anayasa hukuku, insan hakları hukuku, idare hukuku ve ceza hukukunu ilgilendiren farklı düzenlemelere konu olduğundan, bütüncül bir bakış açısıyla konuyu değerlendirmek önem arz etmektedir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü kavramlarına, Anayasamızın 34. maddesinde “toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı” başlığı altında, hakkın konusu olarak yer verilmiştir. Doktrinde söz konusu hakka ilişkin çalışmaların “toplantı ve gösteri yürüyüşleri özgürlüğü” başlığı altında incelendiğine de sıklıkla rastlanmaktadır¹. Bu durumun sebebi hak ve özgürlük kategorileri arasındaki sıkı bağ ve iç içe geçmişlik olduğu kadar, farklılıkların mevcudiyetidir². Özgürlük terimi, çoğu yazar açısından

¹ Duygun Yarsuvat, **Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti ve İlgili Ceza Hükümleri**, İstanbul, Sermet Matbaası, 1968, s. 27-46; Esra Atalay, **Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Özgürlüğü**, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, 1995; Özen Ülgen, “Türk Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Özgürlüğü”, **Galatasaray Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2004, s. 2; Ali İşgören, **Türk Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri**, 3. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınları, 2016, s. 25-58.

² Örneğin doktrinde Gözler, hürriyeti(özgürlüğü), “*bir şeyi yapma veya yapmama, belli bir şekilde davranıp davranmama erki*” olarak tanımlarken; hakkı, “*kişilerin hukuk düzeni tarafından tanınan ve korunan menfaatleri*” olarak tanımlamaktadır. Buna göre, hürriyet ile hak arasında iki temel fark vardır: 1) Hak, hürriyete göre daha somut bir kavramdır ve hürriyetin somutlaştırılmış biçimidir; başka bir ifade ile hürriyetin somutta gerçekleşmesinin aracıdır. 2) Özgürlüklerin(hürriyetlerin) gerçekleşmesi için başkalarının ve devletin bir şey yapmaması gereklidir. Oysa hakkın gerçekleşmesi, diğer kişilerin yanı sıra devletin hak sahibi kişi adına birtakım edimlerde bulunmasını çoğunlukla gerektirir. Bkz. Kemal Gözler, **Anayasa Hukukuna Giriş (Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku)**, 26. Baskı, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Eylül 2017, s. 137-138.

hakkın getirdiği yasal sınırlamalardan uzakta, gelişmeye açık bir alana işaret ettiği için kullanılırken, bazı yazarlar da hakları, anayasa hukuku terminolojisine daha uygun ve özgürlüğün gerçekleşme aracı olarak gördüğünden kullanmayı tercih etmektedir³. Diğer taraftan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde toplantı ve gösteri yürüyüşlerine ilişkin 11. maddeye bakıldığında ise, “toplanma özgürlüğü hakkı” (*the right to freedom of peaceful assembly*) ifadesine yer verildiğini görürüz. Bir bakıma söz konusu düzenleme metni, her hakkın bir özgürlüğe dayandığını teyit etmektedir.

Kanaatimizce özgürlük çoğu zaman hakkı kapsayan, daha soyut bir kavram iken; hak kavramı, talep ile elde edilen özgürlükleri, diğer bir deyişle özgürlüğün kullanımı için gerekli bir alan sağlayan, bir gelişim sürecine işaret eden, iktidarlar tarafından tanınmış somut kazanımları ifade etmektedir⁴. Genel kabul gören her iki anlamı ve işlevi de kapsamı bakımından toplantı ve gösteri yürüyüşleri hem bir özgürlük hem de hak sayılmaktadır. Ancak çalışmamızda bu özgürlüğün hukuki düzlemde *bireysel haklardan* ayrılan özerk yapısının geç tanınması ve uzun yıllar süren hak mücadelelerinin bir sonucu olarak elde edilmesinden dolayı “hak” olarak nitelendirilmesi tercih edilmiştir.

Diğer taraftan anayasamızda “toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı” olarak tanımlanan bu hak, tezimizde “toplanma hakkı” başlığı altında incelenmiştir. Bu sayede hem hakkın toplantı, gösteri, yürüyüş, oturma eylemi vb. farklı veçhelerini kapsam dâhiline alan bir dil kurmaya dikkat edilmiş; hem de diğer uluslararası belgelerin yanı sıra özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ilkeleri ışığında farklı

Kaboğlu ise, Fransız doktrininden hareketle ilgi çekici şöyle bir ayrıma vermiştir. Özgürlük, kullanılması için başkasının edilgen kalması yeterli olan, yani başkasının herhangi bir edimde bulunmasını gerektirmeyen, insanın kişisel davranışını bizzat seçtiği, bir kendi yazgısını çizme yetkisi; hakların çoğu ise, başkalarına veya topluluğa olumlu bir davranışı kabul ettirme erkleridir. Bkz. Jean Rivero, *Libertes Publiques*, s.22’den aktaran İbrahim Ö. Kaboğlu, **Kolektif Özgürlükler**, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1989, s. 14.

Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası’nın sistematüğinden hareketle hak ve özgürlükler arasındaki ilişkiyi değerlendiren ve iki kavram arasında öze ilişkin bir fark olmadığını belirten görüş için bkz. Ahmet Mumcu, Elif Küzeci, **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**, 7. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 2015, s. 15-18.

³ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Kaboğlu, **Kolektif Özgürlükler**, s. 14-16.

⁴ Hakkın hak sahibine verilmiş bir yetki; talepler açısından ısrarcı olma yetkisi veren yanına işaret eden açıklamalar için bkz. Jack Donnelly, **Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları**, Ankara, Yetkin Yayınları, 1995, s. 19-21.

ülke uygulamaları ve mahkeme kararlarını gözeterek karşılaştırmalı incelemeler açısından bir terim birliği sağlanmaya çalışılmıştır⁵.

A. Temel Kavramlar

1. Toplantı

a. Toplantının Tanımı

Suç konumuz itibarıyla genel hatlarını çizeceğimiz toplantı kavramı, İngilizce’de “*assembly/meeting*”, Fransızca’da “*réunion*”, İtalyanca’da “*riunione*” ve Almanca’da ise “*Versammlung*” kelimeleri ile karşılık bulmaktadır⁶. Söz konusu kavram dilimizde ise genel anlamıyla, “*birden çok kimsenin belli amaçlarla biraraya gelmesi, içtima*” olarak tanımlanmıştır⁷. Sözlük anlamıyla kullanılan toplantıların niteliği sıradan her türlü toplanmayı kapsamaktadır; çalışmamıza konu olan ise kavramın hukuki boyutudur⁸. Bir başka deyişle toplantı kavramının normatif yönüdür.

Birçok ülkede, toplanma hakkı çatısı altında korunan toplantı, gösteri ve yürüyüşlerin hukuki tanımı yasal düzlemde yapılmamış; doktrin ve içtihatlar aracılığıyla bu boşluk doldurulmuştur. Türk hukukunda da bu anlamda bir doktriner birikim mevcuttur; zira 1983 tarihli 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’na⁹ kadar *toplantı ve gösteri yürüyüşleri* kavramına ilişkin hukukumuzda herhangi bir yasal tanıma yer verilmemiştir.

Toplanma hakkını düzenleyen Anayasa’nın 34. maddesinde öngörülme-
yen toplantı tanımı, 34. maddenin üçüncü fıkrasında toplanma hakkının şekil, şart ve

⁵ Toplanma hakkı kavramını benzer şekilde, daha kucaklayıcı ve etkili bir terim olduğu için kullanan yazarlar için bkz. Bülent Tanör, Necmi Yüzbaşıoğlu, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, 16. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2016, s. 185-186. Toplanma hakkı yerine, “toplanma özgürlüğü” kavramını kullananlar için bkz. Ömer Anayurt, **Toplanma Hürriyeti Kavramı ve Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti**, İstanbul, Kazancı Yayınları, 1998, s. 7-10 ve Seda Özkan “İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihadında ve Türk Hukukunda Toplanma Özgürlüğü”, **İstanbul Üniversitesi Avrupa Birliği Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, 2016, s. 36-38.

⁶ Hukuki düzenlemelerde yer alan farklı karşılıklar için bkz. Cengiz Yelbaşı, **Fransızca-İngilizce-Almanca Karşılıklarıyla Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü**, Ankara, Sim Matbaacılık, 2014, s. 661.

⁷ **Güncel Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, “Toplantı” tanımı, (Çevrimiçi), www.sozluk.gov.tr , 22.03.2018.

⁸ Anayurt, **a.g.e.**, s. 9.

⁹ Kabul Tarihi: 06.10.1983, Resmi Gazete Tarihi: 08.10.1983, Sayı: 18185.

usullerini düzenleyen kanun olarak gönderme yaptığı 2911 sayılı TGYK'da düzenlenmiştir. Kanunun "Tanımlar" başlıklı ikinci maddesinin "a" bendinde, toplantılar *"belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzel kişiler tarafından bu kanun çerçevesinde düzenlenen açık ve kapalı yer toplantıları"* olarak tanımlanmıştır. Bu tanım yasal anlamda bağlayıcı olmakla birlikte, toplantı kavramının sınırlarını belirlemekte yetersiz kalmaktadır. Zira Anayurt'un isabetle belirttiği üzere, söz konusu kanunun "b" bendinde gösteri yürüyüşleri de *"noktası virgüline aynı"* ibarelerle tanımlanmıştır¹⁰. Üstelik toplanma hakkını düzenleyen işbu Kanun kapsamında, 4. maddede öngörülen bazı toplantılar *"istisnalar"* başlığı altında kapsam dışına çıkartılmıştır. Siyasi parti, sendika ve diğer tüzel kişilerin düzenlediği, kendi tüzüklerinden hareketle organize ettikleri kapalı yer toplantıları; kanun veya gelenek görenekler çerçevesinde yapılan tören, uğurlama, şenliklerin yanı sıra sportif faaliyetler ile bilimsel, ticari ve ekonomik amaçlı toplantılar kapsam dışındadır ve bu nedenle çalışmamızda ele alınmamaktadır¹¹. Kavramın tasnifi ve harici toplantılar ile farkları açısından doktrindeki tanım ve tartışmalara bakmak yol gösterici olacaktır.

Doktrinde toplantı kavramı, *"birçok kimsenin ortak menfaatlerini korumak veya belli görüş ve fikirleri yaymak üzere, geçici bir süre için genel yollar, parklar dışında bir araya gelmeleri"*¹², *"fertlerin ortak çıkarlarını korumak ve savunmak ya da fikir alışverişinde bulunmak amacıyla önceden belli bir organizasyon dahilinde geçici olarak bir araya gelmelerinden ibaret bir grup fenomeni"*¹³, ya da *"düşünce ve görüş alışverişinde bulunmak veya onları yaymak ya da ortak çıkarlarını korumak amacıyla geçici bir süre için belirli yerlerde biraraya gelmeleri"*¹⁴ olarak benzer şekilde tanımlanmıştır.

¹⁰ Anayurt, **a.g.e.**, s. 9. Ayrıca bkz. 2911 sayılı TGYK, 2. madde/b bendi.

¹¹ Bkz. 2911 sayılı TGYK, 4. madde. Bu kapsamda kanuna göre yapılan toplantılara 23 Nisan, 19 Mayıs, 30 Ağustos kutlamaları örnek verilebilir iken; örf ve adete göre yapılanlara düğün, nişan, hac ve umre dönüşü yapılan karşılamar, hasat şenlikleri, folklor etkinlikleri, geleneksel veya yerel festival ve şenlikler örnek olarak verilebilir. Bkz. Şener Güngör, A. Mümin Kavalalı, **Uygulamada Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri**, Ankara, Yetkin Yayınları, 1990, s. 152.

¹² Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 34-35.

¹³ Anayurt, **a.g.e.**, s. 16.

¹⁴ Kaboğlu, **a.g.e.**, s. 62-63.

Yukarıdaki tanımlardan hareketle, toplantıları oluşturan unsurları *kişi, amaç, süre, yer* ve tartışmalı olan *düzenleme* başlığı altında inceleyeceğiz¹⁵.

b. Toplantının Unsurları

(1) Kişi Unsuru

Toplantılarda birden fazla kişinin biraraya gelmesi öncelikle aranmaktadır. Bir toplantının temel unsuru, kuşkusuz ki o toplantıya iştirak eden kimseler, diğer bir deyişle katılımcılarıdır¹⁶. Toplanma hakkı açısından bakıldığında, uluslararası düzlemde katılımcıların sayısına ilişkin kesin bir sayı bulunmamaktadır¹⁷. AY m. 34'te de bu bakımdan bir düzenlemeye gidilmemiştir. Başka bir deyişle, iki veya üç kişinin düzenleyeceği bir eylemin toplantı sayılmaması için anayasal bir engel mevcut değildir¹⁸.

Toplanmalara ilişkin özel kanun olan 2911 sayılı Kanun'un 9. ve 11. maddeleri dikkate alındığında ise, iç hukukta "toplantı" statüsünde değerlendirilecek biraraya gelmeler için en az yedi kişiden oluşan bir düzenleme kurulunun varlığı aranmaktadır. Kanunun 9. maddesinde düzenleme kurulu ve kurul üyelerinin nitelikleri¹⁹ ve 11. maddesinde kurul üyelerinin yükümlülüklerinin bir kısmı düzenlenmiştir. Bu maddenin ikinci cümlesine göre, en az yedi kişiden meydana gelen düzenleme kurulu, toplantının yapıldığı yerde bulunmakla yükümlüdür. Bu yükümlülük, kanuna aykırı olmaması açısından toplantılarda aranan bir zorunluluk olarak düzenlenmiştir.

¹⁵ Anayurt toplantı unsurlarını, *grup fenomeni olma* (kişi unsuru), *teşkilatlı bir topluluk olma, geçici süreliğine mevcudiyet*(süre unsuru) ve *amaç* unsuru olarak saymıştır. Diğer yazarlardan ortak yer unsuruna yer vermemesiyle ayrılmaktadır. Bkz. Anayurt, **a.g.e.**, s. 10-16.

¹⁶ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 29.

¹⁷ "Guidelines on Freedom of Assembly", OSCE/ODIHR, Second Edition, Warsaw/Strasbourg, 2010, s. 29-30, para. 16. Diğer taraftan İngiltere'de 1986 tarihli Public Order Act'te herhangi bir sayı belirtilmediği gibi, 22.07.2008 tarihli Bavyera Toplantı Kanunu'nun 2. maddesinde bir toplantı veya gösteri için en az iki kişinin toplanması aranmıştır. Bkz. Rainer Grote, "Germany", **The Freedom of Peaceful Assembly in Europe**, Der. Anne Peters, Isabelle Ley, 1. Basım, Baden Baden, Nomos Verlagsgesellschaft & Hart Publishing, 2016, s. 124.

¹⁸ Atalay, **a.g.e.**, s. 4; Ülgen, **a.g.e.**, s. 5, İşgören, **a.g.e.**, s. 63.

¹⁹ 2911 Sayılı TGYK, "Düzenleme Kurulu" / Madde 9/f.1 - (Değişik:26/3/2002-4748/6 md.):

"Bu Kanuna göre yapılacak toplantılar, fiil ehliyetine sahip ve onsekiz yaşını doldurmuş, en az yedi kişiden oluşan bir düzenleme kurulu tarafından düzenlenir. Bu kurul, kendi aralarından birini başkan seçer. Diplomatik dokunulmazlıkları bulunan kişiler, düzenleme kurulu başkan veya üyesi olamazlar."

Anayasa Mahkemesi, bir kararında bu yükümlülüğün yedi kişiden fazla olan toplantılar için geçerli olduğunu; fakat yedi kişiden az sayıdaki grupların da düşüncelerini toplu bir şekilde açıklayabileceğini belirtmiştir²⁰. Ancak mahkeme bu kararı ile yediden az kişinin düşüncelerini toplantı yapma özgürlüğü kapsamında değil, ifade özgürlüğü kapsamında koruma eğiliminde gözükmektedir²¹. Kanaatimize göre, ifade özgürlüğünün de ötesinde yedi kişiden az sayıdaki kişi bakımından da toplanma hakkının korunması oldukça önemlidir. Anayasada herhangi bir sayı sınırı öngörülme-yen bu hak bakımından, kanunun getirdiği sınırlama yediden az kişinin düzenlemek istediği toplantıyı kanuna aykırı kılacaktır.

2911 sayılı Kanun'un selefi olan 171 sayılı Kanun'da bu sayı, 7. ve 8. maddelerde üç kişilik düzenleme kurulu (*tertip heyeti*) olarak düzenlenmiştir. Toplantılarda düzenleyen, yöneten ve katılan sıfatını haiz asgari üç kişinin varlığı düzenleme mantığı açısından isabetli sayılabilir. Bununla birlikte, yürürlükteki kanunda aranan yedi kişi sınırı kanaatimizce toplanma hakkının kısıtlanmasına yol açabilecektir.

²⁰ Anayasa Mahkemesi, Ürgüp Asliye Ceza Mahkemesi'nin iptal başvurusu ile Anayasa'nın 2, 5, 26 ve 34. maddelerine aykırılık gerekçeleriyle TGYK m. 11'in ikinci cümlesini değerlendirmiş ve netice olarak düzenleme kurulu üyelerinden başkan dahil en az yedi kişinin toplantıya katılma yükümlülüğünü, oyçokluğu ile anayasaya aykırı bir sınırlandırma olarak nitelendirmemiştir. Mahkeme, 11. maddede belirtilen sayı yükümlülüğünün, yedi kişiden fazla olan toplantılar için geçerli olduğunu; yediden az kişinin de düşüncelerini toplu şekilde açıklayabileceğini belirtmiştir. Bkz. Anayasa Mahkemesi, E. 2004/90, K. 2008/78, K.T. : 11.03.2008; R.G. : 05.07.2008 tarih, No: 26927.

Ancak bu kararda düşüncelerin toplu şekilde açıklanma özgürlüğünden kasıtın, beş veya altı kişinin toplanma hakkından sorunsuz bir şekilde AY m. 34 kapsamında yararlanacağı anlamını çıkarmak da mümkün olmamaktadır. Kanaatimize göre, Anayasa Mahkemesi bu kararı ile düzenleme kurulundan yedi kişinin katılım yükümlülüğünü oldukça sınırlı bir çerçevede değerlendirmiş, bir bakıma değerlendirmekten de kaçınmıştır. Nitekim karara ilişkin karşı oy yazılarında bu husus eleştirilmiştir.

²¹ Olgun Akbulut, "Toplantı ve Örgütlenme Özgürlükleri", **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa (Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme)**, Ed. Sibel İncoğlu, 3. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık, Ekim 2013, s. 385.

(2) Amaç Unsuru

Bir toplantıyı, diğer toplanmalardan ayıran yardımcı unsurlardan biri, katılımcıların ortak bir amacının olmasıdır. Bu unsur normatif anlamıyla toplantıları, bir istasyonda vasıta için bekleyen yığın toplanmalarından veya meydana gelen bir kazada insanların meraklarını gidermek veya yardım etmek amacıyla toplanmasından ayıran özelliktir²². Merak ve yardım etme güdüsüyle bir araya gelen kalabalıklarda ortak bir amaç olduğu iddia edilse de bu amaç iradi yönden sağlanmamaktadır²³. Burada iradilik ile kast edilen, önceden birleşmek için anlaşma halidir ve sıradan toplanmalarda bu unsur mevcut değildir²⁴. Hukuki olarak korunan toplantılarda ise katılımcıların amacı iradi bir şekilde belirlenmektedir²⁵. Kişiler *ortak bir amaç* etrafında fikir alışverişinde bulunmak veya konuşma yapmak için bir araya gelmektedirler²⁶.

Fransız Danıştay'ının 1915 tarihli Delmotte kararı ve 1933 tarihli Rene Benjamin kararı, Türk hukukunda toplantı unsurlarını belirlerken özellikle ele alınmış ve bu kararlarda, zımnen veya açıkça bir araya gelmeyi önceden arzu etmiş ve kararlaştırmış kişilerin *fikir ve görüş alışverişine yönelik amaçlarının* arandığı belirtilmiştir. Böylece toplanma özgürlüğünün düşünce özgürlüğü ile bağlantısına değinilmiştir²⁷. Bu yönüyle hukuki rejimin ilgilendiği toplantıların fikri veya entelektüel bir amaç içermesi gerektiğini söyleyebiliriz.

Amacın fikre yönelmiş veya entelektüel olması, toplantıları balo, ziyafet, spor müsabakası veya konser gibi eğlence amaçlı her türlü gruptan ayırmakla birlikte; kanımızca sinema, tiyatro, konferans ve seminer gibi kültürel etkinliklerden ayırmada

²² Anayurt, **a.g.e.**, s. 14.

²³ Ülgen, ortak amaç unsurunu açıklarken Anayurt gibi “iradilik” unsuruna yer vermemiş, ancak kanaatimize göre benzer bir tespitte bulunmuştur. Buna göre, bir araya gelen kişilerin amaçlarının aynı olması ile ortak olması farklı durumlardır. Toplantıya katılan kişilerin amacının aynı olması yeterli değildir, amaç ortak olmalıdır. Bkz. Ülgen, **a.g.e.**, s. 8-9.

²⁴ Cevat Geray, “Türkiye’de Toplanma Hürriyetinin Düzenlenmesi”, **AÜSBF Dergisi**, C:14, S:4, 1959, s. 104.

²⁵ Anayurt, **a.g.e.**, s. 14.

²⁶ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 32.

²⁷ Karar metinlerine ulaşılamadığı için Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 31-32; Bülent Nuri Esen, **Anayasa Hukuku ve Siyasi Hukuk**, Nebioğlu Yayınevi, 1957, s. 195 ve Anayurt, **a.g.e.**, s. 15’ten aktarılmaktadır.

tek başına yeterli olmamaktadır²⁸. Günümüzde tiyatro, sinema, opera, konser vb. etkinlikler eğlence amacına dayalı toplantılar olarak görülmekle birlikte, bu eserlerde de az veya çok fikri bir amaç etrafında toplanmalara rastlanmakta, düşünce ve görüşlerin aktarım şekli farklılaşmakla birlikte, sosyal bir sorun veya politik meseleye karşı tavır sergilenebilmektedir. Bu anlamda doktrinde sıkça bahsi geçen ve Brüksel’de 1830 yılında oynanan “La Muette de Portici” adlı opera eseri, dikkat çektiği sorunlar itibarıyla Belçikalıları ayaklandırmış ve halkın özgürlük hareketinde önemli bir role sahip olmuştur²⁹.

Bu noktada amaç unsuru, fikri ve kültürel toplanmalarla hukuki toplanmaların sınırını çizmekte belirleyici değildir. Toplantı kavramı içinde yer alabilecek bu kültürel etkinliklerin, TGYK’nın 4. maddesi, c bendi uyarınca “toplanma hakkı” kapsamı dışında bırakıldığını görmekteyiz³⁰. Bu nedenle, kapsam dışı toplantıları ilerleyen bölümlerde ele almayacak olup, diğer unsurları tartışacağız.

(3) Süre Unsuru

Toplantı, süreklilik esasına dayalı kurumsallaşmış bir birliktelik değildir³¹. Doktrinde toplantılar genel olarak belirli bir süre içinde yapılan, süre bitiminde ortadan kalkan ve devamlılığı olmayan bir araya gelmeler olarak tanımlanmıştır³². Dernek, sendika ve siyasi parti gibi ayrı tüzel kişiliği haiz ve faaliyetleri süreklilik arz eden kurumsallaşmış gruplardan bu bakımdan ayrılmaktadır³³.

Toplantıların maksimum süresini belirlemek güç ve somut olaya göre değişmekle birlikte; genel olarak geçici, kısa vadeli bir birliktelik olduğu

²⁸ Benzer görüş için bkz. Yarsuvat, **a.g.e.**, s.33-34; Anayurt, **a.g.e.**, s. 15; Kaboğlu, **a.g.e.**, s. 83; İşgören, **a.g.e.**, s. 63.

²⁹ Yarsuvat, **a.e.**, s. 32; Anayurt, **a.e.**, s. 15.

³⁰ 2911 sayılı TGYK’nun “İstisnalar” başlıklı, 4. maddesinin c bendinde “*Spor faaliyetleri ile bilimsel, ticari ve ekonomik amaçlarla yapılan toplantılar*” düzenlenmiştir.

³¹ Ülgen, **a.g.e.**, s. 7; Özkan, **a.g.e.**, s. 40-41.

³² Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 30; Atalay, **a.g.e.**, s. 5, İşgören, **a.g.e.**, s. 64.

³³ Yarsuvat, **a.g.e.**, s.30; Anayurt, **a.g.e.**, s. 13-14. Ayrıca bkz. Kaboğlu, **a.g.e.**, s. 56-65: İleride daha ayrıntılı açıklanacağı üzere Kaboğlu toplantı ve gösteri yürüyüşlerini, “örgütlü olmayan kolektif özgürlükler” kapsamında incelemiş ve “örgütlü kolektif özgürlükler” olan dernek ve siyasi parti özgürlüklerinden ayrı bir şekilde ele almıştır.

vurgulanmaktadır³⁴. Derneklerde üyeler arasındaki bağ daha güçlü ve süreklilik arz ederken; toplantılara katılanlar arasındaki bağ toplantı süresi ile sınırlı olarak ele alınmaktadır. Katılımcıların toplantı sona erdikten sonra tekrar bir araya gelme ve birlikte zaman geçirme ihtimalleri oldukça azdır. Diğer taraftan dernek toplanmaları periyodik bir düzen ile yapılırken, toplanmalar tek seferlik olabilir; periyodik veya düzenli değildir³⁵.

Yukarıda yer verdiğimiz tespitler, dernekler ile toplantılar arasındaki belirgin farka dikkat çekmekte; ancak bir noktayı yeterince kapsayıcı bir şekilde izah edememektedir. Doktrinde toplantıların süre bakımından geçiciliğinin altı ısrarla çizilmekteyse de, her toplantı muhakkak tek seferde veya kısa bir süreliğine yapılmak zorunda değildir. Kanaatimize göre burada dikkate alınması gereken husus, toplantı süresinin ulaşmak istenen amaca göre kısa veya uzun bir süreyi kapsayabileceği gerçeğidir³⁶. İstisnai olarak toplantılar süreklilik arz edebilir; ancak bu durum söz konusu toplanmanın kurumsallaştığı, bir başka deyişle üyelik sistemi içeren bir örgütlenmeye dönüştüğü anlamına gelmez. Bu nedenle, toplantıların süre açısından geçici olarak nitelenmesinden ziyade, süreklilik arz etmesi beklenmeyen gruplar olarak nitelenmesi daha doğru bir ifadedir³⁷. Örnek vermek gerekirse, bir yasa değişikliğine karşı çıkmak için, her gün aynı meydana aynı katılımcıların sonuç alana kadar kamuoyuna seslenmeye çalıştıkları toplantıları düzenlemek için, kişilerin bir dernek çatısı altında bir araya gelmeleri beklenemez³⁸. Kamuoyunda ses getiren toplantıların, kimi zaman periyodik buluşmalara da dönüşebileceği göz önüne alınmalıdır. Bu nedenle “geçicilik unsuru”, sürenin kısıllığı veya uzunluğu bakımından değil, toplantının amacı ile sınırlılık ve kalıcı bir organizasyona sahip olmama şeklinde yorumlanmalıdır.

³⁴ Anayurt, **a.g.e.**, s. 13.

³⁵ Anayurt, **a.g.e.**, s. 13; Atalay, **a.g.e.**, s. 5.

³⁶ Benzer görüş için bkz. Çağlayan Kara, “Düşünceyi Açıklama ve Yayma Özgürlüğünün Aracı Olarak Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı”, **Akdeniz Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Antalya, 2005, s. 12-13; Özkan, **a.g.e.**, s. 41.

³⁷ Ülgen, **a.g.e.**, s. 7.

³⁸ Polonya’da kürtajın tamamen yasaklanmasını öngören “kürtaj yasası” için tasarı geri çekilene kadar ülke çapında 100.000 kadının düzenlediği gösteri ve protestolar, bu süreklilik aranmayan ancak belli bir süreye yayılan eylemlilik haline güzel bir örnektir. Haber için bkz. (Çevrimiçi), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37570618>, 01.06.2018.

(4) Ortak Yer Unsuru

“Yer açısından birlik” veya “ortak yer” olarak ifade edilen bu unsur, katılımcıların muhakkak ortak bir alanda fiziksel olarak bulunmalarını, bir arada seslerini duyurmasını gerektirir³⁹. Bu yaklaşım, pozitif hukuk düzenlemeleri bağlamında düşünüldüğünde isabetlidir. Zira bir toplantının toplanma hakkı rejimi içerisinde değerlendirilmesi için belirli bir mekan kriterinin olması gereklidir. Aynı amaç ve irade ile aynı zaman diliminde gerçekleşse dahi farklı şehirlerdeki toplanmalar, Türk hukuk mevzuatı gereğince ayrı toplantılar olarak ele alınacaktır.

Gelişen teknoloji ile sosyal medya platformlarında örgütlenen, telekonferans veya video konferans yoluyla iletişime geçen kişilerin eylemlerini “toplantı” başlığı altında tartışan veya evrensel boyutlara ulaşmış gösterilerde destek amaçlı bir araya gelen farklı mekanlardaki grupların da toplanmasını tek bir “toplantı” olarak nitelemeye yakın duran yazarlar vardır⁴⁰. Kanaatimize göre, siyasi bir hareket veya oluşum olarak aynı protesto eylemlerinin bir uzantısı olarak incelenebilecek toplantılar, toplantı ve gösteri yürüyüşlerine özgü kanunlar düşünüldüğünde, hukuki düzeyde mekânsal sınırlardan bağımsız değerlendirilmeyecek, ayrı toplantılar olarak ele alınacaklardır.

Diğer taraftan sosyal medyadaki hareketler sanal gerçekliğin ötesinde, birbirileri ile yüz yüze iletişim sağlayarak dış dünyaya yansıyan bir toplanma ile sonuçlandığında “toplantı” başlığı altında tartışılabilecektir⁴¹. Fiziksel olarak ortak bir yerde bulunma unsuru, toplantılara ilişkin pozitif hukuk açısından gerek hakkın özneleri gerek cezai anlamda failleri tespit için henüz vazgeçilebilir bir unsur değildir. Bu nedenle her toplantının belirli bir mekânda gerçekleşmesi için ortak yer unsurunun korunması gerektiğini düşünmekteyiz.

³⁹ Benzer görüş için bkz. Atalay, **a.g.e.**, s. 5-6.

⁴⁰ Kara, **a.g.e.**, s. 12; Ülgen, **a.g.e.**, s. 8; Özkan, **a.g.e.**, s. 42.

⁴¹ İnternette ve sosyal medya platformlarında yapılan toplanmalar toplanma hakkı kapsamında değil, ifade özgürlüğü ile özel yaşamın dokunulmazlığı ve basın özgürlüğüne ilişkin hükümler kapsamında güvence altına alınmaktadır. Bkz. Tolga Şirin, **30 Soruda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2013, s. 18.

Son olarak, neden mekân yasaklarını toplantı tanımına dâhil etmeyi tercih etmediğimizi kısaca açıklamamız uygun olacaktır. Yer unsuru başlığı altında, kanunun yasaklı olarak saydığı mekânları (genel yollar ve parklar vb.) sıralamış yazarlar bir yana⁴², yasaklama kıstaslarının tanımda yer verilen bir unsur haline dönüşmemesi gerektiği kanaatindeyiz.

Anayasa Mahkemesi'nin mekân yasaklarına ilişkin 2017 tarihli bir iptal kararı⁴³ ile *genel yollarda* kategorik olarak toplantı yapılamayacağına ilişkin TGYK m. 22'deki ilgili hüküm iptal edilmiştir. Bu iptal kararından sonra, on yıllardır Türk hukukunda yasal düzenlemelerden yola çıkarak "*genel yollarda toplantı yapılamaz; ancak gösteri yürüyüşü yapılabilir*" tespitinin geçersiz hale geldiği görülmektedir⁴⁴. Dahası TGYK kapsamında sayılan ve m. 22'de halen korunan diğer mekân yasaklarının toplantı tanımına ilişkin unsurlarda yer verilmesi, hem ulusalüstü insan hakları metinleri düşünüldüğünde özgürlükçü bir perspektif sunmayacak, hem de tanımın ömrünü kısaltacaktır.

(5) Tartışmalı Bir Kriter: Düzenleme Unsuru

Her toplantının bir düzenlemeye ihtiyaç duyup duymadığı doktrinde terminolojik farklılıklarla *düzenleme*⁴⁵, *teşkilatlanmaya elverişlilik*⁴⁶ ve *organizasyon*⁴⁷ başlığı altında tartışılmıştır. Buna göre, doktrinin bir kısmı düzenleme unsurunu olmazsa olmaz bir unsur olarak tanır ve toplantıyı yığın ve gelişigüzel kalabalıklardan ayıranın bu unsur olduğunu ifade eder iken; diğer kısım ise düzenleme unsurunun katı bir şekilde aranan, zorunlu bir kriter olmadığını, düzenlemeye

⁴² Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 34; Kaboğlu, **a.g.e.**, s. 62. Esra Atalay ve Çağlayan Kara dışında diğer yazarlar da eserlerinde genel olarak ortak yer unsuru başlığı altında yasaklı mekanları sıralamıştır.

⁴³ AYM, "genel yollarda" toplantı yapılmasına ilişkin yasağı değerlendirerek, 2911 sayılı TGYK 22. maddesinin birinci fıkrasındaki ibareyi 27.12.2017 tarihli kararı ile iptal etmiştir. Bkz. 27.12.2017 tarihli ve 30283 sayılı Resmi Gazete yayımı/28.09.2017 tarihli ve AYM E.:2014/101, K.:2017/142 Sayılı Kararı.

⁴⁴ Mekan yasaklarını toplantı tanımına dahil eden yazarlar için bkz. Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 34; Kaboğlu, **a.g.e.**, s. 62; Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 120; Ülgen, **a.g.e.**, s. 8.

⁴⁵ Kaboğlu, **a.g.e.**, s. 62; Atalay, **a.g.e.**, s.6; İşgören, **a.g.e.**, s. 64.

⁴⁶ Anayurt, **a.g.e.**, s. 10.

⁴⁷ Ülgen, **a.g.e.**, s. 6; Kara, **a.g.e.**, s. 10.

elverişlilik halinin aranmasının daha doğru bir yaklaşım olduğunu ileri sürmektedir⁴⁸. İkinci görüş bakımından Fransız Yargıtayı (*Cour de Cassation*)’nın kullandığı “düzenli olmaya elverişli” kriteri bu esnekliği sağlayan bir kriter olarak göze çarpmaktadır⁴⁹.

Pozitif hukuk açısından özel kanunu sistematik bir şekilde incelediğimizde, TGYK m. 9 ve 11’e göre her toplantı için bir düzenleme kurulunun varlığının arandığını görmekteyiz. Bu kurulun yükümlülüklerinden birisi ise, toplantı veya gösteri yürüyüşünün amacı, güzergahı gibi genel bilgilerini ve program akışını idareye bildirmek ve toplantının amacı dışına çıkmasını engelleyerek sağlıklı bir şekilde seyrini sağlamaktır. Bu nedenle, kanunun zımnen bir organizasyon/düzenleme şartı koyduğunu düşünmekteyiz⁵⁰.

Ancak bu yasal çerçeve, beraberinde ciddi sıkıntılar doğurmaktadır. Düzenlemenin zorunlu bir öge olarak kabulü halinde ani toplantıların toplanma hakkı kapsamı dışında kalacağı açıktır. Zira bu toplantılarda, ani bir gelişme veya öğrenilen haber üzerine derhal bir tavır sergileme çabası ile kişiler bir araya gelir ve spontane bir şekilde toplantı özgürlüklerinden yararlanır. Üstelik bu toplantılar, çağın gerektirdiği özgürlük anlayışının bir uzantısı olarak AİHM içtihatları ve Yargıtay kararları kapsamında da günümüzde korunmaktadır⁵¹. Bu nedenle kanaatimizce de, toplantı kavramı açısından düzenleme unsurunun katı bir şekilde uygulanmasından ziyade; esnek bir kriter olarak uygulanması yerinde olacaktır⁵².

Netice itibariyle, doktrindeki bu tanımlar ışığında, toplantıların birden fazla kişinin ortak çıkarlar etrafında fikir alışverişi yaptığı ya da belli ortak çıkar ve amaçlar etrafında birleşerek fikirlerini dış dünyaya aktarıp, yaymaya çalıştığı, geçici süreliğine

⁴⁸ İlk görüş için bkz. İlhan F. Akın, “Toplanma Özgürlüğü”, *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C: XXX, S: 3-4, Sermet Matbaası, 1964, s. 546; Kaboğlu, *a.g.e.*, s. 62; İbrahim Ö. Kaboğlu, “Dernek ve Toplantı Özgürlükleri”, *İnsan Hakları ve Kamu Görevlileri Sempozyumu*, TODAİE Yayınları, Y:1992, C:14, s. 118. İkinci görüş için bkz. İşgören, *a.g.e.*, s. 64-65; Anayurt, *a.g.e.*, s. 10-12; Özkan, *a.g.e.*, s. 40.

⁴⁹ Kararın ayrıntıları için bkz. C.A. Colliard, *Libertés Publiques*, 7. éd., Dalloz, Paris, s. 721’den aktaran Anayurt, *a.e.*, s. 10-11.

⁵⁰ Kanuna göre organizasyon unsurunun zorunlu olduğuna ilişkin görüş için bkz. Kara, *a.g.e.*, s. 10-11.

⁵¹ Bu konuya “Hukuka Aykırılık Unsuru”nun bir hakkın kullanımı alt başlığında ayrıntılı bir şekilde yer verilmiş olup; şimdilik ani toplanmaları koruyan iki önemli karara atıfla yetineceğiz. Emsal AİHM kararı: *Bukta ve Diğerleri/Macaristan*, B.N. : 25691/04, K.T. : 17.07.2007, par. 31-39. Ayrıca bkz. Yargıtay 8. Ceza Dairesi, E: 2002/49, K: 2002/7518, K.T. : 27.06.2002.

⁵² Benzer görüş için bkz. Anayurt, *a.g.e.*, s. 12; İşgören, *a.g.e.*, s. 61; Özkan, *a.g.e.*, s. 40-41.

bir araya gelinen gruplar olduğu anlaşılmaktadır. Üstelik bu toplanmaların bir konferans, seminer veya felsefe grubu için bir araya gelmiş kişilerden farklı olarak, genellikle siyasi karar mekanizmalarına etki etmek ve kamuoyu oluşturmak amacıyla olduğu görülmektedir⁵³. Bu özelliği ile toplantılar, ortaklaşılın görüş ve fikirler bağlamında şahısların bireysel olarak değil, toplu şekilde duygu, düşünce ve eleştirilerini dile getirdikleri gruplardır. Dernek ve siyasi parti gibi tüzel kişiliğe sahip gruplaşmalardan kurumsallaşmamış olması, yığınlardan ise iradi bir şekilde ortak bir amaç etrafında hareket etmeleri ile ayrılırlar. Birden fazla kez bir toplantı kitlesi toplanabilirse de, genel kural katılımcıların geçici süreli bir organizasyona gitmesidir.

c. Toplantı Türleri

(1) Genel ve Özel Toplantılar

Kamu otoritesinin müdahale sahasını şekillendirmesi bakımından, genel ve özel toplantılar arasındaki ayrım oldukça önemlidir⁵⁴. Günümüzde toplanma özgürlüklerini düzenleyen kanunlar, konu itibarıyla “genel toplantı”ları kapsamakta olup, özel toplantılar özel hayatın dokunulmazlığı ilkesinden hareketle kişi güvenliği ve konut dokunulmazlığı hükümlerine tabi tutulmaktadır⁵⁵.

2911 sayılı kanunda konu bakımından özel toplantılara ilişkin bir düzenleme olmadığı gibi, bu toplantılardan genel toplantıları ayırt edici kriterlere de rastlanmamaktadır.

1963 tarihli bir AYM kararında, genel toplantılar kısaca basın yolu veya başka bir propaganda vasıtası ile kamusal veya kamuya açık yerlerde yapılan, amacı, konusu ve katılımcılara ilişkin kriterleri ile özel mahiyeti olmayan toplantılar olarak değerlendirilmiştir⁵⁶. Doktrinde yaygın olarak görülen kriterler ise, “toplantının

⁵³ Benzer görüş için bkz. İbrahim Ö. Kaboğlu, “Dernek ve Toplantı Özgürlükleri”, **İnsan Hakları ve Kamu Görevlileri Sempozyumu**, TODAİE Yayınları, Y:1992, C:14, s. 109-129.

⁵⁴ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 35; Anayurt, **a.g.e.**, s. 26-27.

⁵⁵ Esen, **a.g.e.**, s. 196; Geray, **a.g.m.**, s. 104-105; Akın, **a.g.m.**, s. 547; Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 35; Anayurt, **a.g.e.**, s. 27.

⁵⁶ 1963 tarihli bir AYM kararında sıralanan unsurları açıkça yazarsak: (1)Basın yolu veya herhangi bir propaganda vasıtası kullanmak, (2)Umumi veya umuma açık mahalde ve birden çok kişi huzurunda

yapıldığı yer”, “*katılımcıların sayısı*” ve çoğu yazar tarafından kişisel davet ve üyelik kriterleri olarak da ifade edilen ancak tarafımızca “*katılım usulleri*” olarak özetlenecek başlıktır⁵⁷.

Yer kriterine göre özel toplantılar, konut başta olmak üzere ikametgaha uygun yerlerde sıklıkla görülen, özel mekanlarda yapılan toplantılardır⁵⁸. Genel toplantılar ise, kamuya açık yerlerde, herkesin katılımına açık olarak yapılan toplantılardır. Ancak özel bir toplantı, kamuya açık olan çay bahçesi, sinema, tiyatro veya bir kafede yapılabileceği gibi; genel bir toplantı da özel bir konutta, özel mülke tabi bir bahçede veya konferans salonunda yapılabilir⁵⁹. Bu nedenle yer kriteri, tek başına sağlıklı bir ayrıma imkan tanımamaktadır.

Katılımcıların sayısı, bir diğer kriterdir. Buna göre sınırlı sayıda kişi bir toplantıya çağrılmışsa özel bir toplantı, aksi halde ise genel toplantı söz konusudur⁶⁰. Bu kriter, sayı bakımından fazlalığı genel toplantılar için karine kabul etmektedir; ancak bu kabul sorunlu olup, kanaatimize göre şekli ve yetersiz bir ayırım kriteri olmaya mahkumdur⁶¹. Sayı kriteri esas alındığında, yüzlerce kişinin bir araya geldiği bir dernek toplantısı “genel” sayılabilecek iken, on – on beş kişilik grupların herhangi bir katılımcı sınırlaması olmaksızın yaptığı toplantılar “özel” sayılabilecektir.

olmak, (3)Toplanılan yer veya toplantıya katılanların sayısı veya toplantının konusu ve amacı itibarıyla özel mahiyeti olmamak. Bkz. AYM, E.1963/16, K.1963/83, K.T. : 08.04.1963.

⁵⁷ Genel-özel toplantılara ilişkin kriterleri tartışan isimler için bkz. İşgören, **a.g.e.**, s.77; Anayurt, **a.g.e.**, s. 27; Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 35-39, Esen, **a.g.e.**, s. 196; Geray, **a.g.m.**, s. 104; Akın, **a.g.m.**, s. 547. “Katılım usulü kıstasları” şeklinde üyelik ve kişisel davet kriterlerini birlikte ele alan diğer yazar için bkz. Özkan, **a.g.e.**, s. 43.

⁵⁸ Fransa’da Fransız Yargıtayı’nın 16.08.1884 tarihli Rousset de Boublon kararına kadar, genel ve özel toplantılar aynı hukuki rejime tabi tutulmaktaydı. Söz konusu karar, Rousset de Boublon tarafından kendi evinde düzenlenen balo davetine ilişkindir. Mahkeme özel ve genel toplantılar arasındaki temel kriterleri belirlememiş olsa da, bu kararı ile özel toplantıların farklı hukuki rejimlere tabi olması gerektiğini ilk defa ortaya koymuştur. Bu karar ile mahkeme toplantının özel bir konutta gerçekleştirilmesine yani “yer kriteri”ne ayırımı yapabilmek için işaret etmiştir. Kararı aktaran Anayurt, **a.g.e.**, s. 27-28. Yer kriterine göre açıklamalar getiren yazarlar için bkz. Esen, **a.g.e.**, s. 196; Geray, **a.g.m.**, s. 104; Akın, **a.g.m.**, s. 547.

⁵⁹ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 35-36; Anayurt, **a.g.e.**, s.28; İşgören, **a.g.e.**, s.77-78.

⁶⁰ Anayurt, **a.g.e.**, s. 29; İşgören, **a.g.e.**, s.77.

⁶¹ Benzer tespitler için bkz. İşgören, **a.g.e.**, s.77; Özkan, **a.g.e.**, s. 43. Anayurt ise, sayı kriterini tek başına yeterli bulmasa da katılımcı sayısı arttıkça özel toplantı için gerekli olan şartları gözlemlemenin bir hayli güçleştiğini belirtmektedir. Burada kast edilen gerekli şartların, giriş çıkışın kontrolü ve özel toplantılara özgü gizlilik esasları olduğunu düşünmekteyiz. Bu nedenle yazar, sayıca çokluğun kamuya açıklık yönünden bir karine sayılmasının göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Bkz. Anayurt, **a.g.e.**, s. 29.

Katılım usulleri olarak nitelediğimiz kriter ise toplantıya katılanların kişisel bir davet listesine göre çağrılmış olup olmadığı ve üyelik şartını kapsamaktadır. Özel toplantıları genel toplantılardan ayırmak için en çok kullanılan kriter, *kişisel bir davet* ile katılımın mümkün olmasıdır. Buna göre özel toplantılarda davet yazılı veya sözlü olabildiği gibi, muhakkak belirli bir kişi adına düzenlenmeli, davet sahibinin istek ve iradesinin bir ürünü olması gerekir⁶². Toplantı mekanının giriş ve çıkışlarında yapılan kimlik kontrolleri de kanaatimizce bu başlık altında düşünülmelidir; zira davet ile katılımın mümkün olduğu bir toplantıda girişin kontrol altında bulundurulması gereklidir⁶³. Ancak davetiyelerin kişisel nitelikte olmadığı, herkesin katılımına açık hale dönüşen ve giriş kontrolünün esnek olduğu toplantılar genel nitelikte sayılacaktır⁶⁴. Somutlaştırmak gerekirse, sokaklara asılı afişler, gazete ve el ilanları veya kamuya açık bir alanda ayırım gözetmeksizin dağıtılan davetiyelerle bir genel toplantının çağrısı yapılmaktadır.

Üyelik şartı ise, derneklerden yola çıkılarak tartışılmış ve yalnızca dernek üyelerinin katılımına açık toplantıların özel toplantı sayılacağına ilişkin ayrımdır⁶⁵. Üyelik esasına göre bir dernek veya siyasi partinin kendi üyelerine yönelik bir isim listesi ile hazırladığı veya belirli sayıdaki kimselere açık tuttuğu toplantılar özel toplantı; katılanlar açısından bir üyelik şartı aranmayan, konu ve amaç yönünden bir özellik ve sınırlama içermeyen toplantılara ise genel toplantı denilecektir⁶⁶. Kanaatimize göre, sınırlı sayıda katılımcıya yer vermesi bakımından kişisel davet kriteri ile üyelik sistemi aynı sonuca bağlanmaktadır. Kurumsallaşmış grupların (dernek, siyasi parti, meslek kuruluşları vb.) dışı kapalı yaptığı toplantılar, zaten kişisel davet kriteri uyarınca da o toplantıyı özel toplantı olarak tasnif etmemizi sağlamaktadır. Bu nedenle, doktrinde iki ayrı kıstas olarak tartışılan bu kriterleri katılım usulleri olarak kısaca anmayı tercih etmiş bulunmaktayız.

Verdiğimiz bilgilerden hareketle, genel-özel toplantı ayrımında, doktrindeki kriterler ile AYM'nin 1963 tarihli kararında belirttiği kriterlerin bir bütün olarak

⁶² Anayurt, **a.g.e.**, s. 32-33.

⁶³ Bir kriter olarak ayrıca *kimlik kontrolünün yapılmasına* yer veren isimler için bkz. Esen, **a.g.e.**, s. 196; Geray, **a.g.m.**, s. 104. Kişisel davet kriteri içinde yer veren yazar ise bkz. Anayurt, **a.g.e.**, s. 31.

⁶⁴ Akın, **a.g.m.**, s. 547; Anayurt, **a.g.e.**, s. 30; İşgören, **a.g.e.**, s. 78.

⁶⁵ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 36-39.

⁶⁶ **A.e.**

uygulanması gerektiğini düşünmekteyiz⁶⁷. Katılımcı sayısı ve yer kriteri tek başına belirleyici olmadığından, katılım usulleri (kişisel bir davetle çağrı yapıp yapılmadığı) doktrindeki en belirleyici kriter olarak karşımıza çıkmaktadır⁶⁸. Toplantının ne şekilde duyurulduğunun yanı sıra, amacı ve konusu da dikkate alınmalıdır. Bu ayrım, iki toplantıya uygulanan hukuki sistemin farklı olması nedeniyle oldukça önemlidir. Zira genel toplantılar TGYK kapsamındaki bir dizi kural ve yükümlülüğün yanı sıra bildirim, yasaklama, erteleme, zaman ve mekan gibi konularda ayrıntılı düzenlemelere tabi iken; özel toplantılar suç teşkil eden bir eylem meydana gelmediği takdirde, özel hayatın gizliliği ve konut dokunulmazlığına ilişkin hükümler çerçevesinde geniş bir özgürlük sahasından yararlanmaktadır⁶⁹.

(2) Açık ve Kapalı Yer Toplantıları

Genel toplantıların düzenlendiği yer esas alınarak yapılan bir ayrımdır⁷⁰. Kişilerin ortak bir amaç etrafında bir araya gelerek, tam bir aleniyet içinde açıkta düzenlediği, bir başka deyişle kamusal mekanlarda yaptığı toplantılar açık yer toplantısı; dışa kapalı ve etrafı çevrili bir yapıda düzenlediği toplantılar ise kapalı yer toplantısı olarak nitelendirilmektedir⁷¹.

Gündem oluşturmak ve siyasi iktidarı etkilemek isteyen organizatörler ve katılımcılar bakımından açık hava toplantıları oldukça etkilidir; herkesin katılımına ve seyrine açık olması nedeniyle “miting”ler meydan ve alanlarda geniş kitlelere seslenir ve kamusal bilinç oluştururlar⁷². Meydan, park ve bahçeler bu toplantılar için vazgeçilmez yerlerdir. Kapalı yer toplantılarında ise, idareye ait kamuya açık olmayan

⁶⁷ Benzer görüş İşgören, **a.g.e.**, s. 79; karşıt görüş için bkz. Ülgen, **a.g.e.**, s. 12. Ülgen, sadece doktrindeki kriterlerin uygulanması gerektiğini, AYM’nin 1963 tarihli kararı ile ifade özgürlüğüne ilişkin bir konuyu aydınlatıldığını, toplanma özgürlüğüne ilişkin bir uyumsuzluk olmadığından yer verilen kriterlerin genel toplantıların tespitinde kullanılamayacağını ileri sürmüştür. Oysa, ilerleyen bölümlerde ayrıntılı bir şekilde yer vereceğimiz üzere, toplanma özgürlükleri, ifade özgürlükleri ile iç içe ve onun toplu kullanımı niteliğindedir. Bu nedenle yazarın gerekçelendirmesini isabetli bulmamaktayız.

⁶⁸ Özkan, **a.g.e.**, s. 43.

⁶⁹ Anayurt, **a.g.e.**, s. 27-28; İşgören, **a.g.e.**, s. 79.

⁷⁰ Geray ve Esen, açık ve kapalı yer toplantılarını, genel toplantılar başlığı altında bir kategori olarak açıklamışlardır. Bkz. Geray, **a.g.m.**, s. 105; Esen, **a.g.e.**, s. 196-197.

⁷¹ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 39-40. Alman doktrindeki tanım için bkz. Atalay, **a.g.e.**, s. 57.

⁷² Ülgen, **a.g.e.**, s. 13, dipnot 50.

yerler ile özel mülkiyete tabi olan yerlerde kişilerin fikirlerini aktardığı ve ortak amaçları etrafında toplandığı görülmektedir⁷³. Bu nedenle bu toplantılar için sinema, tiyatro, otel salonları, kafeler, düğün salonları ve toplantı odasına sahip diğer özel yapılar genellikle tercih edilmektedir⁷⁴.

Pozitif hukuk metinleri açısından baktığımızda, Anayasa'nın 34. maddesinde bu ayrıma ilişkin bir hüküm yer almamaktadır. 2911 sayılı TGYK'nın ikinci maddesi uyarınca toplantıların *açık ve kapalı yer toplantıları* olarak tanımlandığı ve toplanma hakkına konu edildiği görülmektedir. Bu ayrım, iki toplantının kamu düzenini farklı şekillerde tehlikeye sokması, kapalı toplantıların yer tespitinin idareye tabi olmaması ve kolluk rejimine tanınan yetkiler açısından önem taşımaktadır⁷⁵. Yoksa kapalı yer toplantıları da genel toplantılar gibi anonim bir şekilde katılıma açık birlikteliklerdir, bu yönüyle özel toplantılardan ayrılırlar. Kapalı yer toplantıları, özel toplantılar ile açık yer toplantıları arasında bir konumda yer alırken; kuşkusuz kamu düzeni açısından daha tehlikesiz bir toplantı türüdür⁷⁶. Bu nedenledir ki, yakın bir zamana kadar, gerek 171 sayılı eski TGYK'nın üçüncü maddesinde, gerek meri 2911 sayılı TGYK'nın yedinci maddesinde kapalı yer toplantıları, açık yer toplantılarına göre zaman açısından daha geç saatlere kadar korunmuştur.

⁷³ Anayurt, **a.g.e.**, s. 34.

⁷⁴ Ancak doktrinde bazı yerlere ilişkin görüş birliği sağlanamamıştır. Farklı görüşlere yol açan ilk sebep, 1924 Anayasası döneminde yürürlükte bulunan 30 Haziran 1956 tarihli ve 6761 sayılı TGYHK'nın 20. maddesinde kapalı yer toplantılarına ilişkin "*her tarafı muhkem şekilde kapatılmış olan, insan topluluğunun barınabileceği muhkem yerlerdir*" tanımıdır. İnsanların barınabileceği yerleri tespit ederken, Anayurt ve İşgören, genel toplantıların yapılacağı kapalı yerlerin hem fiziki kapasite hem de genel sağlık şartları açısından yeterli olmasını aramış; bodrum, ahır, mahzen, kalorifer ve kazan dairelerinin bu nedenle kullanılamayacağını belirtmiştir. Bkz. Anayurt, **a.g.e.**, s. 34-35; İşgören, **a.g.e.**, s. 80. Ayrıca bu yerlerin kalıcı olması gerektiğini, örneğin etrafı çadır, bez ya da tahta gibi araçlarla çevrilen bir yazlık çay bahçesinin kalıcı bir yerleşim olmadığından kullanılamayacağı ileri sürülmüştür. Bkz. Anayurt, **a.g.e.**, s.35. Ülgen ise, Anayurt'un kapalı yerleri çok dar bir biçimde yorumladığını ve hatta özel toplantılara yaklaştığını belirterek bu tespitlere katılmamıştır. Bkz. Ülgen, **a.g.e.**, s. 14. İkinci husus ise, üstü açık mekanların dört tarafı dışa kapalı olsa da kapalı yer toplantılarına elverişli olup olmadığına ilişkindir. Anayurt, stadyumların ve avluların üstü açık olması nedeniyle kapalı yer sayılamayacağını belirtmiştir. Buna karşın Atalay, yüzeyi belirlenebilen ve dışarıyla ilintisi kesilmiş bu yerler bakımından üstü örtülü olma şartının muhakkak aranmadığını; Yarsuvat ise, kapalı yer tabirini geniş olarak yorumlamak gerektiğini, dışarı ile bağlantının kesilip kesilmediği, giriş-çıkış kontrolü gibi hususlar bir bütün olarak değerlendirilerek her somut durumun tespit edilebileceğini belirtmiştir. İki yazar da, stadyumlar ve yemekhane-fabrika avlusu gibi alanlardaki toplanmaların da kapalı yer toplantısı sayılabileceğini ileri sürmüştür. Ayrıntılar için bkz. Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 40; Atalay, **a.g.e.**, s. 57-58.

⁷⁵ İşgören, **a.g.e.**, s. 80; Anayurt, **a.g.e.**, s. 36, 37.

⁷⁶ Anayurt, **a.g.e.**, s. 35-36.

2911 sayılı Kanun'da, *"Açık yerlerdeki toplantılar ile yürüyüşler güneş batmadan önce dağılacak şekilde, kapalı yerlerdeki toplantılar ise saat 24.00'e kadar yapılabilir."* hükümlerine yer verilmiştir⁷⁷. Ancak 27.12.2017 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan bir AYM kararı ile, *"açık yerlerdeki toplantı ve yürüyüşlerin güneş batışına kadar dağıtılması gerektiği"*ne ilişkin düzenleme, Anayasa Mahkemesi tarafından demokratik toplum gereklerine aykırı bulunarak iptal edilmiştir⁷⁸. İptal kararı üzerine 2911 sayılı Kanun'un 7. maddesinin ikinci fıkrası, *25.07.2018 tarih ve 7145 sayılı Kanun 9. madde değişikliğiyle* açık yerlerdeki toplantılar ile yürüyüşlerin gecenin başlamasıyla dağılacak şekilde yapılabileceğini düzenlemiştir⁷⁹. Fıkra da yapılan bu değişiklikten sonra iki toplantı arasındaki kaydadeğer farklardan biri kısmen ortadan kalkmıştır. Buna göre, geçerli bir neden gösterilerek açık yerlerdeki toplantılar için güneşin batışından sonra, vatandaşların *"huzur ve sükûnet içinde istirahatini aşırı ve katlanılmaz derecede zorlaştırmak ve kamu düzenini ve genel asayişin bozulmasına"* neden olmamak şartıyla toplantının dağılma saatinin 24:00'a kadar uzatılabileceği düzenlenmiştir.

Kapalı yer toplantıları ile açık yer toplantıları arasındaki bir diğer ve sonuncu fark ise, TGYK'nın 26. maddesinde yer verildiği üzere, kapalı yer toplantılarında ses yükseltici alet veya araçlarla dışarıya yayın yapılamayacağı hususudur⁸⁰. Bu düzenleme, dışarıya yayını yasaklamaktadır. Buna karşın toplantı mekanı içinde mikrofon ve hoparlör gibi araçların kullanılmasını engellememektedir. Getirilen

⁷⁷ Bkz. 2911 Sayılı Kanun, 7. madde, ikinci fıkra. Bu hüküm, 02.03.2014 ve 6529 sayılı Kanunun 6. maddesi ile değişiklikle getirilmiştir. Değişiklikten önce, açık yerlerdeki toplantılar güneş batışından bir saat önce; kapalı yer toplantıları ise 23:00'a kadar sonlandırılmalıdır, hükmü yer almaktaydı.

⁷⁸ AYM, E. 2014/101, K. 2017/142, K.T.: 28.09.2017, R.G.: 27.12.2017 tarihli ve 30283 sayılı. Kararı kısaca özetlemek gerekirse, toplantının türü, mahiyeti, kapsamı, amacı vb. hususlar göz önünde bulundurulmadan, kamu düzenini etkileyip etkilemediği veya başkalarının haklarını ihlal edip etmediği araştırılmaksızın kategorik olarak getirilen "güneş battıktan sonra" açık hava toplantısı ve yürüyüşlerinin devam edemeyeceği yasağı, demokratik toplum gerekliliklerine aykırı bulunmuştur.

⁷⁹ 2911 sayılı Kanun, 7. madde, 2. fıkra bkz. ***"(Değişik ikinci fıkra: 25/7/2018-7145/9 md.) Açık yerlerdeki toplantılar ile yürüyüşler gece vaktinin başlamasıyla dağılacak şekilde, kapalı yerlerdeki toplantılar ise saat 24.00'e kadar yapılabilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşünün gece vaktinin başlamasından sonra devam edeceği hususu, geçerli neden gösterilerek bildirilmiş ise vatandaşların huzur ve sükûnet içinde istirahatini aşırı ve katlanılmaz derecede zorlaştırmamak ve kamu düzeni ve genel asayişin bozulmasına neden olmamak şartıyla, açık yerlerde yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin dağılma saati mahallin en büyük mülki amirinin kararıyla en geç saat 24.00'e kadar uzatılabilir."***

⁸⁰ 2911 Sayılı TGYK, "Çağrı ve propaganda araçları" / madde 26: *"Kapalı yer toplantılarında, ses yükseltici alet veya araçlarla dışarıya yayın yapılamaz."*

sınırlama bu bakımdan kapalı yer toplantılarının doğası gereği getirilmiş bir hükümdür ve kanaatimize göre isabetlidir⁸¹.

(3) Ani ve Planlı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri

Ani toplantılar, önceden kararlaştırılmaksızın yapılan, genellikle beklenmedik bir olayın ertesinde kitle veya grupların kendiliğinden (*spontane*) bir araya geldiği toplanmalardır. Güncel bir olaya karşı gösterilen doğal bir tepki olarak ortaya çıkarlar⁸². Planlı toplantılar ise, yasaların da öngördüğü ve açıkça koruduğu üzere, belirli bir düzenleme/organizasyona dayanan toplanmalardır.

AIHM içtihatlarının gelişiminde önemli bir rol oynayan Almanya Federal Anayasa Mahkemesi'nin 1985 tarihli Brokdorf kararı, ani toplanmaların anayasal güvencelerden yararlanmasının önünü açmıştır. Mahkeme, ön bildirim yükümlülüğünü öngören (Alman) Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu⁸³'nin 14. maddesini anayasaya uygun bulmakla birlikte, eğer spontane toplantılar açısından bu yükümlülüğe uyulması toplantının amacına ulaşmasını engelleyecek ise bu yükümlülüğün artık aranmayacağına hükmetmiştir⁸⁴. Diğer taraftan, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu'nda ayrıca bir düzenleme bulunmadığından Almanya'da federal düzlemde ani toplanmalara ilişkin bir hüküm bulunmamakla birlikte, Baviera Toplanma Kanunu'nun "açık hava toplantılar"ını düzenleyen 13. maddesinin dördüncü fıkrasında bu türdeki toplantılar için bildirim yükümlülüğünün aranmayacağı yer almaktadır. Herhangi bir acil durum nedeniyle planlanmamış bir

⁸¹ Benzer görüş için bkz. Anayurt, **a.g.e.**, s. 35.

⁸² Atalay, **a.g.e.**, s. 53.

⁸³ 24.07.1953 tarihli "Gesetz über Versammlungen und Aufzüge" (Versammlungsgesetz). Kanunun orijinal metni için bkz. (Çevrimiçi), <https://www.gesetze-im-internet.de/versammlg/BJNR006840953.html>, Erişim Tarihi: 10.02.2019.

⁸⁴ BverfGE 69, 315 "Brokdorf". Kararın İngilizce çevirisi için bkz. (Çevrimiçi), <https://www.legislationline.org/documents/id/16269>, 10.02.2019. Almanya'da bu konudaki değerlendirmelere ilişkin bilgi için ayrıca bkz. Ahmet Mert Duygun, "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının Kullanılmasında Bir Bilinmeyen: Spontane ve Acele Eylemler", **Anayasa Hukuku Dergisi**, C:3, S:6, Legal Yayıncılık, 2014, s. 146 vd.

eylem veya gösteri gerçekleştirilirse, bu etkinliğin ani/spontane bir toplantı olarak korunması öngörülmüştür⁸⁵.

Düzenleme kurulunun varlığını gerekli bir koşul olarak düzenleyen TGYK baz alındığında, ilk başta hukuk sistemimizin ani toplantıları bir hak olarak tanımadığı ileri sürülebilir. Çünkü ani toplantılarda, herhangi bir düzenleme kurulu ve bildirimin varlığı mümkün değildir⁸⁶. Ancak daha önce değindiğimiz üzere⁸⁷, ani toplantı ve yürüyüşler anayasal metinden herhangi bir şekilde dışlanmadıkları gibi⁸⁸, içtihatlardan görüleceği üzere anayasal güvenceden de yararlanmaktadır. Siyanür yüklü bir kamyonun getirilmesi üzerine çevre duyarlılığına sahip köylülerin olayın vehameti ile bir anda karayolunda eylem yapmaları⁸⁹ gibi, bir siyasi parti üyesinin gözaltı kararı üzerine diğer üyelerin destek amaçlı vakit kaybetmeden konsolosluk önünde basın açıklaması yapması⁹⁰ da korunan ani toplanmalar kapsamında görülmüştür.

Toplantı türleri başlığını bitirmeden, bir hususu belirtmemiz gerekmektedir. Ani veya planlı olarak sadece toplantılar değil gösteri yürüyüşleri de yapılabilir. Genel-özel toplantılar ve açık-kapalı yer toplantıları başlığı altında ayrıca yürüyüşlere yer verilmemiştir. Bunun nedeni, yürüyüşlerin bir rotayı izlemesi ve dışa dönük olması nedeniyle, doğaları gereği genel bir açık hava toplantısı şeklinde gerçekleşmesidir. Bir başka deyişle, yürüyüşü düzenleyen ve katılanların istekleri dışında olsa da, izleyicilerin yürüyüşe katılmalarına hizmet eden bir potansiyel ve fiili açıklık hali mevcuttur⁹¹.

⁸⁵ Bavarian Assembly Act (BayVersG) of 22 July 2008, Art. 13/4. Kanunun İngilizce çevirisi için bkz. (Çevrimiçi), <https://www.legislationline.org/documents/id/20033> , 10.02.2019.

⁸⁶ Atalay, toplanmalar için TGYK m.10'da şart koyulan düzenleme ve bildirim usulüne yer vermiş; ancak bu düzenleme ile ani toplanmaların anayasal güvenceden yararlanıp yararlanmamasının farklı olgular olduğunu belirtmiştir. Yazarın katıldığımız görüşüne göre, AY m.34'te "*toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı*" ile ifade edilen "düzenleme" deyişi, toplantılar için organizasyonu şart koyan bir ifade olarak değil; toplantı ve gösteri yürüyüşlerini "yapma" anlamında kullanılan bir ifadedir. Açıklamalar için Atalay, **a.g.e.**, s. 54-55.

⁸⁷ Toplantı kavramına ilişkin "düzenleme unsuru" başlığında yer verilmektedir.

⁸⁸ Kara, **a.g.e.**, s. 40; Atalay, **a.g.e.**, s.55; İşgören, **a.g.e.**, s. 79.

⁸⁹ Yargıtay 8. Ceza Dairesi, E: 2002/49, K: 2002/7518, K.T. : 27.06.2002.

⁹⁰ Anayasa Mahkemesi, bu kararda gözaltı süresinin kısıtlılığı ve "ani gelişen bir olay"dan kaynaklanması nedeniyle kişilerden bildirimde bulunmalarının, bir başka deyişle organizasyon yapmalarının beklenmeyeceğini vurgulamıştır. *Osman Erbil Başvurusu*, B.N.: 2013/2394, K.T.: 25.03.2015, R.G.: 18.06.2015 tarihli ve 29390 sayılı, par. 67.

⁹¹ Atalay, **a.g.e.**, s. 56.

2. Gösteri Yürüyüşü

Latince kökü “*demonstratio*” olan ve Batı dillerine de geçen gösteri kavramı⁹², TDK tarafından, “*bir istek veya karşı görüşün halkın ilgisini çekecek biçimde topluca ve açıkça yapılması, nümayiş*” veya “*birinin, bir topluluğun kendi duygusunu gösteren sözü veya davranışı, tezahürat*” olarak tanımlanmaktadır⁹³.

Sözlük tanımı, bu kavramın içeriğine ilişkin pek çok ipucu sunmaktadır. Öncelikle gösteriler, kolektif şekilde duygu ve düşüncelerin aktarımını sağlayan eylemlerdir. Diğer taraftan bireylerin ortak tepki ve isteklerini toplantılardan farklı olarak söz ile ifadenin ötesinde döviz, pankart, afiş, bayrak, amblem vb. görsel araçlarla, müzik, alkış ve tezahüratlarla iletmeye yararlar⁹⁴. Bu anlamıyla gösterilerin, konuşma içermesi zorunlu değildir. Toplantılardan bu noktada ayrılan gösteriler, bir rota boyunca belli bir düzen içerisinde hareket eden ve görsel, işitsel araçları aynı şekilde kullanan yürüyüşlere ise yaklaşmaktadırlar⁹⁵.

Gösteri ile yürüyüşü ayıran hususlar ise, gösterilerin hareketsiz bir şekilde belli bir meydan veya kamusal alanda düzenlenebilmesi; yürüyüşlerin ise hareket eden, düzenli bir sıra ile bir yerden başka bir yere ilerleyen dinamik yapısıdır⁹⁶.

Gösteri ve yürüyüşler ayrı ayrı düzenlenebileceği gibi; halkın dikkatini çekmek ve daha güçlü bir etki yaratmak için birbiri ardına da düzenlenebilir⁹⁷. Bu nedenle kanaatimizce birbirinden farklı iki olgu olan *gösteri* ve *yürüyüş*lerin uygulamada kalıplaştığını ve mevzuatımızda birlikte ele alındığını görmekteyiz⁹⁸. Bu birlikteliğin nedenlerinden biri, gösteri ve yürüyüşlerde katılımcıların ortak ve daha önceden var olan fikirlerinin dışa dönük olarak açıklanması amacıdır. Toplantıda ise dışa dönük

⁹² İngilizce’de “*demonstration*”, Fransızca’da “*manifestation – démonstration*”, İtalyanca’da “*manifestazione*” ve Almanca’da ise yürüyüş “*Aufzug*” kavramı ile birlikte “*Demonstration*” olarak karşımıza çıkmaktadır Bkz. Yelbaşı, **Fransızca-İngilizce-Almanca Karşılıklarıyla Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü**, s. 217.

⁹³ **Güncel Türkçe Sözlük**, “Gösteri” tanımı, (Çevrimiçi), <http://www.sozluk.gov.tr> , 22.03.2018.

⁹⁴ Benzer tespitler için bkz. Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 41; Kaboğlu, **Kolektif Özgürlükler**, s. 63. Toplantıların konuşma(discours) niteliğinin ağır basması ile gösteri yürüyüşlerinden ayrıldığına ilişkin tespit için ise bkz. Anayurt, **a.g.e.**, s. 20; Atalay, **a.g.e.**, s. 7-8.

⁹⁵ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 41; Ülgen, **a.g.e.**, s. 18-19.

⁹⁶ Atalay, **a.g.e.**, s. 7.

⁹⁷ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 42; Kaboğlu, **Kolektif Özgürlükler**, s. 63; İbrahim Kaboğlu, **Anayasa Hukuku Dersleri**, 4. Basım, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2009, s. 302; İşgören, **a.g.e.**, s. 65.

⁹⁸ Anayurt, **a.g.e.**, s. 17-18; İşgören, **a.g.e.**, s. 65.

açıklamaların yanı sıra, *katılımcıların kendi aralarındaki düşünce ve fikir (iç) değişimi* de amaçlanmaktadır⁹⁹.

Anayasa m. 34'teki düzenlemenin yanı sıra, 2911 sayılı TGYK ve öncülü 171 sayılı Kanunun da gösteri ve yürüyüşleri birlikte değerlendirdiği görülmüştür. 2911 sayılı Kanun'un 2. maddesi, b fıkrasında “*Gösteri yürüyüşü; belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzelkişiler tarafından bu Kanun çerçevesinde düzenlenen yürüyüşleri*” olarak tanımlanmıştır.

Kanundaki tanımın, yukarıda daha önce yer verdiğimiz toplantı tanımı ile neredeyse aynı olduğu ve gösterilerle toplantıları birleştiren bir bakış açısıyla kaleme alındığını düşünmekteyiz. **Kanun maddesinin lafzından hareketle kanun koyucunun hareketsiz gösterileri ve gruplaşmaları “toplantı” olarak nitelediği, hareket halindeki toplanmaları ve kortej içeren gösterileri ise gösteri yürüyüşü kavramı içinde tanımladığı anlaşılmaktadır¹⁰⁰.** Bu nedenle mukayeseli hukukta *gösteri* olarak tanımlanan çoğu eylem, TGYK sistemine göre toplantı başlığına denk düşmektedir. Çalışmamızda, bu açıklamalardan hareketle yürüyüş içermeyen gösteriler de birer toplantı olarak ele alınacaktır.

B. Toplanma Hakkı

1. Hakkın Niteliği ve Benzer Hak ve Özgürlüklerle İlişkisi

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, ulusalüstü insan hakları terminolojisi ve diğer ülke hukukları düşünüldüğünde, genellikle toplanma özgürlüğü veya toplanma hakkı (*freedom/right of assembly*) başlığı altında incelenmektedir¹⁰¹. Söz konusu hak, 19. ve 20. yüzyılda deneyimlenen büyük halk hareketleri ve dönüşümlerle ortaya

⁹⁹ Fransız doktrininden hareketle yapılan bu ayırım için bkz. Anayurt, **a.g.e.**, s. 20; Ülgen, **a.g.e.**, s. 19.

¹⁰⁰ Şirin de benzer şekilde hareketsiz ve statik gösterilerin “toplantı”, yürüyüşlü bir gösterinin ise “gösteri yürüyüşü” kapsamı içinde sayıldığını 1982 Anayasası ve TGYK kapsamında değerlendirmiştir. Şirin, **a.g.e.**, s. 17.

¹⁰¹ Orsolya Salát, **The Right to Freedom of Assembly – A Comparative Study** - , Oxford and Portland, Hart Publishing, 2015; Anne Peters, Isabelle Ley, “Freedom of Assembly: The Politics of Presence”, **The Freedom of Peaceful Assembly in Europe**, Der. Anne Peters, Isabelle Ley, 1. Basım, Baden Baden, Nomos Verlagsgesellschaft & Hart Publishing, 2016; John D. Inazu, “The Forgotten Freedom of Assembly”, **Tulane Law Review**, Vol. 84, 2010, s. 565-612.

çıkarken; toplumsal hareketlerin azaldığı 21. yüzyılda kimi teorisyenlerce ihmal edilmiş¹⁰² ve unutulmuş¹⁰³ bir hak, sistematik bir şekilde incelenememiş ve eksik teorileştirilmiş bir hak olarak tanımlanmıştır¹⁰⁴. Kanaatimizce toplanma hakkının unutulmuş bir hak olduğuna ilişkin tespit, son on yıldaki kitlesel hareketler ve protesto eylemleri düşünüldüğünde geçerliliğini yitirmiştir. Gerek Occupy Wall Street eylemleri ve Avrupa’ya da yayılan %99 hareketi, gerek de Arap Baharı dalgası ile söz konusu hakkın ve beraberinde hakkın sınırlarını aşan diğer görünümleri tartışma konusu olmuştur.

Toplanma hakkı, ortak amaçlar ekseninde bireylerin toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme, bu toplanmalara katılma ve toplanma sırasında düşünce ve görüşlerini serbestçe dile getirebilme öğelerini kapsayan bir haktır¹⁰⁵. 1982 Anayasası’nda “*toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı*” olarak adlandırılan bu hak, silahsız ve saldırısız olma şartıyla toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin izinsiz şekilde yapılmasını güvence altına almaktadır¹⁰⁶.

Hakkın hukuki niteliği, ünlü Alman hukukçusu Jellinek’in klasikleşmiş hak sınıflandırmasına göre “negatif statü hakları”¹⁰⁷, tarihsel sınıflandırma sistemine göre

¹⁰² Tabatha Abu El-Haj, “The Neglected Right of Assembly”, *UCLA Law Review*, Vol.56, 2009, s.543-589.

¹⁰³ John D. Inazu, “The Forgotten Freedom of Assembly”, s. 566 vd. Gerek Inazu’nun (2010) gerek El-Haj’ın (2009) makalesinde, Amerikan tarihi açısından büyük önem taşıyan toplanma hakkının 21. yüzyılda unutulmuş etkisi tartışılmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki, her iki yazarın da toplanma hakkı için kullandığı *neglected* ve *forgotten* nitelemeleri, 17 Eylül 2011’de başlayacak olan Occupy Wall Street eylemlerinin öncesine tekabül etmektedir.

¹⁰⁴ Anne Peters, Isabelle Ley, “Freedom of Assembly: The Politics of Presence”, s. 9-10.

¹⁰⁵ Kaboğlu, **Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)**, s. 302.

¹⁰⁶ Anayasanın 34. maddesindeki düzenlenen bu hak, iç hukukumuzda, AY 34. maddenin üçüncü fıkrası ile gönderme yapmış olduğu 2911 sayılı Kanun, 3. maddede de ayrıca tanımlanmıştır. Ancak bu tanım ve kapsamına “1982 Anayasası ve 2911 Sayılı Kanun” başlığında değindiğimiz için burada ayrıca değinmemekteyiz.

¹⁰⁷ Geleneksel hak ve özgürlükler olarak da adlandırılan negatif statü hakları, devletin bir edimine gerek kalmaksızın kendiliğinden varolan, özgürlüğün kullanılmasına engel olmamak veya karışmamak şeklinde iktidara görev yüklenen haklardır. 1961 ve 1982 Anayasası metni incelendiğinde ve Türk doktrinin geneline bakıldığında uzun süre boyunca bu ayrımın esas alındığı görülmektedir. Bu ayrıma uygun şekilde, 1982 Anayasası’nın ikinci bölümü negatif statü hakları olan “kişinin hakları ve ödevleri”ni, üçüncü bölümü pozitif statü hakları olan “sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler”i ve dördüncü bölüm aktif statü hakları olarak nitelenen “siyasi haklar ve ödevler”e ayırmıştır. Bununla birlikte belirtmemiz gerekir ki, Jellinek’in sınıflandırması hakların tümünün günümüzde hem negatif hem de pozitif özellikler gösterdiği ve devlete bu anlamda iki farklı görev yüklediğini göz ardı etmesi bakımından yetersiz kalmaktadır. Bkz. Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, 7. Bası, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2010, s. 1424-1425; Uygun, **Devlet Teorisi**, s. 543-544; Kaboğlu, **Kolektif Özgürlükler**, s. 24-27.

ise “birinci kuşak haklar”¹⁰⁸ yani *kişi hakları ve siyasal haklar* arasında değerlendirilmesine neden olmuştur. Diğer taraftan toplanma hakkı konu bakımından, fizik özgürlükleri, düşünce özgürlükleri ve kolektif özgürlükler olarak sıralanan kategoriler içerisinde kolektif bir hak olarak kabul edilmektedir¹⁰⁹.

Bu farklı ayrımların hiçbiri mutlak ve kesin olmadığı gibi, toplanma hakkı içerik zenginliği nedeniyle bu kategorilerin sınırını aşmaktadır¹¹⁰. Bu hak gerek hakkın düşünce özgürlüğünün bir uzantısı olması gerek siyasal katılım hakları ile sıkı ilişkisi açısından birçok sınıflandırmanın ötesinde yer almaktadır¹¹¹.

Diğer haklarla bağlantısına geçmeden önce değerlendireceğimiz ilk husus, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün doğası gereği kolektif bir hak görünümünde olduğudur. Bir başka deyişle hakkın kullanılma biçiminin kolektifliğidir¹¹². Nasıl ki bir kişinin grev yapması, tek başına mümkün değilse; toplanma hakkından yararlanmak için de bir birey topluluğu veya örgütlü grubun (sendika, siyasi parti ve dernek vb.) harekete geçmesi gerekmektedir¹¹³. Diğer taraftan bu hak, toplantıya veya yürüyüşe katılanlar bakımından bireysel bir hak olarak gözükmür¹¹⁴. Katılımcılar kendi düşünce ve tercihlerine göre hareket edebildiği gibi; ortak amaç etrafında bir “biz” duygusu ve birlik iradesi ile toplanırlar¹¹⁵. Bu bakımlardan toplanma hakkı hem bireysel hem de esas olarak kolektif bir hak olarak tasvir edilmiştir¹¹⁶.

Hakkın kolektif görünümü diğer haklara nazaran bu hakkın ulusalüstü insan hakları düzleminde sorunlu bir gelişme çizgisi yaşadığı yönünde farklı bir tespite de

¹⁰⁸ Tarihsel sınıflandırma hakların gelişim süreci ve doğuş sürecini anlamayı kolaylaştırdığından kanaatimize göre daha işlevsel bir ayrımdır. Birinci kuşakta kişi hakları ve siyasal haklar, ikinci kuşakta ekonomik, kültürel ve sosyal haklar, üçüncü kuşakta ise barış hakkı, çevre hakkının yanı sıra dayanışma özgürlükleri denilen haklar yer almaktadır. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Kaboğlu, **Kolektif Özgürlükler**, s. 25-30; Uygun, **Devlet Teorisi**, s. 501-503.

¹⁰⁹ Kaboğlu, **Kolektif Özgürlükler**, s. 25, 30-31; Atalay, **a.g.e.**, s.9. Diğer sınıflandırma yöntemleri ve ayrıntılı bilgi için bkz. Gemalmaz, **a.g.e.**, s. 1424-1429.

¹¹⁰ Kaboğlu, **Kolektif Özgürlükler**, s. 28-29. Bütün özgürlüklerin aslında bir bütün teşkil ettiği ve tek bir özgürlük olduğu yönündeki görüş için bkz. Münci Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, 7. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2013, s. 7.

¹¹¹ Atalay, **a.g.e.**, s. 9; Tanör, Yüzbaşıoğlu, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, s. 186.

¹¹² Kaboğlu, **Kolektif Özgürlükler**, s. 30.

¹¹³ Kaboğlu, **Kolektif Özgürlükler**, s. 34, 83.

¹¹⁴ Atalay, **a.g.e.**, s. 9.

¹¹⁵ Birlikte olma bilinci ve iradesini Alman İmparatorluk Mahkemesi kararları ve Alman doktrininden hareketle açıklanması için bkz. Atalay, **a.g.e.**, s. 4-5, 50-51.

¹¹⁶ Kaboğlu, **Kolektif Özgürlükler**, s. 84-85; Tanör, Yüzbaşıoğlu, **a.g.e.**, s. 186.

yol açmıştır. Buna göre bireysel hakların yüceltildiği Avrupa merkezli insan hakları kültüründe bu hak, bir parça “katlanılan” haklardandır¹¹⁷.

Hak sınıflandırılmalarında kullanılan bir diğer ayrım ise hakkın sınırlandırmaya elverişli olup olmadığına ilişkindir. Bir hakkın sınırlandırılması, o hakkın kullanıldığı veya o haktan yararlanılan alanın daraltılması anlamına gelmektedir¹¹⁸. Olağan hukuk düzenleri açısından bazı haklar niteliği gereği sınırlandırılmayan mutlak haklar kategorisi içinde yer alırken¹¹⁹; toplanma hakkı gerek bağıtlı olduğumuz ulusalüstü metinler gerek AY m.34’te belirtilen özel sınırlandırma sebepleri ile sınırlandırılabilir bir hak olarak düzenlenmiştir¹²⁰.

Bu hakkın mutlak hak kategorileri içinde sayılmamasının en önemli gerekçesi, *kamu düzenini bozma tehlikesidir*¹²¹. Çelenk’in ifadesiyle, ideolojik açıdan iktidarların sınıfsal çıkarları ve güçlerini korumak amacıyla toplantılardan her zaman korktuğu ve sınırlandırmaya gittiği görülmektedir¹²². Tıpkı diğer toplu özgürlükler gibi, siyaseten muhalefet işlevi ve düzen karşıtı hareketler lehine kamuoyu yaratma gücü, toplanma hakkının hem sadece barışçıl toplanmalara müsamaha gösterilmesi şeklinde formüle edilmesini hem de şekil açısından sınırlandırılması ihtiyacını doğurmuştur.

a. Düşünce ve İfade Özgürlüğü ile İlişkisi

Düşünce özgürlüğü ve toplanma hakkı arasındaki ilişki, toplanma hakkına konu olan bütün eylemlerin bir düşünce açıklaması içerip içermediği sorusunda düğümlenmektedir. Genellikle doktrinimizde düşünce özgürlüğü geniş anlamıyla tüm

¹¹⁷ Alpkaya, “Toplanma Özgürlüğüne Hak”, s. 2-3. Alpkaya, AİHM’in diğer haklara ilişkin içtihatlarının yanında toplanma hakkına ilişkin içtihatlarının sayıca az ve kapsam olarak da son derece sınırlı bir çerçevede içinde kaldığına değinmiştir. Avrupa merkezli insan hakları düşüncesinde bireysel hakların esas alındığı doğru olmakla birlikte, mahkeme içtihatlarının niceliği ve kapsamına ilişkin tespit kanaatimize göre bir yönden güncelliğini yitirmiştir. Zira bu makalenin kaleme alındığı tarihten bu yana uzunca bir süre geçmiş ve geçen sürede mahkeme ciddi bir içtihat birikimi yaratmıştır.

¹¹⁸ Gemalmaz, *a.g.e.*, s. 1428.

¹¹⁹ Bu haklar arasında ilk akla gelen kuşkusuz yaşam hakkıdır. İşkence yasağı ve kölelik-angarya yasağı ise diğer mutlak haklardandır.

¹²⁰ AY m.34/f.2: “Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir.”

¹²¹ Benzer tespit için bkz. Kaboğlu, *Kolektif Özgürlükler*, s. 83.

¹²² Halit Çelenk, *Toplantılar ve Yürüyüşler*, Ankara, Çağdaş Hukukçular Derneği Yayınları, 1977, s. 8.

özgürlüklerin temeli ve ana kaynağı olarak nitelendirilmiştir¹²³. Bizim de katıldığımız görüşe göre, her toplantı ve yürüyüş bir düşünce açıklaması içermekte veya en azından ortak bir fikri amaca dayanmaktadır¹²⁴. Bu görüşe göre, düşüncenin açıklanması ve yayılması bireysel açıklamaların (söz ve yazıyla) yanı sıra; toplantı ve yürüyüşlerdeki gibi toplu şekilde bağırma, slogan atma, pankart ve afişlerle de sağlanmaktadır. Bu nedenle toplanma hakkı, düşüncelerin dışa vurulması ve yayılmasını da içeren kapsamıyla düşünce özgürlüğü¹²⁵nün bir tamamlayıcısı ve uzantısıdır¹²⁶. Diğer taraftan bu hak, sıkı bir şekilde bağlantılı olduğu düşünce özgürlüğünden hakkın kolektif kullanımı yönünden ayrılmış ve günümüzde özerk rolü olan ayrı bir hak olarak tanınmıştır.

Düşünce ve düşünceyi açıklama özgürlüğünün sınırlandırılması, toplanma hakkının da dolaylı yoldan sınırlandırılmasına yol açmaktadır¹²⁷.

1982 Anayasası'nın 34. maddeye ilişkin gerekçesinde, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının, düşünceyi açıklama hürriyetinin icrası niteliğindeki haklardan biri olduğu belirtilmiştir¹²⁸. Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti olarak anayasanın 26. maddesinde yer verilen bu özgürlük, insan hakları terminolojisi bakımından “ifade özgürlüğü”nü ifade etmektedir. AİHS organları da toplanma hakkını, ifade özgürlüğünün toplu bir kullanım şekli olarak görmüş; özerk bir hak sözleşmenin 11. maddesinde yer alan bu hakkı, ifade özgürlüğü ilkeleri ışığında ayrı bir güvenceye dahil etmiştir¹²⁹. Buna göre, AİHM iki kişilik eylemleri ifade özgürlüğü

¹²³ Orhan Aldıkaçtı, **Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası**, 4. Bası, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1982, s. 217; Çelenk, **a.g.e.**, s. 5-6; Ülkü Azrak, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu”, **Anayasa ve Uyum Yasaları**, TBB Yayınları(No:50), Ankara, Ağustos 2003, s. 237; Anayurt, **a.g.e.**, s. 82 ; İşgören, **a.g.e.**, s. 66.

¹²⁴ Karşı görüş için bkz. Atalay, **a.g.e.**, s.12. Atalay burada, düşünce açıklamasının olmadığı bir toplantının mümkün olabildiğini, birlikte bulunmak iradesi içinde müzik ve resim yapmak için toplanmanın da Anayasanın garantisi altında sayılması gerektiğini savunmuştur. Bkz. **A.e.**, dipnot 69.

¹²⁵ Doktrinde anayasa hukukçularının ortaklaştığı kapsamı Tanör şöyle açıklar: Düşünce özgürlüğü, bireyin istediği şekilde düşünebilme, düşüncesini oluşturma ve susma hakkının ötesinde, düşüncesini açıklama ve yayma hürriyetini de kapsamaktadır. Buna göre söz, basın ve benzer araçlarla sağlanan özgürlükler de düşünce özgürlüğüne dahildir. Bkz. Bülent Tanör, **Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Anayasası**, İstanbul, Öncü Kitabevi, 1969, s. 15, 25-27.

¹²⁶ Akın, “Toplanma Özgürlüğü”, s. 545; Kaboğlu, **Kolektif Özgürlükler**, s. 83.

¹²⁷ Bülent Tanör, **Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Anayasası**, s. 16; Anayurt, **a.g.e.**, s. 84.

¹²⁸ Ömer İzgi, Zafer Gören, **Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu**, C:I, Ankara, TBMM Basımevi, 2002, s. 366.

¹²⁹ İki hak arasındaki bağlantıya yer veren kararlar için bkz. Stankov and The United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria, Appl No(s): 29221/95, 29225/95, 02.10.2001, par. 85; Öllinger v. Austria, Appl No: 76900/01, 29.06.2006, par. 38. Öllinger kararının ilgili paragrafı için bkz. “*Kendine*

kapsamında değerlendirmekle beraber, toplanma hakkının asgari kaç kişi tarafından düzenlenebileceğine ilişkin bir sayı belirtmemektedir. Her bir somut olaya ve olayın dinamiklerine göre bir değerlendirme yapılmakta ve kolektif bir görünüm sergilemeyen grupların eylemleri *lex generalis – lex specialis* ilişkisi gereği ifade özgürlüğünün genel çerçevesinden yararlandırılmaktadır¹³⁰.

b. Siyasal Haklar ile İlişkisi

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü, Avrupa ölçeğinde siyasal hayata katılımın ve kamu özgürlüklerinin vazgeçilmez bir parçası olarak görülmektedir¹³¹. Bu hak, vatandaşın devlet iradesine katılmasını sağlaması bakımından aktif bir statü hakkı görünümü ve etkisi taşımaktadır¹³². Diğer taraftan bu hakkı “*halk egemenliğinin bir ifadesi*” veya “*demokratik katılma hakkı*” olarak niteleyen yazarlar bulunmaktadır¹³³.

Çağdaş siyaset kuramı açısından bakıldığında ise, kanaatimize göre hakkın siyasal niteliğini ortaya koyan husus, kamuoyu oluşturma işlevidir¹³⁴. Geçici nitelikteki bu kolektif hak, hesap verilebilir ve çoğulcu bir yönetim için gerekli sayılan *baskı gruplarının* (örgütlü kolektif yapıların) en önemli araçlarından biri olarak kullanılmaktadır¹³⁵. Sendika, dernek, sivil toplum kuruluşu, meslek örgütleri ve her türlü fikir, sanat ve siyaset toplulukları bu baskı grupları arasındadır ve her biri farklı örgütlenme amaçları ve eylemleri ile “kamuoyu”nu, dolayısıyla toplumun siyasi kanaatini etkilemektedir¹³⁶. İster baskı gruplarının bir eylem aracı olarak, ister başlı başına düzenlensin bu toplanmalar sırasında ifade edilen görüşler, sergilenen tepki,

özgü özerk rolü ve özel uygulama alanı bulunmakla birlikte, 11. maddede düzenlenen haklar, 10. maddenin ışığında incelenmelidir. Sözleşme'nin 11. maddesinde yer alan toplanma ve örgütlenme özgürlüklerinin hedeflerinden biri, 10. maddede güvence altına alınan kişisel görüşlerin korunmasıdır. Bu bağlamda, 10. maddenin siyasi ve genel yararı ilgilendiren konularda kısıtlamalara elverişli olmadığını akıldta tutmak gerekir.”

¹³⁰ Özkan, **a.g.e.**, s. 148.

¹³¹ Kaboğlu, **Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)**, s. 301.

¹³² Geray, **a.g.m.**, s. 100.

¹³³ Görüşlerin aktarılması için bkz. Atalay, **a.g.e.**, s. 10. Hukukumuzda Esen de, bu özgürlüğün amacını vatandaşların kamu işlerinin görülmesine katılmasını sağlamak olduğunu dile getirmiştir. Bkz. Esen, **a.g.e.**, s. 194.

¹³⁴ “Kamuoyu”nun oluşmasında temel hak ve özgürlüklerin rolü için bkz. Münci Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, 7. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınevi, 2013, s. 267-268.

¹³⁵ Anayurt, **a.g.e.**, s. 86, 152-153.

¹³⁶ Bu konu hakkında ayrıntılı çalışma için bkz. Mehmet Akad, **Baskı Gruplarının Siyasal İktidarla İlişkileri**, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1976, s. 63-84.

eylem sembolleri vb. oldukça etkilidir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünden yararlanan bireyler de, uzun vadeli ve örgütlü bu grupların yanında, siyasal işleyişe yönelik bir farkındalık ve talep listesi ile kamusal tartışma ortamının bir parçası olabilmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi organları da toplanma hakkını, bu anlamda demokratik toplum değerlerini inşa eden ve teminat altına alan temel haklardan biri olarak ele almıştır¹³⁷. Bu özgürlüğün her şeyden önce liberal bir ortamda yaşadığı; etkisi ve gücünü ülkenin siyasal liberalizm derecesiyle gösterdiği vurgulanmaktadır. Bu hakkın düzenlenme şekli ve şartları, özgürlük-otorite dengesini kurma açısından siyasal rejimlerin karakterini ortaya koymaktadır¹³⁸.

Her ne kadar uygulamada toplantılar sadece siyasi amaçlarla oluşmamaktaysa da, kanaatimizce ortak siyasal amaç ve kaygılarla hareket eden toplantılarda bu hak siyasal bir içerik kazanmaktadır.

c. Basın Özgürlüğü ile İlişkisi

Kamuoyunun oluşturulması açısından doktrinde toplanma hakkı ile arasındaki bağın amaç yönünden benzeştiği belirtilen bir diğer özgürlük ise basın özgürlüğüdür¹³⁹. Her iki özgürlük de, toplumu ilgilendiren konularda farklı görüş ve taleplerin duyurulmasına neden olur. Ancak basın özgürlüğünü, toplanma hakkından ayıran en önemli husus, basın araçları ve medya kanallarının genellikle dar bir çevrenin elinde olması ve herkesin bu haktan yararlanmasının mümkün olmamasıdır¹⁴⁰. Basın özgürlüğünü kullanmak için öncelikle maddi bir birikim ve sermayeye belli ölçülerde gereksinim duyulur. Oysa toplanma hakkı, herkesin güncel bir olaya karşı tepki ve düşüncelerini, maddi külfete girmeden ve coşkulu bir şekilde

¹³⁷ Toplanma hakkını ifade özgürlüğü ile birlikte demokratik toplumun kurucu unsurları arasında sayan emsal karar için bkz. *Rassemblement Jurassien and Unite Jurassien v. Switzerland*, Appl No: 8191/78, 10.10.1979. Güncel bir yorumla demokratik bir toplum düzeni ve çoğulcu toplumun tesisi açısından toplanma hakkının önemine yer veren karar için bkz. *Baczowski and Others v. Poland*, Appl, No. 1543/06, 03.05.2007, par. 61-64.

¹³⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Anayurt, **a.g.e.**, s. 79-80.

¹³⁹ Yarsuvat, **a.g.e.**, s.27; Geray, **a.g.m.**, s. 100.

¹⁴⁰ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 27; Anayurt, **a.g.e.**, s. 78-79.

ifade etmesine imkan tanır¹⁴¹. Bu nedenle söz konusu hak açıkladığımız nedenlerle halk kitleleri için istek ve taleplerini iktidar aygıtlarına yöneltmeyi sağlayan, elverişli, pratik, ucuz ve etkili bir baskı aracıdır¹⁴².

d. Dernek Özgürlüğü ile İlişkisi

Toplanma özgürlüğü diğer kolektif özgürlüklerin, kolektif özgürlükler ise toplanma özgürlüğünün dayanağını oluşturmaktadır¹⁴³. Özgürlükler arası bu bağlantı ve dayanışmanın sonucu olarak, toplanma hakkına ilişkin getirilen sınırlandırmalar, toplantı ve gösteri yürüyüşlerini elverişli bir baskı ve örgütlenme aracı olarak kullanan derneklerin faaliyetlerini de aksatabilmektedir.

Dernek ve toplantı özgürlükleri tarihsel ve sosyolojik açıdan birlikte ele alınmış olup, Türk anayasal sisteminde de 1961 Anayasası'na kadar ayrı bir şekilde düzenlenmemiştir¹⁴⁴. Bu gelişimde, derneklerin de klasik kolektif özgürlüklerden olması, birlikte düşünme ve ortak hareket etme prensibine dayanması ve kazanç sağlama amacı dışında çok çeşitli amaçlar etrafında kişileri bir araya toplaması etkili olmuştur¹⁴⁵.

Toplanma hakkı, süreklilik ilişkisi içeren faaliyetleri esas alan dernek özgürlüklerinden kurumsallaşmamış ve geçici bir düzenlemeye dayanan yapısıyla ayrılmaktadır¹⁴⁶. Dernekler Kanunu'nun birinci maddesinde bir derneğin bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirme suretiyle kurulduğuna ilişkin düzenleme, iki özgürlük arasındaki farkı açıkça ortaya koymaktadır¹⁴⁷. *Sürekli olarak birleşme* hali,

¹⁴¹ Bu özelliği itibarıyla toplanma hakkına “fakir hakkı” tabiri dahi uygun görülmüştür. Bkz. Anayurt, **a.g.e.**, s. 79.

¹⁴² Bülent Tanör, **Türkiye’de İnsan Hakları Sorunu**, 3. Basım, İstanbul, BDS Yayınları, 1994, s.107. Benzer ifadeler için bkz. Oktay Uygun, **Devlet Teorisi**, 4. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2017, s. 661.

¹⁴³ Anayurt, **a.g.e.**, s. 86.

¹⁴⁴ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 30-31, İşgören, **a.g.e.**, s. 73-74.

¹⁴⁵ Kaboğlu, **Kolektif Özgürlükler**, s. 59-60; Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 30.

¹⁴⁶ Atalay, **a.g.e.**, s. 21.

¹⁴⁷ 5253 sayılı Dernekler Kanunu, “Tanımlar” başlıklı, 2. madde: “a) Dernek: Kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi topluluklarını,” Bkz. Kabul Tarihi: 04.11.2004, Resmi Gazete Tarihi: 23.11.2004, Sayı: 25649, (Çevrimiçi), <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5253.pdf>, 04.04.2018.

derneklerin kural olarak uzun soluklu faaliyet göstermesine ve uzun bir zaman içinde gerçekleşecek bir amaca yönelmesine yol açmaktadır¹⁴⁸. Çalışmalara süreklilik kazandırma ve kurumsallaşma unsuru, geçici yani süreli bir kolektif hak olan toplanmalarda söz konusu değildir¹⁴⁹. Toplantılarda, kişiler münferit bir toplanma ile güncel nitelikteki bir amacın gerçekleştirilmesini amaçlar ve sonra dağılırlar. Derneğin bir tüzel kişiliği ve üyelik sistemi vardır¹⁵⁰. Toplantı ve yürüyüşler ise, geçici topluluklardan olduğundan, tüzel kişiliğe sahip değildir. Her bir organizasyon bakımından farklı kişileri içerebilir; bir katılımcı çevresine sahiptir¹⁵¹.

e. Sivil İtaatsizlik Eylemleri ile İlişkisi

1849'da yayımlanan "*The Resistance to Civil Government*" ile Henry David Thoreau tarafından ilk kez kullanılan sivil itaatsizlik kavramı, sisteme içkin bir adalet talebi ile hukuk devleti içindeki haksız uygulamalara karşı yapılan bir itaatsizlik çağrısını ifade etmektedir¹⁵². Farklı görüş ve tanımlara¹⁵³ karşın bu eylemleri kısaca şöyle tanımlayabiliriz: Sivil itaatsizlik, verili hukuk düzenindeki bir haksızlığa karşı yasal tüm yollar denendikten sonra ikincil olarak başvurulmuş, şiddete yer vermeyen, bireysel veya kolektif, kamuya açık şekilde düzenlenen, siyasal rejim ve anayasal düzene karşı radikal bir itiraz içermeyip hukuk devletini üstün tutan bir ahlaki-siyasi

¹⁴⁸ Atalay, **a.g.e.**, s. 19.

¹⁴⁹ Toplantıların geçici niteliği, çalışmamızda daha önce toplantı kavramına ilişkin süre unsurunda ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

¹⁵⁰ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 30; Anayurt, **a.g.e.**, s. 17.

¹⁵¹ Atalay, **a.g.e.**, s. 20.

¹⁵² Burada karşı çıkılan hukuk devletinin kendisi değil; haksızlığa yönelen yasadır. "*Ancak yasa, doğası gereği seni zorunlu olarak başkasına yönelik haksızlığın aracı durumuna düşürecek yapıdaysa, yasayı çiğne! Yaşamını, makineyi durdurmak için kullan. Her durumda dikkat etmem gereken şey, lanetlediğim kötülüğün aracı olmamaktır.*" Henry David Thoreau, "Devlete Karşı İtaatsizlik Üzerine", **Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik**, Çev. Yakup Coşar, 4. Basım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014, s. 39. Thoreau, Amerika ile Meksika arasındaki savaşta ülkesinin işgalci tavrını eleştirmiş, köleciliğe ve vergi sistemine karşı çıkışını eserinde incelemiştir. Politikalarını desteklemediği hükümet ve inanmadığı seçim sistemi için vergi ödemeyi reddettiğini belirterek altı sene boyunca vergi ödemekten kaçınmıştır. Bkz. Thoreau, **a.g.m.**, s. 29-54.

¹⁵³ Bkz. H. Arendt, R. Dworkin, J. Habermas, J. Galtung, M. L. King, J. Rawls, H. Saner / H. D. Thoreau, **Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik**, Çev. Yakup Coşar, 4. Basım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014, s. 29 vd.

motivasyonla ortak adalet duygusuna seslenen yasadışı eylemlerdir¹⁵⁴. Burada sivil itaatsiz tekil haksızlıklara karşı ortak eylem amacı gütmektedir; sistemin bütününe yönelik bir radikal talep söz konusu değildir¹⁵⁵. Ayrıca kamuya açık bir şekilde yapılan itaatsizlik eylemlerinde, siyasi-hukuki sorumluluk muhakkak üstlenilmektedir¹⁵⁶.

Hindistan’da Gandhi örneği ile en kitlesel uygulaması görülen ve “pasif direniş” olarak da adlandırılan sivil itaatsizlik eylemleri, kamuya açık şekilde yapılmaları, kamuoyu oluşturma işlevi ve şiddet içermemesi yönünden toplanma hakkı ile benzerlik göstermektedir. Kamuya açıklık ve şiddete karşı alınan tutum sivil itaatsizliği iktidarı ele geçirmek veya değiştirmek amacıyla gizli bir şekilde örgütlenen, bir şekilde şiddete başvuran ya da zor kullanmaya yatkın diğer hallerden yani klasik anlamıyla direnme hakkı, devrim, ihtilal, ayaklanma, hükümet darbesi vb. kavramlardan ayırtılmakta¹⁵⁷; diğer taraftan toplanma hakkına yakınlaştırmaktadır.

İdeolojik birliktelik gerektirmeden, geçici toplanmalarla eylemin gerçekleştirilebilir olması da toplantı ve yürüyüşler ile benzeyen yanlarındandır¹⁵⁸.

Toplanma hakkının kapsamı ile sivil itaatsizlik eylemlerini ayıran başlıca sebep ise, itaatsizlik eylemlerinin yasa dışı oluşudur. Bir başka deyişle bu eylemlerin “hukuki bir normu bilinçli olarak çiğneme” iradesi ile yapılmasıdır¹⁵⁹.

Bu açıdan kolektif şekilde yapılan sivil itaatsizlik eylemleri, kanuna aykırı toplanmalar olarak belirebilir; ancak her kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü bir sivil itaatsizlik eylemi olarak nitelendirilemez¹⁶⁰. Zira kanuna aykırı bir toplantı şiddet

¹⁵⁴ Hayrettin Ökçesiz, **Sivil İtaatsizlik**, İstanbul, Afa Yayınları, 1994, s. 108-130; Yakup Coşar, “Önsöz: Sivil İtaatsizlik”, **Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik**, 4. Basım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014, s. 9-16; Şükrü Nişancı, **Sivil İtaatsizlik**, İstanbul, Okumuş Adam Yayınları, 2003, s. 191-211.

¹⁵⁵ Coşar, **a.g.m.**, s. 15; Nişancı, **a.g.e.**, s. 225.

¹⁵⁶ Sivil itaatsizler, otoriteye karşı çıkmak yerine onu ikna etmeye çalışmaktadır. Toplumun ortak değerleri ve politik kanaatlerine uygun bir ahlaki temele yaslandıklarını kanıtlayabilmek için bedel öderler. Başka bir deyişle, bedel ödemeye hazır olduklarını belirtmeleri, eylemlerinin samimiyetine ilişkin genel inancı destekleyebilir. Bkz. J. Rawls, “Sivil İtaatsizliğin Tanımı ve Haklılığı”, **Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik**, Çev. Yakup Coşar, 4. Basım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014, s. 61; Ökçesiz, **a.g.e.**, s. 130.

¹⁵⁷ Sivil itaatsizliğin diğer eylemlerle karşılaştırması için bkz. Ökçesiz, **a.g.e.**, s.113. Sivil itaatsizliğin militan eylem ve engellemeden farklı olduğu, şiddete dayalı organize direnişten ise tümüyle uzak olduğuna ilişkin tespit için bkz. Rawls, **a.g.m.**, s. 61-62.

¹⁵⁸ Ülgen, **a.g.e.**, s. 30.

¹⁵⁹ Ökçesiz, **a.g.e.**, s. 108-109, 113.

¹⁶⁰ Benzer görüş için bkz. Anayurt, **a.g.e.**, s. 24; Ülgen, **a.g.e.**, s. 31.

içerdiği veya hukuk düzeni dışına çıkan radikal bir talep içerdiği anda sivil itaatsizlik eylemi sayılamayacaktır. Diğer taraftan boykot, genel grev çağrısı, iş bırakma eylemleri, ağaç kesilmesini engelleme, faturaların ödenmesinin reddedilmesi ve askerlik hizmetinden kaçınma propagandası gibi toplantı ve yürüyüş özgürlükleri formatının dışına çıkan eylemler de her sivil itaatsizliğin toplanma hakkı kapsamında tartışılmayacağını ortaya koymaktadır¹⁶¹. Toplantı ve yürüyüşlerin yalnız kolektif şekilde yapılabilmesi de sivil itaatsizlikle toplanma hakkını ayıran bir diğer özelliktir¹⁶². Bu durumda tek kişilik sivil itaatsizlik eylemleri açısından kanuna aykırı bir toplantı ve gösteri yürüyüşü suçunun gündeme gelmesi düşük bir ihtimal olacaktır¹⁶³.

Hukuk düzeninin koruduğu ve düzenlediği bir hak niteliğinde olmayan itaatsizlik eylemleri, demokratik yönetim esaslarını benimsemiş ülkelerde ancak ifade özgürlüğü ilkeleri ışığında hoşgörülendiği takdirde suç oluşturmayan fiiller kapsamında kalacaktır¹⁶⁴. Söz konusu eylemlerin siyaset ve ahlak felsefesi bakımından meşruluğu¹⁶⁵, cezai sorumluluğun ortadan kalkmasını *doğrudan* sağlamamaktadır. Bu noktada dikkat çekmek isteriz ki; 2911 sayılı Kanun’a aykırı nitelikte olduğu için sivil itaatsizlik örneği olarak ele alınan kimi eylemler, AİHM önüne geldiğinde - mahkemenin hakkı geniş yorumlayan tavrı nedeniyle- AİHS m. 11 bağlamında

¹⁶¹ Farklı sivil itaatsizlik örnekleri için bkz. Ökçesiz, **a.g.e.**, s. 76-83.

¹⁶² Thoreau’nun seçimleri protesto etmek amacıyla vergi ödememesi, bireysel bir itaatsizlik örneğidir. Türkiye’den bir örnek ise, Gezi Parkı eylemleri sırasında yapılan duran adam eylemi olarak verilebilir. Meşruluk dayanağı olan ve girişi yasaklanmış bir meydana şiddete başvurmada, diğer yasal talep ve girişimler sonuçsuz kaldığı için yapılan bu eylemde, hareketsiz kalan eylemcinin ihlal ettiği kuralın sonuçlarına katlanma iradesi de görülmekteydi. Benzer görüş için bkz. İşgören, **a.g.e.**, s. 75.

¹⁶³ Şiddet içermeyen tek kişilik sivil itaatsizlik eylemleri açısından mülga 765 sayılı TCK’nın 260. maddesinin gündeme gelmesi söz konusu iken; 5237 sayılı TCK ile pasif direnme olarak nitelendirilen eylemlerin suç olmaktan çıkarıldığı ve “cebir veya tehdit” ile direnme halinin sadece suç teşkil edeceği anlayışının benimsendiği 265. madde tanımından anlaşılmaktadır. Bu konuya ilişkin bilgi için bkz. Ramazan Keklik, “Görevi Yaptırmamak için Direnme Suçu”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XIX, S: 4, 2015, s. 261. Karşılaştırmak için bkz. Zeki Hafızogulları, Muharrem Özen, **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler – Millete ve Devlete Karşı Suçlar**, Ankara, Us-A Yayıncılık, 2016, s. 116.

¹⁶⁴ Ülgen, **a.g.e.**, s. 32.

¹⁶⁵ Ökçesiz, **a.g.e.**, s. 133-138.

incelenebilmektedir¹⁶⁶. Zira kanunun dar bir şekilde tanımladığı hak alanı, sivil itaatsizlik eylemleri ile toplanma özgürlüklerinin iç içe geçmesine yol açmaktadır¹⁶⁷.

Netice itibarıyla, sivil itaatsizlik toplanma hakkının kapsamı dışında genellikle değerlendirilen, bireysel veya kolektif şekilde sergilenen yasaya aykırı eylemler iken; toplanma hakkı pozitif hukuk çerçevesinde tanınan ve korunan toplu eylem özgürlükleridir. 2911 sayılı Kanun kapsamında kanuna aykırı sayılan kimi toplantı ve gösteri biçimleri ise, şiddetten uzak ve pasif eylem prensibine uygun oldukları takdirde bir sivil itaatsizlik eylemi olarak tanımlanabilirler.

2. Hakkın Düzenlenmesine İlişkin Sistemler

Çağdaş hukuk düzenleri, hak ve özgürlükleri tanımlamak, bir düzene-çerçeveye sokmak ve uygulanmalarını sağlamak açısından “düzenleme”lerin gerekliliğini kabul etmişlerdir¹⁶⁸. Düzenlemeler ile özgürlüklerin soyut bir anayasal kural olmaktan çıkarılması ve uygulanması sağlanmaktadır¹⁶⁹. Ayrıca hakkın kullanım biçimi, koşulları ve usulleri gösterilerek, özgürlükler için güvence oluşturulur.

Diğer taraftan düzenleme yapılmasındaki amaç, o hak ve özgürlüğün sınırlarının çizilmesi ve norm alanının daraltılması da olabilir. Bir düzenleme, belli bir hak ve özgürlüğün güvence altına aldığı yaşam kesitini, bir başka deyişle norm alanını daraltmakta ise sınırlama sayılmaktadır¹⁷⁰. Buna karşılık hakkı güçlendiren, ona daha etkin bir içerik kazandıran ya da anayasal sınırlarını somutlaştıran bir içerikte ise sınırlama değildir. Bu yüzden her sınırlama bir düzenleme sayıldığı halde; her düzenlemenin bir sınırlama olduğu kategorik olarak söylenemez¹⁷¹.

¹⁶⁶ Benzer görüş için bkz. Özkan, **a.g.e.**, s. 50, dp. 246.

¹⁶⁷ Bu husustaki en meşhur örnek AİHM’in Cumartesi Anneleri’nin eylemine ilişkin yaptığı incelemedir. 27 Mayıs 1995 tarihinde zorla kaybedilen kişilerin ailelerinin oluşturduğu küçük bir grubun başlattığı ve 2000 yılındaki polis müdahalesine kadar izinsiz olarak yapılan bu oturma eylemi dizisi, örgütlenmesi ve çağrısını Galatasaray Meydanı’nda kamuya açık şekilde yapması, izinsiz düzenlenmesi ve kendilerini “kayıplara karşı olmak, kayıplar için kamuoyu oluşturmak” amacıyla sınırlamasıyla ülkemizdeki en bariz örnek olarak nitelendirilmiştir. Bkz. *Çiloğlu ve diğerleri/Türkiye*, B.N. : 73333/01, 06.03.2007. Eylemin nitelendirilmesi için bkz. Coşar, **a.g.m.**, s. 26-28.

¹⁶⁸ Akın, **Kamu Hukuku**, s. 397-398; Kapani, **a.g.e.**, s. 228-230.

¹⁶⁹ Kaboğlu, **Kolektif Özgürlükler**, s. 122.

¹⁷⁰ Fazıl Sağlam, **Temel Hakların Sınırlanması ve Özü**, Ankara, AÜSBF Yayınları, 1982, s. 21-22.

¹⁷¹ Sağlam, **a.g.e.**, s. 22-23.

Kamu düzenini belli bir şekilde etkileyen ve bozma tehlikesi içeren kolektif hak ve özgürlüklerde ise, düzenlemelerin sınırlamalar ile iç içe geçtiği çoğunlukla görülmektedir. Toplanma özgürlüğüne ilişkin liberal ve yarı-liberal düzenlemeler, barışçıl protestocuları koruduğu gibi, genel olarak halkı da kamu düzeninin bozulmasına ve şiddete karşı korumaktadır¹⁷². Bu bakımdan kamu düzeninin sağlanması için devletler farklı sistemler geliştirmişlerdir. Özgürlüklere ilişkin düzenlemeler, genellikle üç sistem halinde karşımıza çıkmaktadır¹⁷³.

a. Bastırıcı Sistem

Fransızca'da "*regime/système repressif*" olarak yer alan bu sistem, adının çağrıştırdığı anlamın aksine, en özgürlükçü rejim olarak kabul edilmekte olup, "düzeltici sistem" veya "serbestlik usulü" olarak da nitelenmektedir¹⁷⁴. Bu sistemde bir hak ve hürriyetin kullanımı için önceden izin alınmasına veya bildirimde bulunmaya gerek yoktur. Haktan yararlanmak isteyen kişi, fiillerinin sorumluluğu kendisine ait olmak üzere hareket eder; hareketleri nedeniyle ortaya bir zarar çıkmış ise bu sonuç ilgili kişiye düzeltilir. Daha açık bir ifade ile kişi ya tazminat sorumluluğu ile karşı karşıya kalır ya da cezalandırılır¹⁷⁵.

Klasik liberal düşünceye uygun düşen bu sistemde, kişiler büyük bir hukuki güvenlik içerisinde. Zira hak ve yükümlülüklerini önceden bilmekte, özgürlüğe ilişkin sınırları bilerek hareket etmektedir¹⁷⁶. Bu sınırları aştıkları takdirde uygulanacak yaptırımı ise idari makamlar değil, adli makamlar belirlemektedir¹⁷⁷. Özgürlüklerin sınırı, ceza kanunu veya suçları gösteren bazı özel kanunlarla çizilmiştir¹⁷⁸.

¹⁷² Simona Granata-Menghini, "Preface", *The Freedom of Peaceful Assembly in Europe*, Der. Anne Peters, Isabelle Ley, s. 5-6.

¹⁷³ "Bastırıcı sistem" ve "önleyici sistem" olmak üzere iki sistem olduğunu belirten yazarlar için krş. Yarsuvat, *a.g.e.*, s. 120-123; Kapani, *a.g.e.*, s. 236-237.

¹⁷⁴ Gözler, *a.g.e.*, s. 142.

¹⁷⁵ A.e. Gözler'in belirttiği üzere, örneğin Türkiye'de kitap yayımlamak için herhangi bir izin almaya veya bildirimde bulunmaya gerek yoktur. Ancak kitaptaki ifadeler hakaret niteliğinde ise veya suç işlenmişse sorumluluk yazar ve yayıncıya ait olacaktır.

¹⁷⁶ Anayurt, *a.g.e.*, s. 89; Kaboğlu, *Kolektif Özgürlükler*, s. 124.

¹⁷⁷ A.e. ; a.e.

¹⁷⁸ Yarsuvat, *a.g.e.*, s. 120.

Tüm bu bilgiler ışığında bakıldığında idarenin takdir alanını ve yetkilerini tanımayan bastırıcı sistemin toplantı ve gösteri yürüyüşleri açısından ülkemizde uygulanmadığı görülmektedir. Zira Türkiye’de genel toplantılar kolluk rejimi çerçevesinde işlem görüp, ayrıntılı düzenlemelere tabi kılınmıştır¹⁷⁹. Özel toplantılar ancak bu sistemden yararlanırlar¹⁸⁰.

b. Önleyici Sistem

Fransızca’da “*regime/système préventif*” olarak yer alan bu sistem, “izin usulü” veya “polis rejimi” olarak da nitelenmektedir¹⁸¹. Bastırıcı sisteme zıt bir uygulaması vardır. Önleyici sistemde bir hak veya özgürlüğün kullanımı idareden önceden alınan izne bağlıdır. Bu rıza veya izin sistemi ile amaçlanan, özgürlüğün kötüye kullanılmasını sonradan cezalandırmak yerine, kanuna aykırı durumlar ortaya çıkmadan önlemektir¹⁸². Bastırıcı sistemde yaptırımın adli makama bağlı olması ve özgürlükler için **a posteriori** (*sonradan*) sınırlamanın yerini, bu sistemde **a priori** (*önceden*) sınırlama ve idari makamların takdir yetkisi almaktadır¹⁸³.

Bu sistemde idareye tanınan takdir/izin yetkisinin kapsamı, özgürlüklerin güvenceye alınması açısından belirleyicidir. İdari merciilere *tam ve mutlak bir takdir yetkisi* tanınmış ise, özgürlükler açısından elverişsiz bir ortam ve keyfiliğe açık bir durum söz konusu olacaktır. *Bağlı yetki* tanınmış ise, özgürlüğün kullanım şartlarının taşınıp taşınmadığına bakılarak verilen, keyfiliği sınırlayan bir yol izlenmiş olacaktır¹⁸⁴. İdarenin yetkisi basit bir tespite indirgendiği için *bağlı yetki* ile yasakçı anlayışın önüne geçilerek, özgürlüklere daha fazla güvence sağlayan bir sistem

¹⁷⁹ Bahsolunan özel kanunlar ile bildirim, yasaklama, erteleme, toplantı zamanı ve yeri gibi konularda yapılan ayrıntılı düzenlemelerdir. Bkz. İşgören, **a.g.e.**, s. 79.

¹⁸⁰ Kaboğlu, **Kolektif Özgürlükler**, s. 125.

¹⁸¹ Farklı adlandırmalar için bkz. Gözler, **a.g.e.**, s. 142; Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 121; Kapani, **a.g.e.**, s. 236, dn. 126.

¹⁸² Anayurt, **a.g.e.**, s. 90; İşgören, **a.g.e.**, s. 114.

¹⁸³ Kaboğlu, **Kolektif Özgürlükler**, s. 124-125.

¹⁸⁴ Bu yetkiler hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Kaboğlu, **a.g.e.**, s. 126; Anayurt, **a.g.e.**, s. 91. Ayrıca belirtmek gerekir ki, ön bildirim rejimini “önleyici sistem/rejim” içerisinde kabul ederek tartışan isimler de mevcuttur. Krş. Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 121-123; Kapani, **a.g.e.**, s. 237.

uygulanabilir. Aksi halde, keyfi bir izin sistemi ile hak ve özgürlüklerin korunması mümkün olmayacaktır¹⁸⁵.

Toplantı ve gösterilere ilişkin geçmiş tarihli **6761 Sayılı Kanun**, 3. maddesi ve 4. maddesi birlikte ele alındığında “izin sistemi”ni kabul etmekteydi. Her ne kadar, 3. maddede tertip heyetinin beyanname vermesi yükümlülüğünden bahsedilmişse de; 4. madde yetkililerin söz konusu toplanmaya müsaade edip etmeyeceğine ilişkin yetkiyi öngörmekteydi. Bu nedenle, söz konusu düzenleme bildirim sistemini tanımamaktaydı¹⁸⁶.

c. Ön Bildirim Sistemi

Fransızca’da “*déclaration préalable*” olarak yer alan bu sistem, “bildirim usulü” olarak da nitelenmektedir¹⁸⁷. Bu sistemde kullanılmak istenen hak ve özgürlüğe ilişkin idari makamlara bildirim yapılır. Ön bildirim sisteminde bildirime olumlu veya olumsuz bir yanıt verilmesi söz konusu değildir. Bildirimin yapıldığına dair başvuran heyete bir alındı belgesi idare tarafından verilir. Buna karşılık izin sisteminde, başvuruya idarenin yanıtı beklenerek toplantı veya gösteriler düzenlenir¹⁸⁸. Bu sistemde amaç, kamu düzeni bakımından tehlikeli olabilecek hak ve özgürlükler bakımından idarenin bilgilenebilmesi ve gerekli tedbirleri almasıdır¹⁸⁹.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı, 1982 Anayasası’nın 34. maddesi gereği *izin alınmaksızın* kullanılan bir hak olarak güvence altına alınmış olup; 2911 sayılı TGYK’nın 10. maddesi¹⁹⁰ uyarınca toplantı zamanından en az kırk sekiz saat önce yapılan bildirim ile kullanılmaktadır.

¹⁸⁵ Benzer görüş için bkz. İl Han Özay, **Günışığında Yönetim**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2004, s.738.

¹⁸⁶ Bu konudaki eleştiriler için bkz. İşgören, **a.g.e.**, s.57-58; Geray, **a.g.m.**, s.109.

¹⁸⁷ Anayurt, **a.g.e.**, s. 92; Gözler, **a.g.e.**, s. 142.

¹⁸⁸ Uygun, **Devlet Teorisi**, s. 662.

¹⁸⁹ Gözler, **a.g.e.**, s. 142; Özay, **a.g.e.**, s. 738.

¹⁹⁰ 2911 Sayılı Kanun, Madde 10 – (Değişik: 3/8/2002-4771/5 md.): “*Toplantı yapılabilmesi için, düzenleme kurulu üyelerinin tamamının imzalayacakları bir bildirim, toplantının yapılmasından en az kırksekiz saat önce ve çalışma saatleri içinde, toplantının yapılacağı yerin bağlı bulunduğu valilik veya kaymakamlığa verilir.*”

Sistemlere dair bu açıklamalarımız ışığında mukayeseli hukuka baktığımızda; Avrupa ülkeleri arasında İsveç toplanmaların niteliğine ve türüne göre hem bildirim hem izin sistemini kullanmaktadır. Bunun dışında genel ağırlık bildirim sisteminin benimsenmesinden yanadır: Almanya¹⁹¹ ve Portekiz en az 2 gün, Fransa ve İtalya 3 gün, İngiltere 6 gün ve İsveç 7 gün önceden toplanmalar için bildirim yapılması gerektiğini düzenlemiştir¹⁹². Macaristan'da 3 gün, Ukrayna'da 10 gün, Rusya'da ise tek kişilik iş bırakma eylemleri ve gösteriler hariç tutulmak üzere toplantı ve gösteriler için 10 gün önceden bildirim yapılması¹⁹³ aranmaktadır¹⁹⁴.

AIHM içtihatlarına göre ise, toplanma hakkının düzenlenmesinde izin veya bildirim sisteminin uygulanması devletlerin takdirine bırakılmış olup; izin sisteminin tercih edilmesi devletler açısından kategorik olarak toplanma hakkının ihlal edildiği anlamına gelmemektedir¹⁹⁵.

II. HAKKIN TARİHSEL GELİŞİMİ, ULUSAL VE ULUSLARARASI HUKUKİ DÜZENLEMELERDEKİ YERİ

A. Hakkın Tarihsel Boyutu ve Mukayeseli Hukuktaki Görünümü

1. Antik Çağ ve Ortaçağ'da Hakkın Nüveleri

İnsan siyasal bir hayvan (*zoon politikon*) olarak, yaşadığı toplumsal düzenin bir parçasıdır, onu şekillendirdiği gibi, verili ilişkiler ağından etkilenir; konuşan akıllı hayvan (*zoon logon echon*) olarak bilinçli şekilde ortak amaç ve fikirler etrafında

¹⁹¹ 24.07.1953 tarihli “Gesetz über Versammlungen und Aufzüge” (Versammlungsgesetz), Art. 14/1.

¹⁹² “Right to Peaceful Assembly (European Court of Human Rights)”, **The Law Library of Congress - Global Legal Research Center**, October 2014, (Çevrimiçi), <https://www.loc.gov/law/help/peaceful-assembly/right-to-peaceful-assembly.pdf>, 11.03.2018.

¹⁹³ Rusya, toplantı ve gösteri yürüyüşlerine ilişkin rejimi ile en çok tazminata konu olan ve tartışılan ülkelerden biridir. Bu konuda ihlallere yol açan esas düzenleme Venedik Komisyonu tarafından çevrilmiştir. Bkz. **Federal Law on Rallies, Meetings, Demonstrations, Marches and Picketing** (2004, as amended 2012), Article 7: “Notice of holding the public event”, (Çevrimiçi), <http://www.legislationline.org/topics/country/7/topic/15>, 11.03.2018.

¹⁹⁴ Karş. Isabelle Ley, Anne Peters, “Freedom of Assembly in Europe: Comparison”, **The Freedom of Peaceful Assembly in Europe**, 1. Basım, Baden Baden, Nomos Verlagsgesellschaft & Hart Publishing, 2016, s. 299-301.

¹⁹⁵ Emsal içtihat için bkz. *Rassemblement Jurassien and Unite Jurassienne v. Switzerland*, Appl No: 8191/78, 10.10.1979.

örgütlenir¹⁹⁶. Bu açıdan bakıldığında kolektif bir özgürlük olan toplantı ve yürüyüşler, siyasi katılım hakları ve dernek özgürlükleri ile iç içe geçmiş şekilde insanoğlunun ilk devlet yapılanmaları, hak talepleri ve örgütlenme şekillerinde izi sürülebilecek bir mefhumdur.

Antik Yunan'da vatandaşların site yönetimine bizzat katılması, halkı ilgilendiren işler için agorada toplanması ve oy vermesi özgürlüklere işaret sayılırken, bu toplanma halinin günümüzdeki anlamıyla toplanma özgürlüğüne dayanak oluşturacak bir içeriği olduğunu söylemek mümkün değildir¹⁹⁷. Zira sitelerde 19. yüzyılın liberal devletinden farklı olarak kişileri çoğunluğun baskısından kurtaracak gelişkinlikte bir özgürlük algısı ve tedbir rejimi yoktur¹⁹⁸. Yunanlılar bakımından geçerli olan özgürlük anlayışı, siyasal faaliyetlere katılmaktan ibarettir; bir başka deyişle kişi hak ve özgürlükleri gelişmemiştir. Siteye karşı vatandaşların sübjektif bir hakkı ileri sürmeleri mümkün değildir¹⁹⁹.

Vatandaş olarak yabancılar, kadınlar ve köleler dışında kalan küçük bir azınlık tanındığı gibi; vatandaşların rolü de bir araya gelerek kanunlar için oy vermek, savaş ve barış ilanını tartışmak, majistraların faaliyetlerini kontrol etmek gibi görevlerdir. Burada siyasi yetkilerden arınmış ve devletin faaliyet alanı dışında kalan ve kişilere özgürlük tanıyan bir düzen söz konusu değildir²⁰⁰.

¹⁹⁶ Aristoteles'in *Politika* eserinde yer alan bu iki kavramı birey-toplum (ve devlet) arasındaki "gerilimli" ilişkide birlikte değerlendiren yazar için bkz. Fatmagül Berktaş, **Politikanın Çağrısı**, 3. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Eylül 2012, s. 4, 14-15.

¹⁹⁷ Esen, **a.g.e.**, s. 192. Liberal devlet doktrininin kurucusu olarak anılan Benjamin Constant'ın benzer görüşlerini aktaran Ayferi Göze, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, 16. Bası, İstanbul, Beta Yayıncılık, Ağustos 2016, s. 266-268.

¹⁹⁸ Murat Sarıca, **100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi**, Gerçek Yayınevi, 1973, s. 12; Akın, **Kamu Hukuku**, s. 277-278. Karşı görüş için bkz. Oktay Uygun, **Devlet Teorisi**, s. 95-98, 104-106: Uygun'a göre antik sitelerdeki "demokratik yönetim" halkın doğrudan yönetime katılımını sağlamak üzeredir ve çoğunluğun baskısı olduğuna ilişkin yaygın kanı yanlıştır. Bu yaygın kanıya ilişkin verilen örnek genellikle Sokrates'in yargılanmasıdır. Ancak bu yargılamanın yapıldığı dönem ve koşullar istisnai olduğu gibi, görüşleri nedeniyle ölüm cezalarına çaptırılanların sayısı azdır. Herkesin düşüncelerini özgürce ifade edebildiği savı, yalnızca Demosthenes veya Perikles gibi demokratların paylaştığı bir görüş değildir. Yazarın belirttiği üzere, temsiliyet anlayışının olmadığı antik dönemde devlet ve toplum arasında bir ayırım olmadığı gibi, vatandaşlar yasayı yapan, uygulayan ve oluşan uyumsuzlukları çözen kişiler olarak doğal olarak etki gücüne sahiptir.

¹⁹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, 2013, s. 19-21.

²⁰⁰ Eski Yunan'da özel hayatın devlet iktidarından kurtulamadığı, her yerde devletin gücünün ve denetiminin olduğu görüşünü ortaya koyan çalışma için bkz. Fustel de Coulanges, **La Cité Antique**, K. III, F. XII'den aktaran Kapani, **a.g.e.**, s. 20-22. Ayrıca bkz. Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 48; Akın, **Kamu Hukuku**, s. 278. Bu dönemde kişiler bir "birey" olarak ele alınmadığı gibi, bireyin özerkliği düşüncesi oluşmamıştır. Semih Gemalmaz, **Devlet, Birey ve Özgürlük**, İstanbul, Legal Yayıncılık, Mart 2010, s. 34.

Antik çağın bir diğer medeniyeti olan Roma’da da özgürlük anlayışı benzerdir²⁰¹. Romalılar “forum” denilen alanlarda toplanmakta, majistralar ile halk bir araya gelmekte, siyasi davaların görüldüğü bu alanlarda bazı cezaların infazı ve işkenceler gerçekleştirilmektedir. Dini toplantı ve törenler de forumlarda yapılmaktadır. Derneklerin oluşumuna önem verilip, dini, politik ve meslek dernekleri kurulmuşsa da; bu derneklerin toplantıları daha sonra yasaklanmış ve üstelik XII Levha Kanunu ile gece toplantı ve yürüyüş yapanlara ölüm cezası getirilmiştir²⁰².

Antik çağ insanının dünyası devletin kontrolünde iken, Ortaçağ insanı ise devletin ve kilisenin baskısı altında yaşamıştır²⁰³. Bu çağ boyunca iktidarların farklı zamanlarda pek çok toplantıyı yasakladığı, birçok derneği dağıttığı düşünüldüğünde, iktidarların gruplara ve topluluklara karşı olduğu görülür²⁰⁴. Bu nedenle, vatandaşların devlete, kiliseye ve diğer her türlü otoriteye karşı istek ve taleplerini iletmesini sağlayan toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü, 18. yüzyılın sonlarına doğru ancak bugünkü kapsamı ile tanınabilmiştir.

2. Fransız Devrimi’nden Günümüze Hakkın Gelişimi ve Mukayeseli Hukuktaki Yeri

Teamüli hukuk geleneğine sahip Birleşik Krallık hakkın beşiği olarak görülmüş ve “*yasaklanmayan her şeyi yapabilme özgürlüğü*” esas alındığı için fiilen kullanılmasa dahi özgürlüğün tarihinin daha gerilere gittiği kabul edilmiştir²⁰⁵. Anglosakson anlayışta toplanma hakkının kapsamı düzenlenmemiş olup, yalnızca yasaklanan hareketler, kargaşa ve ayaklanma olarak nitelenen durumlar düzenlenmiştir²⁰⁶. 1714 yılında yapılan *Riot Act* ile Kral I. George’a karşı yapılan şiddet içeren gösterilerin önü alınmıştır. 18 Mart 1817 tarihli *Seditious Meeting Act* ise,

²⁰¹ Akın, **Kamu Hukuku**, s. 279.

²⁰² Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 48-49.

²⁰³ Anayurt, **a.g.e.**, s. 53; Kapani, **a.g.e.**, s. 26-28.

²⁰⁴ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 49.

²⁰⁵ Akın, **a.g.m.**, s. 548; Şirin, **a.g.e.**, s. 3.

²⁰⁶ Bu düzenlemelere örnek olarak III. Edward’ın toplanmalarda silah taşınmasını yasaklayan 1328 tarihli statüsü, II. Richard’ın kamu barışını bozan toplantı, ayaklanma ve gösterileri yasakladığı 1391 tarihli statüsü ve kanuna aykırı toplantı ve ayaklanmaları yasaklayan, üstelik bu ayaklanmaları bastırmak için halkın zorunlu yardımını talep eden 1412 tarihli Kanun gösterilebilir. Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 68; Atalay, **a.g.e.**, s. 22.

Westminster Hall'ün bir mil yakınında elli kişiden fazla kimsenin toplanamayacağına ilişkin yasaklarıyla doğrudan doğruya toplanma özgürlüğüne ilişkin ilk kanun olarak kabul edilmiştir²⁰⁷.

Common Law sistemine göre, hakkın içeriği ve kapsamı yazılı olarak tanımlanmamaktayken; 1998 tarihli *The Human Rights Act* (İnsan Hakları Yasası) ile İngiltere'nin iç hukuku, AIHS kriterlerine uygun hale getirilmiş ve sınırlandırma rejimi AIHM içtihatlarına referansla tanımlanmıştır²⁰⁸. Günümüzde toplantı(*assembly*) ve yürüyüşlerin(*procession*) rejimi ve cezai hükümleri ise 1986 tarihli *Public Order Act* (POA - *Kamu Düzeni Yasası*) ile düzenlenmektedir²⁰⁹. POA'da toplantılar için önceden bildirim zorunluluğu aranmazken; yürüyüşler bildirim tabi(*advance notice*) tutulmuştur. Toplantılara kıyasla yürüyüşler idari makamların sıkı kontrolü ve düzenlenme şartlarına tabidir²¹⁰. Diğer taraftan, amirlere bir toplanma gerçekleşmeden önce herhangi bir yasaklama yetkisi tanınmamıştır²¹¹.

²⁰⁷ İngiltere'de özgürlüğe getirilen ilk sınırlamalar ve ayrıntılı yargı kararları için bkz. Atalay, **a.g.e.**, s. 21-25, Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 68-74.

Hakka ilişkin ilk hukuki düzenlemeler açısından bir farklılık göze çarpmaktadır. 1714 ve 1817 tarihlerine karşılık, İ. Akın toplanma özgürlüğü açısından 1769 tarihinin bir milat olduğunu belirtmiş; benzer şekilde T. Şirin ise 1765 yılında başlayan ve dört yıl süren ipek dokuma işçilerinin isyanı üzerine hazırlanan 1769 tarihli *Riot Act* (İsyan Kanunu)'ten özgürlüğe ilişkin ilk düzenleme olarak bahsetmiştir. Bu kanun ile elli kişiyi aşan bir toplantıyı doğrudan doğruya yasaklama yetkisi, on iki kişiyi aşan toplantılarda ise başkaldırma ya da karışıklık çıkartma amacının varlığı halinde yasaklama yetkisi getirildiği belirtilmiştir. 1769 tarihli *Riot Act* ve ilk düzenlemelere ilişkin farklı bilgiler açısından karşılaştırmak için bkz. Akın, **a.g.m.**, s. 548-552; Martin Quilisch, **Die demokratische Versammlung: zur Rechtsnatur der Ordnungsgewalt des Leiters öffentlicher Versammlungen: zugleich ein Beitrag zu einer Theorie der Versammlungsfreiheit**, Duncker & Humblot, 1970, s. 40'tan aktaran Şirin, **a.g.e.**, s. 3.

²⁰⁸ Jannika Jahn, "United Kingdom(particularly England and Wales)", **The Freedom of Peaceful Assembly in Europe**, Der. Anne Peters, Isabelle Ley, 1. Basım, Baden Baden, Nomos Verlagsgesellschaft & Hart Publishing, 2016, s. 22-23.

²⁰⁹ "Public Order Act 1986" -Chapter 64-, (Çevrimiçi), <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64/contents>, 04.08.2018.

²¹⁰ POA, 11. madde, 7. fıkrada 6 gün önceden yapılması gerekli olan bildirim, spontane(ani) toplanmalar gözetilerek esnetilmiş; bildirim şartına uyulması imkan dahilinde olmayan yürüyüşler için mümkün olan en kısa sürede bildirimin yapılması yeterli görülmüştür. Bununla birlikte aynı maddede bildirim şartlarına aykırı hareket halinde yürüyüşü düzenleyenlere para cezası öngörülmüştür. Ayrıca 12. maddede yürüyüşlere uygulanacak şartlar yer almaktadır. Toplantılara ilişkin 14. madde ile kıyaslandığında, ciddi bir kargaşa, mülke zarar veya kamu düzenini bozacak bir halin varlığında toplantılar bakımından sadece katılımcı sayısı, süresi ve yerini sınırlayabilme yetkisi polise tanınmamaktadır; kamu düzenine etki eden benzer hallerde yürüyüşler açısından erteleme ve yasaklama yetkileri getirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Jahn, "United Kingdom", s. 24-31.

²¹¹ POA, Section 14A. İstisnası "trespassory" toplanmalardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Jahn, "United Kingdom", s. 28-29.

Organizatörü olmayan, plansız ve belirli bir rotadan yoksun yürüyüşler ise salt bu sebeplerle herhangi bir suç oluşturmamaktadır²¹².

Bastırıcı(serbestlik) sistemin egemen olduğu Birleşik Krallık tarihine karşın, pozitif hukuk metinleri anlamında hakkın tanınması Amerikan bağımsızlık savaşı ve 1789 tarihli Fransız Devrimi dalgasının etkisiyle olmuştur. Amerika'nın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra²¹³ ilk kez 1776 tarihli Pensilvanya Anayasası'nda "dilekçe hakkı" başlığı altında barışçıl toplanma hakkı düzenlenmiş ve bu, diğer Amerikan anayasalarına da emsal teşkil etmiştir²¹⁴. ABD Anayasasına eklenen 15 Aralık 1791 tarihli Haklar Bildirgesi'nin birinci maddesi(*Bill of Rights, First Amendment*) ile de bu hak federal düzlemde tanınmıştır²¹⁵.

Amerikan devrimini takiben Fransız İhtilali, Avrupa'da benzer sonuçlar yaratmış, ancak ihtilalin hâkim ideolojisi bireysel haklar öğretisi ile sınırlı kaldığı için, temel hak ve özgürlüklerle ilgili en ünlü bildiri olan 26 Ağustos 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nde, açık bir şekilde toplanma hakkına yer verilmemiştir²¹⁶. Devrimden önce polise tanınan yetkiler, gelenekler ve kralın izni olmaksızın bu hakkın kullanımı söz konusu olamazken; devrimden günümüze hakkın gelişimi bir hayli iniş çıkışlıdır²¹⁷.

²¹² *R Kay vs. Commissioner for the Metropolitan Police Force*, 2008 tarihli karar, *obiter dicta*, UKHL 69.

²¹³ İngiltere'ye karşı yürütülen bağımsızlık mücadelesinde, 4 Temmuz 1776'da Amerikan Bağımsızlık Bildirisi ilan edilmişse de, haklara ilişkin ilk metin daha önce hazırlanmıştır. On üç Amerikan kolonisinin temsilcilerinden kurulu Philadelphia Kongresi'nin 19 Mayıs 1776 tarihli çağırısı üzerine ilk haklar bildirisi 12 Haziran 1776 tarihinde Virginia'da ortaya konmuş, toplanma hakkına yer vermese de diğer bireysel haklar bakımından Virginia Anayasası ve bu anayasanın girişinde yer alan *Bill of Rights* (Haklar Bildirisi) öncü olmuştur. 28 Eylül 1776 tarihli Pensilvanya Anayasası ise toplanma hakkını tanıır. Bkz. Kapani, **a.g.e.**, s. 44. Bağımsızlık mücadelesi ve bildirilere ilişkin ayrıntılar için bkz. Muzaffer Sencer, "İnsan Hakları Açısından Amerikan Devrimi", **TODAİE İnsan Hakları Yıllığı**, S: 9/1, 1987.

²¹⁴ Amerika'da toplanma hakkının dilekçe hakkı ile birlikte gelişmesine ilişkin tartışmalar için bkz. El-Haj, "The Neglected Right of Assembly", s. 571-576.

²¹⁵ Göze, **a.g.e.**, s. 557. Sencer, **a.g.m.**, s. 105-106.

²¹⁶ Bildiride bu hakkın doğrudan yer almamasına ilişkin farklı görüşler için bkz. Anayurt, **a.g.e.**, s. 54-55. Benzer değerlendirme için bkz. İşgören, **a.g.e.**, s. 29. Bildirinin 4. maddesi başkasına zarar vermeyen her şeyin yapılmasının serbestliğinden bahseder iken, 5. maddesi yasanın yasaklamadığı hiçbir şeyin engellenmeyeceği hükmünü içermektedir. 11. maddede yer verilen düşünce özgürlüğü kapsamında, bu özgürlüğün düşünce özgürlüğünün kolektif ifadesi şeklinde korunduğunu savunanlar da olmuştur.

²¹⁷ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 50.

Bu hakka “*aktif vatandaşlar*” bakımından 14 Aralık 1789’da dilekçe hakkının bir parçası olarak yasal düzlemde²¹⁸, 1791 Anayasası’nda ise anayasal düzlemde silahsız, barışçıl ve kanuna uygun olmak şartıyla yer verilmiştir²¹⁹. Her ne kadar aktif/pasif vatandaş ayrımı ile bu dönemde toplumun kaydadeğer bir yüzdesinin haktan yararlanması engellenmişse de, 1791 Anayasası’ndaki anayasal düzenleme Kıta Avrupası’nda bu hakkın doğuşunu simgeleyen bir ilktir.

Devrim döneminde kulüp toplantıları ve komünler önemli bir role sahip olduğu için bu hakkın dilekçe hakkının yanı sıra örgütlenme özgürlüğü ile beraber kavrandığı görülmektedir²²⁰. 1848 Anayasası’nda aynı anlayışla dernek kurma, silahsız ve barışçıl şekilde toplanma hakkı ve dilekçe hakkı birlikte düzenlenmiş; sınırlandırma kriteri olarak başkalarının haklarının korunması ve kamu güvenliği öngörülmüştür. Ancak bu hakkın aşırı ve dizginsiz uygulandığından bahisle 1800 ile 1881 yılları arasında genel olarak hak yasaklanmış; Ceza Kanunu’nun 291. maddesinde yer verildiği üzere *hükümetin izni olmaksızın* yirmi kişiyi aşan toplantılar cezalandırılmıştır. İznin keyfi olduğu bu dönemde, özellikle 1830-1848 tarihleri arasında hüküm süren Temmuz monarşisinin baskısı altında özel toplantıların bile yasaklandığı belirtilmelidir²²¹.

İlk maddesi ile genel toplantıların serbest olduğunu düzenleyen 30 Haziran 1881 Kanunu ise toplantılarda izin alma zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır²²². Toplantının yeri, günü ve saatini içeren bir bildirim ile hakkın kullanılması düzenlenmiştir²²³. Bu düzenlemeyi takiben, bildirim sisteminin kapsamına dini

²¹⁸ 14 Aralık 1789 tarihli yasanın 62. maddesinde aktif vatandaşlara “kargaşaya yol açmadan ve silahsız olarak toplanıp bildiri ve dilekçe yazmak hakkı” tanınmıştır. Akın, **a.g.m.**, s. 552. Aktif vatandaş, siyasal haklara sahip yurttaşlar için kullanılmakta; 25 yaşını doldurmuş, herhangi bir yerde en az üç günlük çalışmasının karşılığı olan miktarı doğrudan vergi olarak ödeyen ve bu ödemesinin belgesini ibraz edebilen Fransızları ifade etmekteydi. Bir başka deyişle, herkesin kullanabildiği bir hak olarak tanınmamıştır, nüfusun önemli bir yüzdesi(kadınlar, alt sınıflar, gençler) pasif yurttaş sayılmaktaydı. Bkz. Göze, **a.g.e.**, s. 609. Devrimin ertesinde tanınan seçme ve seçilme haklarının mülkiyete bağlı gelişimi de bu anlamda eleştiriye açıktır. 1793 tarihli Anayasa dışında, 1791-1848 arasında çıkarılan Fransız Anayasalarında seçme ve seçilme hakkı vergi ödeyebilecek geliri olan vatandaşlara hasredilmiştir. Gemalmaz, **Devlet, Birey ve Özgürlük**, s. 188.

²¹⁹ 3 Eylül 1791 tarihli Fransız Anayasası, I. Bölüm/II. paragrafta polis kanunlarına uymak şartıyla, vatandaşların barışçıl ve silahsız olarak toplanabileceği belirtilmiştir.

²²⁰ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 51; Atalay, **a.g.e.**, s. 28.

²²¹ Akın, “Toplanma Özgürlüğü”, s. 552.

²²² Jules Ferry’nin hazırlanmasına öncülük ettiği yasa, düşünce özgürlüğünün bir uzantısı olarak hakkı tanımıştır. Akın, **a.g.m.**, s. 552.

²²³ Atalay, **a.g.e.**, s. 30; Akın, **a.g.m.**, s. 553. Bildirim sistemini getiren bu yasa, toplantı ve gösteri yürüyüşlerine ilişkin mevzuatımıza esin kaynağı olmuştur. Her toplantı için bir başkan ve iki yardımcısından meydana gelen bir *büronun* kurulmasını şart koşmuş; bu büronun toplantının düzenini

toplantıların alınması tartışılmış ve tepkiler üzerine 1907 tarihli kanun ile bildirim yükümlülüğü tamamen ortadan kaldırılmıştır. Ancak bu serbestlik çok kısa bir süre devam etmiş; iki dünya savaşı arasında 1881 yasanının uygulanması dahi savaş koşulları nedeniyle kesintiye uğramıştır. Kaldı ki 1930’lu yıllarda devlet yönetiminde yaşanan siyasi mücadele ve hükümetin kontrolünü kaybetmesi haklara ilişkin politikalar üzerinde belirleyici olmuştur²²⁴. Sosyalist hareketin güç kazanmasına karşı uygulanan politika, bildirim sistemi uygulansa dahi uygulamada idareye tanınan yasaklama yetkisinin sık kullanımına ve baskıcı bir yönetime yol açmıştır²²⁵. 23 Ekim 1935 tarihli kanun hükmünde kararname ile gösteri ve yürüyüşler açısından idari makamlara yalnızca bildirim şartı getirilmişse de izin sistemine kayan bir pratik yaşanmıştır. İkinci dünya savaşı süresince devam eden bu hal, 1944 tarihine kadar mahkemelerin özgürlüğü değil, “kamu düzeni”ni ön plana almaya başladığını göstermiştir²²⁶.

Günümüzde ise Fransa’da toplanma hakkı, diğer tüm hak ve özgürlükler gibi 4 Ekim 1958 Anayasası’nın başlangıç kısmında 1789 Bildirisi’nde sayılan hak ve ilkeler ışığında tanınmaktadır. Doktrinde bu hakkın hangi madde kapsamında korunduğu tartışılmakta ise de; 18.01.1995 tarihli Fransız Anayasa Konseyi kararı ile tartışmalar sona ermiştir²²⁷. Bu karar ile söz konusu hakkın bildirinin 11. maddesinde ifadesini bulan “fikir ve düşüncelerin kolektif ifadesi hakkı”nın bir sonucu olduğu ifade edilmiştir²²⁸. Toplantılar için herhangi bir bildirim yapılması aranmazken, yalnızca gösteri ve yürüyüşler için bildirim zorunluluğu uygulanmaktadır²²⁹.

korumak ve güvenliğini sağlamak açısından sorumlu olduğu ve hükümetin her toplantıda bir yetkili memur bulunduracağı belirtilmiştir. Yasanın altıncı maddesine göre, genel yollarda toplantı yapmak ve toplantıları 23.00’den sonra sürdürmek yasaktır. Düzenleme kurulu ve üye sayısına ilişkin düzenleme 1909 tarihli İçtimaat-ı Umumiye Kanunu’nda örnek alınmış ve günümüze kadar etkilerini devam ettirmiştir. Ayrıntılar için çalışmamızın “Türk Mevzuatındaki Yeri” başlığına bakılabilir.

²²⁴ “France/The Third Republic/The Great Depression and Political Crisis”, (Çevrimiçi), <https://www.britannica.com/place/France/The-Great-Depression-and-political-crises>, 02.08.2018.

²²⁵ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 56-57; Akın, **a.g.m.**, s. 555-556.

²²⁶ 1944 tarihli kararname ile 1881 Rejimi yeniden yürürlüğe sokulmuştur. 19 Nisan 1946 Haklar Bildirisi tasarısının 16. maddesi toplanma özgürlüğünü tanımıştır.

²²⁷ 18 Ocak 1995 tarihli ve 94-352 Nolu Anayasa Konseyi Kararı. Ayrıca bkz. Salát, **The Right to Freedom of Assembly**, s. 75.

²²⁸ Anayurt, **a.g.e.**, s. 54.

²²⁹ Değişikliklere uğramasına rağmen genel toplantılar bakımından Fransa’da halen 1881 sayılı yasanın 1. maddesi (*sans autorisation préalable* – ön izin almaksızın) geçerlidir. Gösteri ve yürüyüşler açısından bildirim yükümlülüğünün temeli ise 1935 tarihli kararnameye dayanmakta ve 21 Ocak 1995 tarihli ve

Kıta Avrupasında toplanma hakkının gelişimi açısından 1831 tarihli Belçika Anayasası ise ayrı bir öneme sahiptir. İlk defa bu anayasa ile toplantılar arasında ayırım yapılarak, *açık yer(hava) toplantıları* için özel ve farklı bir rejim uygulanmıştır. Açık yer toplantıları anayasada izinsiz şekilde yapılacağı öngörülen diğer toplantılardan sayılmamış, kolluk düzenlemelerine (*lois de police*) tabi olarak ön izin sistemine tabi tutulmuştur²³⁰. Çoğu izin sistemini kabul etmemekle birlikte, toplantı türleri arasında yapılan bu ayırım Luxemburg, Danimarka, Almanya, Yunanistan, İtalya, İspanya, Romanya vb. ülke anayasalarına da etki etmiştir²³¹.

Açık hava toplantılarının idare tarafından daha sıkı şekilde denetlenmesi ve sınırlandırılabilmesi esası, Belçika Anayasası'nın etkisiyle Alman Anayasası'nı da şekillendirmiştir²³². Diğer taraftan Alman Federal Toplantı ve Yürüyüş Kanunu'na göre, *kapalı yerdeki kamusal toplantılar* izin veya bildirim gerektirmemekte; ancak *açık yer toplantıları* yetkili makama 48 saat önceden bildirim yükümlülüğüne tabi tutulmaktadır²³³.

1948 tarihli İtalyan Anayasası ise, daha farklı bir ayırım yaparak, genel toplantıları kamusal alan (*pubbliche*) toplantıları ve kamuya açık yer (*aperto al pubblico*) toplantıları olarak ayırmıştır. Kamuya açık yerlerdeki (sinema, tiyatro, konferans salonu vb.) toplantılar için önceden bildirim aranmazken, kamusal alanlardaki (park, cadde, meydan vb.) toplantılar için bildirim yükümlülüğü getirilmiştir²³⁴. Türkiye'de ise toplantıları düzenleyen anayasa hükmü ve özel kanunlar

95-73 Nolu Kanun'un 16. maddesi ile düzenlenmektedir. Bildirim süresi ise "Code de la sécurité intérieure" (İç Güvenlik Kanunu) Art. L211-2'de düzenlenmiştir. Gösterinin(*manifestation*) yapılacağı mahalin belediye başkanlığına veya valiliğine gösteri tarihinden en az 3 gün önce ve en fazla 15 gün önceden bildirim yapılmalıdır. "Freedom of Assembly-France", (Çevrimiçi), <https://www.legislationline.org/topics/country/30/topic/15> , 04.08.2018. Bkz. Salát, **The Right to Freedom of Assembly**, s. 24, 74-75.

²³⁰ Bkz. Belçika Federal Anayasası, 26. madde. İngilizcesi için: "Freedom of Assembly-Belgium", (Çevrimiçi), <https://www.legislationline.org/topics/country/41/topic/15> , 06.08.2018.

²³¹ Isabelle Ley, Anne Peters, "Freedom of Assembly in Europe: Comparison", **The Freedom of Peaceful Assembly in Europe**, s. 279.

²³² Almanya'da tarihi gelişim için bkz. Atalay, **a.g.e.**, s. 32-33.

²³³ Versammlungsgesetz, Art. 14.

²³⁴ Costituzione della Repubblica Italiana (İtalyan Cumhuriyeti Anayasası), Art. 17, para. 1-3. Yararlandığımız İngilizce çevirisi için bkz. (Çevrimiçi), http://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf, 09.09.2018. Bu ayırma Yarsuvat, "umuma açık yerlerdeki toplantılar" ve "umumi toplantılar" şeklinde yer vermiştir: Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 62.

kamusal alan-kamuya açık yer toplantısı ayrımı yapmadığı gibi, Almanya'dakinden farklı olarak bildirim sistemi, açık veya kapalı yerde olsun tüm genel toplantıları kapsamaktadır²³⁵.

B. Uluslararası Belgelerdeki Yeri

1. Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Bildirisi

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, insan haklarının uluslararası düzlemde korunmasını sağlamak adına hazırlıklarına başlanan BM Evrensel İnsan Hakları Bildirisi 10.12.1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca kabul edilerek yürürlüğe girmiştir²³⁶. Bu bildiri, iki kutuplu dünyanın etkisiyle bir uzlaşma arayışı sonucu insan hakları alanında yeni bir dönemi başlatmıştır. Daha açık bir ifadeyle Sovyet Marksizminin etkisi ile klasik hakların yanı sıra ekonomik, sosyal ve kültürel haklara da yer verilmiştir²³⁷.

Bildirinin 20. maddesinde ise toplanma ve dernek kurma hakları birlikte düzenlenmiştir. Buna göre, “Herkes barışçıl nitelikli toplanma ve örgütlenme özgürlüğü hakkına sahiptir”²³⁸. Bu bildiride yer alan diğer tüm haklar gibi, toplanma hakkı da sınırlandırmaya ilişkin herhangi bir hüküm içermemektedir.

Bu bildirinin herhangi bir yaptırım içermemesi, onun bir referans norm veya uluslararası hukukun gelenek yasası şeklinde değerlendirilmesi sonucunu doğurmuştur²³⁹. Başka bir deyişle, herhangi bir denetim mekanizması öngörmediği için sadece manevi anlamda bağlayıcı, ideal ve “*platonik*” sayılabilecek bir haklar

²³⁵ Bkz. 2911 Sayılı TGYK, m.2/a bendi.

²³⁶ ABD'nin müttefikleri arasına katılmasıyla, savaş sonrası Avrupa ülkeleri faşist rejimlerin oluşumunu engellemek amacıyla insan hakları meselelerine eğilmiştir. Bu dönemde 06.01.1941 tarihli ABD Başkanı Roosevelt'in “Four Freedom(Dört Hürriyet)” başlıklı konuşması sembolik bir öneme sahiptir. Ayrıntılar için bkz. Kapani, **a.g.e.**, s. 60-61. Bu tarihten sonra başlayan girişimler 26.06.1945 tarihinde San Francisco'da yürürlüğe konan Birleşmiş Milletler Şartı'nın kabulü; daha sonra ise bu Şartın 1. ve 68. maddelerindeki misyonlar gereği, İnsan Hakları Komisyonu oluşturulması ve EİHB'in hazırlanması ile sonuçlanmıştır. Anayurt, **a.g.e.**, s. 55.

²³⁷ Anayurt, **a.e.**

²³⁸ Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri - II. Cilt: Uluslararası Sistemler**, 2. Baskı, İstanbul, Legal Yayıncılık, Ekim 2011, s. 13.

²³⁹ Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, s. 63-65.

listesi olduğu belirtilmiştir²⁴⁰. Bildirideki hakların etkin koruması ve güvence sistemine dahil olması BM İkiz Sözleşmeleri ile sağlanmıştır.

2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Avrupa Konseyi'ne üye devletleri kapsayan ve bölgesel bir sözleşme olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi(AİHS), 04.11.1950 tarihinde üye devletlerce imzalanmış ve 03.09.1953'te yürürlüğe girmiştir. Konsey tarafından hazırlanan sözleşme EİHB'ne kıyasla daha dar kapsamlı olup, yalnızca klasik hak ve özgürlüklere (birinci kuşak haklar) yer vermekle birlikte; hakların güvence altına alındığı ve daha gerçekçi düzenlendiği görülür²⁴¹.

AİHS'in 11. maddesi toplanma özgürlüğü hakkını, dernek ve sendika özgürlüklerini kapsayan örgütlenme hakları ile birlikte düzenlemiştir²⁴². Madde metnindeki ifadesi ile “*herkesin barışçıl toplanma özgürlüğü hakkı*” vardır²⁴³. İşbu maddede toplantı, gösteri ve yürüyüşler, “toplanma” (*assembly*) başlığı altında düzenlenmiş; bu hakkın konusu olan toplanmaların kapsamı geniş tutulmuştur²⁴⁴. Bu nedenledir ki, kapalı yer ve açık hava mekânlarında, özel veya kamusal alanlarda, karada veya denizde, yaya olarak veya araçla(bisiklet, paten, taksi, kamyon ve traktör gibi araçlarla yapılan konvoylar), ayakta veya oturma eylemi²⁴⁵ şeklindeki toplanmalar

²⁴⁰ Ülgen, a.g.e., s. 56; özellikle “platonik” nitelemesi için Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, s. 62-64.

²⁴¹ Münci Kapani, **İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları**, 4. Basım, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2011, s. 45; Şeref Gözübüyük, Feyyaz Gölcüklü, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, 10. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, Temmuz 2013, s. 11. Ayrıca vurgulamak gerekir ki, Konsey ekonomik ve sosyal hakları 18.10.1961'de Torino'da imzaladığı ve 1965 yılında yürürlüğe giren Avrupa Sosyal Şartı ile düzenlemiş ve koruma yoluna gitmiştir.

²⁴² Düzenlemenin kapsadığı diğer haklar için bkz. Akbulut, “Toplantı ve Örgütlenme Özgürlükleri”, s. 381-382.

²⁴³ Metnin Türkçesi için karşı. Avrupa Konseyi çevirisi, (Çevrimiçi), https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf, 10.08.2018; Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri – I. Cilt: Bölgesel Sistemler**, 2. Baskı, İstanbul, Ekim 2011, s. 13.

²⁴⁴ “Assembly” ifadesi ile birlikte sadece hareketsiz miting ve toplanmaların değil, gösteri yürüyüşlerinin de korunduğunu belirten emsal içtihat için bkz. *Christians against Racism and Fascism v. UK*, Appl. No. 8840/78, 16.07.1980, p. 148, para. 4.

²⁴⁵ AİHM, *G. v. The Federal Republic of Germany*, Appl No. 13079/87, 06.03.1989. Başvurucular Almanya'daki bir Amerikan üssünün önünde trafiği ve giriş çıkışı kapatacak şekilde, nükleer silahları protesto etmek amacıyla bir oturma eylemi düzenlemişlerdir. Mahkeme bu kararında, her toplantı ve gösterinin hakkın tabiatı gereği günlük hayatın ve trafiğin akışını aksatabileceğini belirtmiş ancak bir bütün olarak söz konusu olayda oturma eyleminin her saat başı 20 dk şeklinde sürdürülmesinin protesto amacını aştığını belirterek başvuru kabul edilemez bulunmuştur.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından AİHS m.11 kapsamında değerlendirilmektedir²⁴⁶. Kapsayıcı bir deyim olan toplanma ile genel olarak hak talebi ve fikir beyanı için toplanan tüm grupların toplu eylem/ifade özgürlükleri koruma altına alınmıştır.

Maddenin ikinci fıkrası ise, hakkın sınırlanmasına ilişkindir. Mahkeme, toplanma hakkının sınırlandırıldığı hallerde, üç temel kıstasa göre ihlalin olup olmadığını tespit etmektedir. Bir müdahalenin, “kanunla öngörülmediği” (*prescribed by law*), 11. maddenin 2. paragrafı kapsamında bir ya da daha fazla meşru amacı hedeflemediği (*legitimate aim for the purposes*) ve bu amaçların elde edilmesi için “demokratik bir toplumda gerekli olmadığı” (*necessary in a democratic society*) anlaşıldığında mahkeme ihlalin gerçekleştiğine hükmetmektedir²⁴⁷. AYM’nin AY m. 34 kapsamında uyarladığı ve bireysel başvuru kararlarında benimsediği inceleme yöntemi de aynıdır.

Hakkın ancak kanunla öngörülen ve demokratik bir toplum düzeninin gerektirdiği şekilde kamu düzeninin sağlanması, kamu güvenliği, ulusal güvenlik, suç işlenmesinin önlenmesi veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması gerekçesiyle sınırlanabileceği belirtilmiştir.

3. Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler’in ikiz sözleşmelerinden biri olan MSHS, toplanma hakkı açısından Birleşmiş Milletler bünyesinde hakkın etkin korunmasını sağlayan metindir. Diğer ikiz sözleşme ise, ikinci kuşak hakları içeren Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi’dir. MSHS, 16.12.1966 tarihinde Genel Kurul tarafından kabul edilmiş ancak 1976 tarihinde yürürlüğe konmuştur²⁴⁸.

²⁴⁶ Alpkaya, **a.g.m.**, s. 4; Tanör, Yüzbaşıoğlu, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, s. 186.

²⁴⁷ AİHM, *DİSK ve KESK/Türkiye*, B.N. : 38676/08, 27.11.2012, para. 24; *Saska v. Hungary*, Appl No. 58050/08, 2013, para. 17.

²⁴⁸ 1966 yılında imzaya açılan Sözleşmeyi, Türkiye 15/08/2000 tarihinde imzalamış, ancak sözleşmenin onaylanması ve onay belgesinin depo edilmesi 2003 yılına kadar gecikmiş; nihayetinde 15/12/2003 tarihinde hüküm doğurmaya başlamıştır. Bkz. Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, s. 231.

EİHB’den ve AİHS’ten farklı olarak MSHS toplanma hakkını ayrı ve bağımsız bir başlıkta düzenlemiştir²⁴⁹. Sözleşmenin 21. maddesine göre, “*Barışçıl bir biçimde toplanma hakkı hukukça tanınır. Bu hakkın kullanılmasına ulusal güvenliği veya kamu güvenliğini, kamu düzenini, sağlık veya ahlaki veya başkalarının hak ve özgürlüklerini koruma amacı taşıyan demokratik bir toplumda gerekli bulunan ve hukuka uygun olarak getirilen sınırlamaların dışında başka hiçbir sınırlama konamaz.*” hükümleri yer almaktadır. Madde barışçıl toplanmaları koruduğu gibi, EİHB’den farklı olarak hakkı sınırlandırma gerekçelerini de sınırlı sayıda belirtmiştir.

4. Çocuk Hakları Sözleşmesi

1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi, Sosyalist Blok ülkelerinden Polonya’nın öncülüğü ile 1978 yılında tartışma ve hazırlıklarına başlanan, dünyada en çok sayıda devletin taraf olduğu ancak bununla birlikte en çok çekince konulan Birleşmiş Milletler sözleşmelerinden biridir²⁵⁰.

Sözleşmenin 15. maddesi, özel olarak çocuğun örgütlenme hakkı ve barışçıl toplanma hakkının taraf devletlerce tanındığını düzenlemiştir. İkinci fıkrada ise hakkın sınırlandırılma gerekçeleri düzenlenmiş olup, bu gerekçeler MSHS m. 21 ve “suç işlenmesinin önlenmesi” ibaresi dışında AİHS m. 11 ile birebir aynıdır. Türkiye çocuklar için ayrıca toplanma özgürlüğü hakkını düzenleyen bu maddeye herhangi bir çekince koymamıştır²⁵¹.

Türkiye’nin sözleşmeye çekince koymaması haline ek olarak vurgulanmalıdır ki, kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu incelenirken değinileceği üzere, 2911 sayılı Kanun, 9. maddesi ile toplanma hakkının kullanımını bir Düzenleme Kurulu’nun oluşturulması ve bu kurul üyelerinin 18 yaşını doldurması şartına bağlamıştır. Bu madde ile, çocukların toplantı ve gösteri yürüyüşlerini düzenleme faaliyetleri kapsamı dışında kalacağı, yalnızca katılımcı olabileceği ve bu hususun

²⁴⁹ Kaboğlu, **Anayasa Hukuku Dersleri**, 4.Baskı, s. 302.

²⁵⁰ Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, s. 664-665. Türkiye, sözleşmeyi 14.09.1990 tarihinde imzalamış, ancak sözleşmenin onay belgesini 04.04.1995 tarihinde depo etmiştir. Bu nedenle iç hukukumuzda 04.05.1995 tarihinden itibaren yürürlük kazanmıştır. Gemalmaz, **a.e.**, s. 668.

²⁵¹ Çekince ve itirazlar için bkz. Gemalmaz, **a.e.**, s. 665-667.

Türkiye'nin bağıtlı olduğu Çocuk Hakları Sözleşmesi uyarınca çocuk hakları açısından sorunlu olacağı belirtilmelidir²⁵².

5. Kopenhag Belgesi, Paris Şartı ve Diğer Sözleşmeler

Soğuk Savaş yıllarında bloklar arasında bir konferanslar diplomasisi ve uzlaşma arayışı sonucunda kurulan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı(AGİK), 1975 tarihli Helsinki Sonuç Belgesi ile siyasi ve askeri güvenliğin tesisini hedeflemiş bir yapılanmadır²⁵³. Türkiye'nin kurucu üyesi olduğu bu yapılanma, ilk defa 1990 tarihli *Kopenhag Belgesi* ile toplanma hakkına yer vermiştir. Bu belgenin 9.2 nolu bendinde herkesin barışçıl toplantı ve gösteri hakkına sahip olduğu, hakka ilişkin sınırlamaların ancak kanun yoluyla öngörülebileceği ve bu sınırlamaların uluslararası normlarla bağdaşması gerektiği düzenlenmiştir²⁵⁴. Ayrım gözetmeksizin herkesin haktan toplantı ve gösteri yapma hakkı olduğu *Paris Şartı* ile yinelenmiştir.

21 Kasım 1990 tarihli Şart ile AGİK bünyesinde kalıcı organ ve kurumlar oluşturulmasının temeli atılmış, 1994 tarihli Budapeşte Zirvesi ile bugünkü Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'na (AGİT) evrilmiştir²⁵⁵. Bu ulusüstü örgüt, diğer örgütlerden farklı olarak hukuki nitelik açısından bir antlaşma ya da sözleşme şeklinde kurulmamıştır. Bu nedenle Nihai Senet ve Paris Şartı'nda ilke olarak sayılan hak ve özgürlüklere bir koruma mekanizması sağlanmamaktadır²⁵⁶.

Bu hakkı bölgesel düzeyde koruyan ve Türkiye'nin bağıtlı olmadığı önemli diğer iki sözleşme ise Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi(Ame.İHS)²⁵⁷ ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı²⁵⁸'dir. AİHS'ten geniş ölçüde etkilenmekle birlikte

²⁵² Şirin, a.g.e., s. 47; Özkan, a.g.e., s. 147-148.

²⁵³ AGİK ve AGİT sürecine ilişkin ayrıntılı inceleme için bkz. Gökçen Alpkaya, *AGİK Sürecinden AGİT'e İnsan Hakları*, İstanbul, Kavram Yayınları, Mart 1996, s. 79; Kapani, *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları*, s. 70-74.

²⁵⁴ Alpkaya, *AGİK Sürecinden AGİT'e İnsan Hakları*, s. 79, 140.

²⁵⁵ Alpkaya, *AGİK Sürecinden AGİT'e İnsan Hakları*, s. 22-23.

²⁵⁶ Kapani, *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları*, 74, 78; Alpkaya, a.e., s. 51-54.

²⁵⁷ Sözleşme hakkında genel bilgi için bkz. Kapani, *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları*, s. 67-69; Gemalmaz, *Ulusüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, s. 1232-1240.

²⁵⁸ Şartın Türkçe çevirisi için bkz. Gemalmaz, *Ulusüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri – I. Cilt: Bölgesel Sistemler*, s. 967-987, 899-919. Şart hakkında genel bilgi için bkz. Gemalmaz, *Ulusüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, s. 1328-1334.

Ame.İHS, örgütlenme hakkı ile toplanma hakkını ayrı maddelerde düzenlemiştir. 15. maddede yer verdiği toplanma hakkı ile barışçıl ve silahsız toplanma hakkını güvence altına almış ve sınırlandırma kriterlerine yer vermiştir. Kıtanın tarihsel ve sosyolojik özellikleri nedeniyle haklar listesini bireysel nitelikli olanlarla sınırlı tutmayan ve “ödev” kavramını öne çıkaran²⁵⁹ Afrika Şartı ise 11. maddede toplanma hakkını ayrı bir başlıkta düzenlemiş ve diğer bölgesel metinlerle uyumlu sınırlama kriterleri öngörmüştür²⁶⁰.

C. Türk Mevzuatındaki Yeri

1. II. Meşrutiyet Dönemindeki Gelişmeler

Amerika ve Avrupa kıtasındaki tarihsel gelişimine yer verdiğimiz toplanma hakkı, Osmanlı topraklarında modernleşme hareketi öncesinde mevcut değildir²⁶¹. Şeri ve örfi hukukun yerine sınırlandırılmış bir iktidarın kurulması ve “hukuk devleti” nosyonunun kazanılmasında etkili olan ilk önemli belgeler sayılan²⁶² Sened-i İttifak, ilk haklar listesi olarak yorumlanan Gülhane-i Hattı Hümayun ve tamamlayıcısı²⁶³ Islahat Fermanı’nda da bu hakka rastlamamaktayız.

Toplanma hakkına ilk kez 1876 tarihli Kanun-i Esasi’nin 1909 değişikliklerinde yer verilmiştir. Değişiklikler ile getirilen 120. maddede “*Kanunu Mahsusa tebaiyet şartile Osmanlılar hakkı içtimaa maliktir.*” hükmü kurulmuştur. Tanör’ün belirttiği üzere, II. Meşrutiyet’in hazırlanışında yasak ve baskılara karşı

²⁵⁹ Kaboğlu, **Kolektif Özgürlükler**, s. 122; Gemalmaz, **a.e.**, s. 1332.

²⁶⁰ “*Her birey başkaları ile serbestçe toplanma/(toplanma özgürlüğü) hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanımı sadece, özellikle ulusal güvenliğin, emniyetin, sağlığın, ahlakın ve başkalarının haklarının ve özgürlüklerinin yararına çıkarılanlar olmak üzere, yasayla gerekli kayıtlamalara tabi olacaktır.*” Bkz. Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri – I. Cilt/Bölgesel Sistemler**, İstanbul, 2010, s. 971.

²⁶¹ Osmanlı Devleti’nin toplum yapısı ve hukuku İslami esaslar çerçevesinde şekillendiğinden, hak ve özgürlüklere ilişkin değerlendirmeler de genellikle İslam hukukunun özgürlüklere bakışı üzerinden yapılmaktadır. İslami hukuk teorilerinde özgürlük probleminin iktidarı sınırlayan veya iktidarı aktif hale getiren bir niteliğe yükselemediği, Tanrı’dan gelen iktidar ve bunu kullanan yönetici ile, Tanrı’ya karşı çıkmamak üzerine kaynağında sınırlı bir özgürlük mefhumunun olduğu belirtilmiştir. Bu temellendirme için bkz. Bahri Savcı, “İktidarla Münasebeti Bakımından Hürriyet Problemi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C:19, S:2, 1964, s.. 159-164.

²⁶² Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, 30. Baskı, İstanbul, YKY Yayınları, Kasım 2017, s. 54-57; Akın, **Kamu Hukuku**, s. 298-303.

²⁶³ Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, s. 89-93, 95-97. Ayrıca bkz. Savcı, **a.g.m.**, s. 168.

toplanma ve dernekleşme faaliyetlerinin oynadığı rol, Kanun-i Esasi'nin ilk halinde yer almayan bu hakkın tanınmasını sağlamıştır²⁶⁴.

İçtimaat-ı Umumiye Kanunu, 120. maddenin gönderme yaptığı özel kanun olarak 09.06.1909 tarihinde (04.06.1325 yürürlük tarihli) çıkarılmış olup, 1. maddesinde silahsız olmak şartıyla toplanmaların serbest olduğunu düzenlemiştir²⁶⁵. Bu kanun 1881 tarihli Fransız Genel Toplantılar Kanunu esas alınarak hazırlandığı için, dönemin liberal anlayışına uygun olarak bildirim sistemini benimsemiş ve izin almadan toplantı yapma hakkını tanımıştır²⁶⁶. Keza sekizinci maddesinde, 1881 tarihli Fransız Kanunu'nda olduğu gibi, toplantıların en az üç kişilik bir düzenleme kurulu ile yürütülmesi şartını getirmiştir. Toplanma hakkının kullanılmasını sağlayan bu kanun ile özellikle 1909-1913 yılları arasında birçok işçi gösterileri ve yürüyüşlerinin gerçekleştirildiği belirtilmektedir²⁶⁷.

Ancak kanunsuz toplanmaları düzenlemediği için, bu özel kanunu 03.03.1912 tarihinde (03.03.1328) cezai hükümler içeren *Teccemüat Hakkında Kanun-u Muvakkat* takip etmiştir. Genel yollar üzerinde silahlı olarak toplanmanın veya silahsız olsa dahi kamunun “*huzur ve istirahatini*” bozacak şekilde toplanmanın yasak olduğu ve dağıtma yetkisini doğuracağı ilk kez bu kanunla düzenlenmiştir²⁶⁸. Diğer taraftan aynı tarihte (03.03.1328) çıkarılan tek maddelik bir düzenleme ile hükümete toplantıların yasaklanmasında geniş takdir yetkisi sunulmuş ve İçtimaat-ı Umumiye Kanunu'nun özgürlükçü sistemi uygulamada ortadan kaldırılmıştır.

²⁶⁴ Tanör'ün vurguladığı üzere, 1909 değişiklikleri ile tanınan haklar, 31 Mart Ayaklanması'nın bastırılması ve Abdülhamit'in tahttan indirilmesinden sonra meşrutiyetin tekrar ilanını hazırlayan olayların ve gelişmelerin doğal sonuçlarıdır. Sistematik bir haklar listesi çizilmediği açıktır. Öyle ki, I. Meşrutiyet döneminde olduğu gibi, düşünce özgürlüğü 1909 değişiklikleri'nde de es geçilmiş, bununla birlikte Abdülhamit dönemine karşı bir tepki olarak basın özgürlüğü ve toplanma ve dernek kurma hakları getirilmiştir. 120. madde ile ayrıca, ülkenin bütünlüğünü bozma, ayrılıkçı siyaset güden dernekler, meşruti yönetimi tağyir, Kanun-i Esasi değişikliklerine aykırı hareket etme ve her türlü gizli dernekleşme de yasaklanmıştır. Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, s. 196-197.

²⁶⁵ 20 Cemaziyelevvel 1327 -27 Mayıs 1325- tarihli kanunun orijinal metni için bkz. Lütfi Duran, **Türk İdare Mevzuatı II**, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası, 1954, s. 1610-1612.

²⁶⁶ Çelenk, **a.g.e.**, s. 8; Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 85; İşgören, **a.g.e.**, s. 43.

²⁶⁷ 1910, 1911, 1912 yıllarında 1 Mayıs işçi bayramı eylemleri düzenlenmiştir.

²⁶⁸ Duran, **Türk İdare Mevzuatı II**, s. 1609-1610.

2. Cumhuriyetin Kuruluş Evresi ve 1924 Anayasasındaki Gelişmeler

Kurtuluş mücadelesinin olağanüstü koşullarının bir ürünü olan 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, milli egemenliğe dayalı yeni bir devletin kurulmasını sağlayan ve dönemin gereklilikleri nedeniyle kişi hak ve özgürlüklerine yer vermeyen bir anayasadır. Bununla birlikte bu dönemde Kanun-i Esasi'nin 1921 Anayasası ile çelişmeyen hükümleri yürürlükte sayıldığından, toplanma hakkı açısından Kanun-i Esasi'nin 120. maddesi 1924'e kadar geçerliliğini korumuştur²⁶⁹.

Cumhuriyetin kurulmasının ardından 1924 Anayasası ile öncelikle 1876 tarihli Kanun-i Esasi yürürlükten kaldırılmış ve iki anayasalı sisteme son verilmiştir. 1921 Anayasası'nda düzenlenmeyen kişi hak ve özgürlüklerine ayrıntılı bir biçimde yer vermiştir²⁷⁰. Bu kapsamda, toplanma hakkı ("*ıçtım hak ve hürriyeti*"), kişi dokunulmazlığı, vicdan, düşünce, söz, basın, seyahat özgürlüğü gibi hak ve özgürlükler ile birlikte Türklerin tabii hakları arasında sayılarak Anayasa'nın 70. maddesinde tek bir madde başlığı altında düzenlenmiştir²⁷¹.

Fransız Devrimi'nin liberal ve bireyci yaklaşımından etkilenmiş bu anayasada 1961 ve 1982 Anayasası'nda görülmekte olan "kamu yararı", "milli güvenlik" ve "kamu düzeni" gibi sınırlandırma sebepleri yer almamakta olup, hakların ancak kanunla sınırlandırılabilceği ilkesine yer vermekle yetinilmiştir²⁷². Toplanma hakkını özel olarak düzenleyen kanunlar anlamında ise, İçtım-ı Umumiye Kanunu ile Tecemmuat Hakkındaki Kanunu Muvakkat hükümleri 1924 Anayasası'nın yürürlükte olduğı tek parti dönemi boyunca yürürlükte kalmıştır²⁷³. II. Meşrutiyet döneminin

²⁶⁹ Bkz. Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, s. 253; İşören, **a.g.e.**, s. 45; Anayurt, **a.g.e.**, s. 106.

²⁷⁰ 491 Sayılı ve 20 Nisan 1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, klasik anayasa sistematığına uygun olarak hazırlanmıştır. Neredeyse tüm bireysel hak ve özgürlüklere yer veren bir anayasadır. Ayrıntılar için bkz. Tanör, **a.e.**, s. 290-294, 309.

²⁷¹ Geray, **a.g.m.**, s. 101.

²⁷² Anayasanın 79. maddesi: "*İçtım-ı Umumiye kanunları ile musarrahtır.*" Atalay, **a.g.e.**, s. 36; Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, s. 308-309; Geray, **a.g.m.**, s. 101.

²⁷³ İşören, **a.g.e.**, s. 47; Anayurt, **a.g.e.**, s.107.

özgürlükçü havasını taşıyan İçtimaat-ı Umumiye Kanunu yürürlükte olmasına rağmen, tek partili rejim koşullarında özgürlük fiilen askıya alınmıştır²⁷⁴.

Bu baskıcı pratiği doğuran düzenlemelerden biri ise II. Meşrutiyetin baskıcı evresinde çıkarılan 1912 tarihli İçtimaat-ı Umumiye Kanununa Müzeyyel Kanunu Muvakkat'tır²⁷⁵. Bu tek maddelik ek kanunda açık yer toplantıları bakımından idareye “*memleketin huzur ve sukununu muhafazatan*” tanınan yasaklama yetkisi 10.06.1946 tarihinde kaldırılmış, öncesinde izne bağlanmış toplantılar açısından bildirimin yeterli sayılması sağlanmıştır²⁷⁶. Ancak bu sistem oldukça kısa sürmüş, gerek hakka ek sınırlandırmalar getiren 6178 Sayılı *Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkında Kanun*²⁷⁷ gerek 20. maddesi ile İçtimaat-ı Umumiye Kanunu’nu yürürlükten kaldıran 6761 Sayılı *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun*²⁷⁸ ile tartışmalı hükümler içeren ve sorunlu bir toplantı rejimi ülke genelinde hakim olmuştur²⁷⁹. Anayasanın açıkça izin sistemini yasaklamaması da, bu geriye gidişte etkin bir rol oynamıştır²⁸⁰.

3. 1961 Anayasası ve Hakka İlişkin Gelişmeler

Anayasa felsefesi ve amacı bakımından “insan”ı bir değer olarak gören ve bireyin özgürlüklerini ön plana çıkaran 1961 Anayasası, hak ve özgürlüklere geniş ve ayrıntılı bir yer vermiş²⁸¹; Anayasanın başlangıç bölümü, anayasal düzlemde açıkça “hukuk devleti” ilkesinin yanında “sosyal devlet” ilkesini öngören ikinci maddesi ve özellikle onuncu maddesi, bu felsefe ve anlayışın ışığında hazırlanmıştır²⁸².

²⁷⁴ Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, s. 319-320.

²⁷⁵ Yarsuvat, *a.g.e.*, s. 86, 88.

²⁷⁶ No: 4921-10.06.1946 (R.G. 13.06.1946, No: 6332). Kanunun kaldırılmasına ilişkin tasarı ve İç İşleri Komisyonu raporu için bkz. 3.VI.1946 tarihli T.B.M.M. Tutanak Dergisi, C: 24, 58. Birleşim, S. Sayısı: 145.

²⁷⁷ 24.07.1953 tarihli 6178 Sayılı *Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkında Kanun*, R.G. 29.07.1953, No: 8470. Kanunun tam metni için bkz. Duran, *Türk İdare Mevzuatı I*, s. 318-319.

²⁷⁸ 27.06.1956 tarihli 6761 Sayılı *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun*, R.G. 30.06.1956, No: 9346.

²⁷⁹ Eleştiriler için bkz. Geray, *a.g.m.*, s. 115-117; Esen, *a.g.e.*, s. 200-201; Akın, *Toplanma Özgürlüğü*, s. 557-562; Sahir Erman, “Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkında Kanuna Dair Bazı Mütalaalar”, *İstanbul Barosu Dergisi*, C. XXVII, S.7-8, s. 344; Yarsuvat, *a.g.e.*, s. 88-94.

²⁸⁰ Azrak, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu”, s. 240.

²⁸¹ Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, s. 378.

²⁸² 1961 Anayasası’nın 10. maddesi, devleti, hak ve özgürlükleri bireyin huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleri ile bağdaşmayacak şekilde sınırlayan siyasi, ekonomik ve sosyal bütün engelleri

Her hakkın kapsamı ve özel sınırlandırma sebeplerine ayrı maddelerde yer veren 1961 Anayasası, 1924 Anayasası'ndan farklı olarak, Anayasanın II. Kısım ve II. Bölümü'nde, diğer hak ve özgürlüklerden bağımsız bir başlıkta, 28. maddede “toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı”nı düzenlemiştir. Maddeye göre, “*Herkes önceden izin almaksızın, silahsız veya saldırsız toplanma ve gösteri yürüyüşü yapma hakkına sahiptir*” ve ikinci fıkrada belirtildiği üzere “*Bu hak ancak kamu düzenini korumak için kanunla sınırlanır.*” şeklinde öngörülmüştür²⁸³. Anayasa hükmü, tartışmasız bir şekilde izin sistemini kaldırmış ve “bildirim sistemi”nin anayasal temellerini atmıştır. 6761 Sayılı Kanun'un anayasaya aykırı kimi hükümleri de bu anayasa ile kurulan Anayasa Mahkemesi tarafından kısa süre içinde iptal edilmiştir.

a. 6761 Sayılı Kanun

1924 Anayasası döneminde çıkarılan ve toplanma hakkını ciddi düzeyde sınırlandıran 6761 Sayılı Kanun, 1961 Anayasası'nın ardından iki seneden daha az bir süre yürürlükte kalmıştır²⁸⁴. Kanuna göre, siyasi partilerin veya siyasi propaganda amacı ile gerçek veya tüzel kişilerin düzenleyeceği toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin, sadece belirli “seçim dönemleri”nde ve Milletvekili Seçim Kanunu'na göre yapılacağı ikinci maddede öngörülmüştü. Bu düzenleme ile siyasi amaçlı her türlü toplantı veya yürüyüş seçim dönemleri ve ilgili kanunun propaganda dönemleri ile sınırlandırılmış, seçim dönemi dışında ise toplanma hakkı fiilen ortadan kaldırılmıştır²⁸⁵.

Kanunun ikinci maddesindeki toplantılar dışında toplanmak isteyenlerin 48 saat önceden toplanmanın yapılacağı yerin en büyük mülki amirine üç kişilik tertip heyeti tarafından hazırlanmış bir beyanname sunması gerektiği (m.3) ve *bu beyannameye ilişkin mülki amirin izninin aranması* (m.4) da söz konusu kanunun anti-

kaldırmak ve insanın maddi ve manevi varlığını geliştirmesi için gerekli şartları hazırlamakla vazifelendirmiştir. Hak ve özgürlüklerin korunması için sadece negatif değil pozitif yükümlülüklerin de kabulü, bu anayasanın standartlarının evrensel nitelikte olduğunu doğrulamaktadır. Maddenin bireyi “*özgürleştirme*” ve “*sosyal adalet*” ilkelerini somutlaştırmasına işaret eden görüş için ayrıca bkz. Tanör, **a.e.**, s. 379-380; Bülent Tanör, **İki Anayasa 1961-1982**, 4. Baskı, İstanbul, XII. Levha Yayınları, 2012, s. 18-19.

²⁸³ Bkz. 1961 Anayasası, İkinci Bölüm, VII. Toplantı Hak ve Hürriyetleri, a) Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, m. 28. Bu başlığı takiben yer alan düzenleme ise dernek kurma hakkı (m. 29) idi.

²⁸⁴ Dönemin özellikleri ve düzenlemelerin arka planı için bkz. Aldıkaçtı, **a.g.e.**, s. 114-115.

²⁸⁵ Atalay, **a.g.e.**, s. 37; Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 90-91.

demokratik bir içeriğe bürünmesine yol açmıştır. Dördüncü maddede düzenlenen bu takdir yetkisi ile yasa koyucu *bağlı yetkiye dayanan bir izin sistemine* dahi iltifat etmemiş²⁸⁶, hakkın kullanımını tamamen yürütmenin takdirine bırakmıştır. Kanun, yetkili mülki amiri red gerekçelerini bildirmekle yükümlü kılmamıştır²⁸⁷.

Kanunun 13. maddesinde yer alan hükümle kanunsuz toplantı ve gösteri yürüyüşleri bakımından hükümet komiserine hedef gözetmeksizin ateş ederek topluluğu dağıtma yetkisi verilirken²⁸⁸; tez konumuzu ilgilendiren sorunlu bir diğer düzenleme ise kanunsuz toplantıları sıralayan 12. maddedir²⁸⁹. 12. maddenin f bendinde²⁹⁰ *“protesto ve gösteri maksadiyle”* veya *“maksadı mahsus”* toplanmak kanunsuz sayılmış, muğlak bu ifadelerle hakkın kullanımı tehlikeye düşürülmüştür. 1924 Anayasası döneminde anayasaya aykırılık teşkil eden bu düzenlemeler, anayasa yargısı güvencesinden yoksunluk nedeniyle iptal edilememiş, bu nedenle 1961 Anayasası döneminde somut norm denetimine konu olmuştur. 12. maddenin f bendinde yer alan *“neyi ifade ettiği açıkça anlaşılmayan ve her türlü yoruma elverişli bulunan (Maksadı mahsus) gibi terimlerle belirtilen hükümler”* ve 14. maddedeki ilgili ceza hükmü hakkın özüne dokunan nitelikte görülmüş ve Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir²⁹¹.

b. 171 Sayılı Kanun

18.02.1963 tarihinde 171 sayılı “Toplantı ve Gösteri Hürriyeti Hakkında Kanun”²⁹² çıkarılarak anayasanın temel ilke ve hükümleri ile uyumsuz 6761 Sayılı

²⁸⁶ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 93.

²⁸⁷ Geray, **a.g.e.**, s. 110.

²⁸⁸ Geray, **a.g.m.**, s. 116. ; Esen, **a.g.e.**, s. 200. Kanunun bu hükmü bir silahlı ayaklanma veya isyan durumunda ancak akla gelebilecek denli ağır ve antidemokratik bir düzenlemedir. Bkz. İşgören, **a.g.e.**, s. 49-50; Atalay, **a.g.e.**, s. 39.

²⁸⁹ Atalay, **a.g.e.**, s.38-39.

²⁹⁰ 6761 Sayılı Kanun, R.G. 30.06.1956, Sayı: 9346, s. 14716.

Madde 12/f bendi: *“Her nerede olursa olsun, tezahürat veya gösteri veya protesto maksadiyle yahut maksadı mahsus müstenit olarak toplanılması veya böyle bir toplantıya bilerek sebebiyet verilmesi veya hazırlanması yahut bu hususta zabıtaca alınan tedbirlere riayet olunmaması”*.

²⁹¹ Anayasa Mahkemesi, E. 1962/208, K. 1963/1, K.T. : 04.01.1963, R.G.: 13.13.1963, Sayı: 11354. AYM, Mardin Asliye Ceza Mahkemesi’ndeki bir yargılamaya ilişkin olarak 6761 Sayılı Kanun’daki 3. madde, 12. maddenin f bendi ve 14. maddenin 6 sayılı bendinin anayasaya aykırılık iddiasını incelemiş, 4. madde ile birlikte değerlendirmedikten anayasaya aykırı şekilde izin sistemi tesis eden 3. maddenin iptaline hükmetmemiştir. Bu konudaki eleştiriler için bkz. Akın, “Toplanma Özgürlüğü”, s. 560.

²⁹² 171 sayılı Kanun, Kabul Tarihi: 10.02.1963, R.G. 18.02.1963, Sayı: 11337.

Kanun tamamen yürürlükten kaldırılmıştır. Kanunun ilk maddesi ile Anayasanın 28. maddesindeki izin almaksızın toplantı ve gösteri düzenlenebileceği hükmü tekrar edilmiş, izin sistemi özel kanun açısından da terk edilmiştir²⁹³.

7. madde ile toplantı zamanından en az 48 saat önceden toplantının yapılacağı yerin en büyük mülki amirliğine, “*çalışma saatleri içerisinde, medeni hakları kullanma yetkisini haiz olan tertip heyetinden en az üç kişi tarafından imzalı bir beyanname*” verilmesi yeterli sayılmıştır²⁹⁴. Aynı maddenin 4. fıkrası ile beyannameyi alan mülki amire bunun karşılığında bir “*ilmühaber*” verme zorunluluğu getirilmiş, verilmemesi halinde ise keyfiyetin tutanakla tespiti veya noter ihbarı öngörülmüştür. Böylece idari makamların keyfiyetine bırakılan ve kuralda bildirim, uygulamadaysa izne dönen sistemin önü kesilmiştir²⁹⁵.

Kanunun 4. maddesinin ilk fıkrasında şehir ve kasabalarda toplantı veya yürüyüş yapılabilecek yerleri vali ve kaymakamların kararlaştıracağı, ikinci fıkrasında mülki amirlere kendi görev bölgeleri için özel yasaklar koyma yetkisi²⁹⁶ ve 12. maddesinde ise toplantılar açısından genel mekan yasakları düzenlenmiştir²⁹⁷. Diğer taraftan 11. maddenin 2. fıkrasıyla kanun gösteri yürüyüşleri bakımından ayrı bir düzenleme öngörmüştür. Fıkra gerekliliği ve zorunlu gördüğü takdirde *mülki amire yürüyüşün yapılacağı yol ve güzergâhı tespit ve keyfiyeti bildirme yetkisi* tanınarak yürüyüşler bakımından daha sıkı bir rejim öngörülmüştür. Toplantı yapmak isteyenler,

²⁹³ “Herkes, önceden izin almaksızın, bu kanun hükümleri dairesinde; silâhsız ve saldırsız olarak belli maksatlarla toplantılar veya gösteri yürüyüşleri yapmak hakkına sahiptir.

Yabancıların, 5 nci madde hükmü saklı kalmak şartıyla, bu kanun hükümleri dairesinde yapacakları toplantılar veya gösteri yürüyüşleri, Hükümetin iznine bağlıdır.” İkinci fıkra izne bağlanan istisnai bir durum olarak yabancılar tarafından yapılacak toplanmalara yer verilmiştir.

²⁹⁴ Bildirim yükümlülüğü yürüyüşler için de geçerlidir. Bkz. 171 Sayılı Kanun, m.11/f.1.

²⁹⁵ Kanuna ilişkin değerlendirmeler için bkz. Akın, “Toplanma Özgürlüğü”, s. 563-567; Atalay, **a.g.e.**, s. 39-42; Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 97-109; İşgören, **a.g.e.**, s. 58-60; Sait Güran, **İfade Hürriyeti Üzerinde İdarenin Yetkileri**, Cezaevi Matbaası, İstanbul, 1969, s. 445-447.

²⁹⁶ Bkz. 171 Sayılı Kanun, 4. madde: “Şehir ve kasabalarda hangi meydan ve açık yerlerde veya yollarda toplantılar veya yürüyüşler yapılabileceği, vali ve kaymakamlarca kararlaştırılarak mütat vasıtalarla ilân edilir. Bu yerler hakkında sonradan yapılacak değişiklikler, ilânından 15 gün sonra muteberdir.

Toplantı yerlerinin kararlaştırılmasında gidiş - gelişi, güvenliği bozmıyacak ve pazarların kurulmasına engel olmayacak surette toplantıların genel olarak yapıldığı, varsa elektrik tesisatı olan yerler tercih edilir.” Burada belirtilen yetki, idarenin toplantı yeri “tahsis etme” yetkisine sahip olduğu şeklinde anlaşılmamalıdır. Toplanmak isteyenler idare tarafından önceden tespit edilen yerler arasında tercih yapabilirler. Bkz. Akın, “Toplanma Özgürlüğü”, s. 566; Çelenk, **a.g.e.**, s. 15.

²⁹⁷ 12. madde: “Genel yollar ile parklarda, mabetlerde, kamu hizmeti görülen bina ve tesislerde ve bunların eklentilerinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin bir kilometre mesafesi dâhilinde toplantı yapılamaz.”

idarece önceden kararlaştırılıp ilan edilen yerlerden birini seçebilirken; yürüyüşler ciddi bir biçimde sınırlandırılmış ve serbestçe seçim yapma imkanı kalmamıştır²⁹⁸.

1963 tarihli ve 171 sayılı Kanun'un ilk halinde idareye "yasaklama" ya da "erteleme" yetkisi tanınmamıştır. İdareye tanınan yetki, kamu düzeninin bozulması durumunda hükümet komiserinin toplantıyı (m. 9), yasada gösterilen durumlarda da kolluk amirinin gösteri yürüyüşünü dağıtma yetkileri (m. 14) idi. Ancak 1971 Darbesi'nden sonra getirilen ve anti-demokratik değişiklikler içeren 19.06.1973 tarih ve 1742 sayılı Kanun ile idareye ilk kez *erteleme yetkisi* tanınmıştır²⁹⁹. Pek çok eleştiriye maruz kalan 6761 Sayılı Kanun'da bile görülmeyen erteleme yetkisi ile 171 Sayılı Kanun'un demokratik esaslara uygun çerçevesinin değiştiği görülmüştür³⁰⁰.

1742 Sayılı Kanun ile 171 Sayılı Kanun'un 7., 10. ve 11. maddeleri değiştirilmiş ve 18. maddesine fıkralar eklenmiştir. 7. maddede 48 saatlik bildirim süresi 4 güne çıkarılmış, tertip komitesi üyesi olmak zorlaştırılmış, toplantının kamu düzenini bozucu sonuçlar doğuracağı anlaşırsa, İç İşleri Bakanlığı'na 30 güne kadar toplantıyı erteleme yetkisi tanınmıştır. Bu yasa 1974 yılında Anayasa Mahkemesi'nce biçim yönünden iptal edilmekle³⁰¹ beraber, bu iptalden iki yıl kadar sonra 1932 Sayılı Kanun ile erteleme yetkisini düzenleyen 10. madde tekrar değiştirilmiştir³⁰². AYM ise, söz konusu değişikliği bu sefer esas yönünden Anayasa'ya aykırı bularak iptal etmiştir³⁰³. 19.01.1976 tarihli Kanun'da, mülki amirlere tanınan erteleme süresi ise 10 gündür. İleride değineceğimiz 2911 sayılı Kanun'daki sürelerle karşılaştırıldığında oldukça kısa süreli bir erteleme hakkı getiren bu düzenleme, AYM tarafından hakkın özüne dokunucu, keyfiliğe açık ve ölçüsüz bulunarak iptal edilmiştir. 1982 Anayasası dönemindeki kanun koyucular ise, "iki ayı geçmemek üzere erteleme" ya da tümünden "yasaklama" yetkisini idareye tanımıştır. 2001 değişiklikleri ile bu erteleme-yasaklama yetkisi doğrudan anayasada artık düzenlemese de TGYK'nın 15. ve 19. maddeleri arasında mevcuttur³⁰⁴.

²⁹⁸ Akın, "Toplanma Özgürlüğü", s. 567. Yürüyüşlere ilişkin idareye tanınan bu "ferdi işlem yetkisi"nin Anayasaya aykırı olduğuna yönelik eleştiri için bkz. Güran, **a.g.e.**, s. 446.

²⁹⁹ 1742 sayılı Kanun, Kabul Tarihi: 19.06.1973, R.G. 30.05.1973, Sayı: 14580.

³⁰⁰ İşgören, **a.g.e.**, s. 139; Bülent Tanör, **TÜSİAD - Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri**, Ocak 1997, s. 144.

³⁰¹ *Anayasa Mahkemesi, E.1973/33, K.1974/9, K.T. : 14.03.1974; R.G.: 17.06.1974, Sayı: 14918.*

³⁰² 1932 Sayılı Kanun, Kabul Tarihi: 19.01.1976, R.G. 29.01.1976, Sayı: 15483.

³⁰³ *Anayasa Mahkemesi, E. 1976/27, K.1976/51, K.T.: 18 ve 22.11.1976; R.G.: 16.05.1977, Sayı: 15939.*

³⁰⁴ Tanör, Yüzbaşıoğlu, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, s.187.

4. 1982 Anayasası ve 2911 Sayılı Kanun

1980 darbesinin ruhunu taşıyan 1982 Anayasası ve 2911 sayılı Kanun, toplanma hakkını güvence altına almak yerine, muhalefetin etkin araçlarından olan bu kolektif hakkın kullanımını sınırlamak amacıyla çeşitli hükümler içermiştir³⁰⁵. 1982 Anayasası'nın orijinal metninde bariz olan yasaklar, genel sınırlama sebepleri ve ayrıntılı sınırlandırma rejimi, ancak 2001 değişiklikleri³⁰⁶ ile uluslararası hukuk ve insan hakları ilkeleri ile uyumlu bir anayasa düzenlemesine kavuşmamıza yol açmıştır³⁰⁷.

Anayasanın sistematigine baktığımızda bu hak, "İkinci Bölüm"de "kişinin hakları ve ödevleri"nin bir alt başlığı olan "toplantı hak ve hürriyetleri" kategorisinde dernek kurma hürriyeti ile birlikte düzenlenmiştir. Dernek kurma hürriyetleri 33. maddede, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ise 34. maddede yer almaktadır.

Anayasanın bu hak özelindeki değişimine kısaca değinmemiz gerekirse, 2001 öncesi, 1982 Anayasası'nın 13. maddesinde hak ve özgürlükler için genel sınırlama sebepleri yer almaktaydı³⁰⁸. 2001 değişiklik paketi ile 13. maddedeki genel sınırlamalar kaldırılmış ve AY m. 34 başlığına bu hakkın niteliğine uygun özel sınırlama sebeplerinin eklenmesi sağlanmıştır. Maddenin ikinci fıkrası, *"Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin*

³⁰⁵ Dernek kurma hakkı da 82 Anayasası'nın ilk halinde oldukça ayrıntılı ve sınırlayıcı bir şekilde düzenlenmiştir. Birbirine sıkı sıkıya bağlı bu iki hakka getirilen sınırlamaların eleştirisi için bkz. Soysal, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, 6. Bası, Gerçek Yayınevi, 1986, s. 225-226. Tanör, bu anayasayı Devleti "kutsal" sayan ve temel hak ve özgürlükler açısından "yetkiler kılavuzu" olarak nitelemektedir. Tanör, **Osmanlı-Türk...**, s. 378; Tanör, **İki Anayasa**, s. 139.

³⁰⁶ 4709 Nolu T.C. Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun, Kabul Tarihi: 03.10.2001, R.G. 17.10.2001, Sayı: 24556.

³⁰⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Necmi Yüzbaşıoğlu, "2001 Anayasa Değişiklikleri Üzerinde Bir Değerlendirme", **Anayasa ve Uyum Yasaları**, TBB Yayınları (No:50), Ankara, Ağustos 2003, s. 28-46.

³⁰⁸ Genel sınırlama sistemine ilişkin ayrıntılı görüşler için bkz. Sağlam, **Temel Hakların Sınırlanması ve Özü**, s. 71-80. 1982 Anayasası'nın ilk sistemine göre, hak ve özgürlükler hem genel sınırlama sebepleri hem de özel sınırlama sebepleri ile sınırlanabiliyordu. 2001 Değişiklikleri ile bu özgürlükleri kısıtlayan sistem terk edilmiştir. Bkz. Yüzbaşıoğlu, "2001 Anayasa Değişiklikleri Üzerinde Bir Değerlendirme", s. 30-32; Tanör, **İki Anayasa**, s. 121-124. Bu değişim, "özgürlüğün asıl, sınırlamanın istisna" olması anlayışına uygun olduğu gibi, AİHS sistematigi ile de uyumlu olmaktadır.

korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir” halini almıştır. Aynı şekilde bu değişiklikler ile 34. maddenin ikinci fıkrasında idareye tanınan yürüyüşün yer ve güzergâhını tespit imkânı, belli durumlarda toplantı veya gösteri yürüyüşünün yasaklanması ve ertelenmesine ilişkin dördüncü fıkra ve *“Dernek, vakıf, sendika ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşleri”* düzenleyemeyeceklerine ilişkin beşinci fıkra da düzenlenen yasak kaldırılmıştır.

34. maddenin en çok tartışılan ve sorunlu bulunan düzenlemelerinden biri olan beşinci fıkraya ayrıca değinmek gerekmektedir. Bu fıkra ile demokrasilerin işlerliği açısından kritik bir işlevi olan baskı gruplarının siyasetten uzaklaştırılması(depolitizasyon) hedeflenmiştir³⁰⁹. Bir diğer deyişle sendika, dernek ve meslek kuruluşlarına toplu eylem özgürlükleri açısından siyaset yasağı getirilmişti³¹⁰. Anayasada bu sınırlamaya izin veren düzenleme 2001 değişiklikleri ile kaldırılmış; bu düzenlemenin 2911 Sayılı Kanun’daki yansıması olan *“amaç dışı toplantı toplantı ve gösteri yürüyüşü”* başlıklı 21. madde de 26.03.2002 tarihli değişiklik kanunu ile kaldırılmıştır³¹¹.

1982 Anayasasının son halinde *“toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı”* m. 34’te şu şekildedir: *“Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir”*³¹². Maddenin ilk fıkrasında yer alan *“silahsız ve saldırısız”* ifadesi, AİHS’in 11. maddesindeki *“barışçıl”* ifadesine karşılık gelmekte; ikinci ve üçüncü fıkralarındaki sınırlama sebepleri ise AİHS m. 11/2’deki

³⁰⁹ Tanör, Yüzbaşıoğlu, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, s.187; Tanör, **Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu**, s. 108.

³¹⁰ Soysal, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, s. 224-225; Tanör, **İki Anayasa**, s. 128-130.

³¹¹ 4748 Sayılı Kanun (7. maddesi), Kabul Tarihi: 26.03.2002; R.G. 09.04.2002, Sayı: 24721. Bu mülga kanun maddesindeki *“amaç dışı”* toplantı ibaresine ileride değinileceği üzere, hala meri 2911 sayılı Kanun’un m.23/k bendinde atıf vardır.

³¹² 1982 Anayasası – m. 34: **“Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı”**

“Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.”

sınırlama kriterleri ile örtüşmektedir³¹³. Değişikliklerin ardından, anayasa metninde hakkın kullanılma şekli ve şartlarına ilişkin hükümler kaldırılmış ve bu hükümler 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na bırakılmıştır.

2911 sayılı Kanun ise, Avrupa Birliğine uyum kapsamında yapılan bir dizi değişikliğe rağmen sınırlayıcı ve ayrıntılı düzenlemeler ihtiva etmekte olup; anayasada öngörülme-ye pek çok sınırlama sebebine yer vermiştir. Anayasada tanımlanan “toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı”, TGYK'nın 3. maddesi 1. fıkrasında anayasadaki tanıma ilaveten herkesin “*kanunların suç saymadığı belirli amaçlarla*” kullanabileceği bir hak olarak tanımlanmıştır. Bu ifadenin kapsamı ve muğlaklığı, özellikle hangi kanunların suç saydığı amaçların gözetileceğine ilişkin belirsizlik, anayasada yer almayan bir sınırlama kriterinin yasa ile öngörüldüğü eleştirilerine yol açmıştır³¹⁴.

“Tertip heyeti” açısından 171 sayılı Kanun'da en az üç kişinin varlığı aranmakta iken; 2911 sayılı Kanun'da “düzenleme kurulu”nda en az yedi kişinin katılımı aranmıştır. Yapılan bu değişiklik, ileride tartışılacağı üzere hakkın kullanımını zorlaştırıcı bir etkiye sahip olup, sayı şartını sağlamayan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin idari makamlar tarafından kanuna aykırı sayılması neticesini doğurmuştur³¹⁵.

Bildirim sistemini uygulamada izne çeviren ve hakkın kullanımını keyfi uygulamalara maruz bırakarak güçleştiren bir diğer düzenleme ise idareye tanınan erteleme ve yasaklama yetkileridir. 12 Mart Muhtırasından sonra toplantı rejimine dahil edilen “erteleme yetkisi”, AYM tarafından hakkın özüne dokunduğu gerekçesiyle iptal edilmişse de³¹⁶; 1982 Anayasası'nın 34. maddesinde yeniden öngörülmüştür. Mülki amir, “*milli güvenlik gereklerinin ihlal edilmesi*”, “*kamu düzenini ciddi şekilde bozacak olayların çıkması*” veya “*Cumhuriyetin ana niteliklerini yok etme amacını güden fiillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel*

³¹³ Akbulut, “Toplantı ve Örgütlenme Özgürlükleri”, s. 384.

³¹⁴ Benzer görüş için bkz. Akbulut, **a.g.m.**, s. 386.

³¹⁵ Benzer görüş için Bkz. İdil Cansu Mahmutoglu, **Toplanma Özgürlüğü Hakkının Korunması**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2018, s. 30.

³¹⁶ Bkz. “171 Sayılı Kanun” başlığı.

*bulunması halinde belirli bir toplantı ve gösteri yürüyüşünü yasaklayabilir veya iki ayı aşmamak üzere erteleyebilir*³¹⁷di.

2001 anayasa değişikliği sonrası 4748 ve 4963 sayılı değişiklik kanunları ile erteleme yetkileri, süreleri kısaltılarak 2911 Sayılı TGYK m. 15-19’da düzenlenmiştir³¹⁸. Anayasa maddesinin yerine TGYK m.17’de yer alan düzenlemede başta iki aylık belirtilen erteleme süresi bir aya³¹⁹; 15. madde *(bir ilde birden çok toplantı halinde)* ve 16. madde *(birden fazla ilde aynı toplantı halinde)* bakımından erteleme süresi ise 10 güne düşürülmüştür.

Diğer taraftan yasaklama yetkisi bakımından, kanun koyucu tarafından il ve ilçelerdeki bütün toplantıları üç ay boyunca yasaklama yetkisi içeren m. 19 düzenlemesinde süre bir aya düşürülmüş ve m.17’ye “*suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması*” halinde toplantının yasaklanabileceği kriteri getirilerek TGYK hükümleri değiştirilmiştir. İlk bakışta, değişikliklerin yasaklama yetkisinin son çare olarak uygulanmasını sağlayan bir iyileştirme olduğu düşünebilir. Ancak “*açık veya yakın tehlike*”nin varlığı veya tespitini de idarenin takdir edecek olması sebebiyle, bu kriterlerin uygulamada idarecilerin takdir marjını daraltmadığı söylenebilir³²⁰. Zira Anayasa Mahkemesi’nin erteleme yetkisine ilişkin 1976 tarihli iptal kararında belirttiği üzere, söz konusu yetkiler toplantı ve gösteri yürüyüşlerini idarenin iznine tabi tutan bir sistemin tezahürü olarak bu hakkı kullanacakların istediği zamanda değil, mülkiye amirlerinin istediği zamanda kullanılabilmelerine neden olmaktadır³²¹. *İdarenin seçtiği zaman ve mekan*, ifade ve toplu eylem özgürlüklerinin özüne yönelik bir müdahaleyi doğurmaktadır.

³¹⁷ 07.11.1982 tarihli ve 2709 Sayılı 1982 Anayasası – 34. Madde.

³¹⁸ 4748 Sayılı Kanun (6. madde), Kabul Tarihi: 26.03.2002, R.G. 09.04.2002, Sayı: 24721; 4963 Sayılı Kanun (19.-22. madde), Kabul Tarihi: 30.07.2003, R.G. 07.10.2003, Sayı: 25192.

³¹⁹ 2911 Sayılı TGYK, “**Toplantının ertelenmesi veya bazı hâllerde yasaklanması**” başlıklı m. 17: “*Bölge valisi, vali veya kaymakam, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla belirli bir toplantıyı bir ayı aşmamak üzere erteleyebilir veya suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması hâlinde yasaklayabilir.*”

Ertelme kararına esas alınan gerekçelerin varlığını “Karşı Oy” yazısından tartışan bir içtihat için bkz. Yargıtay 16. Ceza Dairesi, E. 2015/1867, K. 2016/769, K.T. : 9.2.2016.

³²⁰ İşgören, **a.g.e.**, s. 137.

³²¹ AYM, E.1976/27, K.1976/51, 18-22.11.1976, R.G.: 16.05.1977, Sayı: 15939. 171 Sayılı Kanunun 10. maddesinin 2. fıkrasında idareye tanınan 10 günlük erteleme yetkisine ilişkin olarak yaptığı incelemede AYM, bizim de katıldığımız şekilde bu yetkinin hakkın özüne dokunduğunu tespit etmiştir. Karardan alıntısıdır: “*Oysa dava konusu ikinci fıkra ile getirilen hüküm, herhangi bir konuda yapılmak istenen toplantı veya gösteri yürüyüşünü, idarenin iznine bağlı tutan bir sistemin değişik bir uygulama*

Sonuç olarak, 2001 değişiklikleri kapsamında toplantı ve gösteri yürüyüşüne özgü anayasal sınırlamalar anayasa metninden kaldırılmıştır. Ancak uluslararası sözleşmeler ve insan hakları hukuku bağlamında tartışma doğuran pek çok sınırlama 2911 sayılı TGYK metninde sürdürülmüştür.

AY m. 90’da öngörüldüğü üzere temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası sözleşmelerin kanunlarla aynı konuya yer veren farklı hükümlerinin olması halinde, uyumsuzlukların uluslararası sözleşme hükümleri esas alınarak çözülmesi gereklidir. Bu nedenle çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde 2911 sayılı Kanun’a bu bakış açısıyla yer verecek ve cezai incelemede yukarıda açıkladığımız anayasal güvencelerin sınırını gözetmeye çalışacağız.

türünü oluşturmakta, toplantı ve gösteri yürüyüşünü, bunlardan yararlanacakların istedikleri zamanda değil, mülkiye amirlerinin arzuladıkları zamanda yapılmasına olanak sağlamakta ve üstelik toplantı ve gösteri yürüyüşünü, erteleme süresi sonunda da örtülü bir biçimde yapılamaz hale koymakta veya güçleştirmektedir. Böylece, zamanında yaptırılmadığı için, toplantının amacına ulaşılmasını önleyici ve etkisini ortadan kaldırıcı bir sonuç doğurmaktadır.

Bu nedenle, (...) fıkra kuralı, Anayasa’nın öngördüğü amacı aşan, hakkın özüne dokunan bir sınırlama getirmektedir.” Bu kararda ayrıca, toplantının devamını ve kamu düzenini bozacak “sözle” saldırılar nedeniyle toplantıyı hükümet komiserine tanınan dağıtma yetkisi de iptal edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2911 SAYILI KANUNDA YER ALAN CEZAI HÜKÜMLER VE KANUNA AYKIRI TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ SUÇU

I. 2911 SAYILI KANUNUN ÖNGÖRDÜĞÜ SİSTEM

A. Genel Açıklamalar

Toplantı ve yürüyüşlerin hazırlanması için 2911 sayılı Kanun'un öngördüğü Düzenleme Kurulu'nun yapısı, görevleri ve yükümlülüklerinin yanı sıra, genel mekan yasakları, toplanma süresi ve zamanı kanuna aykırı düzenleme ve yönetme hareketlerinin ilişkili olduğu hükümlerdir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerini düzenleyen mülga kanunlarda “tertıp heyeti” olarak adlandırılan ancak 2911 sayılı Kanun'daki adlandırmasıyla “düzenleme kurulu”, her toplantı ve gösteri yürüyüşünün kanuna uygun şekilde düzenlenmesi ve yönetilmesi için öngörülmüş bir mekanizmadır. Kanunun 12. madde gerekçesinde, toplantı ve gösteri yürüyüşüne ilişkin tüm sorumluluğun düzenleme kuruluna yüklenmesi esasının getirildiği yer almaktadır. Bu sayede toplanmaların huzur ve sükun içinde yapılması, muvazaalı veya karışıklık çıkartan toplantıların tertibinin engellenmesi ve sorumluların daha iyi belirlenmesi amaçlanmıştır¹.

Kurul tarafından TGYK m. 10'da belirtildiği üzere, *toplantının konusu, amacı, yapılacağı yer ve zamanını* belirten bir bildirim, kurul üyelerinin tamamının imzasını içeren şekilde idareye sunulmalıdır². Ayrıca TGYK 10. madde hükmüne göre söz konusu bildirimde, düzenleme kurulu başkanı ile kurul üyelerinin açık kimlikleri, meslekleri, ikametgahları ve varsa çalışma yerlerinin yer alması gerektiği belirtilmiştir. Esasen bu bildirim, izin alma sisteminden farklı olarak “ihbar” niteliğinde bir belgedir³. Karşılığında alındı belgesi sunulmayan bir bildirim için keyfiyet tutanakla tespit ettirilmekte; bu kez düzenleme kurulu üyelerine, noter vasıtası

¹ Milli Güvenlik Konseyi, S. Sayısı: 682, (D. Meclisi: 1/654; M. G. Konseyi: 1/572), (D. Meclisi S. Sayısı : 450), 1983, s. 4.

² Bildirim, 6761 Sayılı Kanun ve 171 Sayılı Kanun'da “*beyanname*” olarak adlandırılmaktaydı.

³ Akın, “Toplanma Özgürlüğü”, s. 563.

ile ihbar yapma imkanı tanınmakta ve bu halde, ihbar saati bildirimin verilme saati olarak kabul edilmektedir⁴.

2911 Sayılı Kanun'un toplantı ve gösteri yürüyüşleri için yetkili kıldığı kamu ajanları ise kolluk yetkilileri ve mülki amir olarak öngörülmüştür. 6761 Sayılı Kanun döneminden beri mevzuatımızda yer verilmiş olan "hükümet komiseri" uygulaması, 2911 sayılı Kanun'un ilk halinde yer almış, bununla birlikte 02.03.2014 tarihindeki bir değişiklik kanunu ile kaldırılmıştır⁵. Eski düzenlemeye göre, hükümet komiseri toplantılarda idareyi temsil etmek üzere en büyük mülki amir tarafından atanan memurdu. Komiserin başta toplanmaları dağıtma olmak üzere çeşitli görev ve yetkileri⁶, güncel metne bakıldığında, düzenleme kurulu ile kolluk arasında paylaştırılmıştır.

6529 Sayılı Kanun ile 2911 sayılı Kanunun 12. maddesindeki değişikliğe göre, "dağıtma kararı" artık düzenleme kurulu ve kurul başkanınca alınacak ve yetkili kolluk amirine bildirilecektir. Düzenleme kurulu üyeleri veya kurul başkanı tarafından alınmadığı takdirde ise TGYK m. 24'te düzenlenen ve dağıtma yetkisinin kullanılmasını gerektiren koşullar oluştuğunda, yetkili kolluk amirinin bildirmesi üzerine en büyük mülki amir tarafından karar verilecektir⁷.

Diğer taraftan 2911 sayılı Kanun, kanunların suç saydığı maksatları taşıdığı tespit edilen, erteleme veya yasaklama kararlarına karşın düzenlendiği anlaşılan, yasaklı mekanlardan birinde veya kanunen belirtilen sürelerin dışında organize edilen, bildirim yükümlülüğüne uyulmaması veya bildirimde yer alan hususlara aykırı bir eyleme dönüşmesi halinde idari kolluğa toplantının yasa dışı olduğu ihtarında bulunma imkanı ve dağıtma yetkisi tanımaktadır⁸. Kolluk yetkilileri zor kullanmadan önce

⁴ Bkz. 2911 sayılı Kanun, m. 10/f. 3-4-5.

⁵ 02/03/2014 tarihli – 6529 Sayılı Temel Hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, m. 8. 6761 Sayılı Kanun dönemindeki hali için bkz. Esen, **a.g.e.**, s. 199; Akın, "Toplanma Özgürlüğü", s. 558.

⁶ Komiser toplantı yerinde uygun göreceği bir yerde bulunur ve toplantıyı teknik cihazlarla kayıt altına alırdı. Toplantıyı teknik cihazları kayıt altına alma, ses alma cihazları, fotoğraf veya film makineleri aracılığıyla tespit anlamına gelmektedir. Diğer taraftan komiser, 12. maddede öngörülen durumlarda düzenleme kurulu başkanının isteği veya toplantının sürmesini imkânsız kılacak derecede genel sükûnu ve düzeni bozacak ve suç teşkil edecek nitelikte sözle veya eylemle saldırlı bir biçim alması halinde ise toplantıyı sona erdirmeye yetkisine sahipti. Ayrıntılı bilgi için bkz. İşgören, **a.g.e.**, s. 133-135.

⁷ İşgören, **a.g.e.**, s. 133, 135.

⁸ TGYK m. 23'te düzenlenen kanuna aykırı toplanmalara müdahalenin çerçevesi TGYK'nın 24. maddesinin yanı sıra "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik"te düzenlenmektedir. Bkz. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik,

ilgililere dağılmamaları halinde doğrudan doğruya zor kullanılacağı ihtarını yapacaktır⁹.

Gösteri yürüyüşüne kapalı bir alan veya yolda yürüyüşü gerçekleştirmek ve kolluğun sözlü uyarılarına karşın bu davranışa son vermemek idare açısından “eylemli bir direniş örneği” sayılmakta olup, gösteri yürüyüşünün maddi eylemlerle dağıtılması idarenin “re’sen icra” yetkisi kapsamında değerlendirilmektedir¹⁰. Kanuna uygun olmayan toplantı ve gösterilerin durdurulması, idare hukukunda, tıpkı uygunsuz hareketlerin önlenmesi, araçların trafikten alıkonulması, etrafı rahatsız eden sarhoşların yakalanması ve karakola götürülmeleri gibi “re’sen icra”/“doğrudan yerine getirme”nin örneği olarak incelenmektedir¹¹. Son olarak, 11. maddeye eklenen fıkra ile idari kolluğa toplanmalarda katılımcıların ses ve görüntülerini teknik araçlarla kaydetme yetkisi de verilmiştir¹².

B. Kanun’un Öngördüğü Sınırlama ve Yasaklar

2911 sayılı Kanun’un altıncı bölümünde “*Yasaklar ve kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşleri*” başlığı yer almaktaysa da, bu bölümün sistematik olmayan bir şekilde oluşturulduğu ve yasaklar ile kanuna aykırı toplanmaların nitelendirilmesi dışında bu toplanmaların dağıtılması, suç işleyenlerin yakalanması ve propaganda araçlarının kapsamına ilişkin çok farklı düzenlemeleri içerdiği görülmektedir. Toplanmaların mekan, zaman ve süre yönünden sınırlandırılması ve kategorik yasaklara konu olması ise, farklı madde hükümlerinin içeriğinde düzenlenmiştir. Bu

08.08.1985 ve 18836 Sayılı Resmî Gazete, m. 16/e bendi: “e) (**Değişik:RG-5/8/2015-29436**) Kanuna uygun olarak başlayıp kanuna aykırı duruma dönüştüğü, düzenleme kurulu aracılığı ile topluluğa ilan edilmesine rağmen dağılmayan topluluğa, kanuna uyarak dağılmalarını dağılmazlarsa zor kullanılacağını ihtar etmek ve topluluk dağılmazsa basınçlı ve/veya boyalı su veya diğer zor kullanma araçları ile zor kullanarak topluluğu belirlenen güzergahtan dağıtmak,” yetkisi güvenlik kuvvetlerine tanınmıştır.

⁹ Kolluğun “Zor ve Silah Kullanma Yetkisi” için bkz. 2559 sayılı PVSK, m. 16.

¹⁰ Özay, **a.g.e.**, s. s. 740-741. Özay’ın s.71’de belirttiği üzere, “re’sen icra yetkisi”, idarenin kamu düzenini tehdit eden veya tehlike altına sokan eylemleri önleme, durdurma ve bozulanı yerine getirme yetkisidir. Kolluk görevlilerinin kendiliğinden hareket edebilmesi için durumun ağır ve acil, yasal düzlemde başka bir yaptırım öngörülmemiş ve doğrudan hareket etmeye de açık izin vermiş olması aranır. Toplantı ve yürüyüşlerde kullanılan yetki hem yasal dayanağı olan hem de ağır ve acil durumları içerir nitelikte sayılabilecek olduğundan bu kapsamdaki yetkiye girmektedir.

¹¹ Özay, **a.g.e.**, s. 741.

¹² İşgören, **a.g.e.**, s. 134.

nedenle 23. madde içeriğini suç inceleme metodu içerisinde tartışmakla birlikte, mekan, süre ve zaman yasaklarını ayrıca ele almayı gerekli görmekteyiz.

1. Mekan Yasakları

2911 sayılı Kanun'un toplantı ve gösteri yürüyüşlerini mekan bakımından sınırlandırması iki farklı maddede düzenlenmektedir. İlki TGYK m. 22'de düzenlenen genel mekan yasaklarıdır. Buna göre, park, mabet, kamu hizmeti görülen bir bina ya da tesis ve bunların eklentilerinde veya TBMM'ne bir kilometre uzaklıktaki alan içinde herhangi bir toplantı yapılması; şehirlerarası karayollarında ise gösteri yürüyüşü düzenlenmesi yasaktır¹³.

İkinci düzenleme ise, tüm il ve ilçelerde yapılmak istenen toplantı ve gösteri yürüyüşlerini idarenin belirlediği yer ve güzergahlardan birinde yapma zorunluluğu getiren TGYK m. 6 hükmüdür. Bu maddeye göre, *“kamu düzenini ve genel asayışı bozmayacak, vatandaşların günlük yaşamını aşırı ve katlanılmaz derecede zorlaştırmayacak şekilde ve 22 nci maddenin birinci fıkrasında sayılan sınırlamalara uyulması kaydıyla”* ilde valilik, ilçelerde ise kaymakamlıklar tarafından belirlenen yer ve güzergahlarda toplanmalar düzenlenebilecektir¹⁴. Hakkın kullanımının idarenin

¹³ 2911 sayılı Kanun, m. 22 / f. 1:

“Madde 22 – (...) ile parklarda, mabetlerde, kamu hizmeti görülen bina ve tesislerde ve bunların eklentilerinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisine bir kilometre uzaklıktaki alan içinde toplantı yapılamaz ve şehirlerarası karayollarında gösteri yürüyüşleri düzenlenemez.

Genel meydanlardaki toplantılarda, halkın ve ulaşım araçlarının gelip geçmesini sağlamak üzere valilik ve kaymakamlıklarca yapılacak düzenlemelere uyulması zorunludur.”

¹⁴ 2911 sayılı Kanun, m. 6:

“Madde 6 – (Değişik: 2/3/2014-6529/5 md.) Toplantı ve gösteri yürüyüşleri, tüm il ve ilçe sınırları içerisinde aşağıdaki hükümlere uyulmak şartıyla her yerde yapılabilir.

İl ve ilçelerde toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı, kamu düzenini ve genel asayışı bozmayacak, vatandaşların günlük yaşamını aşırı ve katlanılmaz derecede zorlaştırmayacak (...) şekilde ve 22 nci maddenin birinci fıkrasında sayılan sınırlamalara uyulması kaydıyla Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunan siyasi partilerin il ve ilçe temsilcileri ile güzergâhın geçeceği ilçe ve il belediye başkanlarının, en çok üyeye sahip üç sendikanın ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının il ve ilçe temsilcilerinin görüşleri alınarak mahallin en büyük mülki amiri tarafından belirlenir. İl ve ilçenin büyüklüğü, gelişmişliği ve yerleşim özellik-leri dikkate alınarak birden fazla toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı belirlenebilir.

Belirlenen toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı yerel gazeteler ile valilik ve kaymakamlık internet sitelerinden ilan edilerek halka duyurulur.

Toplantı ve gösteri yürüyüşleri yer ve güzergâhı hakkında sonradan yapılacak değişiklik-ler de aynı yöntemle yapılır. Bu değişiklikler duyurudan on beş gün sonra geçerli olur.

çizdiği çerçevede yapılması şartını getiren bu hüküm, her sene valilik veya kaymakamlıkların internet sitelerinden ilan edilerek duyurulan listeye göre toplantı veya yürüyüşün yapılmasına imkan tanımaktadır.

Azrak'ın isabetle belirttiği üzere, *“idare hukukunun genel esaslarına göre, idare hiçbir zaman tek başına özgürlükleri genel biçimde düzenleyici ve sınırlandırıcı hükümler çıkaramaz, ancak olayın özelliğine göre her somut olaya göre yapacağı birel işlemle mekan bakımından bazı sınırlamalar öngörebilir”*¹⁵. İl ve ilçelerde yer ve güzergahı belirleme yetkisinin varlığı, tüm açık hava toplantıları ve yürüyüşlerin aynı meydan ve alanlarda yapılmasına yol açabilir ki, uygulamada genellikle görülen hal budur, bu da hakkın etkin bir şekilde kullanılmasını engellemektedir. Bu nedenledir ki, TGYK m.6'da yer alan bu yetkinin kullanımını sınırlandırmak için AYM tarafından 28.09.2017 tarihli iptal kararı ile bu takdir yetkisinin dayanağı olan *“vatandaşların günlük yaşamını zorlaştırma”* kriteri kaldırılmış¹⁶; 7145 sayılı Kanun ile de *“vatandaşların günlük yaşamını aşırı ve katlanılmaz derecede zorlaştırmayacak şekilde”* bu yetkinin kullanılabileceği eklenmiştir¹⁷. Nitekim bu iyileştirmeye rağmen, mülki amirin takdir yetkisinin muğlaklığı kanımızca sürmektedir.

28.09.2017 tarihli AYM kararı ile 22. maddede yer alan düzenlemede de değişikliğe gidilmiş, *“genel yollar”* toplantı yapılamayan yerler arasından çıkartılmıştır. Genel yollar üzerinde sadece trafik akışının aksaması gerekçesiyle toplantı yapılmasının engellenmesi demokratik toplumun gereklerine aykırı ve ölçüsüz bir müdahale olarak tespit edilmiştir. Anayasal bir hak olarak, toplanma hakkının yapısı gereği günlük yaşamı bir miktar zorlaştırdığı ve kaçınılmaz olarak sekteye uğratabileceği belirtilmiş; gündelik yaşamın etkilenme düzeyine yönelik değerlendirme yapılmaksızın genel yollarda toplantı yasağına başvurulması iptal

Birden fazla toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhının belirlendiği il ve ilçelerde düzenleme kurulu, kamu düzenini ve genel asayişini bozmayacak (...) belirlenen yer ve güzergâh-lardan birisini tercih edebilir.”

¹⁵ Azrak, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu”, s. 244.

¹⁶ AYM, E. 2014/101, K. 2017/142, K.T. : 28.09.2017, R.G. : 27.12.2017 tarihli ve 30283 sayılı.

¹⁷ TGYK m.6/2: *“İl ve ilçelerde toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı, kamu düzenini ve genel asayişini bozmayacak, vatandaşların günlük yaşamını aşırı ve katlanılmaz derecede zorlaştırmayacak (...) şekilde ve 22 nci maddenin birinci fıkrasında sayılan sınırlamalara uyulması kaydıyla Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunan siyasi partilerin il ve ilçe temsilcileri ile güzergâhın geçeceği ilçe ve il belediye başkanlarının, en çok üyeye sahip üç sendikanın ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının il ve ilçe temsilcilerinin görüşleri alınarak mahallin en büyük mülki amiri tarafından belirlenir.”*

kararını beraberinde getirmiştir¹⁸. Kanaatimize göre, mahkeme bu kararı ile 22. maddedeki diğer mekan yasaklarının usulüne uygun bir iptal başvurusu yapılması halinde iptal edileceğine ilişkin emareler göstermektedir¹⁹. AYM, iptal gerekçesinde toplantının amacı ile yapıldığı mekan arasındaki ilişkinin önemini vurgulamıştır. Diğer taraftan toplantı mekanına yönelik müdahalelerde kamu güvenliği ve başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması gibi sınırlama nedenlerinin yanı sıra toplantının amacı ve hedef kitlesinin de barışçıl toplanmalar için göz önüne alınması gereken unsurlardan olduğunu belirtmiştir²⁰.

AİHS metni ve AİHM kriterleri açısından ise, TGYK m. 22’de sayılan yasaklı yerlerin tümünde bir toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlenebilmesi mümkündür²¹. Mahkemenin kamusal alanlar üzerinde idarenin takdir yetkisini ve sınırlamalarını doğrudan sözleşmeye aykırı bulmadığı, bununla birlikte kategorik yasaklardan ziyade somut olayda sınırlamayı gerektiren ikna edici gerekçelerin ortaya konmasını aradığı anlaşılmaktadır²². Diğer taraftan mekan sınırlamaları ve yasakların ayrımcılık yapılmadan uygulanıp uygulanmadığına göre ihlal kararı verdiği görülmektedir. Nitekim 2017 tarihli bir kararında, AİHM, Rusya’daki on beş farklı başvuruyu birlikte değerlendirmiş, hükümet yanlısı politikaları destekleyen gruplara serbest olan kamusal

¹⁸ AYM, E. 2014/101, K. 2017/142, K.T.: 28.09.2017, R.G. : 27.12.2017 tarihli ve 30283 sayılı, par. 121-123.

¹⁹ Aynı karar, par. 11: “Kanun’un 22. maddesinde ise toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yasaklandığı yerler sayılmıştır. Buna göre genel yollar ile parklarda, mabetlerde, kamu hizmeti görülen bina ve tesislerde ve bunların eklentilerinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisine (TBMM) bir kilometre uzaklıktaki alan içinde toplantı yapılamaz ve şehirlerarası kara yollarında gösteri yürüyüşleri düzenlenemez. İtiraz yoluna başvuran Mahkemenin önündeki uyuşmazlık konusu olay genel yol üzerinde gerçekleşmiş olup olayın maddede belirtilen diğer yerlerle bir ilgisi bulunmadığından maddenin “Genel yollar...” ibaresi dışında kalan kısmının davada uygulanma imkânı yoktur. Bu nedenle 22. maddeye ilişkin esas incelemenin dava konusu olaya uygulanma imkânı bulunan ve birinci fıkrasında yer alan “Genel yollar...” ibaresiyle sınırlı olarak yapılması gerekmektedir.”

²⁰ Aynı karar, par. 122: “Toplantının yapılacağı mekânın belirlenmesinde o mekânı kullanacak olan diğer bireylerin hak ve özgürlüklerine mutlak bir üstünlük tanınması durumunda, sadece şehir merkezlerinden uzak yerlerin toplantı yeri olarak belirlenmesi sonucu ortaya çıkabilmektedir. Oysa bazı durumlarda toplantının muhataplarını etkileyebilmesi bakımından düzenlendiği mekânın büyük bir önemi bulunmaktadır. Bu nedenle her iki kesimin de haklarını kullanmalarını temin edecek uygun bir çözümün bulunması ve ancak zorlayıcı nedenlerin varlığı durumunda genel yollarda toplantı düzenlenmesinin yasaklanması yolunun tercih edilmesi gerekmektedir. Toplantının yapılacağı alanlar belirlenirken trafik düzeninin etkilenip etkilenmeyeceğinin de göz önünde bulundurulması haklar arasında denge kurulabilmesi bakımından gerekli ise de tek başına bu ölçütün esas alınması, toplantı düzenleme hakkı ile başkalarının hak ve özgürlükleri arasındaki dengenin başkalarının hak ve özgürlükleri lehine ölçüsüz bir şekilde bozulmasına yol açacaktır.”

²¹ Akbulut, **a.g.m.**, s. 389; Uygun, **a.g.e.**, s. 667.

²² Şirin, **a.g.e.**, s. 67-68.

alanların, hükümet karşıtı gruplara yasaklanmasındaki idari takdir yetkisini keyfi ve ayrımcı bulmuştur²³. Özellikle bu başvurulardan birinde, eşcinsel aktivistlerin şehir merkezindeki on farklı noktayı toplantı mekanı olarak yetkililere sunması üzerine farklı gerekçelerle bu noktalardan hiçbirinde kendilerine izin verilmemesine karşın önerilen yerlerden birinde homofobik bir etkinliğin aynı gün yapılmak üzere onay alması haklı bir müdahale olarak görülmemiştir²⁴. Aynı zamanda bu kararlar mahkeme, toplantı ve yürüyüşlerin ses ve görüntü açısından etkisinin sağlanacağı bir mekanın teminini gerekli görmüştür. Buna göre, kent merkezinden uzakta, toplanmaya ilgi ve katılımın az olacağı ücra bir noktada kişilere bu hakkın kullanılabileceğinin söylenmesi, hakkın kullanımını engellemekle eşdeğerdir²⁵.

Ülkemizde bu konuya ilişkin en bilinen örnek ise 1 Mayıs İşçi Bayramı kutlamalarına getirilen yasaklardır. 2008 yılında, DİSK ve KESK üyelerinin sembolik anlamı nedeniyle Taksim Meydanı'nda kutlamak istedikleri 1 Mayıs etkinliği, idari makamlar tarafından yasaklama kararı ile karşılanmış ve yasağa rağmen Taksim'e ulaşmaya çalışan göstericilere polisin yoğun bir şekilde biber gazı kullanarak ve ölçüsüz müdahale ettiği görülmüştür. AİHM, kolluğun ölçüsüz müdahalesi nedeniyle 11. maddenin ihlal edildiğine hükmettiği kararda, mekan yasağına ilişkin bir ihlal kararı vermemekle birlikte 1 Mayıs 1977 tarihinde otuz yedi kişinin ölmesine sebep olan olayların yaşandığı meydanda sendikaların gösteri yapmak istemesinin önemine vurgu yapmıştır²⁶.

Yukarıda yer verdiğimiz bilgiler ışığında, 2911 sayılı Kanun'un öngördüğü genel mekan yasakları ve sınırlandırmaların kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme suçu bakımından önem arz ettiği söylenmelidir. Yargı kararları ve AİHM uygulamasında ise, bu yasakların esnetilmiş ve özgürlükler lehine yorumu tercih edilmektedir²⁷. Bu noktada, bir toplantının içeriği, şekli, süresi, katılımcı sayısı, güvenlik açısından gerektirdiği önlemler ve o mekanda toplantı ve gösteri

²³ AİHM, *Lashmankin and Others v. Russia*, Appl. No. 57818/09 and 14 Others, 07.02.2017.

²⁴ *Lashmankin and Others v. Russia*, par. 429.

²⁵ *Lashmankin and Others v. Russia*, par. 40.

²⁶ AİHM, *DİSK ve KESK/Türkiye*, B.N. : 38676/08, 27.11.2012, para. 32.

²⁷ Üniversite öğrencilerinin meclisin dinleyiciler bölümüne teker teker girerek, parasız eğitim afişleri asma girişiminde bulundukları eylemde, TBMM'ye 1 kilometre yakınındaki gösteri yapma yasağını uygulamayan ve eylemi demokratik tepki niteliğinde gören emsal içtihat için bkz. Yargıtay 8. CD., 26/4491, T. 27.03.1998; Yargıtay 8. CD., 12623/1357, T. 02.02.2000.

yapılmasının engellenmesi ile toplantının özüne dokunulup dokunulamayacağı dikkate alınarak mekan yasakları değerlendirilmelidir²⁸.

2. Süre ve Zaman Sınırlaması

2911 sayılı TGYK'nın 7. maddesinin 1. fıkrasında, tüm toplantı ve gösteri yürüyüşleri yönünden bu eylemlere güneş doğmadan başlanamayacağı düzenlenmiştir.

7. maddenin ikinci fıkrası ise, 6529 sayılı Kanunun 6. maddesi ile değişikliğe uğramıştır²⁹. Değişiklikten önce, açık yerlerdeki toplantılar güneşin batışından bir saat önce; kapalı yer toplantıları ise 23:00'a kadar düzenlenebilmekteydi. Değişiklikten sonra ise, açık yerlerdeki toplantılar ve yürüyüşler güneş batmadan önce dağılacak şekilde, kapalı yerlerdeki toplantılar ise saat 24:00'a kadar yapılabilmektedir. Diğer taraftan 28.09.2017 tarihli ve E. 2014/101, K. 2017/142 sayılı AYM Kararı ile *açık yerlerdeki toplantı ve yürüyüşlerin güneş batışına kadar dağıtılması gerektiğine* ilişkin kısıtlayıcı düzenleme iptal edilmiştir³⁰.

Mekan yasaklarında olduğu gibi, zaman yasağı konusunda da AYM toplanma hakkı lehine bir yorum geliştirerek, itiraz konusu olan kuralın güneş batmadan önce başlamış olan toplantıların iletmek istediği mesajın kamuoyuna verilip verilmediğine bakılmaksızın kategorik biçimde güneşin batışıyla birlikte dağılmasını zorunlu kıldığını belirtmiştir. Buna göre, havanın kararmasıyla yapılan toplantının türü göz önüne alınarak kamu düzenine etki düzeyi değerlendirilmeli ve başkalarının hak ve özgürlüklerini zedeleyip zedelediği göz önüne alınmalıdır. Gece vakti semt sakinlerinin huzur ve sükûnet içinde evlerinde dinlenmelerine engel teşkil eden toplanmalar için gerekli önlemler alınabilir. Ancak başkalarını rahatsız etmeyen, kamu düzeni yönünden ciddi bir tehlike yaratmayan ve sırf gece vakti düzenlendiği için yasaklanan toplantılar yönünden sınırlamada gözetilen denge bozulmuş olmaktadır. Bu değerlendirmelerden bağımsız olarak söz konusu toplantının dağılmaya

²⁸ Akbulut, **a.g.m.**, s. 389.

²⁹ 02/03/2014 tarihli – 6529 Sayılı Temel Hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, m. 6.

³⁰ Bu konudaki ilgili diğer başlık için bkz. Birinci Bölüm, (2) Açık ve Kapalı Yer Toplantıları.

zorlanması, demokratik bir toplumda gerekli ve orantılı değildir³¹. Bu nedenle mahkeme ilgili fıkrayı iptal etmiş; bunu takiben açık yerlerdeki toplantı ve yürüyüşlerin de mahallin en büyük mülki amirinin kararı üzerine gece 24:00'a kadar uzatılabileceği ikinci fıkraya eklenmiştir³².

II. İLGİLİ CEZAI HÜKÜMLER VE SUÇLARIN TASNİFİ

Tez konumuzu oluşturan kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu ve kanundaki diğer suç tiplerini tasnif ederek suç incelemesine geçmek, kanunun birbiriyle ilintili ve iç içe geçen cezai hükümlerini anlamak açısından faydalı olacaktır. TGYK'nın 28-34. maddeleri arasında düzenlenen cezai hükümler, madde sayısından daha fazla suç düzenlemesini haiz olup, diğer kanunlara da atıf yapan bir içerikle toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde meydana gelebilecek hemen hemen her türlü hukuka aykırılığı bir cezai yaptırıma bağlamaktadır.

Suçlar korunan hukuki değer, suçun konusu, fail ve mağdurun niteliği, hareket alt unsurunun niteliği ve sayısı, sonuç alt unsurunun özellikleri ve hukuka aykırılığın niteliklerine göre farklı başlıklarda incelenebilir³³. Bu noktada doktrindeki ayrımların yanı sıra, kanun koyucunun kanuna ilişkin gerekçesi ve kanun sistematigi de yol gösterici olmaktadır.

Suçların tasnifinde pek çok farklı yöntem olmakla birlikte, en kapsayıcı ve bütüncül ayrımın *korunan hukuki değer* üzerinden yapılan ayrım olduğu kanaatindeyiz³⁴. Toplanma hakkının kullanımına ilişkin şartlar ve usuli yükümlülükler getiren, yasaklar ve cezai hükümler içeren 2911 Sayılı TGYK ele alındığında bu

³¹ AYM, E. 2014/101, K. 2017/142, K.T. : 28.09.2017, R.G. : 27.12.2017 tarihli ve 30283 sayılı, par. 74-79.

³² Maddenin ikinci fıkrasının son hali için bkz. “(Değişik ikinci fıkra: 25/7/2018-7145/9 md.) Açık yerlerdeki toplantılar ile yürüyüşler gece vaktinin başlamasıyla dağılacak şekilde, kapalı yerlerdeki toplantılar ise saat 24.00'e kadar yapılabilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşünün gece vaktinin başlamasından sonra devam edeceği hususu, geçerli neden gösterilerek bildirilmiş ise vatandaşların huzur ve sükûnet içinde istirahatini aşırı ve katlanılamaz derecede zorlaştırmamak ve kamu düzeni ve genel asayişin bozulmasına neden olmamak şartıyla, açık yerlerde yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin dağılma saati mahallin en büyük mülki amirinin kararıyla en geç saat 24.00'e kadar uzatılabilir.”

³³ Nevzat Toroslu, **Cürümlerin Tasnifi Bakımından Suçun Hukuki Konusu**, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1970, s. 45-86.

³⁴ Toroslu, **a.g.e.**, s. 204. Korunan hukuki değer tanımı ve hukuki değerlere ilişkin tartışma için bkz. “Suç İncelemesi” – “Suçun Kanuni Tanımı ve Korunan Hukuki Değer” başlığı.

kanundaki suçların öncelikle *korunan hukuki değer* esas alınarak ikiye ayrılabilceğini düşünmekteyiz.

Hakkı kullanacak kişilerin menfaatlerini esas alan hükümler ve toplum düzenini muhafaza etmeye yönelik irade TGYK'nın çatışan değerlerindendir. Bu noktada kanımızca TGYK'da düzenlenen suçlar, hakkı korumayı amaç edinen suçlar yani **“toplama hakkını koruyan ceza hükümleri”** ve hakkı Anayasa m.34/2'de belirtilen sınırlama sebeplerine dayanarak toplumsal menfaatler ve özellikle kamu düzeni açısından sınırlandıran suçlar yani **“toplama hakkını sınırlandıran ceza hükümleri”** olarak temelde iki ana başlığa ayrılmaktadır.

A. Toplama Hakkını Koruyan Ceza Hükümleri

Kanunda, 29. maddede düzenlenen *toplantı ve yürüyüşün engellenmesi suçları*³⁵ ve 30. maddede düzenlenen *toplantı ve yürüyüşün huzur ve sükununu bozma suçları*³⁶ **toplama hakkını korumaya yönelik suçları** ifade etmektedir. Bu suçlar, toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılanların eylemleri nedeniyle fiziksel ve sözlü saldırıya uğramadan hareket etmelerine, gösteri yapmalarına, toplumu ilgilendiren meselelerde görüşlerini kamuya açık şekilde korkusuzca ifade etmelerine, karşıt göstericilerin saldırısına maruz kalmadan haklarını kullanabilmelerine imkan tanıyan ve devletin pozitif yükümlülüğüne işaret eden ceza normlarıdır. Bu bakımdan AİHM'in içtihatlarıyla da uyumludur³⁷. Normların koruduğu hukuki değer, kamu düzeni veya güvenliği değil; toplama hakkının kendisidir³⁸.

³⁵ 2911 sayılı TGYK, 29. madde: “*Toplantı veya yürüyüş yapılmasına engel olan veya devamına imkan vermeyecek tertipler ile toplantı veya yürüyüşü ihlal eden kimse, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde dokuz aydan bir yıl altı aya kadar hapis (...) cezası ile cezalandırılır.*”

³⁶ 2911 sayılı TGYK, 30. madde: “*Yapılmakta olan toplantı veya yürüyüşte huzur ve sükununu bozmak maksadıyla tehdit veya hakaret veya saldırı veya mukavematte bulunanlar veya başka bir suretle huzur ve sükunun bozulmasına sebebiyet verenler, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde, bir yıl altı aydan üç yıla kadar hapis (...) cezası ile cezalandırılır.*”

³⁷ Şirin, **a.g.e.**, s. 59-60. Hakka ilişkin bu bağlamda devletin pozitif yükümlülüklerini açıklayan karar için bkz. Plattform “*Ärzte für das Leben*” v. *Austria*, App. No. 10126/82, 21.06.1988, para. 32

³⁸ Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 210, 212; İşgören, **a.g.e.**, s. 191; Gülhan, **a.g.e.**, s.82. Bu suçların toplama hakkını koruyucu nitelikte düzenlemeler olduğunu kabul etmekle birlikte, korunan hukuki değer “*amme hürriyetleri dolayısıyla Devletin siyasi yapısı*” olduğunu belirten farklı görüş için ayrıca bkz. Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 220

“Toplantı veya yürüyüşü engelleyenler” başlıklı 29. maddede, toplantının başlamasına ve yapılmasına engel mahiyette olan veya bir toplantının seyri sırasında devam etmesini bozucu nitelikte olan fiiller cezalandırılmaktadır. “Huzur ve sükunu bozanlar” başlıklı 30. maddede ise, yapılmakta olan toplantı veya yürüyüşte huzur ve sükunu bozmak amacıyla tehdit, hakaret, saldırı veya mukavemette bulunma veya başka bir suretle huzur ve sükunun bozulmasına sebebiyet verme fiilleri cezalandırılmaktadır³⁹. Huzur ve sükunu bozma suçu, hareketin gerçekleştiği an bakımından *toplantı veya gösteri yürüyüşünün seyri sırasında* işlenebilecek bir suçtur. Diğer taraftan toplanmayı engelleme suçu, *hem toplantı başlamadan -toplantının düzenlenmesi- hem de seyri sırasında* işlenebilecek bir suçtur. Zira “toplantı ve yürüyüşün yapılmasına engel olan” ifadesi, toplanmanın başlamasından önce de tipik hareketin oluşacağını göstermektedir⁴⁰. Diğer taraftan toplanma sırasındaki tehdit, hakaret ve saldırı boyutuna varan fiiller 29. madde değil, 30. madde kapsamında değerlendirilecek olup, ceza miktarları açısından değerlendirildiğinde hakkı koruyucu bu iki hüküm arasında hafiften ağıra doğru bir derecelendirme olduğu söylenebilecektir. Zira 171 sayılı Kanun’da yer alan ve hakkı koruyucu düzenlemelerin muadili olan 19. ve 20. maddelerin Adalet Komisyonu’ndaki görüşmeleri sırasında fiilin kapsamı ve tehdit, hakaret, mukavemet gibi boyutlara ulaşip ulaşmaması açısından iki düzenleme arasında fark olduğu belirtilmiştir⁴¹.

B. Toplanma Hakkını Sınırlandıran Ceza Hükümleri

2911 sayılı Kanun’a bütüncül şekilde bakıldığında, Anayasa m. 34’te belirtilen sınırlama nedenleri arasından, genellikle kamu düzeni ve güvenliği bakımından sorun

³⁹ İki suçun tipikliğine ilişkin fiilleri karşılaştırmak için bkz. Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 223-224 ve s. 228-231.

⁴⁰ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 223.

⁴¹ M. Meclisi, Tutanak Dergisi, B. 132, 18.10.1962 tarih, 1. Oturum, s. 155: (Adalet Komisyonu sözcüsü Hüdaî Oral’ın ifadeleri) “*Burada 20. madde ile 19. madde arasındaki fark şudur: Bir vatandaş bağırıp çağırmıştır, yürüyüş yapılmasına mani olmak için tehditte bulunmamıştır, hakarete bulunmamıştır, taarruz etmemiştir, mukavemette bulunmamıştır. Bunların dışında bir hareket yapılmışsa, biz hakime takdir hakkı veriyoruz. O zaman 19. maddeyi tatbik edecektir. Yani, henüz ağır bir mahiyette değilse, toplantının yapılmasını arzu etmeyen bir insanın zecri sert hareketlere tevessül etmeden tehdit, hakaret, mukavemet, taarruz gibi bir duruma gitmeden yapacağı hareketlerin cezası üç aydan altı aya kadardır... Eğer tehdit, taarruz, hakaret ve mukavemette bulunmamışsa o zaman ceza altı aydan bir seneye kadardır.*” Bkz. Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 213-214.

teşkil eden veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin gaspına yol açan toplanmaların cezalandırıldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte “suç işlenmesinin önlenmesi”, “milli güvenlik” ve “devlet güvenliği” de şiddet içeren toplanmalar bakımından başvuru sınırlandırma sebepleri olmaktadır.

Toplanma hakkını sınırlandıran ceza hükümleri, başlangıcından itibaren kanuna aykırı bir toplanmanın düzenlenmesi, yönetilmesi veya kanuna aykırı toplanmalara katılma hallerini içerdiği gibi, başlangıcında kanuna uygun olan ancak sonradan kanuna aykırı hale gelen toplanmalara ilişkin suçları da kapsamaktadır⁴². Bu nedenle, ilk bakışta TGYK’daki cezai hükümleri toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin öncesinde, sırasında veya sonrasında işlenebilen suçlar olarak alt başlıklara ayırmanın mümkün olduğu ileri sürülebilir. Ancak suçlar ayrıntılı incelendiğinde zaman kriteri esas alınarak yapılan tasnifin elverişli olmadığı görülecektir. 2911 sayılı Kanun’un 28., 31., 32., 33. ve 34. madde ve ilgili fıkralarında yer alan suç tipleri, toplanmaların zamanı açısından iç içe geçmiş bir yapıya sahiptir. Buna karşın Kanun’da toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin düzenlenmesi ve yönetilmesinin yanı sıra sadece katılma fiili ve bu toplanmaların propagandasına yönelik hareketler bakımından bir tasnif yapmanın imkânı vardır. Bu nedenle, 2911 sayılı Kanun hükümlerine göre hakkı sınırlandıran suç tipleri kanımızca üç temel başlığa ayrılabilir: (1) *Toplanmaların Organizasyonuna İlişkin Suçlar*, (2) *Toplanmalara Katılmaya İlişkin Suçlar* ve (3) *Propaganda ve Teşvik Suçları*.

Toplanmaların Organizasyonuna İlişkin Suçlar, “Yasaklara aykırı hareket” başlığında 28. maddede düzenlenen dört ayrı suç tipini içermektedir. Yalnızca düzenleme kurulu üyesi olanlar bakımından değil, 28. madde/f.1’de ifade edildiği üzere *toplantı ve gösteri yürüyüşünü yönetenler ve düzenleme-yönetme hareketine katılanlar* bakımından da kanuna aykırı toplanmaların organizasyon sorumluluğu gündeme gelmektedir. Organizasyona ilişkin suçlar kategorisi, düzenleme kurulu üyesi olsun veya olmasın bu organizasyona belirli şekillerde dahil olma halini, toplanmaların düzenlenmesinin yanı sıra kanuna uygun amaç çerçevesinde

⁴² Kanuna aykırı toplanmalar için bkz. 2911 sayılı TGYK m. 23. Suçun maddi unsuru başlığında ayrıntılarıyla bu madde açıklanmıştır. 23. madde uyarınca kanuna aykırı olarak nitelenen toplanmaların dağıtılması için ayrıca bkz. 2911 Sayılı TGYK m. 24.

yönetilmesini-yürütülmesini sağlama fiillerini içermektedir. Failin niteliği/işlevi açısından konuya yaklaşacak olursak, toplanmaların düzenlenmesi ve yönetilmesine ilişkin sorumluluğu üstlenmesi kendisinden beklenebilecek pozisyonda olan kişilerin, bu sorumluluktan kaynaklanan kanuna aykırı fiilleri bu başlıktaki suçlarda toplanmıştır.

28. madde 1. fıkrada yer alan ve tez konumuz olarak adlandırdığımız şekliyle “Kanuna Aykırı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Suçu”, suç inceleme metoduna göre ayrıntılı şekilde ilerleyen başlıkta incelenecektir. Bu kategoride yer alan diğer suçlar, 28. madde/f.2’de yer alan *düzenleme kurulu üyelerinin gerekli nitelikleri taşıyamaması suçu*, 28. madde/f.3’te yer alan *düzenleme kurulu üyelerinin görevlerini yerine getirmemesi suçu* ve 28. madde/f.4’te yer alan *teknik araç ve gereçle tespit için görevlendirilenlere engel olma suçu*’dur. Maddenin 4. fıkrasında yer alan suç tipi kanun koyucunun tercihi esas alınarak, 28. madde alt başlığında olması nedeniyle, bu başlıkta incelenmiştir⁴³. Bununla birlikte, bu suçun diğer maddelere göre ayrık ve amorf bir niteliği olduğunu da belirtmek isteriz.

28. madde/f.2’de düzenlenen *düzenleme kurulu üyelerinin gerekli nitelikleri taşıyamaması suçu*⁴⁴, TGYK m. 9’da belirtilen nitelikleri haiz olmayan kişilerin idareye verilen bildirimde düzenleme kurulu üyesi olarak gösterilmesi ve toplanmanın gerçekleşmesi halinde cezai yaptırıma bağlanan hali düzenlemektedir. Düzenleme kurulu üyelerinde madde 9’da belirtilen ve aranan nitelikler ise fiil ehliyetine sahip ve 18 yaşını doldurmuş olmaktır. Bu nedenle tam fiil ehliyetine sahip olmayanların ve çocukların düzenleme kurulu üyesi olarak toplantı veya gösteri yürüyüşü düzenlemesi kanun açısından mümkün gözükmemektedir⁴⁵. Diğer taraftan haklarında soruşturma ve kovuşturma yürütülebilmesi izin şartına bağlı olduğundan, diplomatik dokunulmazlıkları bulunan kişiler (konsolos, elçi vb.) düzenleme kurulu başkan veya

⁴³ Madde gerekçesinde, resmi görevlilerin görevlerine engel olunması cezaya tabidir şeklinde düzenlemenin amacı belirtilmiştir. Milli Güvenlik Konseyi, S. Sayısı: 682, (D. Meclisi: 1/654; M. G. Konseyi: 1/572), (D. Meclisi S. Sayısı : 450), 1983, s. 5.

⁴⁴ Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 268.

⁴⁵ Bu maddeye göre, Çocuk Hakları Sözleşmesi’ndeki hükme rağmen, 18 yaşındaki çocuklar toplantı ve gösteri yürüyüşü organize edemeyecekler; aksi halde bu madde hükmünden yargılanabileceklerdir.

üyesi olmak açısından yasaklı sayılmıştır⁴⁶. Bu yasağa aykırı hareket de ikinci fıkra kapsamında suç teşkil edecektir.

28. madde/f. 3'te yer alan *düzenleme kurulu üyelerinin görevlerini yerine getirmemesi suçu*⁴⁷, TGYK m. 11 ve 12'de sayılan görevlerini yerine getirmeyen kurul üyelerinin altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağını düzenlemektedir. Buna göre düzenleme kurulu üyeleri (I) TGYK m.6'da belirtilen ve en büyük mülki amirin toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhını önceden tespit ettiği ve kamu düzeni ve genel asayişini bozmayan nitelikteki yerlere uygun şekilde bildirimde yer belirtmemesi, (II) Düzenleme kurulu başkanı ve en az altı üyenin (toplamda en az 7 kişi) toplantının yapıldığı yerde hazır bulunmaması halinde⁴⁸, (III) Kurulun toplantının sukun ve düzenini sağlama ve bildirimde yazılı amaç dışına çıkılmamasını sağlama yükümlülüğüne riayet etmemesi halinde bu suçu işlemiş olacaklardır. 12. maddede belirtildiği üzere, kurul bildirimde yazılı amaç dışına çıkılması halinde, gerektiğinde güvenlik kuvvetlerinin yardımını isteyecektir⁴⁹.

⁴⁶ 2911 sayılı Kanun, "Düzenleme Kurulu" başlıklı 9. madde: "(Değişik:26/3/2002-4748/6 md.) Bu Kanuna göre yapılacak toplantılar, fiil ehliyetine sahip ve onsekiz yaşını doldurmuş, en az yedi kişiden oluşan bir düzenleme kurulu tarafından düzenlenir. Bu kurul, kendi aralarından birini başkan seçer. Diplomatik dokunulmazlıkları bulunan kişiler, düzenleme kurulu başkan veya üyesi olamazlar.

Tüzel kişilerin toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemeleri, yetkili organlarının kararına bağlıdır."

Kanun gerekçesinde belirtildiği üzere, "Ayrıca suç işlenmesi halinde toplantı veya yürüyüş sorumlularının takipsiz kalmaması, kamu düzeninin bu sebeple bozulmaması ve suç üstü hükümlerinin uygulanabilmesi için yasama ve diplomatik dokunulmazlıkları bulunanlarla haklarında soruşturma ve kovuşturma yapılabilmesi izne bağlı olan kimselerin düzenleme kuruluna katılmaları uygun görülmemiştir." Bkz. Milli Güvenlik Konseyi, S. Sayısı: 682, (D. Meclisi: 1/654; M. G. Konseyi: 1/572), (D. Meclisi S. Sayısı : 450), 1983, s. 3.

⁴⁷ Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 268.

⁴⁸ AYM, E. 2004/90, K. 2008/78, K.T. : 11.03.2008; R.G. : 05.07.2008 tarih, No: 26927: "(...) kuralda yollama yapılan 11. maddedeki görev, her ne kadar düzenleme kuruluna verilmiş ise de, toplantının yapıldığı yerde üyelerin bulundurulması için düzenleme kurulunun zorlama yapma yetkisinin olmadığı da gözetildiğinde, 11. maddedeki görevin yerine getirilmemesine ilişkin ceza sorumluluğunun, toplu değil, kişisel nitelikte olduğu ve kuralın yalnızca toplantının yapıldığı yerde hazır bulunmayanlar için uygulanabileceği anlaşılmaktadır." Bu kararı ile AYM, toplantıya katılmayan üye için öngörülen cezanın orantılılığı hakkında yorum yapmaktan kaçınmış gözükmektedir. Diğer taraftan toplantıda hazır bulunmayan üyeler bakımından sadece ceza sorumluluğunun doğduğuna işaret edilmiştir. Ancak düzenleme kurulu başkan ve üyelerinden en az yedi kişinin hazır bulunması bir şart olarak Kanun'un 23. ve 28. maddesinde düzenlenmiş; bu nedenle bir toplantı veya gösteri yürüyüşünün kanuna aykırı hale gelmesi sorunu mahkemece değerlendirilmemiştir. Benzer görüş ve eleştiri için bkz. Akbulut, **a.g.m.**, s. 386.

⁴⁹ Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmeliğin 15. maddesinde de "Toplantı Sonu İşlemleri" başlığıyla düzenleme kurulu üyelerinin bazı yükümlülükleri sıralanmıştır. Bkz. "**Madde 15** — Düzenleme kurulu üyeleri, topluluk toplantı yerinden ayrılınca kadar,

Düzenleme kurulu üyeleri öncelikle kanuna uygun bir toplanma düzeninin bozulmaması açısından münferit şiddet eylemleri ve fiilleri önlemekle yükümlü kılınmıştır. Bu kapsamda kurul üyeleri silah, araç, alet veya maddeler veya kanunların suç saydığı nitelik taşıyan sloganlarla katılanların kimliklerinin tespitinde ve daha sonra uzaklaştırılmasında kolluğa yardım etmekle yükümlüdür. Alınan önlemlere rağmen katılımcıların “sayıları ve davranışları”, toplanmayı bir bütün olarak kanuna aykırı bir niteliğe bürümüş ise, kanunen düzenleme kurulunun dağılma kararı alması aranmaktadır⁵⁰. Yargıtay kararlarında da benzer şekilde, TGYK’nın 12. maddesi uyarınca yazılı ve yukarıda belirttiğimiz görevlerini yerine getirmeyen kurul üyeleri, TGYK m.28/3 maddesine göre yargılanmaktadır⁵¹.

Bu noktada, Anayasa Mahkemesi’nin “*Kanunlarda öngörülen usullere tam olarak uyulmamış olması tek başına toplantı ve gösteri yürüyüşünün barışçıl niteliğini ortadan kaldırmaz.*”⁵² tespitini yaptığı emsal bir bireysel başvuru kararına değinmek faydalı olacaktır. AYM tarafından barışçıl niteliğini koruyan ancak bildirimde belirtilen yürüyüş güzergahını aşan ve kamu düzenini bozduğu tespit edilemeyen bir yürüyüş açısından üçüncü fıkra kapsamında kovuşturulan düzenleme kurulu üyelerinin salt usule aykırılık gerekçesiyle yargılanmaları ve mahkumiyetlerine karar verilmesi (bu kişiler hakkındaki hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar

taşkınlıkları yatıştırıcı, kanunsuz hareketleri önleyici davranış içinde bulunmak ve bu konularda güvenlik kuvvetlerine yardım etmek zorundadırlar.

Topluluk tamamen dağıldıktan sonra (Değişik ibare: RG-5/8/2015-29436) yetkili kolluk amiri toplantının bitimini tutanakla tesbit eder. Toplantı, düzenleme kurulu başkanının isteği üzerine sona erdirilmişse tutanak, düzenleme kurulu başkanı tarafından da imza edilir.

Kanuna uygun olarak başlayıp biten veya kanuna uygun başlayıp kanunsuz hale dönüşmesi nedeni ile dağıtılan, toplantı ve gösteri yürüyüşleri ile ilgili raporlar, bitimi izleyen 24 saat içinde, tutanaklar da eklenerek (Değişik ibare: RG-5/8/2015-29436) yetkili kolluk amiri tarafından mahallin en büyük mülki amirine sunulur.

Her türlü tutanağın toplantı yerinde tutulması esastır. Ancak, buna imkân bulunmaz ise, uygun herhangi bir yerde ilk fırsatta tutanak düzenlenir.”

⁵⁰ Bkz. 2911 sayılı Kanun, m. 24/f.4-5; Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik, m. 9-10.

⁵¹ Bkz. Yargıtay 16. CD., E. 2017/831 K. 2017/4785, T. 2.5.2017. Bir diğer Yargıtay kararı ise, 20.03.2013 tarihinde düzenlenen, bildirim kanuna uygun şekilde yapılmış bir Nevruz bayramı kutlamasına ilişkindir. Olaysız dağılan kutlamada, miting alanında Fransa’da öldürülen terör örgütü mensuplarının resimlerinin olduğu pankartların asılması ve asılmasının sanığa tebliğine rağmen miting alanından kaldırılmaması incelenmiştir. Propaganda suçunun açık ve yakın tehlike kriterine göre değerlendirilmesine girerek oluşmadığını belirten Yargıtay, bildirimdeki amacı ile bağdaşmayan pankarta ilişkin gerekeni yapmadığından m.28/3’ten düzenleme kurulu üyesinin cezalandırılması gerektiğine hükmetmiştir. Bkz. Yargıtay 16. CD., E. 2017/2046, K. 2017/5275, T. 9.11.2017.

⁵² AİHM, Ali Demirci ve Diğerleri, B.N.: 2015/16311, K.T.: 2019/2018, par. 42.

verilse dahi) toplanma hakkının içeriğiyle ve meşru sınırlandırma amacıyla bağdaşır nitelikte bulunmamıştır⁵³.

Organizasyona ilişkin başlığındaki son ilgili suç düzenlemesi ise 28. madde/4. fıkradaki *teknik araç ve gereçle tespit için görevlendirilenlere engel olma suçu*⁵⁴’dur. Kanımızca bu suç tipi kanun koyucunun tercihi esas alınarak, toplantı veya yürüyüşlerin idari organizasyonunu ilgilendiren ve kaydı engelleme suretiyle işlenen bir suç olarak organizasyona ilişkin suçlar arasında değerlendirilebilir. 02.03.2014 tarihli ve 6529 sayılı Kanunun 16. maddesiyle, bu fıkra da yer alan *“hükümet komiserine veya yardımcılara veya hükümet komiseri tarafından”* ibaresi yürürlükten kaldırılmış olup, teknik araç ve gereçle tespit görevi verilenler sadece kolluk görevlileri ve bu göreve nail sayılan kişiler olmuştur. Bu fıkra da yer alan göreve engel olma suçu, teknik araç ve gereçle kayıt yapan yetkililere karşı görevlerini yaptıkları sırada *“cebir ve şiddet veya tehdit veya nüfuz ve müessir kuvvet sarfetmek suretiyle”* engel olunmasını ifade eder ve fiil daha ağır bir cezayı gerektirmediği takdirde, cezası iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasıdır⁵⁵.

Toplanmalara Katılmaya İlişkin Suçlar, TGYK’nın m.32/f.1, m. 32/f.2 ve m. 33 düzenlemelerini içeren suçları kapsamaktadır. Bu kategoride yer alan tüm suçlar toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin organizasyonu dışında kalan, salt katılma fiillerini,

⁵³ Yerel mahkeme, Fatsa’da -insan ve çevre sağlığı açısından tehlike arz eden maden arama şirketinin çalışmalarını protesto amacıyla- “Siyanüre Hayır” konulu bir gösteri yürüyüşünü düzenleyenlerin bildirimde belirtilen yürüyüş güzergahını aşarak başka bir noktada sonlandırdığı ve düzenleme kurulu üyelerinin toplantıda hazır bulunduğu ile ilişkin tutanağın güvenlik amirlerine teslim edilmediğine dayanarak m.28/f.3 kapsamında düzenleme kurulu üyeleri hakkında hapis cezasına hükmetmiş, hükmün açıklanmasının geriye bırakılmasına karar vermiştir. AYM, barışçıl nitelikteki bu toplanma açısından somut olayda Düzenleme Kurulu başkan ve üyelerinin Kanun’da öngörülen tutanağı zamanında teslim etmemesi ve gösteri yürüyüşünün belirlenen güzergah dışına çıkmasının tek başına gösteriyi barışçıl olmaktan çıkarmadığı, dosyada yer alan tutanak, iddianame ve mahkeme kararlarında bu usule aykırılıkların kamu düzenini bozduğuna ilişkin herhangi bir tespitin yapılmadığı, barışçıl niteliğini kaybetmeyen ve şiddet içermeyen bu yürüyüşü düzenleyenler açısından beş ay hapis, HAGB kararı ve takiben beş yıllık denetim süresine tabi olmalarının toplanma hakkının ihlali olduğuna hükmetmiştir. İlgili tespitler için ayrıca bkz. *Ali Demirci ve Diğerleri*, B.N.: 2015/16311, K.T.: 2019/2018, par. 45, 51-55.

⁵⁴ TGYK m. 11/f.2’de katılımcıların ve konuşmacıların ses ve görüntülerinin kolluk tarafından kaydedilebileceği belirtilmektedir.

⁵⁵ Bkz. 2911 sayılı Kanun, m. 28/f. 4: *“Güvenlik kuvvetlerine veya (...) toplantı veya yürüyüş safahatının teknik araç ve gereçlerle tespit için görevlendirilenlere bu görevlerini yaptıkları sırada cebir ve şiddet veya tehdit veya nüfuz ve müessir kuvvet sarfetmek suretiyle mani olanlar hakkında, fiilleri daha ağır bir cezayı gerektirmediği takdirde, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası hükmolunur.”*

bir başka deyişle toplantılara silahsız veya silahlı katılma suçlarını cezalandırmaktadır⁵⁶.

“Direnme” başlığını taşıyan 32. madde⁵⁷’nin 1. fıkrasında, kanuna aykırı toplanmalara katılanlar bakımından, “direnme suçu”nun ilk tipi olan *ihbara ve zor kullanmaya rağmen direnme suçu* düzenlenmektedir. Direnme suçu, toplantıyı dağıtma görevini engellemeye yönelik hareketleri içermektedir ve ilk fıkradaki suç pasif bir şekilde ihbar ve zor kullanmaya rağmen dağılmamayı ifade etmektedir⁵⁸. 32. maddenin 2. fıkrasında ise, ikinci suç tipi olarak, kanuna aykırı toplanmalarda *cebir veya tehditle direnme suçu* düzenlenmiştir. İkinci fıkra da dağılma emrine “*cebir veya tehdit kullanılarak*” karşı gelme, farklı nitelikteki bir direnme hali olarak düzenlenmektedir. 171 Sayılı TGYK’da bu suçun muadili m. 22/f. 2 olup, “polise mukavemet” olarak kısaca anılmaktaydı. Eski düzenlemede görüleceği üzere, “*cebir, şiddet, tehdit, taarruz veya mukavemet*” olarak tarif edilen hareketler⁵⁹, m. 32/f.2’de

⁵⁶ AYM, E. 2011/39, K. 2012/37, T. 15.03.2012, R.G.: 13.10.2012 tarihli ve 28440 Sayılı Kararı. İlgili kararda AYM, Şırnak Asliye Ceza Mahkemesi’nin itiraz yoluna başvurması üzerine TGYK m.28 ile m. 32 ve m.33’ün bağımsız suçlar olup olmadığını incelemiştir. Yerel mahkemenin iddiasına göre, 2911 sayılı Kanuna getirilen 6008 sayılı Kanun değişikliği ile, *kanuna muhalefet suçunun basit halini öngören m. 28*’in ceza miktarı değiştirilmemiş ve suçun alt sınırı daha yüksek olmakla beraber, *suçun nitelikli hali olarak m. 32 ve m.33 fiillerinin ceza miktarlarının azaltılması* anayasanın hukuk devleti ilkesi ve eşitlik ilkesine aykırı hale gelmiştir. Anayasa Mahkemesi ise, başvuranın iddialarını incelemiş ve üç maddede de faillerin “*işledikleri fiillerin niteliği, işlenme biçimi, toplumsal barışa ve kamu düzenine verdikleri zarar bakımından*” farklı konumda yer aldıkları ve bu nedenle düzenlemelerin kanun koyucunun takdir yetkisi içinde kaldığını belirtmiştir. Maddeler arasında kanuna aykırı toplanmalara muhalefetin basit veya nitelikli hali gibi değerlendirmeler yapılması mümkün değildir.

⁵⁷ 2911 sayılı TGYK, “Direnme” başlıklı 32. madde:

“(Değişik: 22/7/2010 - 6008/1 md.) Kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşlerine katılanlar, ihbara ve zor kullanmaya rağmen dağılmamakta ısrar ederlerse, altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu suçu, toplantı ve gösteri yürüyüşünü tertip edenlerin işlemesi halinde, bu fıkra hükmüne göre verilecek ceza yarı oranında artırılarak hükmolunur.

İhbara ve zor kullanmaya rağmen kolluk görevlilerine karşı cebir veya tehdit kullanılarak direnilmesi halinde, ayrıca 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 265 inci maddesinde tanımlanan suçtan dolayı da cezaya hükmolunur.

23 üncü maddede yazılı hallerden biri gerçekleşmeden veya 24 üncü madde hükmü yerine getirilmeden yetki sınırı aşılarak toplantı veya gösteri yürüyüşlerinin dağıtılması halinde, yukarıdaki fıkralarda yazılı fiilleri işleyenlere verilecek cezalar, dörtte bire kadar indirilerek uygulanabileceği gibi, ceza vermekten de vazgeçilebilir.”

⁵⁸ Irmak Erdoğan, “2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu Kapsamında Direnme Suçu”, **İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2017, s. 91-92, 156-157. Suça ilişkin ayrıca bkz. Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 186-191; Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 218-222.

⁵⁹ Bkz. 171 sayılı TGYK, “Hükümet Emrine Karşı Gelenler” başlıklı 22. maddesinin 2. fıkrası: “Dağıtma sırasında *cebir veya şiddet veya tehdit veya taarruz veya mukavemette bulunanlar, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde, bir yıldan üç yıla kadar hapisle*

sadece “*kolluk görevlilerine karşı cebir veya tehdit*” olarak yer almış; aktif direnme hali cezalandırılmıştır⁶⁰. Bu suç, TGYK’da öngörülen ilk haliyle TCK m. 265’te düzenlenen “*görevi yaptırmamak için direnme*” suçunun özel bir hükmü niteliğinde ise de, 2010 tarihindeki değişikliklerle bu niteliğini kaybetmiştir⁶¹. Suçun kanuni tanımında cebir veya tehdit kullanılarak toplanmalarda direnme suçu için TCK’nın 265. maddesine atıfla faillerin hem TGYK’daki pasif direnme suçundan hem de TCK’daki görevi yaptırmamak için direnme suçundan cezalandırılacağı düzenlenmiştir⁶².

“Toplantı ve yürüyüşe silahlı katılanlar” başlığını taşıyan 33. maddede ise *toplanmalara silahlı katılma suçu* yer almaktadır. İster ruhsatlı ister ruhsatsız olsun “silah” olarak nitelenen her türlü cisimle, bu cisimlerin taşınmasıyla toplanmalara silahlı katılım suçu gündeme gelmektedir⁶³. 33. madde/a bendinde, TGYK’nın m.23/b bendinde sıralanan ateşli silahlar, patlayıcı maddeler(havai fişek, molotof ve benzeri el yapımı olanlar), her türlü kesici, delici aletler, bereleyici ve boğucu araçlar veya yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı eczalar veya diğer her türlü zehirler, sis, gaz vb. maddeler taşınarak⁶⁴ ya da kimlik gizlemek amacıyla yüzü tamamen kapatarak veya kısmen bez vesair unsurlarla örterek katılma fiili düzenlenmiş olup, cezası 2 yıl 6 aydan 4 yıla

cezalandırılır.” Ayrıca belirtmek gerekir ki, aktif direnme suçu 171 sayılı TGYK’da tam manasıyla TCK m. 265’in bir özel hükmü olarak tanımlanmıştı; TCK’daki direnme suçuna atıf yoktur.

⁶⁰ Ayrıntılı inceleme için bkz. Erdoğan, “Direnme Suçu”, s. 83 vd.

⁶¹ 22.07.2010 tarih ve 6008 sayılı Kanun değişikliği öncesi aktif direnme suçu, mülga m.32/f.3: “*Dağıtma sırasında cebir veya şiddet veya tehdit veya saldırı veya mukavemette bulunanlar fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde, üç yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*”

⁶² Erdoğan’ın haklı olarak eleştirdiği üzere, 22.07.2010 tarihine kadar TCK m. 265 hükmü ile m.32/f. 2’deki suç arasında gerçek içtima kuralının uygulanmasını öngören herhangi bir düzenleme bulunmadığından, TGYK’daki ilgili fıkra özel hüküm niteliğini sağlamaktaydı. 22.07.2010 tarihinde yürürlüğe giren 6008 sayılı Kanunla getirilen gerçek içtima düzenlemesi maddeyi kanun sistematigi açısından sorunlu kılmıştır. Bkz. “*Bu fıkra ile kanun koyucu özel normun önceliği ilkesini çiğnemekte, bir fiili birden fazla kez cezalandırmaktadır. Aynı hukuksal değeri ihlal eden tek bir fiilin iki kere ve orantısız bir şekilde cezalandırılmasına yol açan söz konusu düzenlemenin bir an önce değiştirilmesi gereklidir.*” Erdoğan, “Direnme Suçu”, s. 195 & dp. 533.

⁶³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 210-213; Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 223-225; Gülhan, **a.g.e.**, s. 128-132.

⁶⁴ Göstercilerin eline taş alarak, taşı kolluğa karşı kullanmasa bile katılma fiili m.33/a bendi kapsamında yorumlanmaktadır. Emsal bir Yargıtay kararında, 01.04.2014 tarihindeki bir yasadışı gösteriye elinde taşla birlikte katıldığı sabit olan, ancak elindeki taşı güvenlik güçlerine attığına dair delil bulunamayan bir sanık ele alınmıştır. Görevi engelleme suçu olan m. 28/4’ten hüküm verilmesinin isabetsiz olduğuna hükmeden mahkeme, m. 33/1 kapsamında sanığın kanuna muhalefet ettiğine işaret etmiştir. Bkz. Yargıtay 16 CD, E. 2017/2122, K. 2017/5395, T. 20.11.2017.

kadar hapis cezasıdır. Aynı maddenin b bendinde ise, yasadışı örgüt ve topluluklara ait amblem ve işaret taşınması veya bu işaret ve amblemleri üzerinde bulunduran üniformayı andırır giysiler giyerek toplanmaya katılma fiili ya da kanunların suç saydığı nitelik taşıyan afiş, pankart, döviz, resim, levha, araç ve gereçler taşıyarak veya bu nitelikteki sloganlar atarak veya ses cihazları ile yayınlayarak katılma fiili için 6 aydan 3 yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür.

Propaganda ve Teşvik Suçları ise 2911 Sayılı Kanun'da "Kanuna aykırı propaganda vasıtaları ve suç işlemeye teşvik" başlığını taşıyan 31. maddenin 1. ve 2. fıkralarındaki hükümleri⁶⁵ ve "Tahrikçiler ve suç ortakları" başlığını taşıyan 34. madde hükümlerini içermektedir. 31. maddenin 1. fıkrasında yer alan suç tipi, *kanuna aykırı şekilde çağrı ve propaganda vasıtalarını kullanma suçu*'dur. Bu suç TGYK m.26'da belirtilen usul şartlarına aykırı şekilde hazırlanan propaganda ve çağrı araçlarının kullanılmasını ifade eder. Birinci fıkroda düzenleme kurulu başkanı ve en az altı üyesinin ad ve soyadları ile imzalarını taşımayan 26. maddede yazılı propaganda vasıtalarını(davetiye, levha ve ilanlar)⁶⁶ hazırlama, yazdırma, bastırma, propaganda maksadıyla kullanma ve sair suretle m.26'daki yasak ve şartlara uymama hareketi cezalandırılmıştır⁶⁷. "Sair suretle" yasak ve şartlara uymama hareketi, Kanun'da

⁶⁵ 2911 sayılı TGYK, 31. madde/f.1-2:

"Düzenleme kurulu başkanı ve en az altı üyesinin ad ve soyadları ile imzalarını taşımayan 26 ncı maddede yazılı propaganda vasıtalarını hazırlayanlar, yazdıranlar, bastıranlar, propaganda maksadıyla kullananlar veya sair surette 26 ncı maddedeki yasak ve şartlara uymayanlar altı aydan bir yıla kadar hapis (...) cezası ile cezalandırılır.

Bu propaganda vasıtalarında halkı suç işlemeye teşvik ve tahrik eder mahiyette yazı veya resim veya işaret bulunursa veya bu maksatla başka araçlar kullanılmış olursa, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde failleri bir yıl altı aydan üç yıla kadar hapis (...) cezası ile cezalandırılır."

⁶⁶ TGYK m.26'da geniş anlamda sözlü, yazılı ve görsel propaganda araçlarına ilişkin her türlü şart ve yasak düzenlenmiştir. Yazılı propaganda araçlarından "levha" ile kast edilen ise geniş anlamda yorumlanan bir yazılı propaganda aracıdır. Pankart, resim, karikatür gibi araçlar da bu kapsamda ele alınabilir ancak kanunun çizdiği sınırlara göre bu tür propaganda araçlarında da düzenleme kurulu üyelerinin ad-soyad ve imzaları yer almalıdır. Bkz. Çelenk, **Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri**, s. 34-35.

⁶⁷ Yargıtay 8. CD., 12.05.1999, 2604/7118: "Vilayetin izniyle Kütahya'da yapılacak olan mitinge ait ve miting düzenleme kurulu başkanı ile en az altı üyesinin adı, soyadı ve imzasını taşımayan çağrı kağıtlarını, Aslanapa ilçesindeki dükkanının camlarına dışarıdan görünecek biçimde asan sanığın eyleminin 2911 sayılı Yasanın 26/1. madde ve fıkrası delaletiyle aynı Yasanın 31/1. madde ve fıkrasında tanımlanan suçu oluşturduğu gözetilmeden, yazılı gerekçelerle beraatine karar verilmesi, yasaya aykırıdır." Karar için bkz. Ali Parlar, Muzaffer Hatipoğlu, **Açıklamalı-İçtihatlı Özel Ceza Yasaları**, Ankara, 2003, s. 484. Suçun tamamlanması için davetiye, ilan, levha vb. vasıtanın halka ulaştırılması, aleniyeti sağlanmalıdır. Aksi halde suç teşebbüs aşamasında kalacaktır. Bkz. Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 218; İşgören, **a.g.e.**, s. 194.

açıklanan süreler dışında çağrı için ses yükselten ya da ileten herhangi bir alet veya araç kullanma ya da kapalı yer toplantılarında bu alet veya araçlarla dışarıya yayın yapma yasağını ihlali ifade etmektedir⁶⁸.

31. maddenin 2. fıkrasında düzenlenen *kanuna aykırı propaganda araçlarıyla suç işlemeye teşvik ve tahrik suçu*, propaganda vasıtalarında halkı suç işlemeye özendirecek mahiyette yazı, resim ve işaret bulunması veya bu amaçla başka araçların kullanılmasını cezai yaptırıma bağlamıştır. Tahrikin suç oluşturabilmesi için belli bir amaca yönelmesi, bu amaca yönelmeye uygun olması ve “*amaç suç*”un ceza kanunlarında suç olarak kabul edilmiş olması aranmaktadır. Suç işlemeye teşvik ve tahrik suçu, “*amaç suç*” gerçekleşmese dahi tahrik edici nitelikteki yazı, resim ve işaretin bulunduğu anda tamamlanır; bir başka deyişle failin yarattığı tehlike cezalandırılmaktadır⁶⁹.

“Tahrikçiler ve suç ortakları” başlığına sahip 34. maddede düzenlenen ise, *kanuna aykırı bir toplanmaya özendirme veya kışkırtma suçudur*. “Kışkırtma yasağı” başlığını taşıyan 27. maddeye gönderme yoluyla düzenlenen bu suç tipinde, (I) doğrudan doğruya (bağırarak, yüz yüze konuşarak vs.) ya da (II) ses yükselten veya ileten herhangi bir alet veya araç ile (megafon, mikrofon vb. araçlar ile) söz söyleyerek veya seslenerek ya da (III) basılmış veya çoğaltılmış veya elle yazılmış veya çizilmiş kağıtları (broşür, afiş, yazılama, çağrı metni vb.) duvarlara veya diğer yerlere yapıştırarak veya dağıtarak ya da (IV) benzeri araç yollarla, halkı kanuna aykırı toplantı ve yürüyüşe özendirmek ve kışkırtmak suç teşkil eden fiiller olarak düzenlenmiştir. Görüleceği üzere, bu suç tipinde diğer kanunlarda suç olarak tanımlanan başka bir harekete özendirme/tahrik suçu değil, kanuna aykırı toplanmalara katılmaya, destek vermeye yönelik özendirme ve kışkırtma suçu cezalandırılmıştır.

⁶⁸ Gülhan, **a.g.e.**, s. 98.

⁶⁹ Suçla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Kavalalı, Güngör, **a.g.e.**, s. 216-217, 278; Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 174-180; Gülhan, **a.g.e.**, s. 101-105. Gülhan’ın açık şekilde sıraladığı üzere, “İçinde “*dinsizleri yakalım*”, “*vatan hainlerine ölüm*”, “*evlerini başlarına yıkalım*” gibi suç işlemeye teşvik ve tahrik edici ifadeler bulunan ilanlar, dövizler, duvar yazıları, resimler, hareketler, sloganlar, konuşmalar, bu suç kapsamında değerlendirilecektir.”, Bkz. Gülhan, **a.g.e.**, s. 105.

III. KANUNA AYKIRI TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ SUÇUNUN İNCELENMESİ

A. Kanuni Tanım ve Korunan Hukuki Değer

2911 Sayılı Kanun'un "Yasaklara Aykırı Hareket" başlığı taşıyan 28. maddesinin 1. fıkrasında yer alan hüküm, tez konumuz olarak belirlediğimiz "kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüşü suçu"nu düzenlemektedir. Bu fıkra şu şekildedir: *"Kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşleri düzenleyen veya yönetenlerle bunların hareketlerine katılanlar, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde bir yıl altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır."*⁷⁰

İncelediğimiz suç tipinin ilgili geçmiş düzenlemelerine kısaca bakacak olursak, 1956 tarihli 6761 sayılı Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkındaki Kanun'un 14. maddesinin ilk üç fıkrası, bu suç tipinin unsuru olan halleri farklı fıkralarda hapis cezası ve para cezasına birlikte hükmetmek suretiyle cezai yaptırıma bağlamıştır. Kanunun 4. maddesinde⁷¹ toplantıları izne tabi kılan düzenleme dolayısıyla özellikle m. 14/ f. 3'te yer alan "gerekli müsaadeyi" almadan toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme, yönetme ve bu hareketlere katılma fiileri bir yıldan üç seneye kadar hapis ve bin liradan beş bin liraya kadar para cezası ile cezalandırılmıştır⁷².

Bildirim sistemini benimseyen 1963 tarihli 171 Sayılı Kanun'un 18. maddesinde ise suçun tanımı 2911 sayılı Kanun'daki tanıma oldukça benzerdir. Birinci fıkraya göre, *"Kanuna aykırı toplantı veya kanunsuz yürüyüşleri tertip veya idare edenlerle bunların hareketlerine bilerek iştirak edenler, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde, altı aydan bir yıla kadar hapis ve*

⁷⁰ Bu madde "Değişik: 23/1/2008-5728/422 md." ile yeniden düzenlenmiştir. Buna göre, suçun yaptırımı olarak hapis cezasının yanı sıra hükmedilen *"on bin liradan yirmibeşbin liraya kadar"* olan para cezaları madde metninden çıkarılmıştır. Kanun bilgisi için ayrıca bkz. 5728 Sayılı Temel Ceza Kanunlarına Uyum Amacıyla Çeşitli Kanunlarda ve Diğer Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, R.G.: 08.02.2008 tarih ve 26781 sayılı.

⁷¹ Madde hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Geray, **a.g.m.**, s. 110-111.

⁷² 6761 Sayılı Kanun, m. 14/f. 3: *"Bu kanunun dördüncü maddesinde yazılı olduğu şekilde gerekli müsaadeyi istihlal etmeden toplantı veya gösteri yürüyüşü tertibedenler, 13 ncü maddeye tevfi kanunla toplantı veya yürüyüş dağıtılmakla beraber bir seneden üç seneye kadar hapis ve (1 000) liradan (5 000) liraya kadar ağır para cezasıyla"* cezalandırılmıştır.

beşyüz liradan bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır.” hükmü yer almaktadır.

171 sayılı Kanun’la 2911 sayılı Kanun’u suç tipleri açısından karşılaştırdığımızda görülen en bariz fark, mülga kanunun 18. maddesinin bir fıkradan ibaret olması ve sadece kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçunu düzenlemesidir. 171 sayılı Kanun’da, 2911 sayılı Kanun’un 28. maddesinin ikinci, üçüncü ve dördüncü fıkrasında yer alan suç tiplerinin muadilleri yer almamaktadır. Bununla birlikte diğer suç tiplerinin benzer başlık ve içerikle düzenlendiği de belirtmek isteriz⁷³. Bu durum neticesinde, kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçunun kanunlar değiştirilse dahi kanuni tanımının benzer olduğu ve genel içeriği nedeniyle kanuna aykırı organizasyon suçunu temsil ettiği çıkarımı yapılmalıdır.

Suçların belirlenmesi ve düzenlenmesinde esas alınan kriter, her suçun bir şekilde hukuken teşkilatlanmış toplum düzenini ihlal eden bir niteliği olmasıdır. Bu bakımdan her suç, toplum düzeninin işlerliğini sürdürmek ve korunmasını sağlamak amacıyla belirlenir ve hukuk düzeninin geçerliliğini sağlayan birtakım ideal, soyut değerleri korumak amacıyla çeşitli yaptırımlara tabi tutulur⁷⁴. Bu değerler toplumsal yaşamın bir parçası olup suçtan suça değişir ve kamuya ait değerler olduğu gibi, özel ve gerçek kişilere yönelik değerler de olabilir⁷⁵.

Korunan hukuki değer, sadeleştirilmiş biçimde ifade edecek olursak, bir suçun düzenlenme nedeni olup⁷⁶, *“bir hukuki değerle ilişkilendirilemeyen bir suçtan ve daha genel bir ifadeyle, haksızlıktan bahsedilemez”*⁷⁷. Bu nedenledir ki bir suçun kanuni

⁷³ Bkz. 171 Sayılı Kanun, m. 19: *“Toplantı ve yürüyüşe mâni olanlar”*, m. 20: *“Huzur Sukunu Bozanlar”*, m. 21: *“Kanuna aykırı propaganda vasıtaları ve suç işlemeye teşvik”*, m. 22: *“Hükümet emrine karşı gelenler”*, m. 23: *“Toplantı veya yürüyüşe silahlı gelenler”*, m. 24: *“Tahrikçiler ve suç ortakları”* hükümleri. Mülga Kanun metni, (Çevrimiçi), https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc046/kanuntbmmc046/kanuntbmmc04600171.pdf, 10.05.2019.

⁷⁴ İzzet Özgenç, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara, 14. Baskı, Seçkin Kitabevi, 2018, s. 169-170.

⁷⁵ Yener Ünver, **Ceza Hukukuyla Korunması Amaçlanan Hukuksal Değer**, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2003, s. 71; M. Emin Artuk, Ahmet Gökçen, M. Emin Alşahin, Kerim Çakır, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 12. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2018, s. 317.

⁷⁶ “Suç kanunun himayet ettiği bir çıkarın korunması amacıyla konulduğundan hukuki konu mutlak olarak mevcut olmalıdır.”, Faruk Erem, **Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Cilt I, 14. Baskı, Seçkin Kitabevi, 1997, s. 245.

⁷⁷ Özgenç, **a.g.e.**, s.170. Benzer bir görüş ve ayrıntılı bilgi için bkz. Ünver, **Hukuksal Değer**, s. 77, 108, 792-795.

tanımının yorumunda hukuki değer başvurulmuş en önemli araçtır ve genellikle benzer hukuki değerlere göre suçlar ceza kanunlarında tasnif edilmektedir.

İncelediğimiz suçun TCK'da düzenlenmemesi sebebiyle, ceza kanununun başlıklandırmasından hareketle m. 28/f. 1'in korunan hukuki değerini ceza kanunu sistematigi üzerinden tespit etmek mümkün değildir. Bu suçlara ceza kanunu içerisinde yer veren ülkelerden biri olan Kanada'da bu hükümlerin "Kamu Düzenine Karşı Suçlar" bölümünde yer aldığı görülmektedir⁷⁸. Fransız Ceza Kanunu'nda ise toplanma hakkına ilişkin suçlar, dördüncü kitap olan "Millete, Devlete ve Kamu Barışına Karşı Suçlar" kısmında ve "Kamu Barışının İhlali" başlıklı üçüncü bölümünde yer almaktadır⁷⁹. İngiltere, Almanya ve İtalya'ya baktığımızda ise bu suçlar özel kanunlarla düzenlediğinden ceza kanunu sistematigi açısından bir karşılaştırma mümkün değildir.

2911 sayılı Kanun'un genel gerekçesi ve madde hükümlerine bakıldığında ise, hakkın kullanımına ilişkin düzenlemelerin kamu düzeni gözetilerek yapıldığı belirtilmektedir. Böylece dolaylı olarak söz konusu suçun korunan hukuki değerinin *kamu düzeni* olduğu çıkarımı yapılabilmektedir⁸⁰. Ancak doktrinde toplantı ve gösteri yürüyüşlerine ilişkin cezai hükümler, yalnızca *kamu düzeni* kavramı ile açıklanmamış; kamu düzeninden bağımsız bir *kamu güvenliği* veya kamu güvenliğinden daha geniş bir kapsama işaret eden *devlet güvenliği* kavramına dayanarak TGYK'daki suçlar gerekçelendirilmiştir. Bu nedenle kavramları açıklamaya ve aralarındaki farkı ortaya koymaya ihtiyaç vardır.

⁷⁸ Bkz. Canadian Criminal Code, (R.S.C., 1985, c. C-46), Part II, "Offences Against Public Order", (Çevrimiçi), <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/>, 10.05.2019.

⁷⁹ Bkz. Code Penal, Livre IV, Titre III : Des atteintes à l'autorité de l'Etat, 1. Chapitre: "Des atteintes à la paix publique", Section 3, (Çevrimiçi), <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719>, 10.05.2019. Ülkede ayrıca İç Güvenlik Kanunu kapsamında kanuna aykırı toplantılar için hapis ve para cezaları öngören maddeler de eklenmiştir. Code de la sécurité intérieure (Version consolidée au 21 juin 2019), Livre II- Ordre et Sécurité Publique, 1. Chapitre; <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000025503132>, 26.06.2019.

⁸⁰ "Bu bakımdan toplantı ve gösteri yürüyüşü hak ve hürriyetini kamu düzenini sarsmadan kullanılmasını sağlamak için bu hakkın ancak kanunla düzenleneceği ve sınırlandırılacağı gene modern anayasalarca benimsenmiş temel ilkelerden birisi olmuştur." Bkz. 2911 Sayılı TGYK Gerekçesi, Milli Güvenlik Konseyi, S. Sayısı: 682, (D. Meclisi: 1/654; M. G. Konseyi: 1/572), (D. Meclisi S. Sayısı: 450), 1983, s. 2.

Mülga 171 Sayılı Kanun'un genel gerekçesinde de toplantı veya gösteri yürüyüşlerinin ancak kamu düzenini korumak amacıyla sınırlandırılacağı yer almıştır. Bkz. Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 24.

1. Kamu Düzeni Kavramı

Güvenlik, sağlık ve dirlik-esenlik şeklindeki üç unsurdan müteşekkil kamu düzeni kavramı, bir toplumda tehlikelere karşı güvenlik içinde yaşamının yanı sıra, kamusal alanda bir araya gelen insanların ve onların kurdukları ilişkilerin sağlık, huzur ve düzen içerisinde bulunmasını ifade etmektedir⁸¹.

Toplanma hakkının sınırlama nedenlerinden biri olan kamu düzeni ve bu düzenin dirlik ve esenlik unsuru gerek toplanmaların trafik akışına olan etkisi gerekse yapıldığı mahaldeki düzene ve mahalle sakinlerine etki boyutu açısından en çok tartışılan başlıktır. Bu unsur, bir toplumun veya gündelik anlamda bir çevrenin rahatı-huzuru anlamına gelmektedir. Dirlik-esenlik unsuru doktrinde “(g)ünlük hayatta bireylerin gürültü, toz, pislik, duman, kötü koku, rahatsız edici ışık ve benzeri dış etkenlerle rahatsız edilmemelerini, huzurlarının bozulmaması” şeklinde tanımlanmıştır⁸².

Genel anlamda kamusal huzuru ifade eden kamu düzeni, belli bir siyasi rejim veya ideolojiyi değil, sosyal ve hukuki düzenliliği korumayı ifade etmektedir⁸³. İdari makamlar, bu nedenle, varolan düzeni sürdürebilmek ve başkalarının malı, canı veya eşyasına zarar verilmesini önlemek amacıyla hak ve özgürlüklere ilişkin tedbir almaktadır⁸⁴. Toplantı ve gösteri yürüyüşüne ilişkin cezai hükümlere son çare olarak başvurulmasını gerektiren ve idareye tanınan bu yetki, “Düzen için düzen değil, özgürlük ortamında yaşayabilmek için düzen” tesisini sağlamak amacıyla getirilmiştir⁸⁵.

Tüm bu bilgiler ışığında gerek mülga 171 sayılı Kanun, gerek 2911 sayılı TGYK gerekçesinde bu hakka ilişkin sınırlandırmaların neden “kamu düzeni” kavramı gerekçe gösterilerek düzenlendiği daha iyi anlaşılabilir. Meri kanun, toplantı ve gösteri

⁸¹ Kavramın içeriğini oluşturan unsurlar için bkz. Yıldızhan Yayla, **İdare Hukuku**, 2. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, 2010, s. 38-41; Özay, **a.g.e.**, s. 724, 728; Özge Okay Tekinsoy, **İdare Hukukunda Kamu Düzeni Kavramı**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2011, s. 40-88; Tanör, **Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası**, s. 138.

⁸² Bkz. Tekinsoy, **a.g.e.**, s. 41. Ayrıca bkz. Özay, **a.g.e.**, s. 729.

⁸³ Tanör, **Siyasi Düşünce...**, s. 140.

⁸⁴ Yayla, **a.g.e.**, s. 36-37.

⁸⁵ Yayla, **a.g.e.**, s. 38.

yürüyüşlerine ilişkin getirdiği sıkı şekil, şart ve usuller ile pek çok sınırlamaya gitmiş; bu hususlara aykırılık halinde “kamu düzeni”nin esenlik boyutunun tehlikeye düştüğünü varsayarak cezai hükümler öngörmüştür⁸⁶.

2. Devlet Güvenliği Kavramı

Doktrindeki bir başka görüş, toplantı ve gösteri yürüyüşüne ilişkin suçların *kamu düzeni* bağlamından ziyade *devlet güvenliğini* ilgilendiren suçlar arasında yer aldığını ileri sürmektedir⁸⁷. İtalyan ceza doktrininin etkisi ile bu suçun mülga ceza kanunundaki “Devletin Şahsiyetine Karşı Cürümler” başlığı ile benzer nitelikte olduğu⁸⁸ ve suçun korunan hukuki değerinin “devletin siyasi iktidar düzeni”, bir başka ifade ile devletin varlığı ve güvenliğine ilişkin olduğu belirtilmiştir. Bu görüşe göre, anayasal bir hak olan toplanma hakkının kötüye kullanılması, “devletin temel nizamı”nı bozmaktadır⁸⁹.

Bu görüşü, birinci olarak *kamu düzeni*, *kamu güvenliği* ve *devlet güvenliği* arasındaki kavramsal farkları gözetmemesi⁹⁰; ikinci olarak ise doktrindeki güncel yaklaşımlar ve yargı kararlarında karşılığı olmayan bir temellendirmeye dayanması nedeniyle benimsememekteyiz⁹¹.

⁸⁶ Bu kavramdan hareketle direnme suçunu inceleyen yazar için bkz. Erdoğan, “Direnme Suçu”, s. 86-91.

⁸⁷ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 124-125.

⁸⁸ Devletin varlığına ilişkin birtakım suçlar, mülga ceza kanunu olan 765 Sayılı Kanun’un ilk halinde “**Devletin Emniyetine Karşı Cürümler**” başlığında, 1936 değişikliği sonrasındaki 765 Sayılı TCK’da ise 1930 tarihli İtalyan Ceza Kanunu’nun etkisi ile “**Devletin Şahsiyetine Karşı Suçlar**” başlığında düzenlemiştir. Ayrıca belirtmelidir ki, devletin şahsiyetine karşı suçlar, devletin varlığı aleyhindeki suçlar kapsamında İtalyan doktrininde ele alınmıştır. İtalyan ceza doktrininde genellikle devletin fonksiyonları siyasi, idari ve adli açıdan üç kısımda incelenmektedir. Bu üç fonksiyon sırasıyla devletin siyasi varlığına karşı suçlar, kamu idaresine karşı suçlar ve adliye karşı suçlar kategorisine tekabül etmektedir. Devlete ait menfaatler/fonksiyonlar ve devletin varlığı aleyhine suçların tartışması için bkz. Çetin Özek, **Siyasi İktidar Düzeni ve Fonksiyonları Aleyhine Cürümler**, Cezaevi Matbaası, İstanbul, 1967, s. 9-10, 17-23, 30-32.

⁸⁹ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 125.

⁹⁰ Hukuki değer tespitinde, kavramlar arasındaki farka değinmeden birden fazla korunan hukuki değere yer veren başka bir yazar için bkz. Gülhan, **a.g.e.**, s. 38. Gülhan burada, kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçları ile, bireylerin toplanma özgürlüğüne karşı da bir tehdit oluşacağını ifade etmektedir ki; bu görüşe katılmamız mümkün değildir.

⁹¹ 1810 tarihli Fransız Ceza Kanunu da, kanuna aykırı toplantıları 104. – 108. maddeler arasında *devletin güvenliğine karşı suçlar* şeklinde hüküm altına alarak cezalandırmaktaydı. Bkz. Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 126. Meri kanunda ise, “Milleto, Devlete ve Kamu Barışına Karşı Suçlar” kısmının *kamusal barışın ihlali* bölümünde yer almaktadır. Bkz. dp. 398.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, temel hak ve özgürlüklere ilişkin geniş kapsamlı literatür ve hakların eşit şekilde kullanılabildiği bir mekan olarak *kamusal alan* tartışmaları, kanaatimizce kamusal alan ile devlet alanı ve erki arasında bir mesafe olması gerektiği fikrini güçlendirmiştir⁹². Bu nedenle düşünce, ifade ve toplanma özgürlüğü gibi hakların kötüye kullanılması ve özellikle toplanma hakkı açısından kanuna aykırı kullanımı, *devlet alanı* ve *devlet düzeninden* ziyade, çoğu kez *kamusal alan* ve *kamu düzenine* ilişkin bir değerin ihlalinin doğurmaktadır⁹³.

3. Kamu Güvenliği Kavramı

Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu kapsamında tartışılması gereken bir diğer hukuki değer ise “kamu güvenliği” kavramıdır. Kamu güvenliğini, kamusal alanları ilgilendiren, şahsa veya eşyaya zarar verecek tehdit ve tehlikelerin engellenmesi için kamu düzeninin bir alt başlığı ve unsuru olarak ele almayıp, ülkenin iç ve dış tehlikelere karşı korunması fonksiyonunu da kapsayan bir çerçevede değerlendiren görüşler mevcuttur⁹⁴. İtalya’da hazırlandığı dönem itibarıyla kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşlerini devlet düzenini bozucu eylemler olarak düzenleyen 1931 tarihli Kamu Güvenliği Kanunu (*Legge di Pubblica Sicurezza*) da, bu kavramsallaştırmaya temel teşkil eden düzenlemelerden biridir⁹⁵. Bu noktadan hareketle ele alınan kamu güvenliği kavramı, *devlet güvenliğinin* yerine ikame edilmiş gibi gözükmemektedir⁹⁶.

Kanaatimizce güvenlik unsuru, kamu düzeninin bir unsuru olarak, *dirlik ve esenlik unsurunun* kapsamadığı tehlikeler ve risklerin giderilmesini sağlama fonksiyonu ile açıklanmalıdır⁹⁷. Zira kamu düzenine ilişkin her güvenlik meselesi,

⁹² Kamusal alan ve bu alanın devlet alanından farkı üzerine ayrıca bkz. Jürgen Habermas, **Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü**, 12. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, s. 70-71, 251-265.

⁹³ Benzer görüş için bkz. Erdoğan, “Direnme Suçu”, s. 89-90.

⁹⁴ Serkan Kızılyel, **Temel Hak ve Özgürlüklerin Kısıtlanmasında Kamu Güvenliği Ölçütü**, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2014, s. 64-68.

⁹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 61-66.

⁹⁶ Benzer açıklamalar için bkz. Erdoğan, “Direnme Suçu”, s. 89.

⁹⁷ Benzer görüş için bkz. Tekinsoy, **a.g.e.**, s. 55; Oktay Uygun, **1982 Anayasası’nda Temel Hak ve Özgürlüklerin Genel Rejimi**, İstanbul, Kazancı Hukuk Yayınları, 1992, s. 126-127.

Kamu güvenliğini bağımsız bir unsur olarak ele alanlar açısından devlet güvenliği (ulusal güvenlik) ve kamu güvenliği kavramlarının farkı için bkz. Kızılyel, **Temel Hak ve Özgürlüklerin Kısıtlanmasında Kamu Güvenliği Ölçütü**, s. 67-68.

devletin birlik ve bütünlüğüne etki edecek boyutta, “devlet güvenliği”ne ilişkin bir sorun teşkil etmemektedir. Bu nedenle *devletin birlik ve bütünlüğünü* bozmayacak nitelikteki güvenlik ihlalleri kamu düzeninin bir unsuru olarak nitelendirilmelidir.

4. Genel Değerlendirme

Kişilerin saldırıya uğramaları veya mallarına yönelik bir endişe duymalarına yol açacak yakın bir tehlike söz konusu değilse, kamu düzeninin güvenlik unsuru ile alakalı bir husus oluşmayacaktır⁹⁸. Bu kapsamda 2911 sayılı Kanun’un m. 32/f.2’de belirtilen *kolluk görevlilerine karşı cebir veya tehdit kullanılarak direnilmesi* ve 33. maddede yer alan *toplantılara silahlı katılma hali* kamu düzeninin güvenlik unsurunu koruyan suç düzenlemeleridir. Bununla birlikte, m. 28/f.1’de düzenlenen hareketlerin korunan hukuki değeri kamu düzeninin *dirlik ve esenlik unsurunu* daha çok ilgilendirmektedir. Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu ile korunan bu unsur bir ideal olarak, vatandaşların *barış, sükun ve güvenlik içinde yaşama güvencesine* işaret etmektedir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, devlet güvenliğini bozan en temel tehditlerden biri terörizmdir. Terör eylemleri ve terörle ilişkilendirilen protestolar, m.28/f.1’de düzenlenen suçun kapsamından çıkmaktadır. Zira terör eylemi olarak nitelenen hareketler, “*filin daha ağır bir suç teşkil etmesi*” şeklinde ifade edilen madde tanımına göre TMK kapsamında değerlendirilecektir. Bu nedenle suçun kanuni lafzı açısından koruduğu hukuki değerini kamu düzeni olduğunu düşünmekteyiz.

İdare hukuku boyutu açısından da kısaca bir değerlendirme yapmak gerekirse, toplantı ve gösteri yürüyüşleri, genellikle dirlik ve esenliği ilgilendiren bir eylemlilik hali olarak ele alınmaktadır⁹⁹. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin kamusal alanlarda (yol, sokak, cadde, meydan, gar önü vb.) yapılması kamu düzeninin dirlik ve esenlik yönü ile ilgilidir¹⁰⁰. Kamu düzeninin bozulmasına yol açacak hareketler, çevreyi rahatsız edecek biçimde yapılan tartışma ve kavgalar, kargaşaya yol açan bağırış-çağırışlar, kendiliğinden gelişen kolektif şiddet eylemleri, planlanmış şiddet eylemleri

⁹⁸ Erdoğan, “Direnme Suçu”, s. 89.

⁹⁹ Özey, **a.g.e.**, s. 729, 741

¹⁰⁰ Tekinsoy, **a.g.e.**, s. 43.

ve silahlı toplanmalar olarak sıralanabilir¹⁰¹. Örneklerden görüleceği üzere burada “soyut bir kamu düzeni”, daha açık bir deyişle *manevi-ahlaki bir esenlik* ve *manevi-ahlaki bir düzen* tesisinden ziyade, “maddi kamu düzeni”¹⁰²ni bozan hareketler idari kolluğun korumakla yükümlü olduğu saha olarak belirlenmiştir.

Bu noktada her toplanmanın maddi kamu düzenini etkilediği ve asgari bir düzeyde dahi olsa *sükunu* bozduğu gözetildiğinde, kamu düzeninin esenlik unsurunun hakkın özüne dokunulmayacak şekilde yorumlanması gereklidir¹⁰³. Ayrıca bu unsurun toplumun “genel yarar”ını esas alan çağdaş anlamından koparılarak, kişisel, grupsal, toplumsal ve siyasal iktidar ilişkilerinin güdümü altına sokularak gerçek amaç ve kapsamından uzaklaşmaması önem arz etmektedir¹⁰⁴.

Özetlemek gerekirse, doktrinde, kamu düzeni kavramının kapsamını etkileyen subjektif ve yerel etkenlerden sıyrılması, “maddi kamu düzeni”ni tehdit eden veya tehlikeye sokan bir halin aranması gerektiği belirtilmektedir. Her ne kadar incelediğimiz suç tipinde, kanuna aykırı toplanma bentlerine atıfla tipik hareketlerin icrasını doğrudan cezalandırma yoluna gidilmekteyse de, Yargıtay kararlarında da soyut bir kamu düzeni tehlikesine dayanarak toplanmaların yasaklanmaması ve sınırlandırılmaması gerektiği belirtilmektedir¹⁰⁵. Kanaatimize göre isabetli olan bu

¹⁰¹ Tekinsoy, **a.g.e.**, s. 50.

¹⁰² Bu ayrıma yer verenler için bkz. Tekinsoy, **a.g.e.**, s. 42; Özey, **a.g.e.**, s. 723, 730. Tekinsoy’un yer verdiği “maddi esenlik kriteri”; İl Han Özey’da daha geniş bir bakışla “maddi kamu düzeni” temellendirmesi ile yapılmıştır. Tanör ise, “kamu düzeninin bozulması kavramı soyut bir ihtimaliyeti değil, somut ve fiili bir tehlikeyi ifade etmektedir” demiştir. Bkz. Tanör, **Siyasi Düşünce...**, s. 197.

¹⁰³ Özey, **a.g.e.**, s. 730, dp. 1581. Bu konuya değinen ve 171 sayılı toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanununda sınırlandırma nedeni olarak yer alan kamu düzeni ve milli güvenlik gibi “öznel yorumlara açık” ve “kapalı” kavramların nasıl yorumlanması gerektiğine ilişkin Anayasa Mahkemesi görüşü için bkz. AYM, E.1976/27, K.1976/51, 18-22.11.1976, R.G.: 16.05.1977, Sayı: 15939.

¹⁰⁴ Aslı Şimşek, **Genel Kamu Hukukunun Temel Kavramı Olarak Kamu Düzeni**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2012, s. 41. Yayla’nın belirttiği üzere, dirlik ve esenliğin ne olduğu vatandaşların yaşadığı çevre, sosyo-kültürel özellikleri, yaşayış biçimleri ve siyasi gelenekleri ile ilintili olup, olayın meydana geldiği yer ve zamana göre farklı şekilde değerlendirmelere yol açabilir. Çoğulcu ve özgürlükçü bir ortamın hakim olduğu toplumlarda “dirlik ve esenliğin” ancak somut tehlike ve risklere dayanarak bozulduğu kabul edilir; gelişmişlik seviyesi ile bağlantılı bu durumun aksinde ise kamu düzeninin sağlanması çok geniş şekilde yorumlanır ve baskıcı bir rejime kapı aralar. Kanunların genelliği, nesnelliği ve kapsayıcılığı göz önüne alındığında, bu unsurun çerçevesi dikkatli bir şekilde ele alınmalıdır. Bkz. Yayla, **a.g.e.**, s. 40.

¹⁰⁵ Emsal bir Ceza Genel Kurul kararı için bkz. YCGK., E. 2013/386 K. 2014/353 T. 11.7.2014. :“(…) gerek Anayasa, gerekse AİHS, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının, “demokratik bir toplumda gerekli olma” kriteri gözetilmek şartıyla kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla sınırlanabileceğini düzenlemektedir. Bununla birlikte soyut bir kamu düzeni ve kamu güvenliği tehlikesine dayanarak toplantı ve gösteri yürüyüşü yasaklanmamalı, göstericilerin saldırgan ve tehdit edici herhangi bir davranış sergileyip sergilemedikleri de tespit edilmelidir.”

değerlendirme uyarınca, toplanmaya katılan kişilerin tutumu ve kamu düzenini tehdit etme boyutu kanuna aykırı hareketlerin “hukuka uygunluğu”nun değerlendirilmesinde bir kıstas olarak uygulanmalıdır.

B. Suçun Unsurları

1. Maddi Unsurları

a. Hareket

Ceza hukukunda hareket, kişinin iradesiyle hakim olduğu, icrai veya ihmali şekilde gerçekleştirdiği ve dış dünyada meydana gelen bir davranış veya fiildir¹⁰⁶. Her suçun kanuni tanımında tipik hareketine yer verilmiştir. Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu açısından ise kanunda öngörülen tipik hareketler, 2911 sayılı Kanun’un farklı maddelerine atıfla ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir. Bu nedenle öncelikle 2911 sayılı Kanun’un tipik hareketler olarak yer verdiği düzenleme, yönetme ve bunlara katılma hareketlerini belirleyen “kanuna aykırılık” nitelemesi incelenecek; daha sonra ise kanunda öngörülen bu seçimlik hareketlerin içeriği irdelenecektir.

(1) “Kanuna Aykırı” İfadesinin Nitelendirilmesi

2911 sayılı Kanun’un “*Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşleri*” başlıklı 23. maddesinde on iki bent ile yasa koyucunun bazı toplanma tür ve şekillerini kanuna aykırı olarak nitelediği görülmektedir. Kanun gerekçesinde belirtildiği üzere, kanuna aykırı toplanmalar birer birer sayılarak gerek dağıtma yetkisinin kullanılmasında gerekse cezai kovuşturma aşamalarında tereddüte düşülmesi engellenmek istenmiştir¹⁰⁷.

¹⁰⁶ Özgenç, **a.g.e.**, s. 173; Veli Özer Özbek, Koray Doğan, Pınar Bacaksız, İlker Tepe, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara, 9. Bası, Seçkin Kitabevi, 2018, s. 216-217.

¹⁰⁷ Milli Güvenlik Konseyi, S. Sayısı: 682, D. Meclisi: 1/654; M. G. Konseyi: 1/572), (D. Meclisi S. Sayısı: 450), 1983, s. 4.

Kanundaki suç tiplerini inceleyen bazı yazarlar tarafından TGYK m.23 bentleri “hukuka özel aykırılık” başlığında incelenmiştir¹⁰⁸. 5237 sayılı TCK ve beraberinde gelişen doktrin açısından hukuka aykırılığın özel bir şekli olarak kavramlaştırılan “hukuka özel aykırılık” unsurunun terk edildiğini, incelediğimiz suç açısından da bu ifadenin kullanılmasını isabetli bulmadığımızı belirtmek isteriz¹⁰⁹. Kanaatimizce m. 28/ f. 1’deki suçun tanımında yer alan “*kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşleri düzenleyen veya yönetenlerle...*” ifadesi ile TGYK m. 23’e yapılan atıf hukuka aykırılığın özel bir hali değildir. Bu nedenle failin kastının *hukuka özel aykırılığı* içermesini de gerekli gören görüşe katılmamaktayız. Bu ifade ile bir bütün olarak suçun hukuka aykırılığı değil, suçun tipik hareketini ilgilendiren bir unsur tanımlanmaktadır. Zira incelediğimiz suç tipinin kapsamı, temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasıyla doğrudan bağlantılı olup, bu bağlantı hakkın kullanılması anlamına gelen protesto biçimleriyle hakkın kötüye kullanılması şeklindeki hareketlerin ayrıştırılmasını gerektirmektedir. Bu durumda haksızlığın hangi hallerde oluştuğunun şüpheye yer bırakmayacak şekilde nitelendirilmesi, toplanma hakkının özüne müdahale anlamına gelen ve hakkın kullanılmasına ilişkin hareketlerin suç kapsamı dışında bırakılması için TGYK m. 23’te sıralanan haller tipikliği sağlayan bir unsur olarak suç incelememizde ele alınmaktadır. Tipikliği sağlayan bu hallerde hata, failin tipiklikte hataya düşmesi (yanılması) olarak değerlendirilecektir¹¹⁰.

İlk bentte yer aldığı şekliyle; “*a) 9 ve 10 uncu madde hükümlerine uygun biçimde bildirim verilmeden veya toplantı veya yürüyüş için belirtilen gün ve saatten önce veya sonra;*” yapılan toplanmalar kanuna aykırı sayılmaktadır¹¹¹. Daha açık bir

¹⁰⁸ Bkz. Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 138-156; Gülhan, **a.g.e.**, s. 45-63.

¹⁰⁹ İtalyan ceza hukuku etkisindeki eski doktrinde, hukuka aykırılık unsuru kapsamında “Hukuka Özel Aykırılık” unsuruna yer verilmekteydi. Doktrinde halen hakim olan bu görüşe ilişkin tartışmalar için bkz. Sulhi Dönmezer, Sahir Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, C: II, 14. Bası, Der Yayınları, 2019, s. 249-252; Kayıhan İçel, Füsun Sokullu-Akıncı, İzzet Özgenç, Adem Sözüer, Fatih S. Mahmutoglu, Yener Ünver, **İçel Suç Teorisi**, 2. Kitap, 3. Bası, İstanbul, Beta Basım Yayın, 2004, s. 110-111. Günümüzdeki yaklaşım ve bu kavramın eleştirisi için ise bkz. Mahmut Koca, İlhan Üzülmaz, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara, 11. Baskı, Seçkin Kitabevi, 2018, s. 268-269; Bahri Öztürk, Mustafa Ruhan Erdem, **Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku**, 18. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2018, s. 235, par. 400; Neslihan Göktürk, “Suçun Yasal Tanımında Yer Alan “Hukuka Aykırılık” İfadesinin İcra Ettiği Fonksiyon”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C:7, S:1, 2016, s. 424 vd.

¹¹⁰ Öztürk, Erdem, **a.g.e.**, s. 235, 236, par. 400; Göktürk, **a.g.e.**, s. 427.

¹¹¹ 2911 Sayılı Kanun – Madde 23 – “Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşleri” başlığı: “*a) 9 ve 10 uncu madde hükümlerine uygun biçimde bildirim verilmeden veya toplantı veya yürüyüş için belirtilen gün ve saatten önce veya sonra;*”

ifadeyle, kanunun 9. maddesinde belirtildiği üzere düzenleme kurulu oluşturulmadan, kurul oluşturulsa dahi 10. madde hükmüne uygun şekilde bildirim yapılmadan gerçekleştirilen toplanmalar kanuna aykırı sayılacaktır. Toplantının amacı, yapılması planlanan yer, başlangıç ve bitiş saatleri ve düzenleme kurulu üyelerinin kimlik ve ikametgah bilgileri bildirimde muhakkak belirtilmelidir; aksi halde kanuna uygunluk sağlanmayacaktır. Ayrıca bildirimde belirtilen gün ve saatten önce ya da sonra toplanılması da kanuna aykırı sayılmıştır¹¹².

Maddenin “b” bendinde her türlü silah, yakıcı, yaralayıcı ve aşındırıcı eczalar, zehir, sis, gaz vb. maddelerin yanı sıra kanunun suç saydığı nitelikteki afiş, pankart, araç-gereç bulundurma veya kimlik gizlemek amacıyla yüzü gizleyen materyal kullanma yasaklanmıştır. Bu bentte yer alan hususlar aşağıdaki şekilde maddelendirilerek daha kolay açıklanabilir:

- Patlayıcı maddeler (havai fişek, molotof vb. el yapımı olanlar da dahil) ya da delici, kesici, bereleyici (taş, demir, sopa, boğma teli, sapan vb.), boğucu araçlar ya da yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı eczalar (kimyasallar) ya da ateşli her türlü silahla toplanmaya katılmak¹¹³,

b) (Değişik: 30/7/1998 - 4378/1 md.) Ateşli silahlar veya havai fişek, molotof ve benzeri el yapımı olanlar dâhil patlayıcı maddeler veya her türlü kesici, delici aletler veya taş, sopa, demir ve lastik çubuklar, boğma teli veya zincir, demir bilye ve sapan gibi bereleyici ve boğucu araçlar veya yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı eczalar veya diğer her türlü zehirler veya her türlü sis, gaz ve benzeri maddeler ile yasadışı örgüt ve topluluklara ait amblem ve işaret taşınarak veya bu işaret ve amblemleri üzerinde bulunduran üniformayı andırır giysiler giyilerek veya kimliklerini gizlemek amacıyla yüzlerini tamamen veya kısmen bez vesair unsurlarla örterek toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılma ve kanunların suç saydığı nitelik taşıyan afiş, pankart, döviz, resim, levha, araç ve gereçler taşınarak veya bu nitelikte sloganlar söylenerek veya ses cihazları ile yayınlanarak,

c) 7 nci madde hükümleri gözetilmeksizin,

d) 6 ve 10 uncu maddeler gereğince belirtilen yerler dışında,

e) 20 nci maddedeki yöntem ve şartlara ve 22 nci maddedeki yasak ve önlemlere uyulmaksızın,

f) 4 üncü madde ile Kanun kapsamı dışında bırakılan konularda kendi amaç, kural ve sınırları dışına çıkılarak,

g) Kanunların suç saydığı maksatlar için,

h) Bildirimde belirtilen amaç dışına çıkılarak,

i) Toplantı ve yürüyüşün 14, 15, 16, 17 ve 19 uncu maddelere dayanılarak yasaklanması veya ertelenmesi halinde tespit edilen erteleme veya yasaklama süresi sona ermeden,

j) (Değişik: 2/3/2014-6529/9 md.) 12 nci madde gereğince toplantının dağılmasına karar verilmesi hâlinde,

k) 21 inci madde hükmüne aykırı olarak,

l) 3 üncü maddenin 2 nci fıkrası hükmüne uyulmadan,

Yapılan toplantılar veya gösteri yürüyüşleri Kanuna aykırı sayılır.”

¹¹² Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 139; Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 179-180.

¹¹³ Ayrıntılı değerlendirme için bkz. Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 180-182.

- Yasadışı nitelenen örgüt ya da topluluklara ait amblem ve işaret taşınarak ya da bu işaret ve amblemleri bulunduran/taşıyan üniformayı andıran giysiler giyerek toplanmaya katılmak,
- Kimliğini saklamak amacıyla yüzlerini kısmen veya tamamen bez vesair unsurlarla örterek toplanmaya katılmak,
- Kanunların suç saydığı nitelikteki görseller yani afiş, pankart, döviz, resim, levha, araç ve gereçler taşınarak toplanmak,
- Kanunların suç saydığı nitelikteki işitsel yayın ve araçlar yani hükümdeki ifadesi ile sloganlar söylenerek ya da ses cihazları ile yayınlanarak toplanmak,

Kanuna aykırı sayılmıştır. Maddenin “b” bendinde belirtilen silahlar veya silah amacıyla kullanılan araç gereçler taşınarak veya kimlik gizleyerek toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemek, yönetmek veya bu hareketlere katılmak suçun oluşumu için yeterli sayılmıştır. Silah bulundurarak toplantı veya yürüyüş organize etmek suç teşkil ederken, silahların ruhsatlı olmasının bir önemi bulunmamaktadır. Toplanmanın saldırı içeren bir boyuta dönüşmüş olması da ayrıca aranmayacaktır¹¹⁴. Bununla beraber bu bentin içeriği, Kanun’un 33. maddesinde düzenlenen *toplanmalara silahlı katılma suçu*’nun hareketini de belirlemektedir¹¹⁵. Bu suçu işleyenler, toplanmalara silahlı katıldıklarından ayrıca bir ihtarla gerek kalmaksızın 2911 sayılı Kanun’un artık 24. maddesi uyarınca değil, doğrudan 25. maddesi dikkate alınarak yakalanırlar¹¹⁶.

Maddenin “c” bendinde, toplantı veya gösteri yürüyüşlerinin 7. madde hükmünde öngörülen zamanın dışında düzenlenmesi kanuna aykırı olarak nitelenmiştir. Buna göre hem yürüyüşler hem de toplantılar güneş doğmadan başlamamalıdır; açık hava toplantıları gece vaktinin başladığı ana kadar, kapalı yer toplantıları ise gece 24:00’a kadar düzenlenebilir. Daha önce toplantının süresi başlığında açıkladığımız üzere, 25.07.2018 tarihli kanun değişikliği ile, önceden güneşin batması esas alınarak katı bir şekilde sonlandırılması öngörülen açık hava

¹¹⁴ Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 181.

¹¹⁵ Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 257.

¹¹⁶ 2911 Sayılı Kanun – “Suç işleyenlerin yakalanması” başlıklı Madde 25:

“Topluluk içinde suç işleyenleri ve suçluları yakalamak için 24 üncü maddede belirtilen emir ve ihtarların yapılmasına gerek yoktur.”

toplantıları, artık geçerli bir neden belirtilmişse en büyük mülki amirin kararıyla gece 24:00'e kadar uzatılabilmektedir. Eğer bu madde hükmüne aykırı bir şekilde toplanma düzenlenir veya yönetilirse m. 28/f. 1'deki suç gündeme gelecektir.

Maddenin “d” bendinde, TGYK'nın 6. maddesinde en büyük mülki amire tanınan yetki ve bu yetki neticesinde hazırlanan listedeki yerlere işaret edilerek listedişi yer ve güzergahları tercih etme haline yer verilmiştir. Buna göre, il ve ilçelerde vali veya kaymakamlıklarca önceden belirlenen toplantı yer ve gösteri yürüyüşü güzergahına uyulmadan mekan belirleme suç tipimizi ilgilendiren bir kanuna aykırılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer kanuna aykırılık ise, mülki amire sunulan bildirimin esaslarını düzenleyen 10. maddeye aykırı şekilde toplantı veya gösteri yürüyüşü mekanı tercih edilmesidir. Bir başka deyişle, bildirimde belirtilen toplantı yer veya gösteri yürüyüşü rotası dışına çıkarak eylem yapmak, kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçunu teşkil eden unsurlardan biri sayılacaktır.

Maddenin “e” bendinde, gösteri yürüyüşlerinin yol ve yönlerini düzenleyen 20. madde ve 22. maddede yer alan mekan yasaklarına uyulmamasına işaret edilmiştir¹¹⁷. Buna göre “genel mekan yasakları”¹¹⁸na aykırı tercihlerle düzenlenen toplantı ve gösteri yürüyüşleri de m. 28/f. 1'in tipik hareketi sayılmaktadır.

Maddenin “f” bendinde, 4. maddeye gönderme yapılarak, Kanun kapsamı dışında kalan sendika, meslek kuruluşu, dernek, vakıf, siyasi parti, ticari ortaklıklar ve diğer tüzel kişilerin özel kanunlarına veya kendi tüzüklerine göre gerçekleştirdiği kapalı yer toplantıları, spor müsabakaları veya şenliklerin amaç, kural ve sınırları dışına çıkmak suretiyle düzenlenmesi 2911 sayılı kanuna aykırı olarak nitelenmiştir¹¹⁹. Bir siyasi parti, dernek veya sendikanın kapalı yer toplantılarının sınır ve kapsamı

¹¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. İkinci Bölüm, “Mekan Yasakları” başlığı.

¹¹⁸ 2911 Sayılı Kanun – **Madde 22** – “Yasak yerler” başlığı:

“(…) ile parklarda, mabetlerde, kamu hizmeti görülen bina ve tesislerde ve bunların eklentilerinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisine bir kilometre uzaklıktaki alan içinde toplantı yapılamaz ve şehirlerarası karayollarında gösteri yürüyüşleri düzenlenemez.

Genel meydanlardaki toplantılarda, halkın ve ulaşım araçlarının gelip geçmesini sağlamak üzere valilik ve kaymakamlıklarca yapılacak düzenlemelere uyulması zorunludur.”

AYM'nin 28/9/2017 tarihli ve E.: 2014/101, K.: 2017/142 sayılı Kararı ile, bu madde düzenlemesinde yasaklı yerler arasında sıralanan “Genel yollar ...” ibaresi iptal edilmiştir.

¹¹⁹ Daha önce açıkladığımız bu istisnai toplantıların kapsamı için ayrıca bkz. Birinci Bölüm, A. Temel Kavramlar, 1. Toplantı, “a. Toplantının Tanımı” başlığı.

dışına çıkarak düzenlendiği toplantılar¹²⁰, şenlik, bir açık hava etkinliği veya uğurlamanın siyasi içerikli bir gösteriye dönüşmesi bu bent açısından kanuna aykırı tanımlanan hallerden biri olarak anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan, istisnai toplanmalardan sayılan ancak tartışma içeren topluluklardan biri ise cenaze törenleridir. Özellikle siyasi amaçlarla veya husumetle öldürülen, suikaste uğrayan veya diğer ideolojik nedenlerle cenazesi kaldırılan kişilerin törenlerinde, suç teşkil eden sloganlar atılsa veya bazı pankartlar taşınsa dahi, dini törenin gerekleri uygulamada da kabul gördüğünden, münferit görülen ve suç teşkil eden olaylar genellikle kalabalığa müdahale edilmeden ve ancak sonradan cezai takibat yürütülerek çözülmeye çalışılmaktadır. Törenin genel yapısı itibarıyla kapsam ve amacı dışına taşması halinde ise TGYK m. 24 gereği “ihtar” ve zor kullanma ile kalabalığın dağıtılması ve direnenler hakkında m. 32 hükümlerinin uygulanması gündeme gelmektedir¹²¹. Bununla birlikte, istisnai toplanmaların hangi hallerde ve kim tarafından kapsam dışına çıkmış sayılacağı, hangi kural ve sınırlar gözetilerek bu tespitin yapılacağı oldukça muğlaktır¹²².

¹²⁰ 1989 Kasım ayında, alışlagelen kapalı yer toplantılardan ziyade Sultanahmet Meydanı’nda bir siyasi partinin 4. kuruluş yılı vesilesiyle ülke sorunlarına ilişkin görüşlerini kamuoyu ile paylaşmasını sağlayacak bir açık hava toplantısı düzenlemek istemesi, bu nedenle 2911 sayılı Kanun’un 6. maddesine göre belirtilen yerlerden birine uymadan toplantı mekanı belirlemesi, Danıştay tarafından 2911 sayılı Kanuna aykırı bulunmuştur. Her ne kadar davaya bakan İdare Mahkemesi, bu toplantının 4. maddede yer alan istisnalardan olduğuna hükmederek toplantının engellenmesine yönelik işlemi iptal etse de; Danıştay söz konusu açık hava toplantısının istisna hükmünün dışında kaldığını ve bu nedenle 2911 sayılı Kanuna tabi bulunduğunu belirterek dava konusu işlemin iptali yönündeki kararı bozmuştur. Bkz. Danıştay 10. Daire, E. 1990/2741, K. 1992/3233, T. 24.09.1992.

¹²¹ Şener Güngör, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Yasasının Eski ve Yeni Düzenlemelerinde Suç ve Ceza Kavramlarının Karşılaştırılması”, **Yargıtay Dergisi**, S:1-2, C:13, Ocak-Nisan 1987, s. 65.

Cenaze törenlerinin TGYK kapsamı dışında kaldığı; bununla birlikte bu kapsamda değerlendirilse bile kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu bakımından düzenleme ve yönetme hareketlerinin varlığının saptanmasının mümkün olmadığına ilişkin emsal karar için bkz. Yargıtay 8. CD., 2484/2814, T. 09.12.1983. Kararı aktaran: Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 209-210.

¹²² “Sanıkların lise öğrencisi olup, liseli gençlik şöleni düzenlemek için Yenimahalle Belediyesine ait düğün salonunu kiralamak istedikleri, Belediye Başkan Yardımcısı ve Meclis Üyesi ile görüşüp “liseli gençlik şenliği yapmak istiyoruz, bize salon verir misiniz, yasal işlemini halleder misiniz” diye sorduklarında; ilgililerin teklifi kabul edip izin konusunu halledeceklerini söylemeleri üzerine suç tarihinde düğün salonunda toplantı yaptıkları, salonun duvarlarına (paralı eğitime hayır, yaşasın liseli öğrenci birlikleri, İş-Bilim-Özgürlük, Kahrolsun Amerika, Bağımsız Türkiye) yazılı demokratik istem ve eleştirilerini dile getiren ve suç teşkil etmeyen pankart astıkları, getirdikleri müzik grubunun program aralarında yazılı sözleri de slogan attıkları oluş ve kabulden anlaşılmıştır.

Bu oluş içinde 2911 sayılı Kanunun 5. maddesinin izin verdiği etkinlikler kapsamında değerlendirilmesi gereken, gençlik şöleni adı altında yasal toplantının düzenleyicisi olan sanıkların eylemlerinin 2911 sayılı Yasanın 28. maddesindeki yazılı suçu oluşturmadığı gözetilmeden yazılı biçimde mahkumiyetlerine karar verilmesi, yasaya aykırıdır.” Yargıtay 8. CD., 103/4027, T.

23. maddenin “g” bendinde, “*kanunların suç saydığı maksatlar için*” toplantı ve gösteri yürüyüşü gerçekleştirilmesi de kanuna aykırı toplanmalar olarak tanımlanmıştır. Bu fıkranın modern ceza hukuku anlayışıyla bağdaşmayan ve kanunilik ilkesine aykırı bir düzenleme olduğu kanaatindeyiz¹²³. Zira suçta ve cezada kanunilik ilkesi, suç teşkil eden hallerin herkes tarafından anlaşılabilir açıklikta ve belirlilik ilkesine göre düzenlenmesi esasına dayanır¹²⁴. Maddenin g bendine bu açıdan baktığımızda hangi kanunların suç saydığı maksatların kanuna aykırı toplanma suçuna temel dayanak olacağı anlaşılmadığı gibi, bir düşünce suçu tesis edilmeye çalışılır şekilde kanunların suç saydığı maksatlar ifadesinin kullanılmasının da sorunlu olduğunu düşünmekteyiz. Henüz düzenlenmemiş bir toplantı veya gösteri yürüyüşünün suç sayılan maksatlarla yapıldığına nasıl karar verilecektir? Düşünce açıklaması yapılmadan, dış dünyaya yansıyan bir hareket var mıdır? Bu sorular uzatılabilir; ancak şu belirtilmelidir ki, düşünce dış dünyaya yansımadığı sürece hareket olarak kabul edilmediği gibi, cezalandırılması da hukuka uygun olmayacaktır. Düşünce, amaç, “maksat” vb. ancak açıklanırsa, bu açıklama kamu düzenini bozacak şekilde bir suçun övülmesi, toplantı ve gösteri kitlesini suç işlemeye teşvik ve tahrik etmesi, kişi veya kişilerin suç işlemeye azmettirilmesi gibi durumların gerçekleştirilmesi halinde ancak cezalandırılabilir bir hareket olarak nitelenebilir. Katılımcıları veya tesadüfen denk gelen izleyicileri eyleme sürükleyecek bir tehlike yaratılmamışsa bu gibi hallerin cezalandırılması modern ceza hukuku anlayışıyla bağdaşmayacaktır¹²⁵.

Maddenin “h” bendinde, bildirimdeki amaç dışına çıkılarak toplantı veya yürüyüş düzenleme, kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçunu teşkil eden hallerden biri olarak belirtilmiştir. Bu hükümle düzenleme kurulu üyelerinin toplanmaların bildirimde belirtilen amaç doğrultusunda yürütülmesini sağlama yükümlülüklerine aykırı hareketlerine de işaret edilmektedir. Bu yüzden, başlangıcından itibaren bildirim dışı bir amaçla düzenleme hareketi m.28/f.1

20.03.1997. Kararın karşılaştırılarak aktarıldığı kaynaklar için bkz. Parlar, Hatipoğlu, **Açıklamalı-İçtihatlı Özel Ceza Yasaları**, s. 480; İşgören, **a.g.e.**, s. 199.

¹²³ Erdoğan, “Direnme Suçu”, s. 126-127.

¹²⁴ Adem Sözüer, Selman Dursun, Serdar Talas, **Türk Ceza Hukuku Mevzuatı**, 4. Baskı, Alfa Yayınları, 2017, s. 26.

¹²⁵ Özbek vd., **a.g.e.**, s. 217.

kapsamında yaptırma tabi tutulacak iken; kanuna uygun düzenlenmesine karşın toplanmanın seyri ve yönetimine ilişkin bildirimdeki amaç dışına çıkılması halinde m.28/f.3 gözetilerek düzenleme kurulu üyelerinin hareketleri ceza sorumluluğu açısından değerlendirilecektir.

Maddenin “i” bendinde, erteleme ve yasaklama kararı bulunan il veya ilçelerde erteleme ve yasaklama süresi sona ermeden toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlenmesi, suç tipimizi de ilgilendiren önemli bir başka hal olarak düzenlenmiştir.

Maddenin “j” bendi, dağılma kararına rağmen yapılan bir toplanmaya işaret ederek 24. ve 32. maddeler kapsamında birlikte yorumlanması gereken bir hali düzenlemektedir. Takip eden “k” bendi ise, Kanun’un mülga 21. maddesine gönderme yapan ve adeta unutulmuş bir düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira bu madde, 2911 sayılı Kanun’un ilk halinde yer alan ve sendika, meslek kuruluşu, vakıf ve derneklerin kendi kuruluş amaç ve faaliyet konuları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyemeyeceklerini içeren antidemokratik bir düzenlemeyi muhafaza etmektedir¹²⁶. Kanuna aykırılıkları düzenleyen 23. maddede, iptal edilen bu düzenlemeye ilişkin kaldırılmayan “k” bendi, göz ardı edilmemesi gereken bir yasama hatasıdır.

Son bent olan “l” bendinde ise, Türk vatandaşı olmayan kişilerin toplanma hakkını “izin şartı”na bağlı olarak kullanabileceğini düzenleyen m.3/f.2 bendine uyulmadan hareket edilmesi öngörülmüştür. Suç tipimizi ilgilendiren şekliyle, *izin almadan* toplantı veya gösteri yürüyüşü düzenlemek isteyen yabancılar bakımından kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçunun gündeme geleceği anlaşılmaktadır¹²⁷. Yabancıların topluluğa hitap eden konuşmalar yapmaları, afiş, pankart, resim, flama, levha, araç ve gereçler taşımaları için toplantı veya yürüyüşün

¹²⁶ “Amaç dışı toplantı ve gösteri yürüyüşü” başlıklı mülga 21. madde:

“Dernekler, vakıflar, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyemezler.” Bu madde, 26.3.2002 tarih ve 4748 sayılı Kanun’un m. 7/e bendi hükmü gereğince yürürlükten kaldırılmıştır.

¹²⁷ İzmir ili, Dikili Belediyesi’nin düzenlediği Dikili Kültür ve Sanat Festivali sırasında “Akdeniz’de Barış Politikaları ve Kıbrıs” konulu bir panele KKTC milletvekilinin konuşmacı olarak katılmasına izin verilmemiş ve idari yargıya taşınan bu işlem İdare Mahkemesi tarafından mevzuata aykırı bulunmamış; Danıştay ise milletvekilinin konuşmasının engellenmesine yönelik idari tasarrufun 2911 sayılı Kanun gereği hukuka uygun olduğu sonucuna varmıştır. *Danıştay 10. Daire, E. 1992/3820, K. 1993/5587, T. 28.12.1993.*

yapılacağı yerin en büyük mülki amirliğine giderek en az kırk sekiz saat önceden bildirimde bulunmaları öngörülmüştür. Bu noktada, Anayasa'nın 34. maddesindeki toplanma hakkının herkese tanınan bir hak olduğuna ilişkin hükmü hatırlatılmalı ve bu anlamda anayasada bildirim esasına dayanan bir hak bakımından kanunda yabancılara izin şartı getirilmesinin anayasa hükmüyle bağdaşmadığı belirtilmelidir¹²⁸.

Yukarıda açıkladığımız bentler ışığında, suçumuzun tipik hareketinin hangi halleri kapsadığı görülmektedir. Üstelik bu bentler sadece kanuna aykırı toplantı ve yürüyüşleri düzenleme ve yönetme hareketlerini değil, her türlü katılma fiilini ve kanuna aykırılığı içerdiği için m. 28/f. 2-3, m. 32 ve m. 33'te gösterilen suçların tipikliğini de oluşturmaktadır. Bu noktada son olarak vurgulamak isteriz ki, kanuna aykırılık hallerini düzenleyen bu bentlere gönderme olmaksızın incelediğimiz suç tipi "haksızlığı" tek başına dışa yansıtamamaktadır. Bu nedenle suçun seçimlik hareketlerini açıklamadan önce, hareket başlığına ilişkin bir tipiklik unsuru olarak *kanuna aykırı* ifadesi incelenmiştir.

(2) Suçun Seçimlik Hareketleri

Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme, yönetme veya bu hareketlere katılma suçu, seçimlik hareketli bir suç olarak düzenlenmiştir¹²⁹. Bu suç tipini mülga 171 sayılı kanundaki terminolojisi ile ifade edecek olursak, failin, bir toplanmayı *tertip* veya *idare* veya bu hareketlere *bilerek iştirak* hareketlerinden birini

¹²⁸ Benzer görüş için bkz. Şirin, **a.g.e.**, s. 52; Erdoğan, "Direnme Suçu", s. 133. Diğer taraftan, AİHS'in 16. maddesi yabancılar konusunda devletlere ek sınırlandırmalar getirilmesi hususunda imkan tanımaktadır. Gözübüyük, Gölcüklü, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, s. 388. *Piermont v. France* kararında da belirtildiği üzere, Sözleşme'nin 10, 11 ve 14. maddeleri yabancıların siyasi etkinliklerinin sınırlandırılmasına engel teşkil etmez. Siyasi faaliyetin vatandaşlık haklarından olduğu vurgulanmıştır. AİHM, *Piermont v. France*, Appl. No. 15773/89 & 15774/89, 27.04.1995, par. 61 vd.

¹²⁹ 171 sayılı Kanun dönemindeki eşdeğer suç düzenlemesine ilişkin emsal içtihat için bkz. YCGK, E. 1979/232, K. 1979/303, T. 25.06.1979; yürürlükteki 2911 sayılı Kanun, 28. madde değerlendirmesi için bkz. AYM, GK, E. 2011/39, K. 2012/37, T. 15.03.2012, R.G.: 13.10.2012 tarihli ve 28440 Sayılı; Yargıtay 16. CD., E. 2016/5988 K. 2017/4291 T. 30.5.2017; Yargıtay 16. CD., E. 2017/1126 K. 2017/4023 T. 8.5.2017.

yapması cezalandırılması için yeterli bulunmaktadır¹³⁰. Bu nedenle söz konusu hareketlerin anlamına bakmak önem arz etmektedir.

i. Kanuna Aykırı Toplantı veya Gösteri Yürüyüşleri Düzenlemek

171 Sayılı TGYK'da, m. 28/f.1'in muadili olarak yer alan m. 18/f.1'de bu hareket *tertip* etmek şeklinde tanımlanmaktaydı. Güngör ve Kavalalı tarafından "*Tertipçiler, olayı tertipleyen, tezgahlayan, teşekkülü hazırlayan, vasıtaları bir araya getiren kişiler*" olarak ifade edilmiştir¹³¹. Nitekim TDK'da yer alan anlamıyla düzenleme hareketi, "*düzenlemek işi, tertip, organizasyon*" şeklinde tanımlanmış olup¹³², suç tipinde kast edilen anlamıyla bir toplantı ve gösteri yürüyüşünün yapılabilmesi için gerekli tüm hazırlıkları yapmaktır. Anayasa Mahkemesi'nin 15.03.2012 tarihli bir iptal kararında da kanuna aykırı bir toplanmayı düzenlemek, "*(...) hazırlıklar da dahil olmak üzere toplantı veya yürüyüşün yapılabilmesi için gerekli her türlü işlemi yapmak*" olarak tanımlanmıştır¹³³. Bu hazırlıklar, 171 sayılı Kanun'da belirtildiği haliyle "Tertip Heyeti", 2911 sayılı Kanun'da yer alan şekliyle "Düzenleme Kurulu"nu oluşturma, toplanmaya ilişkin bildirimde bulunma, katılımcılara ilişkin çağrı listesi ve duyuruları hazırlama gibi pek çok usuli işlemi yapmak ve toplanmanın gerçekleştirilmesi için gerekli araçları temin etmeyi kapsamaktadır¹³⁴.

Kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşü düzenlemek, bir toplanmanın vücut bulması, toplantı veya yürüyüş kitlesinin oluşmasının sağlanmasını ifade etmektedir. Düzenleme kurulu üyesi olsun veya olmasın herkes, kitlesel bir toplanmayı, yürüyüşü veya küçük bir grubun muhalif sesini kamuoyuna duyurmak için gerekli düzenlemeleri yapabilir.

¹³⁰ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 138.

¹³¹ Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 201.

¹³² TDK Güncel Türkçe Sözlük, "Düzenleme" tanımı, (Çevrimiçi), <http://www.sozluk.gov.tr> , 02.05.2019.

¹³³ AYM, E. 2011/39, K. 2012/37, T. 15.03.2012, R.G.: 13.10.2012 tarihli ve 28440 Sayılı.

¹³⁴ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 134; Gülhan, **a.g.e.**, s. 39.

2911 sayılı Kanun’a uygun bir hak kullanımı, öncelikle Kanun’un 9. maddesi uyarınca bir Düzenleme Kurulu oluşturma ve bu kurulun üyelerinin bir bildirim sunmasıyla sağlanmıştır. Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu açısından düzenleme hareketi, 28. maddenin ikinci fıkrasındaki suç ile karıştırılmamalıdır. Zira ikinci fıkrada kanuna uygun bir hak kullanımına rağmen TGYK m. 9’daki nitelikleri taşımayan düzenleme kurulu üyeleri cezalandırılmaktadır. Ancak eğer düzenleme kurulu üyelerinden biri hem 9. maddede belirtilen niteliği taşımaz hem de söz konusu toplanma kanuna aykırı şekilde düzenlenirse, bu hareket maddenin birinci fıkrası, yani kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu kapsamında değerlendirilecektir¹³⁵.

23. maddenin “a” bendine göre, Düzenleme Kurulu oluşturulmadan ve/veya bildirim yapılmadan hazırlanan toplanmalarda, kime düzenleyen sıfatı verileceği tartışmalıdır. Her ne kadar Kanun, 11. maddesinde, Düzenleme Kurulu başkan ve üyelerinden en az yedi kişinin toplantıda hazır bulunmasını öngörmüşse de; bildirim yükümlülüğüne uyulmayan bir toplantıda düzenleyenlerin toplantı yerinde hazır bulunmaması halinde bu hareketi gerçekleştirenlerin tespiti sorun teşkil etmektedir.

Düzenleyenlerin kanunsuz bir toplantı ve gösteri yürüyüşünde bulunması mutlaka beklenemeyeceği gibi, çoğu halde ve uygulamada fiilen toplantı veya yürüyüşü talimatlarıyla yönlendiren, yürüten ve seyrini temin eden kimseler oldukları görülmektedir. Başka bir ifade ile düzenleme ve yönetme hareketleri iç içe geçmektedir¹³⁶.

Diğer taraftan acil bir gündem maddesine ilişkin derhal tepki vermeyi gerektiren “ani toplanmalar” bakımından ise, düzenleme hareketinin varlığı başlı başına bir sorundur. Çünkü bu türdeki toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin özelliği kendiliğinden bir araya gelen bir kitlenin hazırlıksız şekilde eylem yapmasıdır. Barışçıl nitelikte olan ve bir duyarlılığa seslenen bu toplanmalar genellikle Anayasa m. 34 korumasından yararlandırılmakla birlikte, bunların düzenleyeni bulunmadığı yönünde bir kabul vardır¹³⁷.

¹³⁵ Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 268.

¹³⁶ Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 201.

¹³⁷ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 135, Gülhan, **a.g.e.**, s. 40.

Düzenleme hareketi, bir toplantının oluşması veya yürüyüşün yapılmasıyla gerçekleşir. Kanun'un 23. maddesi uyarınca kanuna aykırı tanımlanan toplanmaları düzenlemek, bir *sırf hareket suçudur*¹³⁸. Zira netice, suç tipinde hareketten ayrı olarak aranan ve hareket dolayısıyla dış dünyada meydana gelen değişikliktir¹³⁹. Kanuni tanımında bu unsura yer verilmeyen kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu açısından toplanmanın başlamasıyla hareket tamamlanmış sayılır. Düzenleme hareketi, *ani hareketli bir suç* olduğundan, süreklilik teşkil eden bir icrai hareket söz konusu değildir. Zira bir suçun mütemadi olup olmadığı hareketin/fiilin niteliğine göre belirlenirken, hareketin sürekliliği tipik hareketin tamamlanmasından sonra sona ermemesi ve aksine belirli bir süre daha devam etmesini gerektirmektedir. Eğer tipik hareket belirli bir süre devam etmeyip icrası ile birlikte sona eriyorsa orada *ani nitelikli bir suç* söz konusudur¹⁴⁰. Kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşü suçunda toplantının süresi ve seyri göz önüne alındığında devam eden “düzenleme hareketi” değil, “toplantı veya gösteri yürüyüşünün kendisi”dir¹⁴¹.

ii. Kanuna Aykırı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerini Yönetmek

TDK'da yönetmek fiili, “*Birinin bir konudaki etkinliğine, çalışmasına yön vermek, birini yönlendirmek*” şeklinde tanımlanmıştır¹⁴². Bu suç tipindeki anlamıyla

¹³⁸ Yarsuvat'a göre, tertip etme fiili, neticesi harekete bitişik bir suç olarak tanımlanmıştır ki bu ifadenin eski ceza doktrini tarafından kullanıldığını ve benimsemediğimizi belirtmek gerekmektedir. Bkz. Yarsivat, **a.g.e.**, s. 137.

¹³⁹ Özgenç, **a.g.e.**, s. 185. Sırf hareket suçlarında hareketin yapılmasıyla suç tamamlanmış olmaktadır. Bu ayrımın pratik önemi ise, suçun hareketin yapıldığı yerde işlenmiş sayılması, hareketin yapıldığı andan itibaren zamanaşımının işlenmesi gibi hallerdir. Neticeli suçlarda ise yer ve zaman bakımından hareket ve neticenin birbirinden ayrılabilirdiği görülür. Bkz. Artuk, Gökçen vd., **a.g.e.**, s. 273. Ayrıca Koca-Üzülmmez, **a.g.e.**, s. 129-130.

¹⁴⁰ Mütemadi(kesintisiz) suçlara ilişkin “fiilin icrasının süreklilik arz etmesi”ni kıstas olarak benimseyen ve desteklediğimiz görüş için bkz. Özgenç, **a.g.e.**, s. 183-184, Koca, Üzülmmez, **a.g.e.**, s. 125-128; Artuk, Gökçen vd., **a.g.e.**, s. 268-271.

¹⁴¹ Sarıtaş'ın suç işlemek amacıyla örgütlenme suçları başlıklı doktora çalışmasında, *suç işlemek amacıyla örgüt kurma ve yönetme suçu* başlığında “örgüt kurma” seçimlik hareketi için isabetli şekilde belirttiği üzere, incelediği suçta devam eden *örgüt kurma* hareketi değil, “*kurulan örgütün kendisi*”dir. Kanaatimizce, TCK m.220'de yer alan suç işlemek amacıyla örgüt kurma hareketi ile incelediğimiz suçta yer alan düzenleme hareketi benzer nitelik taşımaktadır. Bkz. Erkan Sarıtaş, **Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçları(TCK m.220-221)**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, Mart 2018, s. 346-349.

¹⁴² **TDK Güncel Türkçe Sözlük**, “Yönetmek” tanımı, (Çevrimiçi), <http://www.sozluk.gov.tr> , 02.05.2019.

yönetmek hareketi, mülga 171 sayılı Kanun'da *idare* etmek şeklinde öngörülmüş, bir toplantının sevk ve idaresi, toplanmanın seyri sırasında gelişen olayların kontrolü ve yönlendirmesinin yapılması anlamına gelmektedir. AYM tarafından 15.03.2012 tarihli iptal kararında ise, "*topluluğun dağılmaması, amaçlanan doğrultuda devam etmesi için topluluğa ya da etkin bazı kişilere gerekli talimatları vermek, duruma göre, inisiyatif geliştirmek, gerekli idare işlemlerini yapmak, topluluğu hareketlendirmek ve yönlendirmek*" şeklinde açıklanmıştır¹⁴³. Suça ilişkin güncel Yargıtay kararlarında AYM'nin bu tanımı esas alınarak tipik hareket değerlendirilmektedir¹⁴⁴.

2911 sayılı Kanun'un 9., 11. ve 12. maddeleri bir bütün olarak ele alındığında, Düzenleme Kurulu'na toplanmaları düzenleme ve yönetme hareketleri açısından pek çok sorumluluk yüklendiği görülmektedir. Mülga 171 Sayılı Kanun'da toplantıların düzen ve huzurunu sağlamakla görevlendirilen "*idare heyeti*" de denilen ayrı bir yapı öngörülmekteyken; 2911 sayılı Kanun'da toplantı yöneticisi şeklinde ayrı bir kategori öngörülmemiş, sadece düzenleme kuruluna yer verilmiştir¹⁴⁵. Bu nedenle kanuna uygun bir hak kullanımı için görev ve sorumlulukların yerine getirilmemesi ve yükümlülüğün ihmali anlamına gelen hareketler *düzenleme kurulu üyelerinin görevlerini yerine getirmemesi suçunu* teşkil etmektedir¹⁴⁶.

İncelediğimiz suç tipi açısından yönetme hareketi ise, kanuna aykırı nitelik taşıyan toplanmalardaki topluluğa veya aktif şekilde gösterilere katılan bazı kişilere gerekli talimatları vermek, topluluğu canlandırmak ve kitleyi yönlendirmek şeklindeki icrai davranışları kapsamaktadır¹⁴⁷. Düzenleme kurulu üyelerinden biri hem 11. ve 12.

¹⁴³ AYM, E. 2011/39, K. 2012/37, K.T. : 15.03.2012, R.G.: 13.10.2012 tarihli ve 28440 Sayılı. Doktrinde de benzer tanımlar yapılmıştır. Bkz. Yarsuvat, **a.g.e.**, s.135.

¹⁴⁴ Yargıtay 16. CD., E. 2017/1527, K. 2017/4535, T. 15.6.2017; Yargıtay 16. CD., E. 2017/1559 K. 2017/5124 T. 19.10.2017.

¹⁴⁵ 171 sayılı Kanun'un "Tertip Heyeti ve beyanname verilmesi" başlıklı 7. maddesinde, en az üç kişiden oluşan Düzenleme Kurulu'nun (*tertip heyeti*) yanı sıra en az üç kişiden oluşan bir idare heyetinin oluşturulması yükümlülüğü mevcuttu. Bkz. 19.01.1976 tarih ve 1932 sayılı Kanun değişikliği sonrası **Madde 7/f.4:** "*Beyannameye, tertip heyeti içinden veya dışından, toplantının düzenini sağlamak üzere, yönetici olarak görevlendirilecek en az üç kişinin açık limliklerini ve imzalarını taşıyan birde belge eklenir.*" Beyanname şeklinde ifade edilen bildirimde adı geçen yöneticilerden en az üçünün de toplantıda hazır bulunma yükümlülüğü 8. maddede düzenlenmekteydi. Bkz. Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 164-170.

¹⁴⁶ Bkz. "*Toplanma Hakkını Sınırlandıran Ceza Hükümleri*" başlığında yer alan m.28/f.3'teki ilgili suç düzenlemesi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gülhan, **a.g.e.**, s. 74-75. Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 268.

¹⁴⁷ Gülhan, **a.g.e.**, s. 40.

maddedeki görevlerine yerine getirmez hem de söz konusu toplanma kanuna aykırı şekilde yönetilirse, bu hareket 28. maddenin birinci fıkrası, yani kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu kapsamında değerlendirilecektir¹⁴⁸. Bu davranışlar, düzenleyenler tarafından yapılabileceği gibi, dışarıdan katılanlar tarafından da gerçekleştirilebilir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, yalnızca bir konuşma yapmak, marş söylemek veya slogan attırmak kişinin toplantı veya yürüyüşü yönettiği şeklinde yorumlanamaz¹⁴⁹. Burada kanuna aykırı toplanmanın seyri açısından failin kapsayıcı ve yönlendirici hareketleri, gelişmelere hakimiyetinin göz önüne alınması gerekir.

Bir YCGK kararına konu olduğu üzere, Nevruz kutlamak amacıyla bir grup üniversite öğrencisi okudukları üniversitenin kampüsünde toplu olarak marşlar, şiirler ve şarkılar söylemiş ve saz çalıp oynamıştır. Türkü söylemek, şiir okumak ve saz çalmaktan ibaret hareketleri nedeniyle öğrenci olan sanıklara kanuna aykırı bir toplanmayı düzenleme ve yönetme hareketleri isnat edilmiştir. Kurul, somut durumu şu şekilde değerlendirmiştir: *“Toplu olarak bulunulması doğal olan Üniversite kampüsünde kendiliğinden oluşan toplantı ve gösterinin yasadışı olup olmadığının açıkça anlaşılması olanaklı değildir. Bu nitelikteki toplantı veya gösterinin yönetici veya düzenleyicilerinin, toplantı veya gösterideki konumlarına bakılarak benimsenmesi de söz konusu olamaz.(...) yasadışı toplantı veya gösterinin yöneticisi veya düzenleyicisi oldukları kuşkudan uzak biçimde saptanamayan sanıkların üzerlerine yüklenen suç oluşmaz.”*¹⁵⁰ Bu karar ile yüksek mahkeme hem ani toplanmalar açısından düzenleme ve yönetme hareketlerinin saptanmasının zorluğuna, hem de yukarıda anılan hareketlerden ibaret davranışların kanuna aykırı bir toplanmayı yönetme anlamına gelmeyeceğine vurgu yapmıştır.

Toplantıyı yönetenler, toplanmaları belirlenen gün ve saatten önce kararlaştırılmış bir plana göre yürütebileceği gibi, toplanmaların seyri sırasında gelişen olaylara ilişkin talimat vermek suretiyle de yürütebilir¹⁵¹.

¹⁴⁸ Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 268.

¹⁴⁹ Benzer görüş için bkz. Gülhan, **a.g.e.**, s. 41.

¹⁵⁰ Yargıtay CGK, 8-241/271, T. 14.10.1991.

¹⁵¹ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 136.

Kitlenin toplandığı ilk andan dağılmasına kadar geçen zaman diliminde, yönetme hareketinin icrası devam edecektir. Bu nedenle düzenleme hareketinden farklı olarak ani bir hareketle değil, mütemadi nitelikli bir hareketle suç oluşmaktadır. Yönetme hareketi, toplanmanın bittiği anda sona ermiş sayılacaktır¹⁵².

iii. Düzenleyenlerin veya Yönetenlerin Hareketlerine Katılmak

Kanuna aykırı toplanmaları düzenleyen ya da yönetenlerin hareketlerine katılanlar, kanuna aykırı toplantıyı düzenleyen veya yöneten konumunda olmayan, ancak somut olayın özelliklerine göre değerlendirme yapıldığında toplanmanın düzenleyicisi gibi davranan veya yöneticisi gibi gösteriye katılanları yönlendiren kişileri kapsamaktadır¹⁵³.

Kanuna aykırı toplanmalarda “*söz alanlar, konuşanlar, takdim edenler, gösteriye katılanlar, pankart taşıyanlar, kitleyi yönlendirici hareketleri edenler*” düzenleme ve yönetme hareketlerine katılanlara örnek olarak verilmektedir¹⁵⁴. Bu hareketler, toplantı veya yürüyüşte hazır bulunarak yapılan *organizasyon* hareketlerini paylaşmaya dayanır¹⁵⁵. Bu nedenle kanaatimizce, hareketlerin çoğu yönetme hareketine katılmayı ifade etmekte olup, toplantının seyri sırasında sergilenebilecek davranışlardır.

Katılma hareketinin mülga 171 sayılı Kanun’da düzenleyen ve yönetenlerle bunların hareketlerine “*bilerek iştirak*” edenler şeklinde öngörülen suç tanımı, bu

¹⁵² Mütemadiliğe işaret eden yazar için bkz. Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 137. Gülhan ise bu konuda herhangi bir değerlendirmede bulunmamıştır.

Suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçu açısından yönetme fiili açıklanırken yapılan benzer bir değerlendirme için bkz. “*Örgüt yönetme fiili, yönetim fonksiyonlarının iradi olarak tamamen üstlenilmesi ile tamamlanacak olmakla birlikte sona ermeyecek ve yöneticilik vasfı taşıdığı sürece devam edecektir. Zira yönetme hareketi tamamlanmakla birlikte sona ermeyen ve bir müddet devam eden mütemadi nitelikte bir harekettir. Yönetici bu vasfı taşıdığı sürece suç da işlenmeye devam edecek ve mütemadi suçun tüm özelliklerini gösterecektir. Örneğin bu suçla ilgili zamanaşımı, yöneticilik hareketi tamamlandıktan sonra değil, sona erdikten sonra işlemeye başlayacaktır.*” Sarıtaş, **a.g.e.**, s. 361.

¹⁵³ Parlar, Hatipoğlu, **Açıklamalı-İçtihatlı Özel Ceza Yasaları**, s. 474. Benzer bir tanım için bkz. Yargıtay CGK, 8-240/270, T. 14.10.1991.

¹⁵⁴ Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 202, 267. Yarsuvat da aynı tanıma yer vermekle birlikte, benimsemeden toplantıya katılan ve salt kitleyi meydana getirenlerin de bu hareket kapsamında yer alabileceğine ilişkin katılmadığımız bir görüşe yer vermiştir. Bkz. Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 136.

¹⁵⁵ Gülhan, **a.g.e.**, s. 142; Güngör, Kavalalı, **a.e.**, s. 202.

hareket bakımından kastın niteliğini ilgilendiren bir hususa işaret etmektedir¹⁵⁶. 2911 sayılı TGYK'da *bilerek* ibaresi kaldırılmıştır. Bununla birlikte, kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu kapsamındaki katılmanın tipik bir hareket olarak tespitinde, basit katılmayı aşan ve toplanmanın amacı, seyri ve gidişatı bakımından sıradan bir katılımcıdan daha fazlasını yaptığı ileri sürülebilecek, hareketleriyle diğer katılımcıları yöneten ve yönlendiren kişilerin suç konusu eylemden sorumlu tutulacağı anlayışı muhafaza edilmiştir.

Düzenleme ve yönetme hareketlerini paylaşmayan kimseler bakımından *kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu* gündeme gelmeyecek olup, onların davranışları kolluk kuvvetlerinin “ihtar”ından sonra dağılmadıkları takdirde veya zorla dağıtılamadıklarında eski kanun ifadesiyle *hükümet emrine karşı gelme*, bugünkü haliyle *direnme suçu*nu oluşturacaktır¹⁵⁷.

Yargı kararları ile de bu hareketlerin farklı nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 25.06.1979 tarihli bir kararında, 28. maddenin 171 Sayılı Kanun'daki ilk hali olan 18. maddenin gerekçesi göz önüne alınarak şu açıklamalara yer verilmiştir:

“Yukarıdaki metinlerin incelenmesinden 18/1. madde uygulanmasında (ihtar) koşulunun aranmadığı açıkça görülmektedir. Şu halde ihtar, kanunsuz toplantı ve yürüyüşü tertip ve idare edenlerle bunların fiillerine bilerek iştirak edenlerin fiillerinin Yasanın 18/1. maddesindeki suçu oluşturmasının unsuru değildir. Kanunsuz toplantı ve yürüyüşü tertip ve idare ettikleri, ve bu gibilerin hareketlerine bilerek iştirak ettikleri anda suç oluşmuştur. Ayrıca ihtara gerek yoktur. “Hükümet emrine karşı gelenler” başlığını taşıyan ve kanuna aykırı toplantı ve yürüyüşlere silahsız olarak iştirak edenlerle ilgili 22/1. maddedeki suçun oluşması için (ihtar) koşulu aranmaktadır.”¹⁵⁸

Düzenleme ve yönetme hareketlerinin kapsamı açısından daha önce yer verdiğimiz bir iptal incelemesi sırasında Anayasa Mahkemesi de benzer bir yaklaşımla

¹⁵⁶ Bu husustaki tartışmalar için bkz. “Manevi Unsur” başlığı.

¹⁵⁷ İşgören, a.e. Direnme suçları ile cezalandırılan katılımcıların toplantıya iştirakleri değil, kolluğun kanuna aykırı bir toplantı olduğuna ilişkin ihtarına karşın dağılmamakta ısrar etmesi yani otoritenin emrine karşı itaatsizlikleridir. Yarsuvat, a.g.e., s. 186; Güngör, Kavalalı, a.e., s. 220.

¹⁵⁸ Yargıtay CGK., E. 1979/232 K. 1979/303 T. 25.06.1979.

suç teşkil eden katılma hareketinin toplanmaları düzenleyen ve/veya yönetenlerin hareketlerine katılma anlamına geldiğini, düzenleyici veya yöneticilerden olmamakla birlikte, toplantı veya gösteriye bizzat katılarak, bu şahısların hareketlerini paylaşan kişileri 28/1 kapsamında değerlendirmiştir¹⁵⁹. Bu nedenle somut olayın koşullarını değerlendirirken, mahkemelerin kanuna aykırı toplanmalarda katılımcıları iki ayrı kategoride ele alması gerekmektedir. Eğer kişi genel anlamıyla katılma hareketini gerçekleştiriyorsa, TGYK m. 32 kapsamında ihtarın varlığına ve dağılma için kitleye yeterli süre tanınmasına bakılması suçun oluşumu için gerekecektir. Diğer taraftan bu suça özgü şekilde toplantı ve gösterilere katılanlar, bir başka deyişle düzenleme – yönetme hareketlerine katılanlar bakımından ise herhangi bir ihtar ve zor kullanımına gerek kalmaksızın sırf bu katılma eylemi nedeniyle TGYK m. 28 kapsamında suç isnat edilebilecektir¹⁶⁰.

Yapısı itibarıyla, kanuna aykırı şekilde gerçekleştirilen bir toplanmanın düzenleyen veya yönetenlerinin önceden belirlenmesi neredeyse imkânsızdır¹⁶¹; zira bu kişiler uygulamada genellikle kanuna uygun şekilde bir düzenleme kurulu oluşturmadıkları ve bildirimde bulunmadıkları için idarenin bu toplanmaların düzenleyici ve yönetici sıfatını haiz sorumlularını önceden bilmesi mümkün olmaz. Katılımcılardan farklı olarak düzenleyen veya yönetenlerin davranışlarındaki baskın karakter çoğu zaman ayırt edilebilirse de bu kimselerin toplanma yerindeki tavır ve tutumları, bilerek ve isteyerek kitleyi sevk ve yönlendirme, konuşma, slogan attırma, pankart taşıma vb. davranışları *düzenleme ve yönetme hareketlerine katılanlardan* ayırt edilemez hale gelebilir. Hatta aynı kişiler tarafından bu hareketler icra edilebilir¹⁶². Bu nedenle Yargıtay kararlarında da bu hareketlerin sınırını belirleyen veya çizen bir ayırım olmadığı belirtilmelidir.

¹⁵⁹ AYM, E. 2011/39, K. 2012/37, K.T. : 15.03.2012, R.G.: 13.10.2012 tarihli ve 28440 Sayılı.

¹⁶⁰ Bu açıklama ve kriterlere yer veren önemli bir başka karar için bkz. Ankara BAM, 4 CD., E. 2017/40, K. 2017/119, T. 23.5.2017.

¹⁶¹ Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 202.

¹⁶² **a.e.**, s. 203. Bu konuda 1997 tarihli bir Yargıtay kararı için bkz. “K..... Belediyesi'nde çalışan beş işçinin , iş akitlerine son verilmesi üzerine işçilerin başladıkları açlık grevi biçimindeki direnişlerini desteklemek, işe geri alınmalarını temin amacıyla suç tarihinde iki gün üstüste toplanan 2-3 bin kişilik işçi ve ailelerinin katılımı ile gerçekleşip Kağıthane Meydanından, belediye binasına kadar yapılan yürüyüşe dahil olan İş Sendikası Yöneticileri olan sanıklar Efendi, Şükrü, Yaşar ve Hıdır'ın basın açıklamaları ile konuşmalarının haksız işten çıkarmaları protesto, yasal çerçevede işçilerin haklarının elde edilmesi istem ve özlemini içerdği, izinsiz toplantı ve yürüyüşün düzenleyicileri oldukları

23.05.2017 tarihli Yargıtay 16. Ceza Dairesi'nin bir kararına göre, “*sanıkların, 2911 sayılı Kanuna aykırı olarak yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşü sırasında, yürüyüşe katılan topluluğa slogan attırarak, döviz taşıyarak ve megafon ile slogan ve yönlendirmede bulunarak yürüyüş ve basın açıklamasını organize eden şahıslar olduklarının 09.06.2013 tarihli olay tutanağı ile tespit edilmesi karşısında; tutanak tanıkları dinlenerek, sanıkların kanuna aykırı olarak yapılan toplantı ve yürüyüşü, düzenleyen veya yöneten ya da düzenleyen veya yönetenlerin hareketlerine katılan şahıslardan olup olmadıkları duraksamaya yer bırakmayacak şekilde belirlendikten sonra*” beraat ettirilmesi bozmayı gerektirmiştir¹⁶³. Bu kararda yer verildiği üzere, olay tutanağında toplanma gözlemlenerek yönetenlerin kaydı tutulmuş; kitle üzerindeki yönlendirme ve hakimiyet esas alınarak somut olaya göre tipik hareket değerlendirilmiştir.

(3) Hareketlerin Yapısı ve Şekline Göre Suçun Özellikleri

Suç u oluşturan hareketlerin niteliğine ilişkin genel bir değerlendirme yapmak faydalı olacaktır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, ilk değerlendireceğimiz husus yukarıda da açıkladığımız üzere bu suç tipinin seçimlik hareketli olduğudur. Doktrinde “*suçun kanuni tanımında birbirinin alternatifi olarak gösterilen hareketlerden herhangi birisiyle işlenebilen suçlara*” seçimlik hareketli suç denmektedir¹⁶⁴. Bu tanımdan hareketle, kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suç u seçimlik hareketli

konusunda kesin kanıtla bulunmadığı, bu nedenle eylemlerinin 2911 sayılı Yasanın 28/1. madde ve fıkrasında yazılı suçun unsurlarını içermediği gözetilmeden, beraatleri yerine mahkumiyetlerine karar verilmesi,

Bozmayı gerektirmiş, sanıklar ve vekillerinin temyiz itirazları bu itibarla yerinde görülmüş olduğundan hükmün bu sebepten dolayı (BOZULMASINA), 9.9.1997 gününde oybirliğiyle karar verildi.” Yargıtay 8. CD., E. 1997/11389 K. 1997/11620 T. 09.09.1997.

¹⁶³ Yargıtay 16. CD., E. 2017/1132, K. 2017/4816, T. 23.5.2017. Benzer bir başka karar için bkz. “*CD çözüm ve izleme tutanağı ve tüm dosya kapsamına göre; idareye yasal bildirimde bulunmaksızın kamu hizmetine tahsis edilen meydana gerçekleştirilen ve terör örgütü lehine sloganların atıldığı, pankart ve fotoğrafların açıldığı, yasadışı toplantıya dönüşen etkinlikte; slogan atmak, gruba slogan attırmak ve konuşmalar yapmak suretiyle söz konusu yasadışı gösteriyi düzenleyen ve yönetenlerin hareketlerine katılan konumunda olan sanıkların üzerlerine atılı 2911 sayılı Kanunun 28/1. maddesine muhalefet suçunun unsurlarının oluştuğu gözetilmeden yerinde olmayan gerekçeyle yazılı şekilde beraat kararı verilmesi,*” bozmayı gerektirmiştir. Yargıtay 16. CD., E. 2017/2040, K. 2017/5356, T. 23.11.2017.

¹⁶⁴ Koca, Üzülmmez, **a.g.e.**, s. 124; Özgenç, **a.g.e.**, s. 179-182; Özbek vd., **a.g.e.**, s. 223.

bir suçtur; birden fazla hareket aynı anda yapılsa bile tek bir suç işlenmiş gibi dikkate alınır; yalnızca TCK m. 61 uyarınca ceza miktarı yukarı sınırdan tayin edilebilir.

İkinci olarak, hareketin sayısına ilişkin husus önemlidir. “*Suçun oluşması için tek bir hareketin yapılmasının yeterli olduğu suçlara*” tek hareketli suç denir¹⁶⁵; buradaki teklik doğal anlamda değil, hukuki teklik şeklinde düşünülmelidir. Örneğin kanuna aykırı bir protestoda fail tarafından suç teşkil eden onlarca sloganlar atılmış da olsa hareketi hukuki anlamda tektir. Çok hareketli suçlarda ise, kanuni tipte birden fazla hareketin yapılması suçun oluşması için aranmaktadır¹⁶⁶. Bu açıdan bakıldığında kanuna aykırı toplantı ve gösteri suçu, *tek hareketli bir suçtur*; üç seçimlik hareketten birinin yapılmasıyla ve bu seçimlik hareketlerin her birinin hukuki anlamda tek bir hareket içermesiyle tipiklik sağlanmaktadır.

Üçüncü olarak, bu suç kanunda belirtilen çeşitli şart ve usullere aykırı olan bir toplanmanın gerçekleştirilmesi suçu olduğundan *icrai nitelikteki bir suçtur*. Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu, kanunda belirtilen ve 23. madde ile açıkladığımız şekil ve şartlara uyulmadan icra edilen hareketleri yaptırıma bağlamaktadır. Bu nedenle düzenleme, yönetme veya katılma hareketleri, bu suçu icrai nitelikteki bir suç tipi kılmaktadır¹⁶⁷.

Dördüncü ayırım, suçun serbest hareketli mi yoksa bağlı hareketli mi bir suç olduğu konusudur. Bağlı hareketli suç, suçun hareket şeklinin bir başka deyişle, hangi tür hareketlerle işlenebileceğinin kanunda belirtildiği ve başka şekilde işlenmesinin mümkün olmadığı suçlardır¹⁶⁸. Diğer suçlar ise serbest hareketli suçlar olarak

¹⁶⁵ Özbek vd., **a.e.**

¹⁶⁶ Ayrıma ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Özbek vd., **a.e.**; Özgenç, **a.g.e.**, s. 177-178; Koca, Üzülmüş, **a.g.e.**, s. 122.

¹⁶⁷ Aksi görüş ve tespitler için bkz. Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 137; Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 181; Gülhan, **a.g.e.**, s. 63. Yazarların açıklamalarında toplanmaya ilişkin bildirim yapılmamasını veya kanunda öngörülen toplanma saatlerine uygun hareket etmemeyi ihmal davranış kapsamında değerlendirdikleri görülmektedir. Halbuki bildirimde bulunmamak, gece yarısı bir yürüyüş yapmak isteyerek şartlara uymamak veya toplantıda yedi kurul üyesinin de hazır bulunmaması, toplantı gerçekleşmediği takdirde bir anlam ifade etmemekte olup suçun tipik hareketi değildir; tipik seçimlik hareketler toplanmaları düzenleme, yönetme veya bu hareketlere katılma şeklindeki icrai davranışlar olduğundan bu tespiti katılmamız mümkün değildir.

¹⁶⁸ Özbek vd., **a.g.e.**, s. 225. Diğer taraftan doktrinde seçimlik hareketli suçların esasen bağlı hareketli suçlardan olduğu, bir başka deyişle sadece kanunda belirtilen hareketlerle işlendiği için bağlı hareketli sayılabileceğine ilişkin görüş için bkz. Türkan Yalçın, Timuçin Köprülü, **Ceza Hukuku Genel Hükümler Uygulamalı Çalışmaları**, 6. Baskı, Ankara, Savaş Kitap, 2019, s. 177.

nitelenmektedir. Her ne kadar TGYK m.23'te, başta m.28/f.1'de incelediğimiz suç tipi ve diğer cezai hükümlerin içeriği belirtilmişse de, incelediğimiz suçun kanuni tanımı açısından doğrudan hareket şeklini sınırlandıran bir tahdit söz konusu değildir; toplanmalardaki düzen ve gidişata bakılarak tipik hareketler kapsamında değerlendirilen davranışların çeşitlilik arz ettiği görülmektedir. Bu nedenle, kanaatimizce bu suç *serbest hareketli bir suç* niteliğindedir.

Son ayırım ise, mütemadi(kesintisiz) veya ani bir suç olup olmadığı konusundadır. Hareketin icrasının süreklilik arz ettiği suçlar, mütemadi (kesintisiz) suçlar olarak kabul edilmektedir. Bu suçlar açısından doktrinin bir kısmı, her suçun muhakkak bir neticesi olduğu anlayışından hareketle, neticenin devamlılığını esas alarak suçları değerlendirmişse de bu görüşe taraf olmadığımızı belirtmeliyiz. Devam eden hareket neticesinde ancak suçun neticesi de süreklilik arz edebilir; bu nedenle mütemadi suçlarda sürmekte olan fiilin icrasısıdır¹⁶⁹. Yukarıda belirttiğimiz üzere, kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hareketi, ani harekete dayanmaktayken; yönetme ve yönetmeye katılma hareketleri mütemadi suçlar kapsamında icrası toplanma süresince devam eden fiiller olarak nitelenmelidir.

Genel bir değerlendirmesini yaptığımız bu hareketler, netice gerektirmeyen ve soyut tehlikelilik esasına göre kanunda öngörülmüş kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçunu oluşturmaktadır. Suçun *sırf hareket suçu* olması sebebiyle netice unsurunun ele alınması mümkün olmamış; bu nedenle suç teşkil eden haksız fiil ile netice arasındaki ilişkiyi inceleyen nedensellik bağı ve objektif isnadiyet unsurları da bu suç tipinin kapsamı dışında kalmıştır.

¹⁶⁹ Bu görüşü savunanlar için bkz. Özgenç, **a.g.e.**, s. 183-184, Koca, Üzülmüş, **a.g.e.**, s. 125-128; Artuk, Gökçen vd., **a.g.e.**, s. 268-271; Yalçın, Köprülü, **a.g.e.**, s. 181. Aksi görüş için bkz. Dönmezer, Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, C: II, 2019, s. 102; Özbek vd., **a.g.e.**, s. 228-230. Öztürk-Erdem ise, netice başlığı altında bu ayırma yer vermiş olup “süregeleyen hukuka aykırı bir durumun ortaya çıkması” veya hukuka aykırılığın sürdürülmesi olarak açıklamıştır. Öztürk, Erdem, **a.g.e.**, s. 216, par. 358.

b. Konu

Suçun üzerinde meydana geldiği, yöneldiği ya da failin suç tipinde tarif edilen hareketi üzerinde gerçekleştirdiği kişi veya şey, suçun konusudur¹⁷⁰. Doktrinde suçun konusuna ilişkin farklı görüşler bulunmakta olup, kimi yazarlar tarafından suçun konusunun hareketin üzerinde icra edildiği eşya veya kişinin fiziki/maddi yapısı olduğu¹⁷¹, kimileri tarafından ise insanın algılayabileceği her şeyin suçun konusu olabileceği belirtilmiştir¹⁷². Özellikle hürriyet, haysiyet ve onur gibi kavramlara yönelik, hürriyete karşı suçlar bu anlamda doktrinde tartışmalıdır. Bununla birlikte, kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu açısından bu bakımdan bir tartışma söz konusu değildir; suçun tipik hareketinin üzerinde gerçekleştiği şey, toplantı ve gösteri yürüyüşleridir. Kanuna aykırı toplanmaları düzenleme, yönetme ve bu hareketlere katılma fiillerinde suçun konusu toplanmalardır. Hareketin üzerinde gerçekleştiği somut ve maddi şeylerin suçun konusu olarak esas alınması, suçun korunan hukuki değeri ile karıştırılmasını önlemektedir¹⁷³. Bu bakımdan suçla korunan hukuki değer *kamu düzeni* iken, suçun konusu tezin birinci bölümünde ayrıntılarıyla tartıştığımız toplanmalar, daha açık haliyle *toplantı ve gösteri yürüyüşleridir*.

Yargıtay'ın bazı kararlarında, suçun konusunun 2911 sayılı Kanun kapsamındaki eylem biçimleri olup olmadığı incelenmiştir. Yargıtay tarafından örneğin, üniversite harçlarına karşı çıkmak amacıyla meclis oturumuna sızma ve oturum sırasında pankart açma girişimi, sekiz yıllık zorunlu eğitimi ve zamları protesto etmek amacıyla yirmi beş adet çiğ yumurta yeme gibi protesto eylemleri, Kanunun 2. maddesinde tanımlanan toplantı ve gösteri yürüyüşü kavramlarına uymadıkları

¹⁷⁰ Bazı yazarlar tarafından suçun konusu “suçun maddi konusu” veya “maddi fiilin konusu” olarak ifade edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Erem vd., *Ümanist Doktrin...*, s. 234-243; Toroslu, *Cürümlerin Tasnifi...*, s. 175, 185-188.

¹⁷¹ Özgenç, *a.g.e.*, s. 213; Artuk, Gökçen vd., *a.g.e.*, s. 316; Koca, Üzülmez, *a.g.e.*, s. 118; Nur Centel, Hamide Zafer, Özlem Yenerer Çakmut, *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, 10. Bası, Beta Yayınları, 2017, s. 116. Özbek vd., *Genel Hükümler*, s. 211; Timur Demirbaş, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 13. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2018, s. 561.

¹⁷² Ümanist ceza doktrini açısından, Erem'e göre suçun maddi konusu salt insan veya şey değil, “insanın idrak edebileceği her şey” ise suçun konusudur. Bkz. Erem vd., *Ümanist Doktrin...*, 1997, s. 249-250.

¹⁷³ Toroslu, *Cürümlerin Tasnifi...*, s. 197 vd.

gerekçesiyle 2911 sayılı Kanun kapsamında değerdendirilmemiştir¹⁷⁴. Kapsam dışı toplanmalar, yukarıda, “toplantı” kavramı başlığı altında yer verdiğimiz üzere 2911 sayılı Kanun’un kapsam dışı olarak nitelediğı 4. maddedeki siyasi partilerin kapalı salonlarda gerçekleştirdiğı etkinlikler, resmi törenler, bir yöre veya kasabadaki şenlikler, uğurlamalar ve spor müsabakaları gibi toplanmalardır. “Seçim zamanına ilişkin hükümler” başlıklı Kanun’un 5. maddesinde yer verilen seçim dönemi mitingleri de 2911 sayılı Kanun’a tabi olmaksızın siyasi partilerin propaganda toplantıları olarak 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun kapsamında değerdendirilirler^{175/176}.

Yukarıda yer verdiğimiz kararlar ve düzenlemeler ışığında, incelediğimiz suçun konusunu daha normatif bir şekilde ifade edebiliriz: Toplantı ve gösteri yürüyüşleri, TGYK m. 4 ve 5’te tanımlanan seçim dönemi mitingleri, kültürel/sosyal etkinlik ve toplantılar dışında kalan, birden çok kimsenin fikir ve kanaatlerini sözlü ve görsel araçlarla, kamuya açık veya kamusal bir alanda, ortak çıkar ve amaçlar etrafında birleşerek dış dünyaya aktardığı ve geçici olarak bir araya geldiğı gruplardır. İncelediğimiz suç bakımından TGYK m. 2’de öngörülen ve bu Kanun kapsamında değerdendirilebilecek toplantı ve gösteri yürüyüşleri suçun konusu olarak kabul edilmektedir.

¹⁷⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yargıtay 8. CD., 26/4491, T. 27.03.1998; Çiğ yumurta eylemi için bkz. Yargıtay 8. CD., 12623/1357, T. 02.02.2000. İlk kararın konusu şöyledir: Üniversite harçlarını protesto etmek için çoğunluğu H... Üniversitesi’den olan öğrencilerin önce yasal girişimlerde, daha sonra 300.000 imza içeren TBMM Başkanlığı’na yazılı başvuruda bulunduğı ve nihayetinde hiçbir geri dönüş alamayınca olay günü TBMM binasının dinleyici bölümüne teker teker girmeleri, bir konu üzerindeki tartışmaları sakince izlemeleri ve daha sonra “Harçlara Hayır” yazılı bir pankart açma girişimi üzerine güvenlik birimlerinin derhal müdahalesi ile karşılaştıkları olayda Yargıtay, sanıkların hareket bütünlüğüne bakmış ve 2911 sayılı Kanun’un 2. maddesinde yer alan toplantı ve gösteri tanımlarına uygun olmadığını belirterek, sanıkları m.28/f.1 kapsamında mahkum eden yerel mahkeme kararını bozmuştur. Yargıtay, her iki kararda da sanıkların eylemlerini demokratik bir tepki niteliğinde bulmuştur.

¹⁷⁵ Örneğin, BBP ilçe başkanı olan sanık, 1999 yılındaki yerel yönetimler ve milletvekili seçiminin propaganda süresi içinde, partilerinin belediye başkan adayının konuşma yapması için yetkili ilçe seçim kuruluna başvurmak yerine, yanlışlıkla düşerek kaymakamlığa “açık hava toplantısı” için başvuruda bulunmuştur. Yargıtay ise isnat edilen suçun 2911 sayılı Kanun kapsamındaki hareketlerden olamayacağına hükmederek kararı bozmuştur. Bkz. Yargıtay 8. CD., E. 2000/15833, K. 2000/19456, T. 23.11.2000.

¹⁷⁶ Kanun Numarası: 298, Kabul Tarihi: 26/4/1961, Resmî Gazete Tarihi: 02.05.1961, Sayı: 10796, (Çevrimiçi), <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.298.pdf> , 13.05.2019. Seçim dönemi mitinglerine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Anayurt, a.g.e., s. 47-49.

Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçunu oluşturan hareketlerin niteliği gereği bu suçun bir soyut tehlike suçu olarak öngörüldüğünü belirtmemiz gerekir. Somut tehlike suçlarında, suçların tipikliği zarar tehlikesinin “gerçek” veya “somut” olmasıyla sağlanırken; soyut tehlike suçlarında, somut bir tehlikenin meydana gelmesi aranmaksızın, salt tipik hareketin icrasıyla suç işlenmiş sayılmaktadır¹⁷⁷. Kanun’un “*Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşleri*” başlıklı 23. maddesinde belirtilen şart, usule aykırılık ve yasaklar, m.28/f.1’deki suçun tipikliğini oluşturduğundan somut bir tehlike aranmaksızın faillerin cezalandırıldığı görülmektedir.

İlgili suç kapsamında bildirim yapılmadan veya bildirimde belirtilen tarih veya saatin dışına çıkarak toplantı veya yürüyüş düzenleme, salt bu hareketlerin “genel tehlikeliliği” kabul edildiği için (kamu düzenini tehlikeye düşürdüğü varsayıldığından) uygulamada müdahale ile karşılaşmaktadır. Toplanma hakkının niteliği gereği, hakim tarafından kanuna aykırı toplantıları düzenleme hareketi cezalandırılırken “somut tehlike”nin varlığının sorgulanması, AİHM kararları ve AYM tarafından geliştirilen bireysel başvuru kararları göz önüne alındığında daha isabetli olacaktır. Ancak 2911 sayılı Kanun ve suçun kanuni tanımına bakıldığında tipiklik açısından bu suçun soyut bir tehlike suçu olarak formüle edildiği görülmektedir.

Son olarak belirtmek isteriz ki, konu başlığı altında zarar suçu ve tehlike suçu ayırımına yer vermemizin nedeni, tipik fiilin icrasıyla oluşan zarar veya tehlikenin *neyin* üzerinde meydana geldiğine ilişkin doktrindeki farklı görüşleri tartışma ihtiyacıdır. Doktrindeki hâkim görüşe göre, korunan hukuki değer soyut bir kavrama işaret ettiğinden zarara uğraması veya tehlikeye maruz kalması söz konusu olamaz¹⁷⁸. Failin tipik hareketi gerçekleştirilmesiyle hukuki değer ancak *ihlal* edilebilirken, suçun konusu hareketten etkileniş derecesine göre *zarar* görebilir veya *tehlikeye* maruz kalabilir¹⁷⁹. Azınlıkta kalan görüşe göre ise, tipik hareketle birlikte *korunan hukuki*

¹⁷⁷ Koca, Üzülmmez, **a.g.e.**, s. 120-121; Ünver, **a.g.e.**, s. 951.

¹⁷⁸ Tehlike suçlarını “konu” başlığı altında inceleyen ve hakim görüşü destekleyen yazarlar için bkz. Koca, Üzülmmez, **a.g.e.**, s. 119-121; Özgenç, **a.g.e.**, s. 215-216; Artuk, Gökçen vd., **a.g.e.**, s. 318-321.

¹⁷⁹ Koca, Üzülmmez, **a.g.e.**, s. 119; Özgenç, **a.g.e.**, s. 214; Artuk, Gökçen vd., **a.g.e.**, s. 318.

değer zarara uğrayabilir veya tehlikeye maruz bırakılır¹⁸⁰. İlk görüşe kasten öldürme, yaralama gibi zarar suçları düşünüldüğünde katılmamız mümkün iken, özellikle tehlike suçları ve tez konumuz olan kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu açısından bakıldığında katılmamız mümkün değildir. Zira zarar suçlarında, ihlal edilen hukuki değer yanı sıra suçun konusu da zarar görebilir iken; tehlike suçlarında korunan hukuki değer tehlikeye düştüğü görülmektedir¹⁸¹. Nitekim kanuna aykırı bir toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme ve yönetme hareketleri ile tehlikeye maruz kaldığı varsayılan şey, kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçunun konusu olan toplanmalar değil, suçun koruduğu hukuki değer olan kamu düzenidir. Kamu düzenini tehlikeye düşürdüğü varsayılan bu suç bakımından tehlikenin “konu” üzerinde oluşmaması, incelediğimiz suçun doktrindeki genel kabule uymayan ayrıksı bir konumda yer aldığını göstermektedir.

c. Fail

Bu suç tipi herkes tarafından işlenebilir. Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu, toplanmaların organizasyonuna ilişkin kanuna aykırı hareketleri cezalandıran bir suç tipi olduğundan fail toplanmaları düzenleyen, yöneten veya düzenleme-yönetme hareketlerine katılan herhangi bir kişi olabilir.

Gerçek kişilerin yanı sıra, toplanmaları düzenleyen veya yönetenler tüzel kişiler de olabilir. 2911 sayılı Kanun’da belirtildiği üzere, “*Tüzel kişilerin toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemeleri, yetkili organlarının kararına bağlıdır*”¹⁸². Bu durumda, Türk Ceza Kanunu’nun 20. maddesinde yer alan tüzel kişiler hakkında ceza yaptırımını uygulanamayacağı düzenlemesi uyarınca, bir meslek odası, sendika, dernek veya sivil toplum kuruluşu tarafından kanuna aykırı bir toplantı düzenlendiği zaman,

¹⁸⁰ Bu ayrımı “netice unsuru” başlığı altında inceleyen ve zarar veya tehlikeye maruz kalanın korunan hukuki değer olduğunu ileri sürenler için bkz. Demirbaş, **a.g.e.**, s. 250-251; Centel vd., **a.g.e.**, s. 265-268; Ünver, **a.g.e.**, s. 947-949, 951, 954; Özbek vd., **a.g.e.**, s. 227-228, 230; Yalçın, Köprülü, **a.g.e.**, s. 183. Yazarlar arasında Özbek, çelişkili ifadelerle yer vermiş olup, zarar-tehlike suçu ayrımı yapılırken, konunun zarar veya tehlikeye uğramasından bahsetmekle birlikte, korunan hukuki değer veya varlığın ihlalinin soyut-somut tehlike ayrımında esas alındığını da belirtmiştir: Bkz. Özbek vd., **a.g.e.**, s. 227.

¹⁸¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Metehan Aynural, **Soyut Tehlike Suçu Bağlamında Trafik Güvenliğini Tehlikeye Sokma Suçu**, İstanbul, Oniki Levha Yayınları, 2018, s. 18-36.

¹⁸² 2911 sayılı Kanun, m. 9/f. 2.

tüzel kişiliğin kendisi değil, tüzel kişiliğin bünyesindeki düzenleme veya yönetme hareketlerini gerçekleştiren gerçek kişiler fail olarak sorumlu tutulacaktır¹⁸³. Zira tüzel kişi yararına veya faaliyeti çerçevesinde toplantı veya gösteri yürüyüşü düzenlendiğinde, tüzel kişilerin TCK m. 20/2 uyarınca haklarında ceza yaptırımı uygulanamayacağından bahisle fail olamayacakları genel kabul görmekte, bu durumda suçun faili, tüzel kişinin(sendika, dernek, siyasi parti, meslek odası vb.) organlarında görev yapan, tüzel kişinin temsilcisi sıfatını taşıyan ya da tüzel kişinin faaliyetleri çerçevesinde o toplantı ve gösteri için görevlendirilerek düzenleme veya yönetme fiillerini icra eden gerçek kişiler olarak tespit edilmelidir¹⁸⁴.

Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu, failde herhangi bir vasıf, nitelik aranmaksızın işlenebilir. Dolayısıyla incelemekte olduğumuz suç tipi bakımından özgü faillik söz konusu değildir. Hakkın kullanımına ilişkin olarak, düzenleme kurulu üyesi olması kanun tarafından izin şartına bağlanan yabancılar¹⁸⁵ ve aynı şekilde düzenleme kurulu başkanı veya üyesi olması yasaklanan diplomatik dokunulmazlığı haiz kişiler¹⁸⁶, toplanma rejimi bakımından birtakım özel şartlara tabi tutulmuştur. Bu kimseler, kanunda ayrıca düzenlenerek sınırlama ve yasaklara konu edilmişse de kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu bakımından, bu şartlar

¹⁸³ Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 201; Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 132.

¹⁸⁴ Genel bilgi için bkz. Özgenç, **a.g.e.**, s. 207-211; Koca, Üzülmüş, **a.g.e.**, s. 114; Centel vd., **a.g.e.**, s. 249-255; Dönmezer, Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, C: II, 2019, s. 712-720; Artuk, Gökçen vd., **a.g.e.**, s. 303-312. Tüzel kişilerin fail olabileceğine ilişkin aksi görüş için bkz. Özbek vd., **a.g.e.**, s. 220-221; Yalçın, Köprülü, **a.g.e.**, s. 156; Tuğrul Katoğlu, "Ceza Hukukunda Suçun Mağduru Kavramının Sınırları", **AÜHFD**, S:61/2, 2012, s. 667-671. Azınlıkta kalan bu yazarlara göre, TCK m.20/f. 2 uyarınca tüzel kişilere güvenlik tedbiri uygulanabilmesi, tüzel kişilerin fail olarak kabul edildiklerini göstermektedir. Tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun cezaların şahsiliği ilkesine aykırı olmadığına ilişkin emsal bir AYM kararı için bkz. "(...) Bu maddede yer alan ve tüzel kişilerin cezalandırılacağına gösteren hükümler, Anayasa'nın 33 üncü maddesindeki "Ceza sorumluluğu şahsidir", kuralına aykırı değildir. Bu kural, bir kimsenin fiilinden başkasının sorumlu tutulmamasıdır. Tüzel kişilerin iradeleri organları aracılığı ile açıklandığına ve böylece yöneticilerin fiil ve hareketleri kolektif bir iradenin sonucu olduğuna göre; bundan, tüzel kişinin sorumlu tutulmasıyla başkasının cezalandırıldığı anlamını çıkarmak doğru bir görüş sayılamaz" GK, E. 1963/101 K. 1964/49 T. 16.6.1964.

¹⁸⁵ Bkz. 2911 sayılı Kanun, "Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı" başlıklı 3. maddenin ikinci fıkrası: "Değişik: 3/8/2002-4771/5 md.) Yabancıların bu Kanun hükümlerine göre toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemeleri, İçişleri Bakanlığının iznine bağlıdır. Yabancıların bu Kanuna göre düzenlenen toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde topluluğa hitap etmeleri, afiş, pankart, resim, flama, levha, araç ve gereçler taşımaları, toplantının yapılacağı mahallin en büyük mülki idare amirliğine toplantıdan en az kırksekiz saat önce yapılacak bildirimle mümkündür."

¹⁸⁶ Bkz. 2911 sayılı Kanun, "Düzenleme Kurulu" başlıklı 9. maddenin birinci fıkra, ikinci cümlesi: "Diplomatik dokunulmazlıkları bulunan kişiler, düzenleme kurulu başkan veya üyesi olamazlar."

fail unsurunu etkileyen bir özellik/vasfı taşımamaktadır. Dolayısıyla herhangi bir özel faillik vasfı aranmaksızın herkes tarafından bu suçun işlenmesi olanaklıdır.

Bu başlık altında incelenmesi gereken bir diğer husus ise bu suçun, çok failli bir suç olup olmadığı meselesidir¹⁸⁷. Eğer bir suçun kanuni tarifinde, suçun gerçekleşmesi için fail sayısı ayrıca öngörülmemişse, söz konusu suç tek kişi tarafından işlenebilir¹⁸⁸. Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu kanuni tanıma bakıldığında çok failli suçlar kategorisinde yer almamaktadır; tek failli bir suçtur. Bununla birlikte, Kanun'un getirdiği bazı yükümlülüklerle değinmek gerekmektedir:

Toplantı ve gösteri yürüyüşleri, tek kişilik protesto ve eylemleri kapsamına alan ifade özgürlüğünden genellikle bir grubun veya topluluğun ortak tepkisini ortaya koymak bakımından ayrırmakta ve kolektif bir nitelik arz etmektedir¹⁸⁹. Bu yönüyle 2911 sayılı Kanun'un toplantı ve gösteri yürüyüşlerini düzenleme vasfı yüklediği "Düzenleme Kurulu", TGYK'nın 9. maddesi.1. fıkrasında (Değişik:26/3/2002-4748/6 md.) şu şekilde yer almaktadır:

"Bu Kanuna göre yapılacak toplantılar, fiil ehliyetine sahip ve onsekiz yaşını doldurmuş, en az yedi kişiden oluşan bir düzenleme kurulu tarafından düzenlenir. Bu kurul, kendi aralarından birini başkan seçer."

Bu fıkra da belirtildiği şekliyle, 2911 sayılı Kanun kapsamında "toplanma hakkı"ndan faydalanabilmek için en az yedi kişiden müteşekkil bir düzenleme kurulunun varlığı ve kurul başkanı ile en az altı üyesinin toplantının yapıldığı yerde hazır bulunması Kanun'un 11. maddesi gereğince bir yükümlülük olarak düzenlenmiştir. Bu yükümlülüğe aykırı hareket eden kurul üyesi açısından, m.28/f.3'teki *düzenleme kurulu üyelerinin görevlerini yerine getirmemesi suçu* gündeme gelmekle beraber, yediden az kişinin bir toplantıyı düzenlemesi TGYK m.9

¹⁸⁷ Kavrama ilişkin bilgiler için bkz. Koca, Üzülmüş, **a.g.e.**, s. 446-447; Özgenç, **a.g.e.**, s. 517-518; Özbek vd., **a.g.e.**, s. 513-514. Centel-Zafer-Çakmut'un ifade şekliyle, çok failli suçlarda, faillerin birden çok olması kanunda kurucu unsur olarak gösterilmekte ve suç "(...) yasadaki tanımda birden çok failin bulunmasının şart koşulduğu ve bu faillerin hareketlerinin suçun unsuru olarak görüldüğü suç olmaktadır". Bkz. Centel vd., **a.g.e.**, s. 487.

¹⁸⁸ Koca, Üzülmüş, **a.g.e.**, s. 446; Özbek vd., **a.g.e.**, s. 513.

¹⁸⁹ Bkz. Birinci Bölüm, "(5) Tartışmalı Bir Kriter: Düzenleme Unsuru" başlığı.

ve m.23/a bendi birlikte değerlendirildiğinde, o toplantının kanuna aykırı hale geleceğini göstermektedir¹⁹⁰. Anayasa Mahkemesi'nin daha önce anılan E.2004/90, K. 2008/78 nolu kararındaki dikkate değer bir karşı oy gerekçesi, 2911 sayılı Kanun'da aranan sayı şartının toplanmalara etkisini şu şekilde değerlendirmiştir:

*“28. maddenin üçüncü fıkrası gereğince düzenleme kurulu üyelerinden birinin dahi hazır bulunmaması halinde toplantı otomatik olarak yasaya aykırı hale gelmekte olup, yediden az katılımcının ceza yaptırımıyla karşılaşmak ya da toplantıyı iptal etmek dışında seçenekleri kalmamakta, ceza yaptırımının sadece toplantı yerine gelmeyen düzenleme kurulu üyesi için söz konusu olduğunun kabulü halinde ise, bu kişinin toplantıya katılmaktan vazgeçme hakkı ceza tehdidi ile ortadan kaldırılmış olmaktadır.”*¹⁹¹

Anılan kararda AYM, düzenleme kurulu üyelerinden başkan dahil en az yedi kişinin toplantıya katılma yükümlülüğünü oyçokluğu ile anayasaya aykırı bir sınırlandırma olarak nitelendirmemiştir. Diğer taraftan yediden az sayıda kişinin bir kurul oluşturarak toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemesinin, kanun çerçevesinde toplanma hakkının kullanımı sayılabileceğine ilişkin herhangi bir değerlendirmede de bulunmamıştır.

Bu durumda, Düzenleme Kurulu başkanı ve üyelerinin yedi kişilik sayı şartını sağlamaması halinde kanuna aykırı bir düzenleme/yönetme/bu hareketlere katılma suçu gündeme gelebilecektir. Günlük hayatta kolektif bir nitelik taşıması nedeniyle birden fazla kişi tarafından işlendiği genellikle görülen bu suç, bu nedenle teorik açıdan bir kişi tarafından da işlenebilecektir¹⁹².

d. Mağdur

Mağdur, işlenen bir suç dolayısıyla zarara veya zarar tehlikesine uğrayan, haksızlığa maruz kalan kişi veya kişilerdir. Mağduru, “suçun konusunun ait olduğu”

¹⁹⁰ Akbulut, **a.g.m.**, s. 386.

¹⁹¹ AYM, E. 2004/90, K. 2008/78, K.T. : 11.03.2008, R.G. : 05.07.2008 tarihli ve 26927 sayılı. Kararın ayrıntıları için birinci bölümdeki “kişi unsuru” başlığına bakınız.

¹⁹² Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 132.

kişi veya kişiler olarak tanımlayanlar bulunmakla birlikte¹⁹³, suçla korunmak istenen hukuki değerin sahibi olan kişiler olarak tanımlamanın daha doğru olacağını düşünmekteyiz. Bu görüşe göre, suçun mağduru (*pasif süjesi*), “ceza normu tarafından korunan, suç fiili ile ihlal olunan varlık ya da menfaatin hamili”dir¹⁹⁴.

Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçunun mağduru konusunda, doktrindeki çeşitli görüşlerden hareketle farklı çıkarımlar yapılabilir: Toplantı ve gösteri yürüyüşlerine ilişkin suçları inceleyenler tarafından yer verilen bir görüş, bu suçun mağdurunun *kamu* veya *toplum* olduğuna ilişkindir¹⁹⁵. Suç tipi ile korunan hukuki değer kamu düzeni, özel olarak ise kamu düzenin dirlik ve esenlik unsuru olduğundan; bu düzenin sahibi olarak “kamu” işlenen suç ile zarar tehlikesine uğrayandır¹⁹⁶.

Diğer görüş ise, 5237 sayılı TCK’nın genel sistematigi ile birlikte benimsenen, bu suçun mağdurunun *toplumda yaşayan herkes* olduğuna ilişkin görüştür. Liberal ceza hukuku anlayışının bir uzantısı olarak, suç mağdurlarının yaşayan gerçek kişiler/bireyler olacağını kabul eden bu görüş, topluma veya devlete karşı suçlarda, mağdurun belli bir kişi veya kişi topluluğu yerine, toplumu oluşturan bireyler olduğunu ileri sürmektedir¹⁹⁷. Burada suçun mağduru, “kamu”yu veya “toplumu” oluşturan her bir birey olarak kabul edilmekteyken; insan dışında, aile, toplum, kişi toplulukları gibi tüzel kişiliği olmayan gruplar veya devlet ve diğer tüzel kişilerin

¹⁹³ Koca, Üzülmüş, **a.g.e.**, s. 116; Özgenç, **a.g.e.**, s. 217; Artuk, Gökçen vd. **a.g.e.**, s. 312.

¹⁹⁴ Katoğlu, “Ceza Hukukunda Suçun Mağduru Kavramının Sınırları”, s. 661 vd. Benzer görüş için bkz. Toroslu, **Cürümlerin Tasnifi...**, s. 175-176; Öztürk, Erdem, **a.g.e.**, s. 192, par. 304; Demirbaş, **a.g.e.**, s. 561; Zeki Hafizoğulları, Muharrem Özen, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 11. Baskı, Ankara, Us-A Yayıncılık, 2018, s. 208; Dönmezer, Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, C: II, 2019, s. 726; Yalçın, Köprülü, **a.g.e.**, s. 157. Herhangi bir açıklama getirmeksizin Özbek vd. tarafından da şu ifadeler yer verilmiştir: “Genel olarak suçun mağduru, suçla korunmak istenen hukuki yararın sahibi olan gerçek kişilerdir.” Özbek vd., **a.g.e.**, 2018, s. 211.

¹⁹⁵ Gülhan, **a.g.e.**, s. 38; Erdoğan, “Direme Suçu”, s. 98-99. Genel teori açısından bunu savunan yazarlar ise Toroslu, **Cürümlerin Tasnifi...**, s. 184-185; Katoğlu, “Ceza Hukukunda Suçun Mağduru Kavramının Sınırları”, s. 682, 683.

¹⁹⁶ Erdoğan, “Direme Suçu”, s. 98.

¹⁹⁷ Ceza hukukunun özel hükümlerine bakıldığında, ikinci kitabının üçüncü ve dördüncü kısmında düzenlenen özel hükümler başlığı altında yer alan “Topluma Karşı Suçlar” ve “Mille ve Devlete Karşı Suçlar”ın mağduru, doktrinde ağır basan görüş olarak “toplumu oluşturan herkes” olarak ele alınmaktadır. Bkz. Koca, Üzülmüş, **a.g.e.**, s. 116. Ayrıca bkz. Artuk, Gökçen vd., **a.g.e.**, s. 314; Özgenç, **a.g.e.**, s. 219-220.

mağdur olması kabul edilmemiş¹⁹⁸; tüzel kişi veya kurumların suçun mağduru değil, suçtan zarar gören olabileceği belirtilmiştir¹⁹⁹.

İlk görüşe taraftar olan Erdoğan'ın işaret ettiği üzere, kolektif bir hak olan toplanma hakkına ilişkin 2911 sayılı Kanun'un içerdiği suçlar, yapısı gereği bireysel anlayışa dayanan suç tipleri ve zarar suçlarının dışında kalan, kolektivitinin yararına, kamu düzeninin tesisini sağlamak adına öngörülmüş düzenlemelerdir. Teze konu suç tipi açısından ise, bireysel bir hak veya özgürlüğün kötüye kullanımı yerine, kolektif nitelik taşıyan menfaatlerin ihlaline ilişkin suçlarda mağdur olarak tanımlanabilecek kesim, her ne kadar hukuken tüzel kişiliği olmasa dahi, kamu düzeninin dirlik ve esenliğinin sahibi olan "kamu"dur²⁰⁰. Bu anlayışın uzantısı olarak, suçtan zarar görenler ise kanuna aykırı bir toplantı veya gösteri yürüyüşünün düzenleneceği yerde ikamet eden sakinler, esnaf, o kamusal alanı paylaşan veya kamusal alandan geçip giden diğer insanlar olabilir²⁰¹.

İlk görüşe, hukuk anlayışına hakim olan liberal bireyci anlayışın kritiğini yapması açısından hak verilebilirse de; TCK'nın hakim sistematiği ve hukuken gerçek kişileri süje olarak kabul eden yapısı uygulamada geçerli olduğundan son kerte de katılmamız mümkün değildir. Ceza kanununa hakim olan anlayış doğrultusunda, toplum veya kamu onu oluşturan bireylerden bağımsız bir kişiliğe sahip değildir. Bu

¹⁹⁸ Liberal doktrinin karşı çıktığı ve devlet tüzel kişisinin mağdur olabileceğini savunan görüş şu şekilde açıklanabilir: Tezin korunan hukuki değer başlığında tartıştığımız ve Yarsuvat'ın da 765 sayılı Kanun dönemindeki yaklaşım etkisiyle savunduğu görüşe göre, toplanma hakkının kötüye kullanılmasına ilişkin suçlar Devletin Şahsiyetine Karşı Suçlar veya sonraki kanun dönemindeki ifadesi ile Devletin Güvenliğine İlişkin Suçlar başlığı altında ele alınmalıydı. Bu anlayışın suç incelemesindeki uzantısı, her suçun asli ve zorunlu mağdurunun devlet olduğu, fakat suç tiplerine (hırsızlıkta malı çalınan, cinsel saldırıda saldırıya maruz kalan, yaralama suçunda dayak yiyen vb.) göre başka kişilerin de mağdur olabileceği görüşüdür. Bkz. Demirbaş, **a.g.e.**, s. 562; Hafizoğulları, Özen, **Genel Hükümler**, s. 208-209. Devletin kendisine karşı itaat hakkına sahip olduğundan bahisle, suçların genel mağduru devlet; özel veya mahsus mağduru ise suçla ihlal edilen ve cezai normla korunan hukuki değer hamilidir. Bu görüşler için bkz. Toroslu, **Cürümlerin Tasnifi...**, s. 179; Hafizoğulları, Özen, **Genel Hükümler**, s. 208; Demirbaş, **a.g.e.**, s. 560.

¹⁹⁹ Özgenç, **a.g.e.**, s. 218; s.; Koca, Üzülmüş, **a.g.e.**, s. 117; Artuk, Gökçen vd., **a.g.e.**, s. 313. Bu konudaki farklı görüş ve tartışmalar için bkz. Dönmezer, Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, C: II, 2019, s. 727-729.

²⁰⁰ Erdoğan, "Direnme Suçu", s. 98-99.

²⁰¹ Hâkim görüşe karşı önemli tespitler içeren, mağdurun tüzel kişilik kazanmamış aile, toplum ve çeşitli topluluklar olabileceğine ilişkin görüş için bkz. Katoğlu, "Ceza Hukukunda Suçun Mağduru Kavramının Sınırları", s. 682-684.

nedenle 2911 sayılı Kanun'da yer alan bu suç tipinde mağdur toplumu/kamuyu oluşturan herkes olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Manevi Unsur

TCK'nın 21. maddesinde belirtildiği üzere, bir suçun oluşması “*suçun kanuni tanımındaki unsurların bilerek ve istenerek gerçekleştirilmesi*”, yani kastın varlığına bağlı olup, TCK m. 22 uyarınca taksirle gerçekleştirilen hareketler ancak kanunda açıkça ve ayrıca belirtildiği durumlarda cezalandırılmaktadır. Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçunda ise, suçun taksirle işlenebileceğine dair bir ifade kanunda ayrıca ve açıkça düzenlenmediğinden suçun taksirle işlenebilmesi mümkün değildir. Bu suçun manevi unsuru kasttır²⁰².

Kast, öncelikle “*suç olarak tarif edilmiş fiilin haksızlık teşkil ettiğine dair unsurların bilinmesi*”²⁰³ni gerektirdiğinden, suçun maddi unsurlarının tamamını kapsamalıdır²⁰⁴. Kasten işlenebilen bu suçta da, failin kanuna aykırı bir toplanmayı düzenleme veya yönetme hareketi açısından maddi unsurlara ilişkin düştüğü her hata kastını ortadan kaldıracaktır. Örneğin, valilik veya kaymakamlığın bildirimi yapılmış bir gösteri yürüyüşünün yapılacağı tarihte, yürüyüşe saatler kala toplanma mekanı ve güzergahını da ilgilendiren sahada aldığı bir yasaklama veya erteleme kararı, bu karardan haberdar olmayan düzenleme kurulu üyesi açısından kastı kaldıran nitelikte sayılabilecektir. Daha açık bir ifade ile, kanuna aykırı nitelik taşıdığı bilinmeden düzenlenen veya yönetilen bir toplanma için faillerin kastla hareket ettiği ileri sürülemeyecektir.

Suçun işlenebilmesi için bir amaç veya saik aranmamaktadır. Doğrudan kastın yanı sıra, bu suçun olası kastla işlenmesi de söz konusu olabilir. Olası kast, TCK m. 21/f.2'de düzenlendiği üzere, bir suçun kanuni tanımındaki unsurların

²⁰² Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 156; Gülhan, **a.g.e.**, s. 63.

²⁰³ Özgenç, **a.g.e.**, s. 239. Kusur/kusurluluk türünden ziyade haksızlık şekli olarak kast-taksir ayrımını ele alan ve bizim de esas aldığımız yaklaşım için bkz. Koca, Üzülmüş, **a.g.e.**, s. 145-167. Özgenç, **a.g.e.**, s. 236-253; Artuk, Gökçen vd., **a.g.e.**, s. 324-340.

²⁰⁴ Bkz. TCK m. 30/f. 1: “Hata” başlığı.

Madde 30- (1) : “*Fiilin icrası sırasında suçun kanuni tanımındaki maddi unsurları bilmeyen bir kimse, kasten hareket etmiş olmaz. Bu hata dolayısıyla taksirli sorumluluk hali saklıdır.*”

gerçekleşebileceğini öngörmesine rağmen tipik hareketi gerçekleştiren fail bakımından gündeme gelen bir kast türüdür. Kanuna uygun başlayan bir toplanmada, kanunların suç saydığı nitelikteki sloganların atılması veya bu nitelikteki pankart veya afişlerin sonradan açılarak toplanmanın genel seyrini değiştirmesi üzerine yöneten konumundaki failin bu hali öngörmesine rağmen tabir-i caizse *olursa olsun mantığı* ile yönetme hareketinin icrasını sürdürmesi bu haksızlık şekline örnek verilebilir. Bu noktada, failin kanuna aykırılığı öngörmesi ve kabullenmesi yeterlidir²⁰⁵.

Katılma hareketi açısından önemli bir değişikliğe ise ayrıca değinmek gerekmektedir. Mülga 171 sayılı Kanun'un 18. maddesinde *tertip veya idare edenlerle bunların hareketlerine "bilerek" iştirak* etme hali, 2911 sayılı Kanun'un 28. maddesinde "bilerek" ifadesine yer verilmeden (düzenleme ve yönetme hareketlerine katılanlar şeklinde) düzenlenmiştir²⁰⁶. Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçunu inceleyen yazarlar tarafından eski 171 sayılı Kanun'da yer alan bu ifade, "hukuka özel aykırılık" başlığı altında incelenmiştir²⁰⁷; ancak bu unsurların 5237 sayılı TCK'ya hakim olan doktrin açısından benzer şekilde incelenebilmesi mümkün değildir. "*Bilerek*" iştirak ifadesinin yürürlükteki madde tanımında yer almaması, suça ilişkin katılma tipik hareketinin kastına ilişkin bir tartışmayı, daha açık bir ifade ile kastının niteliğini ilgilendirmektedir.

171 sayılı Kanun döneminde tartışıldığı üzere, kanun koyucunun "bilerek" ifadesi ile basit anlamıyla toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılan -kitleyi oluşturan- kişilerden farklı olarak kanuna aykırı toplanmalardaki durumu benimseyen, fikirleri paylaşan ve bu çerçevede bu toplanmaların organizasyon hareketlerine katılan kişiler anlaşılmaktadır²⁰⁸. Nitekim 171 sayılı Kanun'un tartışmaları sırasında, Adalet Komisyonu sözcüsü tarafından şu ifadeler kullanılmıştır: "*Bilerek iştirak edilmesi*

²⁰⁵ Özgenç, **a.g.e.**, s. 249-250.

²⁰⁶ "...Sanık savunmasında ...deki topluluğa, tesadüfen iltihak ettiğini, kanunsuz ve izinsiz miting yapıldığını bilmediğini söylemiş olmasına göre, sanığın yürüyüş tertip ettiği, idare veya buna izin alınmadığını bilerek iştirak ettiği hakkındaki delillerin neden ibaret olduğu karar yerinde açıklanmadan yazılı şekilde hüküm tesisi, yasa hükümlerine aykırı görülmekle, hükmün bozulmasına..." karar verilmiştir. Bkz. Yargıtay 7. CD. 1438/1396, T. 17.03.1966. Kararı aktaran Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 209.

²⁰⁷ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 138-139, 153-156; Gülhan, **a.g.e.**, s. 45, 62-63.

²⁰⁸ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 155.

halinde, suç unsuru tekevvün eder. Bilmeyerek iştirak edilmesi halinde, suç unsuru tekevvün etmez.”²⁰⁹ Toplanmanın kanunsuz olduğunu bilmesine karşın benimsemeden gelen, düzenleyen ve yönetenlerin zoru ile katılan, sürüklenen veya tesadüfen toplantı mekanında bulunan, kalabalık içinde kalan veya merak ettiği için birkaç dakikalığına bulunan kişilerin bu suçu işlemesi mümkün değildir²¹⁰.

Suçun kanuni tanımında “bilerek”, “bildiği halde”, “bilmesine rağmen” gibi ifadelerle açıkça yer verildiği takdirde ilgili suçun ancak doğrudan kastla işlenebileceği gerek TCK m. 21 gerekçesinde gerekse doktrinde belirtilmektedir²¹¹. Bu kapsamda 171 sayılı Kanun’un mülga 18. maddesi açısından düzenleyen ve yönetenlere katılma hareketinin doğrudan kastla gerçekleştirilmesi aranmaktaydı. 2911 sayılı Kanun’un 28. maddesinde, kanuni tanımda artık bu ifadenin yer almaması, teorik açıdan bu hareket bakımından suçun olası kastla işlenmesini mümkün kılmıştır.

2911 sayılı Kanun’da “bilerek” kelimesine yer verilmemesinin temel nedeni, uygulamada bu hareketlere bilerek katılıp katılmadığı tespit edilemeyen ve güçlükle karşılaşılan durumlar olarak açıklanmıştır²¹². Resmi olarak düzenleme kurulu üyesi olmayan bu kişilerin yönetme hareketlerine benzer şekilde kitleyi yönlendirmesi, slogan attırması, vb. söz veya davranışlarla topluluğu sevk ve idare etmesi halinde, buradaki katılımının bilerek olup olmadığı tartışılmaksızın artık m. 28/f. 1’deki suçu oluşturduğu belirtilmektedir²¹³.

3. Hukuka Aykırılık Unsuru

Bir hareketin suç tipine uygun olması, o hareketin hukuka aykırı olduğuna ilişkin bir karinedir²¹⁴. Ceza normu ile yasaklanan davranışın bütün bir hukuk düzeni

²⁰⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Birleşim 132, 18.10.1962, Oturum 1, s. 151. Görüş ve tartışmalar için ayrıca bkz. Güngör, Kavalalı, **a.e.**, s. 201- 208.

²¹⁰ Güngör, Kavalalı, **a.e.**, s. 184, 202; İşgören, **a.g.e.**, s. 175.

²¹¹ Özgenç, **a.g.e.**, s. 253-256; Koca, Üzülmüş, **a.g.e.**, s. 169, 172; Artuk, Gökçen vd., **a.g.e.**, s. 349. Ayrıca bkz. 5237 sayılı Kanun, 21. madde gerekçesi.

²¹² Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 267-268.

²¹³ **a.e.**

²¹⁴ Koca, Üzülmüş, **a.g.e.**, s. 265; Özgenç, **a.g.e.**, s. 311; Özbek vd., **a.g.e.**, s. 276; Öztürk, Erdem, **a.g.e.**, s. 233, par. 392.

ile çeliştiği varsayılmaktadır. Bununla birlikte, bir “hukuka uygunluk nedeni”nin bulunması tipe uygun hareketin hukuka aykırılığını ortadan kaldırmış olabilir²¹⁵. Bu nedenin varlığı yalnızca ceza kanunları bakımından değil, tüm hukuk düzeni açısından deđerlendirilmektedir²¹⁶. Her bir somut olay bakımından ayrıca yapılan değerlendirmede tipik hareketin herhangi bir hukuka uygunluk nedenine dayanması halinde, hukuka aykırılık karinesi ortadan kalkacaktır²¹⁷. Vurgulamak isteriz ki, hukuka uygunluk nedeni, hareketi sonradan hukuka uygun hale getirmemektedir; zira hareket zaten hukuka uygundur²¹⁸. Bu nedenle suç teşkil eden haksızlıktan bahsedebilmek için hareketin hem tipik hem de hukuka aykırı olması aranmaktadır.

İncelediğimiz suç tipi açısından tartışılması elzem olan hukuka uygunluk nedeni “*hakkın kullanılması*”dır. Suçun tipik hareketleri kapsamında yer verdiğimiz düzenleme veya yönetme fiilleri, “kanuna aykırılığı”na karşın hukuka uygun bir mahiyet arz edebilmektedir. Gerek toplanma hakkına ilişkin AİHM içtihatlarının içeriği gerek iç hukukta bu hakka ilişkin gelişen içtihat birikimi, 2911 sayılı Kanun bakımından suç olarak tanımlanan bazı hareketlerin hukuka aykırılık unsuru açısından değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

a. Hakkın Kullanımı

(1) Hakkın Kullanımına İlişkin Genel ereve

5237 sayılı TCK, 26. maddesi ile “*Hakkını kullanan kimseye ceza verilmez.*” hükmünü ngrmş ve diğer hukuk uygunluk sebeplerinde olduğu gibi *numerus*

²¹⁵ 5237 sayılı TCK’da Genel Hükümler – İkinci Bölüm - “Ceza Sorumluluğunu Kaldıran veya Azaltan Nedenler” başlığı altında kusurluluğu kaldıran hallerle birlikte hukuka uygunluk nedenlerine birlikte yer verilmiş olup, kanun sistematiki açısından bu durum sorunlu görülmüştür. Zira yukarıda da belirttiğimiz üzere, hukuka uygunluk sebepleri ceza sorumluluğunu değil, fiilin/hareketin hukuka aykırılığını kaldırır. Hukuka uygunluk sebebinin bulunduğu bir durumda fiil suç olmaktan çıkmaktadır. Eleştiriler için bkz. zbek vd., **a.g.e.**, s. 278-279.

²¹⁶ Koca, zlmez, **a.g.e.**, s. 266, 274; zgen, **a.g.e.**, s. 305, 313; Artuk, Gökçen vd., **a.g.e.**, s. 422; zbek vd., **a.g.e.**, s. 277-278; ztrk, Erdem, **a.g.e.**, s. 232-233; Fatih Selami Mahmutoğlu, “5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda Hukuka Uygunluk Nedenleri”, **Hukuk ve Adalet** (Eleştirel Hukuk Dergisi), Gnişiği Yayıncılık, S:5, Nisan 2005, s. 42-45.

²¹⁷ zgen, **a.g.e.**, s. 313; Dönmezer, Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, C: II, 2019, s. 67.

²¹⁸ Mahmutoğlu, “5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda Hukuka Uygunluk Nedenleri”, s. 43-44.

clausus şeklinde bir sınırlandırmaya gidilmeden hangi suçlar bakımından hak kullanımının bir hukuka uygunluk sebebi sayılacağı doktrin ve uygulamaya bırakılmıştır²¹⁹. Bu kapsamda anayasa, kanunlar, içtihatlar, bireysel başvuru kararları, idari işlem ve örf-adet dahi bir hakkın kaynağını oluşturabilir²²⁰.

Doktrinde benimsendiği üzere, ceza normunun yasakladığı ve suç teşkil eden tipik harekete karşı bir hakkın kullanımının söz konusu olduğunu ileri sürebilmek için ilk olarak *hukuk düzenince kabul edilmiş ve failin doğrudan doğruya kullanabileceği bir hakkın varlığı*, ikinci olarak *hakkın kullanılmasıyla işlenen suç arasındaki nedensellik bağı* ve son olarak *hakkın kötüye kullanılıp kullanılmadığı* araştırılır²²¹. Her bir somut olay bakımından yapılan değerlendirme sonucunda bu hukuka uygunluk nedeninin varlığı saptanabilmektedir.

(2) Toplanma Hakkının Kullanımı Çerçevesinde Değerlendirilen Haller

Suç tipimiz açısından gündeme gelen hak, çalışmamızın birinci bölümünde anlam ve kapsamına ayrıntılı şekilde yer verdiğimiz toplanma hakkıdır. Zira Anayasa m. 34'te herkesin önceden izin almaksızın silahsız ve saldırısız bir şekilde toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyebileceği belirtilmiş; bu durumda da toplanma hakkının kullanımı için herhangi bir yetkili makam veya mülki amirden toplanma düzenleyebilmek için izin alınmasına gerek olmadığı, sadece ihbar niteliğindeki bir bildirimin yapılmasının bu hakkı kullanmak isteyenler açısından yeterli olduğu öngörülmüştür²²². Sonuç itibarıyla, failin doğrudan doğruya kullanabildiği bir hak olarak toplanma hakkı, bir hukuka uygunluk sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır.

28. maddenin kanuna aykırı toplanmalar bakımından atıfta bulunduğu 2911 sayılı Kanunun 23. maddesi, AİHS m. 11, MSHS m. 20-21 ve bu sözleşmelerle uyumlu

²¹⁹ Özbek vd., **a.g.e.**, s. 311; Özgenç, **a.g.e.**, s. 315.

²²⁰ Yalçın, Köprülü, **a.g.e.**, 2019, s. 222.

²²¹ Özbek vd., **a.g.e.**, s. 312; Öztürk, Erdem, **a.g.e.**, s. 259, par. 448.

²²² Yargılama makamından ya da başka bir yetkili makamdaki karar alınmasına gerek duyulmayan ve hukuk düzenince kabul edilmiş sübjektif bir hakkın bulunması kriteri, hak kullanımından bahsedebilmek için dikkat edilen hususlardandır. Bkz. Öztürk, Erdem, **a.e.**

anayasamızın 34. maddesine aykırı olarak nitelenen bazı bentler içermektedir. Çalıştığımız suç tipi özelinde, özellikle ele alacağımız sorunlu bent, bu maddenin a bendinde düzenlenen ve “bildirim yükümlülüğü”nü “zorunluluk” haline getiren hükümdür.

Bildirim yükümlülüğüne uyulmadan düzenlenmesine karşın barışçıl olduğu tespit edilen toplantı ve gösteri yürüyüşleri, AİHM ve takiben AYM bireysel başvuru kararlarında ihlale ve yeniden yargılanmaya hükmedilmesine yol açmış; Yargıtay kararlarında da farklı gerekçelerle mahkumiyetin bozulması yönünde kararları doğurmuştur.

i. AİHM Tarafından Korunan Barışçıl Toplanmalar

AİHM’in yalnız barışçıl toplanma özgürlüğü hakkını koruduğu içtihatlarında görülmektedir²²³. Toplantının barışçıl nitelik taşıması bu haktan yararlanabilmenin bir önkoşulu olarak değerlendirilmektedir²²⁴. Bu nedenle mahkeme, barışçıl toplanmaları tespit ederken iki aşamalı bir değerlendirme yapmaktadır: İlk olarak hakkı kullanmak isteyenlerin niyetine bakmaktadır²²⁵. Hakkı kullanan kişilerin veya grupların (*meslek odası, sendika ve derneklerin başını çektiği örgütler ve diğer gruplar*) iç dünyasında kalan amaç ve düşünceleri değil, toplanma zamanına kadar sergilediği tutum ve açıklamalar bu noktada belirleyicidir. İkinci olarak ise, toplanmanın seyri sırasındaki tutum ve davranışlara bakarak kitlenin barışçıl olup olmadığını irdelemektedir²²⁶.

AİHM tarafından barışçıl toplanmaların tespitinde, toplum sorunlarına ilişkin dile getirilen fikirlerin içeriğinden ziyade nasıl bir şekilde ifade edildiği ve şiddeti bir yöntem olarak dışlayıp dışlamadıkları dikkate alınmaktadır. Münferit şiddet eylemleri

²²³ AİHM, *Gün ve Diğerleri/Türkiye*, B.N.: 8029/07, K.T.:18.06.2013, par. 49-51, 72, 77; *Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria*, Appl. No(s): 29221/95, 29225/95, 02/10/2001, par. 77-78, 97; *The United Macedonian Organisation Ilinden and Ivanov v. Bulgaria*, Appl. No: 44079/98, 20.10.2005, par. 99.

²²⁴ Alpkaya, **a.g.m.**, s. 7-8.

²²⁵ AİHM, *Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria*, Appl. No(s): 29221/95, 29225/95, 02/10/2001, par. 77; *Cisse v. France*, Appl. No.: 51346/99, 09.04.2002, para. 37. Ayrıca bkz. Ziya Çağa Tanyar, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı”, **AÜHF Dergisi**, C:60, S:3, 2011, s. 609.

²²⁶ Akbulut, “Toplantı ve Örgütlenme Özgürlükleri”, s. 383.

bir toplantı veya yürüyüşü barışçıl olmaktan çıkarmamakta; bu durumda şiddete başvuranların tespiti ve uzaklaştırılması ile barışçıl toplantının devam etmesi sağlanmaya çalışılmalıdır²²⁷. Bu husus 2911 sayılı Kanun'un 24. maddesinde de düzenlenmesine rağmen, uygulamada küçük bir grubun şiddete yönelmesi nedeniyle toplantıyı düzenleyenler ve hiç şiddete yönelmeyen kişilere karşı da ceza yaptırımını uygulandığı görülmüştür²²⁸. Eğer bir şiddet kullanımı söz konusu değilse, başvuru incelemeye alınır ve ifade özgürlüğüne ışık tutan *Handyside İlkeleri* bakımından da değerlendirilir²²⁹. Daha açık bir ifadeyle AİHM ele aldığı kararlarda tıpkı ifade özgürlüğünde koruduğu gibi, toplanma hakkında da yalnız toplumun geneli tarafından savunulan ve kabul gören düşünce ve fikirleri korumakla yetinmez²³⁰. Toplumda azınlıkta kalan, makul veya ılımlı bulunmayan ve geneli rahatsız edebilecek, endişelendirecek veya çoğunluğun dini inanç, siyasi görüş ve yaşam biçimlerine aykırı olan fikirleri duyurmak amacıyla toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlenebileceğini belirtmektedir²³¹.

Bildirimsiz şekilde yapılan ancak göstericilerin dağılma ihtarına karşılık kolluğa pankart sopaları ile saldırdığı²³² veya iki ülke arasındaki sınırda yer alan tel örgüleri keserek, gözetleme kulesini tahrip eden göstericilerin protestosu²³³ kuşkusuz mahkemenin 11. madde kapsamında değerlendirmedeği toplanmalardır. Ancak herhangi bir şiddet eyleminde bulunmamalarına rağmen görüşlerini aktarmaları için

²²⁷ Akbulut, a.e., s. 391.

²²⁸ AİHM, *Gün ve Diğerleri/Türkiye*, B.N.: 8029/07, 18.06.2013. Bu konuda önemli bir başka karar için ayrıca bkz. AİHM, *Ezelin v. France*, Appl. No. 11800/85, 26.04.1991.

²²⁹ 1976 tarihli ve oldukça meşhur bir AİHM kararından adını alan söz konusu ilkeler şu şekilde açıklanabilir: “İfade özgürlüğü yalnızca olumlu kanaatler içeren, tarafsız ya da saldırgan olmadığı ileri sürülen fikir veya bilgileri değil; aynı zamanda Devleti ve toplumun çeşitli kesimlerini rahatsız eden, kaygılandıran ve hatta şok eden ifadelerin de korunmasını içerir.” Bkz. *Handyside v. UK*, Appl. No. 5493/72, 07.12.1976, par. 49. Diğer taraftan ifade özgürlüğü kapsamında korunan bireysel tepki, düşünce ve açıklamalar, belirli bir ölçüye kadar abartı ve hatta tahriki de içerebilir.

²³⁰ AİHM’in İfade özgürlüğü ile toplanma hakkını birlikte değerlendirdiği ilk kararlarından biri için bkz. AİHM, *Plattform “Ärzte für das Leben” v. Austria*, Appl. No: 10126/82, 17.10.1985, s. 7.

²³¹ Rusya’da Evanjelik Kilisesi’nin yapmak istediği bir toplantının bölge halkının genel inancına ters düşüğü ve çoğunluğu rahatsız edebileceği gerekçesine dayanarak reddedilen izin talebi, mahkeme tarafından değerlendirilmiş ve çoğulculuğu koruyucu bir önlem olarak kabul edilmemiştir. AİHM’in fikri altyapısını oluşturan “demokratik toplum” anlayışının çoğulculuk, tolerans ve açık fikirliliğe dayandığını açıklayan bu önemli karar için bkz. AİHM, *Barankevich v. Russia*, Appl. No: 10519/03, 26.07.2007, para. 29-31.

²³² AİHM, *Kamil Kartal et Autres c. Turquie*, Req. No: 29768/03, 16.12.2008.

²³³ Kıbrıs Barış Harekatının on beş yıl dönümünde yapılan bu protestoda, 19 Temmuz 1989 günü yaklaşık bin Rum kesimi vatandaşı gösterici sınırı aşmış, KKTC sınırlarında kolluğun müdahalesi ile 111 kişi gözaltına alınmıştır. Bkz. AİHM, *Protopapa v. Turkey*, Appl. No: 16084/90, 24.02.2009.

yeterli süre tanınmadığı polis tutanaklarından anlaşılan, kayıtlarından görülen veya toplanmanın başlangıç-bitiş süreleri kıyaslanarak tespit edilen toplanmalar bakımından mahkeme ihlal kararları vermiştir²³⁴. Oya Ataman grubu kararları olarak da bilinen²³⁵ ve Türkiye'nin tazminat ödemek zorunda kaldığı davalarla, bildirim yapılmamasının 2911 sayılı Kanun'a aykırı olduğu belirtilmiş, ancak bu kanundışı durumun toplanma hakkının ihlal edilmesini haklı göstermeyeceği vurgulanmıştır²³⁶.

AİHM, bu hakka ilişkin içtihatlarında bir dönüm noktasını oluşturan Ataman kararında, İnsan Hakları Derneği'nin Sultanahmet Meydanı'nda, F tipi cezaevlerini protesto etmek amacıyla bildirimsiz şekilde yapmak istediği bir basın açıklamasını m. 11 kapsamında mercek altına almıştır. "İzinsiz" gösteri yaptıkları ve kamu düzenini bozdukları gerekçesiyle yaklaşık elli kişilik gruba dağılmaları için ihtar yapılmış, kitlenin dağılmaması üzerine, kolluk kuvvetleri göz yaşartıcı sprey kullanarak yarım saat içerisinde kitleyi dağıtmış, başvurunun da aralarında bulunduğu otuz dokuz kişiyi gözaltına almıştır. Mahkeme bu kararında, kamusal alanlardaki her türlü gösterinin günlük yaşamda bir takım aksama ve düzensizliklere yol açabileceğini, hatta karşıt gruplar arasında sürtüşmelerin yaşanabileceğini belirtmiştir. Bildirimin katılımcıların güvenliğini sağlamak için öngörülen bir yükümlülük olduğunu ve bu nitelikteki yükümlülük ve şartların AİHS'in koruduğu şekliyle toplanma hakkına gizli bir engel oluşturmaması gerektiğinin altı çizilmiştir²³⁷. Kalabalık bir meydanda yapılması ve trafikte karışıklık yaratma tehlikesinin dışında kamu düzeni açısından herhangi bir tehlike arz etmediği anlaşılan başvuru konusu olayda mahkeme

²³⁴ ABD'nin Irak'ı işgal ihtimalini protesto etmek için Beyoğlu Tünel Meydanı'nda toplanan İnsan Hakları Derneği üyeleri ve başvurunun da aralarında bulunduğu grubun basın açıklamasına yeterli süre tanınmaması ve İstiklal Caddesi'ndeki oturma eylemine yapılan müdahale için bkz. AİHM, *Samüt Karabulut/Türkiye*, B.N. : 16999/04, 27.01.2009, par. 35-38.

²³⁵ AİHM'in AİHS 3., 11. ve 13. maddelerinin ihlallerine ilişkin olarak Türkiye açısından verdiği ihlal kararlarını ifade etmektedir. Barışçıl toplanma veya orantısız müdahalelere ilişkin onlarca vaka, münferit değil sistematik özelliklere sahip olduğu için mahkeme tarafından Ataman grubu davaları şeklinde değerlendirilmiş ve hatta 46. maddeye gönderme yaparak genel tedbirler alınması gerektiğine Temmuz 2013 tarihli *Abdullah Yaşa/Türkiye* ve *İzci/Türkiye* davalarında açıkça yer verilmiştir. Bkz. "2014/2 Ataman Grubu/Türkiye Kararlarının Uygulanması-İzleme Raporu", **İHOP AİHM Kararlarının Uygulanması İzleme Raporları**, Haz. Başak Çalı, Kasım 2014, (Çevrimiçi), <http://www.aihmiz.org.tr/files/AtamanGrubuRapor.pdf>, 18.05.2019.

²³⁶ AİHM, *Oya Ataman v. Turkey*, Appl. No. 74552/01, 05.12.2006, para. 40.

²³⁷ *Oya Ataman v. Turkey*, para. 39; *Samüt Karabulut v. Turkey*, para. 35. AYM'nin, AİHM içtihadıyla uyumlu benzer bir kararı için bkz. AYM, *Dilan Öğüz Canan Başvurusu*, B.N.: 2014/20411, K.T.: 30.11.2017, R.G.: 09.02.2018 tarihli ve 30327 sayılı, par. 42.

müdahalenin orantısız olduğuna ve AİHS m. 11/2 uyarınca kamu düzeninin tesisi bakımından gerekli bir tedbir oluşturmadığına karar vermiştir²³⁸.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, AİHM'in "müdahale" olarak değerlendirdiği durumlar, sadece idari açıdan dağıtma yetkisinin kullanılması veya adli kolluğun gerçekleştirdiği gözaltı ve yakalama işlemleri değil; toplanma anında müdahale edilmese dahi sonradan toplanmayı düzenleyen ve yönetenler açısından açılan ceza soruşturmaları ve kovuşturmalarını da içermektedir²³⁹. Bu nedenledir ki, kanuna aykırı olduğu gerekçesiyle toplanmaları düzenleyen, yürüten veya katılanlara yönelik ceza kovuşturmaları, verilen hapis cezaları ve hatta HAGB kararları da, bir müdahale biçimi olarak AİHM tarafından 11. madde kapsamında değerlendirilmektedir. Ataman grubu kararları ile trafik düzenini bozmak veya bir süreliğine günlük yaşamı etkilemek, hakkın doğasına içkin bir sonuç olarak ele alınmış, bu hallerin şiddet kullanımı veya müdahaleyi gerektiren bir rahatsızlık olarak düşünölemeyeceği saptanmıştır. Sonuç olarak, kamu düzeni ve güvenliğine ilişkin önlem alınması ve derhal müdahaleyi gerektiren bir somut olay, delil veya tehlike oluşmadığı takdirde, mahkeme bu müdahaleyi demokratik toplumun gereklilikleri açısından yerinde görmemektedir²⁴⁰.

Bildirim yükümlölüğüne ilişkin olarak güvence altına alınan bir diğer toplanma kategorisi ise spontane gelişen ve literatürümüze "ani toplanmalar" olarak giren toplantı ve gösteri yürüyüşleridir²⁴¹. Toplanmanın amacı veya konusu nedeniyle derhal hareket etmeyi ve tepki göstermeyi gerektiren, aksi halde protestonun geç ve işlevsiz kaldığı bu türdeki toplanmalara ilişkin en önemli içtihat, 2007 tarihli Bukta kararıdır²⁴². AİHM, bir resepsiyona son anda katılacağı öğrenilen Macar başbakanının

²³⁸ *Oya Ataman v. Turkey*, para. 42-43. Kolluk kuvvetlerinin aynı gerekçelerle doğrudan dağıtma yetkisine başvurduğu, sonradan göstericiler haklarında 2911 sayılı Kanuna muhalefetten dava açtığı ve AİHM'in ihlal verdiği bir diğer karar için bkz. AİHM, *Aytaş et Autres c. Turquie*, Req. N: 6758/05, 08.12.2009, para. 30-34.

²³⁹ David Haris, Michael O'Boyle, Colin Warbrick, **Law of the European Convention on Human Rights**, 2nd Edition, New York, Oxford University Press, 2009, s. 520. Bu konudaki ilke karar için bkz. *Ezelin v. France*, par. 39.

²⁴⁰ Akbulut, **a.g.m.**, s. 387-388.

²⁴¹ Kavrama ilişkin bilgiler için bkz. Birinci Bölüm, "Tartışmalı Bir Unsur: Düzenleme", "Ani Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri".

²⁴² Budapeşte'ye ziyarete gelen Romanya başbakanının düzenlediği bir resepsiyona Macaristan devlet başkanının son anda katılacağını öğrenerek tepki göstermek isteyen yaklaşık yüz elli Macar vatandaşı, başbakanın kaldığı otelin önünde toplanmış ancak ülkenin yasal mevzuatına göre en az üç gün önceden

davete iştirakına karşılık göstericilerin kendiliğinden başbakanın otelinin önünde protesto için toplanmasına yönelik kolluk müdahalesini orantısız ve hedeflenen amaçlarla bağlantısız bulmuştur. Şöyle ki:

*“Mahkeme’ye göre, **politik bir olaya derhal tepki verilmesinin haklı olduğu özel koşullarda ve bunun da barışçıl bir eylem yoluyla yapıldığında, bu eylemin, sadece ön bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemiş olması gerekçesiyle dağıtılması ve katılımcıların kanuna aykırı davranmamış olmaları durumunda, barışçıl toplantı hakkına orantısız bir kısıtlama getirilmiş olmaktadır.**”*²⁴³

Mahkemenin bu tespiti sonrası, meclisten son anda geçirileceği öngörülen bir yasaya karşı vatandaşların şehrin meydanlarında düzenleyeceği toplantı veya gösteri yürüyüşleri, gündemdeki yakıcı bir mesele, duyarlılık içeren toplumsal bir sorun, çevresel bir yıkım veya tehlikenin oluşacağına dair alınan bir duyum üzerine yapılan protestolar AİHS m. 11 korumasından yararlanacaklardır. Derhal tepki vermeyi gerektiren ve şiddet içermeyen toplanmalara idarenin ve yetkililerin hoşgörü ile yaklaşması gereklidir²⁴⁴.

ii. İç Hukukta Kanuna Aykırı Olmasına Rağmen Korunan Toplanmalar

AİHS’te “barışçıl” olarak ifade edilen ve Anayasa m.34’te “silahsız ve saldırısız”lık hali olarak düzenlenen hükümler birbiriyle uyumludur. Şiddet içermeyen toplanmalar, hakkın koruma çerperinden yararlanmaktadırlar. Ancak 2911 sayılı Kanun’da “barışçıl”lık, toplanma hakkının sağlanması açısından bir kriter olarak esas alınmamıştır. Kanunun 28. ve 34. maddeler aralığındaki hükümlerine bakıldığında, farklı suç tiplerinde, kanunun genel hükümlerinde öngörülen her türlü usul ve şartlara aykırılığın son çare (*ultima ratio*) olması gereken ceza yaptırımlarına bağlandığı görülmektedir. Nitekim toplantı mekanı ve yürüyüş güzergahının önceden idare

bildirim şartı arandığından kitle dağıtılmıştır. Bkz. AİHM, *Bukta and Others v. Hungary*, Appl. No: 25691/04, 17.07.2007.

²⁴³ *Bukta and Others v. Hungary*, par. 36.

²⁴⁴ AİHM, *Lashmankin and Others v. Russia*, para. 375; AYM, *Dilan Öğüz Canan Başvurusu*, par. 38.

tarafından belirlenen listeye göre tayin edilmediği, bildirimde belirtilmesi gereken bilgilerin eksikliği, bildirimin yapılmaması, kategorik olarak öngörülen mekan ve zaman yasaklarına riayet etmemek ve erteleme/yasaklama kararlarına karşı bir toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemek 2911 sayılı Kanun’a göre m. 28/f. 1’deki suçun tipik hareketlerine dahil edilmiştir.

Bununla birlikte, içerik itibarıyla 2911 sayılı Kanun’un uygulanmasını gerektiren ve bu kapsamda yürütülen ceza davalarında, Yargıtay tarafından salt usul ve şartlara aykırı şekilde toplantı veya gösteri yürüyüşü düzenlendiği gerekçesiyle verilen bazı mahkumiyet kararlarının bozulduğunu görmekteyiz. Özellikle 90lı yılların sonlarına doğru Yargıtay’ın benimsediği tutum, önemli ölçüde değişmiş; temel ve hak özgürlükler açısından anayasaya aykırılığı ileri sürülemeyecek olan uluslararası sözleşmeler ve AİHM içtihatlarının da dikkate alınmasıyla özgürlükler lehine bir içtihat birikimi oluşmuştur.

Yargıtay’ın “ani toplanmalar”a ilişkin verdiği bir dizi karar kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçunu doğrudan ilgilendirmektedir:

1997 tarihli bir Yargıtay kararında, *“Alıcıların düşük fiyat vermesi üzerine zarar eden ve tarlada mahsulü çürümekte olan domates üreticisinin, dertlerini dile getirmek üzere Ziraat Odası Başkanı olan sanık Mustafa’nın karayolunda toplantı yapmak üzere yaptığı başvurunun reddedilmesinden sonra, olay günü bu sanığın önderliğinde Mut Karaman Karayolu Ermenek kavşağında biraraya gelen içlerinde sanıklarında bulunduğu 500-600 kişilik domates üreticisinin, getirdikleri remörklü traktörlerle sadece düşük fiyat verilmesi nedeniyle ürünlerinin tarlada çürümeye bırakıldığını yetkililere duyurmak ve çözüm aramak amacıyla traktörleri yola çekip getirdikleri domatesleri de dökerek yolu kısmen kapattıkları, konuşmalardan sona eylemin amaca ulaştığı belirtilerek kendiliklerinden zor kullanılmadan”* dağılmaları üzerine yerel mahkemenin 2911 sayılı Kanun’un 23. ve 28. maddeleri uyarınca verdiği mahkumiyet kararı değerlendirilmiştir²⁴⁵. Yargıtay 8. Ceza Dairesi, yerel mahkemenin kararını 28. ve 34. maddelerde belirtilen suçların unsurlarının oluşmadığı ve eylemin

²⁴⁵ Yargıtay 8. CD., E.1997/10518, K. 1997/11621, K.T.: 09.09.1997.

“demokratik hakların elde edilmesine yönelik bulunduğu gözetilmeden” verildiği gerekçesiyle bozmuştur²⁴⁶.

Yargıtay’ın bir diğer kararında ise, İzmir Bergama ilçesi, Ovacık Köyünde idari yargı kararlarıyla faaliyetleri durdurulmasına rağmen, siyanürle altın arama faaliyetini sürdürdüğü kanısı oluşan bir şirketin, olay günü çalışma alanına siyanür yüklü kamyon getirdiği duyumu üzerine, yörenin değişik köylerinden gelen sanıkların İzmir – Çanakkale karayolunda yaptıkları bir protesto incelenmiştir. Bergamalı köylülerin insan yaşamına zararlı ve yaşadıkları bölgeyi olumsuz şekilde etkileyecek olaya karşı ani tepkileri, duyarlılık kazanmış bir meseleye ilişkin *“toplumsal refleks”* olarak tanımlanmıştır. Bildirimsiz şekilde düzenlenen, sanıkların trafiği aksatmadan tek sıra halinde yürüdükleri protestoda TGYK m.28’de düzenlenen suçun unsurlarının oluşmadığı belirtilerek yerel mahkeme kararı bozulmuştur²⁴⁷.

Yakın tarihli bir yerel mahkeme kararında da, yirmi kişilik bir grubun, olay gününden bir gün önce siyasi partilerinin gazete satışına çıktıkları, bu esnada bir üyelerinin saldırıya maruz kaldığı ve sanıkların olay günü bir caddede çeşitli sloganlar atarak, protesto eylemi gerçekleştirmeleri üzerine, mahkeme tarafından protestonun *“spontane gelişen, bir gün önceki olay dolaylı amir karar ile karşı tepki vermek ve kendilerine yönelen saldırının geldiği cenaha yönelik bir açıklama yapmak ve seslerini duyurmak gayretiyle icra edildiği”*ne kanaat getirilerek, sanıkların 2911 sayılı yasanın 28. maddesi kapsamında suç olarak değerlendirilecek herhangi bir eylemde bulunmadıkları, 32. maddedeki suç unsurlarının da oluşmadığı belirtilmiştir²⁴⁸. Yukarıda yer verilen kararlardan görüldüğü üzere, kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu açısından ani toplanmaların istisnai bir özellik taşıdığı ve barışçıl olduğu müddetçe bildirimsiz yapılan toplanmaların demokratik bir hakkın kullanımı olarak nitelendiği ve hukuka aykırı olmaktan çıktığı açıktır.

AİHM’in içtihatları ile uyumlu şekilde ihlal kararları verdiği gözlemlenen Anayasa Mahkemesi de, bireysel başvuru kararlarında barışçıl ve ani toplanmaları,

²⁴⁶ Aynı karar.

²⁴⁷ Yargıtay 8. Ceza Dairesi, E: 2002/949, K: 2002/7518, K.T.: 27.06.2002.

²⁴⁸ Torbalı 2. Asliye Ceza Mahkemesi, E: 2014/480, K: 2015/216, K.T.: 23.06.2015. İlgili karara erişim için bkz. (Çevrimiçi), <https://anayasagundemi.files.wordpress.com/2016/03/torbale4b1-2-acm-23-haziran-2015-1.pdf>, 18.05.2019.

toplanma hakkı kapsamında değerlendirmiştir²⁴⁹. Mahkemenin 2015 tarihli öncü nitelikteki Osman Erbil kararında belirttiği üzere, bildirim usulü, toplanma hakkının etkin bir şekilde kullanımını sağlamak içindir. Bildirim yükümlülüğünün uygulanma şekli, *“toplantı, yürüyüş ve diğer gösterilerin düzgün bir şekilde yapılmasını güvence altına almak için yetkililere makul ve uygun tedbir alma imkanı sağlamak olduğu sürece”* hakkın özüne dokunmamaktadır; ancak *“derhal tepki verilmesinin haklı olduğu özel durumlarda ve protesto barışçıl yöntemlerle yapıldığında, bu tür bir eylemin, sadece bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmediği gerekçesiyle dağıtılması barışçıl toplantı hakkına ölçsüz bir sınırlama olarak değerlendirilmelidir”*²⁵⁰.

Anayasa Mahkemesi’nin başka bir kararında belirttiği üzere, dağıtma yetkisi kullanılırken *“kamu düzeninin sağlanması için gerekli olduğunun ve cezaların kamu düzeninin bozulması veya bozulma tehlikesinin ortaya çıkması sebebiyle verildiğinin veya katılımcıların bu anayasal haklarını kullanırlarken sahip oldukları hak ve özgürlüklerin gerektirdiği ödev ve sorumluluklara uygun davranmadıklarının yetkili mercilerce (polis raporlarında, iddianamelerde veya derece mahkemelerinin gerekçelerinde) gösterilmesi gerekir”*²⁵¹. Görüldüğü üzere, AYM tarafından da, barışçıl amaçlarla toplanan bir kitlenin toplanma hakkını kullanırken tehlike oluşturmayan ve şiddet içermeyen davranışlarına devletin sabır ve hoşgörü göstermesi çoğulcu demokrasinin gereği olarak görülmüştür²⁵². Mahkemenin farklı tarihlerde

²⁴⁹ Başvurucu kadınların Kürtaj yasasına karşı Bakanlık önünde Bakanla görüşme talebi ile başlayan, görüşme talebi geri çevrilince uyarılara rağmen dağılmak yerine polise tekme ve yumrukla karşılık verdiği, oturma eylemi yaptığı ve birden hareketlenerek TBMM’ye doğru koşmak ve en sonunda trafiği kapatma eylemi yapmaları şeklinde gerçekleştirdikleri eylemde, göstericilerin saldırgan bir tutum sergilemesi nedeniyle toplanma hakkına ilişkin bir ihlal gerçekleşmediğine ilişkin karar için bkz. *Gülşah Öztürk ve diğerleri*, B.N.:2013/3936, K.T.: 17.02.2016, par. 83 vd.

²⁵⁰ *Osman Erbil Başvurusu*, par. 52.

Benzer kararlar için bkz. AYM, *Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu*, B. N.: 2013/3924, K.T.: 06.01.2015, R.G.: 13.05.2015 ve 29354 sayılı, par. 122; *Dilan Öğüz Canan Başvurusu*, par. 21, 41; AYM, *Ali Orak ve İrfan Gül Başvurusu*, B.N.:2014/10626, K.T.:18.04.2018, R.G.: 04.07.2018 tarihli ve 30468 sayılı, par. 46; AYM, *Sevinç Hocaogulları Başvurusu*, B.N.: 2015/271, K.T.: 15.11.2018, R.G.: 07.12.2018 tarihli ve 30618 sayılı, par. 44-45.

²⁵¹ AYM, *Ömer Faruk Akyüz Başvurusu*, B.N.: 2015/9247, K.T.: 04.04.2018, par. 68.

²⁵² *Osman Erbil Başvurusu*, par. 54.

Burada ayrıca belirtmek gerekir ki, kanuna aykırı olsa dahi barışçıl nitelikteki toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin dağıtılmasında biber gazının da aralarında bulunduğu ateşli silahların kullanımı Birleşmiş Milletler’in *“Kolluk Güçleri Görevlilerinin Davranışlarına İlişkin Kuralları”* adlı belgesinin yanı sıra *“Kolluk Güçleri Görevlileri Tarafından Kuvvet ve Ateşli Silah Kullanılması Hakkında Temel İlkeler”* belgelerinde normatif bir sınırlandırmaya tabi tutulmuştur. Özellikle *Temel İlkeler*’in 13.

verdiği kararlar uyarınca, bildirimsiz yapılan ancak barışçıl toplanmalar, toplanma hakkının kullanımı kapsamında değerlendirilmektedir²⁵³.

iii. Basın Açıklaması Niteliğindeki Toplanmaların Özel Durumu

Basın açıklamaları veya bildirilerinin 2911 sayılı Kanun kapsamında ele alınıp alınamayacağı tartışmalıdır²⁵⁴. Bir toplantı veya gösteri yürüyüşünün süresi ve kamu düzenine etki boyutu ile sendikalar ve çeşitli sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan ve kısa süreli olan basın bildirileri aynı nitelikte değildir. Üstelik basın açıklamaları hukuk düzenimizde herhangi bir mevzuat veya düzenlemeye doğrudan konu olmamıştır²⁵⁵. Her ne kadar İç İşleri Bakanlığı tarafından basın açıklamalarına ilişkin hüküm boşluğunu doldurmak için iki genelge yayınlanmışsa da²⁵⁶, Bakanlığın internet sitesinde dahi bulunamayan bu genelgeler, kanuni bir düzenlemeye ihtiyaç duyulan bu konuda bir açıklık ve hukuki öngörülebilirlik sağlamamakta olup, doktrin ve yargı kararlarına başvurmayı zorunlu kılmaktadır²⁵⁷.

maddesi uyarınca, kanuna aykırı olmakla birlikte şiddet unsuru içermeyen toplantıların dağıtılmasında, kolluk kuvvetleri ya kuvvete başvurmaktan kaçınacak ya da kuvvete başvurmaktan kaçınmadıkları hallerde kuvvet kullanımını söz konusu olay açısından gereken asgari ölçüyle sınırlı tutacaklardır. Diğer taraftan AİHM nezdinde, göstericilerin silahsız ve barışçıl bir şekilde hareket ettiği hallerde örneğin biber gazına maruz kalarak etkilendiği bazı vakalarda ise AİHS m. 3 açısından değerlendirme yapıldığı ve kuvvet kullanımı nedeniyle rahatsızlandığını tıbbi rapor ile destekleyen başvuruçular açısından ihlal kararı verildiği görülmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. İzzet Mert Ertan, “Toplumsal Olaylara Müdahalede Biber Gazı Kullanılmasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Uygunluğu”, **MHB**, Yıl: 32, S: 1, 2012, s. 55-68.

²⁵³ Bkz. *Osman Erbil Başvurusu*, par. 45, *Dilan Ögüz Canan Başvurusu*, par. 41, *Ali Rıza Özer Başvurusu*, par. 119.

²⁵⁴ Kuşkusuz burada, basın ve yayın kuruluşlarına yazılı şekilde, elektronik posta veya faksla iletilmeyen basın açıklamaları konu alınmaktadır. Aksi halde, tartışmaya gerek olmadan ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirme yapılmaktadır.

²⁵⁵ 2006 yılında, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri ile Basın Açıklamaları Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı” adlı, 2911 sayılı Kanun’un yerine hazırlanan bir taslakta basın açıklamaları ayrıca düzenlenmiş, ancak taslak hayata geçememiştir. Bkz. Gülhan, **a.g.e.**, s. 145 vd.

²⁵⁶ İlk genelge 11.06.2004 tarihinde yayımlanan, basın açıklamalarını 2911 sayılı Kanun dışında bırakan, ifade özgürlüğü kapsamında koruyan ve esnek bir uygulamaya gidilmesini öngören 2004/100 sayılı iken; ikincisi 02.11.2012 tarihinde yayımlanan, çelişkili ifadelerle yer veren, önceki genelgeye göre soyut bir kamu düzeni ve güvenliği kriterine göre sınırlar çizen ve işbu genelgeye uyulmaması halinde 2911 sayılı Kanun’a göre basın açıklamalarının değerlendirileceğini belirten 2012/64 sayılı Genelge’dir. Genelgeye ilişkin bilgiler, İç İşleri Bakanlığı sayfasında yer almamakta olup, ikincil kaynak olarak bkz. (Çevrimiçi), <http://www.batman.gov.tr/2911-sayili-toplanti-ve-gosteri-yuruyusu-kanunu-disinda-degerlendirilen-etkinlik-ve-faaliyetler> , 20.05.2019.

²⁵⁷ Benzer değerlendirmeler için bkz. Erdoğan, “Direnme Suçu”, s. 69-71.

AİHM'in basın açıklamalarını eylem biçimi ve kamu düzenine etki düzeyine göre ifade özgürlüğü kapsamında incelediği kararları mevcuttur²⁵⁸. Ayrıca doktrinde genel eğilim basın açıklamalarını düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında ele alarak, sıkı şekil şartları ve ceza yaptırımlarına tabi olan toplantı ve gösteri yürüyüşleri rejimine dahil etmemekten yanadır²⁵⁹.

Diğer bir görüşe göre ise basın açıklamaları, tıpkı toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde temsil edildiği üzere bir kolektif irade ve ortak düşünce açıklamasına dayanmaktadır. Bu nedenle toplantı ve gösteri yürüyüşleri ile basın açıklamalarının birlikte ele alınması kaçınılmazdır²⁶⁰. Uygulamada basın açıklamalarını takiben çoğu kez bir yürüyüşün veya oturma eyleminin gerçekleştirildiği sıklıkla görülmektedir. Bu nedenle gerçekleştirilen basın açıklamasının bütününe bakılarak bir ayırım yapılmalıdır. Eylemin şekli, süresi, katılımcıların sayısı ve kamu düzenine etki boyutu açısından toplantı veya gösteri yürüyüşü kapsamında ele alınması söz konusu olabilir. Tam da bu nedenle, tartışmalı olan bu kategoriyle iç içe geçen bazı toplanmaların 2911 sayılı Kanun'a aykırı olarak nitelendirilse dahi, hukuka uygun sayılması gerektiği açıktır. Yargıtay'ın bir basın açıklaması okuyup kendiliğinden dağılmaktan ibaret eylemleri kavramsal olarak tartışmak veya açıklamaktan ziyade, esnek bir uygulamaya giderek sıkı şekil şartlarından muaf tuttuğu görülmektedir.

Belediye tarafından iş sözleşmeleri sona erdirildiği için sanığın bir sayfalık basın bildirisini okuması ve ardından dağılma uyarısı üzerine kısa sürede kendiliğinden dağılması²⁶¹, Eğitim Sen üyelerinin 24 Kasım'da eğitim sorunlarına ilişkin bir bildiri okuyup çelenk bırakarak kendiliğinden dağılması²⁶², Türk Eğitim Sendikası'nın öğretmen sanıklarının ekonomik mağduriyetlerini dile getirmek ve sendikal haklarını kullanmak amacıyla toplu viziteye çıkması, trafiği aksatmadan yürüyerek basın açıklamasının yapılacağı yerde buluşmaları ve kendiliğinden

²⁵⁸ Tüm Sağlık Sen'in, Eğitim Sen'le birlikte kaleme aldığı ve bir lise önünde yaklaşık yirmi beş dakika süren ve basın açıklaması okuyup dağılmaktan ibaret toplanmaları m.11 kapsamında değil, yalnız m. 10 açısından değerlendirilmiştir. Bkz. AİHM, *Karademirci and Others v. Turkey*, Appl. No: 37096/97 & 37101/97, 25.01.2005, para. 12, 13, 26.

²⁵⁹ Şirin, **a.g.e.**, s. 23-24; Akbulut, **a.g.m.**, s. 385.

²⁶⁰ İşgören, **a.g.e.**, s. 150-151.

²⁶¹ Yargıtay 8. CD., E. 2001/3289, K. 2001/12211, T. 25.06.2001.

²⁶² Yargıtay 8. CD., E. 2001/9056, K. 2002/2381 T. 06.03.2002.

dağılmaları²⁶³ ve Ulucanlar Cezaevi önünde iki sayfalık bir basın açıklamasını okuyan yaklaşık 40 kişilik topluluğun suç teşkil etmeyen sloganlar atarak anons üzerine kendiliğinden dağılması²⁶⁴ Yargıtay tarafından demokratik bir tepki niteliğinde bulunmuştur. Bildirimsiz şekilde basın açıklaması yapmak, 2911 sayılı TGYK'nın 28. maddesi birinci fıkrasındaki suçu oluşturmadığından anılan kararlarda yerel mahkemeler tarafından verilen mahkumiyet kararları bozulmuş, beraat kararları verilenler bakımından da Cumhuriyet savcılarının temyiz itirazları reddedilerek hüküm onanmıştır²⁶⁵.

Anayasa Mahkemesi'nin önüne gelen bireysel başvuru kararlarında ise, açık havada yapılan basın açıklaması şeklindeki protestoları, ifade özgürlüğü ilkeleri ışığında “barışçıl toplanma hakkı” kapsamında tartıştığı ve 2911 sayılı Kanun’a aykırı şekilde bildirimsiz yapılan bu açıklamaları hukuka uygunluk açısından irdelediği gözlenmektedir²⁶⁶. Mahkemenin bazı kararlarında basın açıklamalarının da toplanma hakkı kapsamında ele alındığı belirtilmektedir: “*Barışçıl bir gösterinin veya basın açıklamasının ilke olarak cezai yaptırım tehdidine maruz bırakılmaması gerekir.*”²⁶⁷ Gerek AY m. 90/5, gerek AİHS m. 11 hükmü gereğince mahkeme, bir toplantı veya gösteri yürüyüşü kapsamına dahil olacak şekilde uzun süreye yayılan, bu toplanmaların öncesi veya sonrasında gerçekleştirilen, pankart veya sloganlar eşliğinde yapılan basın açıklamalarını barışçıl nitelikte kaldığı müddetçe hak

²⁶³ Yargıtay 8. CD., 4225/6615, T. 07.05.1998.

²⁶⁴ Yargıtay 8. CD., E. 1996/19782, 2000/1554, T. 03.02.2000.

²⁶⁵ Benzer nitelikteki diğer kararlar için bkz. Yargıtay 8. CD., 4988/7108, T. 14.05.1998 (Çeşitli sendikaların yöneticilerinin Kayseri’de, bir sendika binası önünde basın açıklaması yapması, arkasına yaya kaldırımında kısa bir süre yürüyüş yaptıktan sonra kendiliğinden dağılmaları); Yargıtay 8. CD., 5903/8505, T. 04.06.1998 (Mersin’de çeşitli sendikalara üye sanıkların sendikal haklarını elde edebilmek adına üç yüz kadar kişiyle Belediye önünde toplanarak basın açıklaması yapması, medyanın ilgisini çekebilmek için çeşitli söylemlerde bulunmaları ve akabinde kendiliğinden dağılması); Yargıtay 8 CD., E. 2000/14183, K. 2000/18951, T. 16.11.2000 (ÖDP yöneticisi olan sanıkların birkaç dakika süren ve “Yurttaş Adalet Arıyor” başlıklı basın açıklamasından ibaret eylemleri); Yargıtay 8 CD., 6391/12193, T. 25.06.2001 (Genel İş Sendikası Trakya şubesi başkanı olan sanığın diğer bir grup sendikali ile birlikte “Sosyal Güvenlik Reformu” kanun tasarısını eleştirmek amacıyla şehirdeki parka yürüyerek basın açıklaması okuması ve dağılması).

²⁶⁶ *Osman Erbil Başvurusu*, par. 31. Olayda ABD büyükelçiliği önünde toplanarak basın açıklaması yapmak isteyen İşçi Partililere karşı polisin müdahalesi başvuruya konu olmuştur. Başvuruda her ne kadar, Anayasa’nın 25., 26. ve 34. maddelerinde yer alan özgürlükler çerçevesinde ihlal iddiaları ileri sürülmüşse de; AYM, toplanma hakkının özerk durumu ve amaçlarından birinin ifade özgürlüğünü korumak olduğunu ileri sürerek, ifade özgürlüğü ile toplanma hakkı iddialarının birbirinden ayrılmasının mümkün olmadığı ve olay kapsamı da düşünülerek hak ihlali başvurusunun sadece m. 34 yani toplanma hakkı açısından inceleneneğine hükmetmiştir.

²⁶⁷ *Dilan Ögüz Canan*, par. 55; *Ömer Faruk Akyüz*, par. 70.

korumasından yararlandırmaktadır. Anayasaya aykırılığı ileri sürülemeyen AİHS'in 2911 sayılı Kanun'a aykırılığı nedeniyle uygulanamaması, Anayasa'nın getirdiği sisteme de ters düşecektir²⁶⁸. Bu nedenle basın açıklaması yapmak, sadece bildirimsiz yapılması nedeniyle kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçunun tipikliğini sağlamaktaysa da hukuka aykırı bir hareket olarak nitelenemeyecektir.

AYM esas yönünden incelediği ihlal başvurularında, yukarıda yer verdiğimiz “barışçılık” kriterini esas alarak ve kamu düzeninin bozulması veya bozulma tehlikesinin ortaya çıkması kriterini esas alarak verilen cezaları değerlendirmektedir. 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 50. maddesi uyarınca, tespit ettiği ihlal bir mahkeme kararına dayanmaktaysa, ihlal sonucunun ortadan kaldırılması için yeniden yargılama yapmak üzere ilk derece mahkemelerine karar örneğini yollayabilmektedir²⁶⁹. İlk derece mahkemesinin AYM kararına uyarak ihlal sonucunu ortadan kaldırması, hukuk düzeninin birliği ve anayasal güvenceler açısından bir zorunluluk olduğundan, her ne kadar TGYK m. 28'de tanımlanan tipik hareketler varlığını sürdürmekteyse de toplanma hakkının ihlal edildiği anlaşıldığından ilgili dosyada “hukuka uygunluk nedeni” bulunduğu AYM kriterleri ışığında değerlendirilerek beraat kararı verilecektir.

Yukarıda açıklanan gerekçelerle, barışçıl bir şekilde hakkını kullanan kişilere karşı açılan ceza davalarında, kanuna aykırı toplantı düzenleme hareketine karşın eylemin Anayasa m. 34'de düzenlenen toplanma hakkı kapsamında değerlendirilerek hukuka uygunluk sebebinin varlığı nedeniyle ve TCK m. 26/1 ve CMK m. 223/2-d hükümleri uyarınca²⁷⁰, sanıklar hakkında beraat kararı verilmesi yerinde olacaktır.

²⁶⁸ Gözübüyük, Gölcüklü, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, s. 21.

²⁶⁹ 6216 sayılı Kanun, Kabul Tarihi: 30.03.2011, R.G.: 03.04.2011 tarih ve 27894 sayılı. Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, m. 50 – Kararlar:

“(2) Tespit edilen ihlal bir mahkeme kararından kaynaklanmışsa, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilir. Yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmayan hâllerde başvurucu lehine tazminata hükmedilebilir veya genel mahkemelerde dava açılması yolu gösterilebilir. Yeniden yargılama yapmakla yükümlü mahkeme, Anayasa Mahkemesinin ihlal kararında açıkladığı ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde mümkünse dosya üzerinden karar verir.”

²⁷⁰ Bkz. *Ceza Muhakemesi Kanunu*, Kanun No: 5271, Kabul Tarihi: 04.12.2004, 17/12/2004 tarihli ve 25673 sayılı Resmi Gazete.

Madde 223 – “Duruşmanın sona ermesi ve hüküm”

b. Diğer Hukuka Uygunluk Nedenleri

İncelediğimiz suç tipinde kamu düzenini tehlikeye sokan bir toplanmayı düzenleme, yönetme veya bu hareketlere katılma hareketi cezalandırıldığından meşru savunma hakkının kullanılması, kanun hükmünün yerine getirilmesi, amirin hukuka uygun emrinin yerine getirilmesi ve ilgilinin rızası şeklinde kabul gören diğer hukuka uygunluk nedenlerinin söz konusu olamayacağını düşünmekteyiz.

Bu noktada bir hususa dikkat çekmek isteriz ki, meşru savunma hali, kanuna aykırı bir toplantıyı düzenleyen veya yöneten kişilerden ziyade, toplantıya katılan ve kolluk kuvvetlerinin dağılma ihtarında bulunmadan ve zor kullanma yoluna gitmeden doğrudan orantısız müdahalesi (fiziksel saldırı veya hedef alınarak atılan gaz kapsülü vb.) ile karşılaşan katılımcılar için gündeme gelebilecektir. Bu hukuka uygunluk nedeni ise, kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçuna değil, 32. maddede düzenlenen direnme suçu ve beraberindeki kasten yaralama suçuna ilişkindir²⁷¹.

“(…) (2) Beraat kararı;

a) Yüklenen fiilin kanunda suç olarak tanımlanmamış olması,

b) Yüklenen suçun sanık tarafından işlenmediğinin sabit olması,

c) Yüklenen suç açısından failin kast veya taksirinin bulunmaması,

*d) **Yüklenen suçun sanık tarafından işlenmesine rağmen, olayda bir hukuka uygunluk nedeninin bulunması,***

e) Yüklenen suçun sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması,

Hallerinde verilir.”

²⁷¹ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 173-175, 179-182. Bu konuda farklı değerlendirme için bkz. Gülhan, **a.g.e.**, s. 124-126.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUSURLULUK, SUÇUN ÖZEL GÖRÜNÜŞ BİÇİMLERİ, YAPTIRIM VE ÖZEL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

I. KUSURLULUK

A. Genel Olarak

Kusurluluk suçun bir unsuru olmayıp, failin haksızlık teşkil eden hareketi nedeniyle kınanabilirliği, başka bir ifade ile ayıplanması gerektiğine ilişkin değerlendirme yargısıdır¹. Failin işlediği bir suç nedeniyle kusurlu kabul edilerek cezalandırılabilmesi için kusur yeteneği ile haksızlık bilincinin varlığı ve hukuk normlarının emir veya yasaklarına uygun davranmanın beklenebilirliği söz konusu olmalıdır². Kusur tipikliğini oluşturan bu üç unsurdan kusur yeteneği ve haksızlık bilinci kusurluluğun kurucu unsurlarından olup, kusur yeteneğinin olmaması veya haksızlık bilincine engel olan hata halleri kusurluluğu kaldıran bir etki yaratabilmektedir. Mazeret nedenleri söz konusu olduğunda ise, kusurun kurucu unsurlarının mevcudiyeti nedeniyle ve içerik itibarıyla de belirli derecede kusur söz konusudur ve fakat beklenebilirliği ortadan kaldıran motivasyon baskısı ile haksızlık içeriğinin azalması sebepleriyle bu kusur, mazur görülen bir seviyededir³. Bütün bu

¹ Bu noktada belirtmek gerekir ki, kusurluluk suçun tüm unsurları gerçekleştikten sonra araştırılan ve failin gerçekleştirdiği harekete yöneltilen bir değerlendirme yargısıdır. Fail, gerçekleştirdiği haksızlıktan dolayı kusurlu bulunmasa bile, bu hareket suç olma özelliğini korur; oysa suçun kanuni tanımında aranan manevi unsur sağlanamadığında, suç oluşturan haksızlığın varlığından söz edilemez. Bu nedenle 765 sayılı Kanun dönemindeki kast ve taksiri de kusurluluk bahsinde inceleyen anlayışın terk edildiği ve 5237 sayılı TCK'ya hakim olan suç teorisine göre suçun manevi unsuru ile kusurluluğun birbiriyle bağlantılı ancak içerik ve fonksiyonları açısından birbirinden farklı kavramlar olduğu söylenmelidir. Bkz. Özgenç, **a.g.e.**, s. 236, 390-391; Artuk, Gökçen vd., **a.g.e.**, s. 509; Koca, Üzülmüş, **a.g.e.**, s. 312-314.

² Selman Dursun, “Türk Ceza Hukuku’nda Emrin İfasının Hukuki Niteliğinin Alman ve İtalyan Ceza Hukukuyla Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C: XVIII, S: 2, 2014, s. 205, dp. 2. Koca/Üzülmüş de kusur yargısında bulunulabilmesi için kusur yeteneği ve haksızlık bilincinin varlığı ile kusurluluğu kaldıran hallerin somut olayda bulunmamasını aramaktadır. Koca, Üzülmüş, **a.g.e.**, s. 314.

³ Dursun, **a.e.**

unsurlar incelendikten sonra, kusuru azaltan bir hal olarak haksız tahrik kusurluluk başlığı altında değerlendirilmektedir.

Fail ceza hukuku anlayışı yerine fiil ceza hukukunu esas alan modern ceza hukukunda⁴, failin işlediği bir fiil nedeniyle ceza alabilmesi için gerçekleştirdiği hareket açısından öncelikle kusur yeteneğine sahip olması gereklidir. Bu kusur yeteneği, cezai sorumluluğundan bahsedilebileceğimiz ortalama bir insanı temel almaktadır. Ancak failin kişiliğinde veya fiilin işlendiği sırada var olan bazı istisnai hallerden dolayı kişinin algılama veya irade yeteneğinin azalması veya tamamen ortadan kalkması söz konusu olabilir⁵. İncelediğimiz suç tipinde bu açıdan failin kusurluluğunu etkileyecek yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, sağır ve dilsizlik veya alkol ve uyuşturucu madde kullanımının suça etkisine ilişkin özel bir hüküm bulunmamakta olup, genel hükümlerin uygulanacağı belirtilmelidir. Bu suça özgü olarak yığın psikolojisinin kusurluluğa etki eden hallerden akıl hastalığı ve geçici neden başlıklarında doktrinde değerlendirildiği de belirtilmelidir⁶.

Kusur yeteneğini ilgilendiren başlıkları takiben incelediğimiz suç açısından değerlendirilmesi gereken bir diğer husus **haksızlık yanılgısı** meselesidir. TCK'nın m.30/4 hükmünde düzenlenen haksızlık yanılgısı, failin işlediği suçun farkında olmaması ve gerçekleştirdiği hareketin meşru olduğunu düşünmesi sebebiyle düştüğü hata hali olup, bu durumda failin cezalandırılması mümkün olmamaktadır. Fail, burada, işlediği suçun haksızlığına ilişkin kaçınılmaz bir hataya düşmüştür. İncelediğimiz suç tipi açısından, kanuna aykırı bir toplanmayı düzenleyen, yöneten veya bunların hareketlerine katılanların haksızlık yanılgısına düşmesi kanımızca oldukça zordur. Bilhassa da kamuoyuna etki eden işler yapan ve faaliyetler yürüten sendika, dernek, meslek odası ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarına mensup kişiler açısından bu kişilerin bilgi düzeyi, eğitim seviyesi, sosyo-ekonomik koşulları ve çevreleri düşünüldüğünde kaçınamayacakları bir hatanın gündeme gelmesi güçtür. Bununla birlikte, köyde yaşayan bir grup insanın hastane veya okul hizmetlerinden

⁴ Bu anlayışa göre, kimse belli bir hareketten soyut olarak sürdürdüğü hayat tarzı nedeniyle kusurlu kabul edilmemekte, gerçekleştirdiği belli bir harekete ilişkin olarak fail hakkında yargıda bulunmaktadır. Özgenç, **a.g.e.**, s. 390; Koca, Üzülmöz, **a.g.e.**, s. 313.

⁵ Koca, Üzülmöz, **a.g.e.**, s. 317.

⁶ Dönmezer, Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, C: II, 2019, s. 432-434.

yeteri kadar yararlanamamaları nedeniyle düzenlemek istedikleri bir gösteri yürüyüşü açısından haksızlık yanılığısına düşmeleri mümkün olup, bu durumda faillerin içinde bulunduğu somut durum ve kişisel özellikleri nedeniyle sıkı bir değerlendirmeye tabi tutulması gerekmektedir.

Keza maaşlarını birkaç aydır alamamaları nedeniyle çoğunluğu ilkokul mezunu ve bir rezidansın inşaatında kayıtdışı şekilde çalıştırılan işçilerin seslerini ve çaresizliklerini duyurmak için düzenledikleri, işlek bir caddedeki basın açıklaması, akabinde pankartları ile dikkat çekmek için yaptıkları ve yaklaşık bir saat süren oturma eylemi, 2911 sayılı Kanun açısından bildirimsiz yapıldığı gerekçesiyle ve valiliğin önceden duyurduğu toplantı mekanları arasında yer almadığından suç teşkil edebilir. Bununla birlikte, bu durumda bilgi ve eğitim seviyelerinin yanı sıra sosyo-ekonomik konumları gereği, işçilerin bu toplanmayı toplanma hakkı kapsamında düzenlediklerini zannederek hareket etmeleri ve fakat hakkın kapsamı ve kullanım şartları konusunda kaçınılmaz bir hataya düşmeleri durumunda yine haksızlık yanılığı (bu kez dolaylı haksızlık yanılığı, hukuka uygunluk nedeninin kapsamında hata) gündeme gelebilir⁷.

Kanuna aykırı bir toplantı ve gösteri yürüyüşü sırasında kolluk kuvvetleri ile katılımcılar arasında yaşanan ve dağıtma yetkisinin koşullarının oluşmadığı veya kapsamı dışına çıkan fiziksel saldırıların yanı sıra eylemcilere yönelik hakaret ve sataşma şeklindeki sözlü saldırılar açısından **haksız tahrik** tartışması yapılabilir. Ancak bu halde göstericilerin direnme suçunu işleyip işlemedikleri tartışması bir yana; yaralama, hakaret ve somut duruma göre başka suç tipleri gerçekleştirilmiş olup, bu hususlar suç tipimizin kapsamı dışında kalmaktadır. Aynı şekilde kalabalık bir gösteri yürüyüşünün arasına süratle giren veya zikzak çizen bir aracın kitle üzerinde yarattığı ezilme veya çiğnenme tehlikesi üzerine göstericilerin canlarını kurtarmak için bazı dükkanların camını kırarak veya apartmanların kapısını zorlayarak içeriye girmeleri **zorunluluk hali** açısından değerlendirilerek ceza sorumluluklarını ortadan kaldırılabılır⁸. Ancak bu haller de mala zarar verme veya konut dokunulmazlığı suçlarını

⁷ Dolaylı haksızlık yanılığı olarak adlandırılan bu duruma ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Koca, Üzülmüş, **a.g.e.**, s. 369; Özgenç, **a.g.e.**, s. 476-477.

⁸ Benzer örnek için bkz. Şirin, **a.g.e.**, s. 111.

ilgilendirmektedir. Bu nedenle kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme veya yönetme suçu bakımından bu anılan hallerin gündeme gelmeyeceği aşıkardır.

Bir derneğin faaliyetlerine yönelik olarak karşıt görüşlü bir grubun dernek binası önünde bekleyerek dernek üyelerine sataşması ve hakaret etmesine karşılık dernek başkanının olay gününün akşamına bir gösteri yürüyüşü çağrısı yaparak destekçileriyle birlikte bir tepki ortaya koyması, düşük bir ihtimal olmakla birlikte, bildirimsiz yapılan kanuna aykırı toplantı suçu bakımından teorik açıdan **haksız tahriki** gündeme getirilebilir. Ancak burada haksız tahrikin şartlarından biri olan “tahrik teşkil eden haksız fiili gerçekleştiren kişiye karşı suçun işlenmiş olması” konusunda bir sorun olduğu söylenebilir⁹. Zira kanunda öngörülen usul ve şartlara aykırı düzenlenen her toplantı ve yürüyüş, kamu düzenini tehdit ettiği varsayıldığından bir soyut tehlike suçu ve sırf hareket suçu olarak formüle edilmiştir. Bu nedenle, kamu düzenine ilişkin böylesi bir suçta, haksız tahrikin şartlarının sağlanmayacağını ifade edebiliriz. Dolayısıyla gösteri yapmakta olan bir grubun hakareti üzerine diğer bir grubun gösteri düzenlemesi haksız tahrik kapsamında kanımızca ele alınamayacaktır. Bu noktada misilleme gösteri ve toplanmaların 2911 sayılı Kanun’un şekil şartları açısından kanuna aykırılık teşkil ettiği ve bu durumun haksız tahrik hükümlerine gitmeyi zorlaştırdığı da belirtilmelidir¹⁰.

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerine ilişkin suçlar kapsamında önem arz eden ve geçmiş yıllarda tartışılan önemli bir konu ise “kitle/yığın psikolojisi” kavramıdır. Bu kavram, fiilin işlendiği sırada failer açısından geçici bir neden olarak algılama ve irade yeteneğinin kaybı açısından tartışılmıştır. Kanımızca incelemekte olduğumuz suç tipi açısından yığın psikolojisinin gündeme gelmesi oldukça güçtür. Zira yığınların kendi aralarındaki etkileşim ve “hipnoz” etkisi, toplanmayı organize eden ve yöneten failer açısından değil, katılanlar ve kitle içerisinde çeşitli davranışlara maruz kalan, yönlendirilen kişiler açısından belirleyicidir. Bununla birlikte suçun düzenleme ve

⁹ Haksız tahrik şartı için bkz. Koca, Üzülmmez, **a.g.e.**, s. 365; Özgenç, **a.g.e.**, s. 455.

¹⁰ Bkz. 2911 sayılı Kanun, 10. madde/son fıkrası: “Aynı yerde, aynı gün toplantı yapmak üzere ayrı ayrı düzenleme kurullarınca bildirim verilmişse ilk verilen bildirim geçerlidir. Diğerlerine durum hemen yazılı olarak bildirilir.” Buna karşılık AİHM, karşıt gösterilerin ve iki farklı grubun birlikte toplanma özgürlüğünden istifade edebileceğini belirtmektedir. Bkz. AİHM, *Öllinger v. Austria*, Appl. No. 76900/01, 29.06.2006, para. 48-51.

yönetme hareketlerine katılanlar bakımından bu husus önem arz edebilir. Diğer taraftan kanuna aykırı toplanmaları düzenleyen veya yönetenlerin katılımcılar üzerindeki etki düzeyini tartışmak açısından da bu kavram incelenmeye değerdir.

B. Yığın Psikolojisi

“Yığın psikolojisi” kavramı, 19. yüzyılın sonlarına doğru İtalyan pozitivistleri tarafından ortaya atılan ve Fransız teorisyenlerce geliştirilen, bireylerin kalabalıklar içinde farklı şekilde düşünüp hareket ettiklerini savunan bir teoridir¹¹. Bu teori, ceza hukuku açısından kalabalık bir insan grubu içerisinde kalan veya birlikte hareket eden kişilerin cezai sorumluluklarını tartışmak açısından geliştirilmiştir. Bu tartışmalarda teorinin en bilinen ismi Gustave Le Bon’un görüşleri esas alınmıştır. Yığın olma hali, bireylerin rasyonel biliş/düşünme ve eleştirel bakışını bir süreliğine tedavülden kaldırmakta ve onları tehlike yaratan ani kalkışmalar ve şiddet eylemlerine açık hale getirmektedir¹².

Yığındaki her türlü hareket, söz ve heyecanın büyük bir hızla yayıldığı ve katılımcıları etkilediği bilinmektedir. Bu bağlamda, yığının basit ve düşük düzeyde bir düşünme yeteneğine sahip, muhakemeden yoksun, bu nedenle etkilenebilme eğilimi ileri derecede bir topluluk olduğu; bunun doğal sonucu olarak kitleye giren kişilerin tahrik ve telkinlere kolayca kapılabildiği yığınlar üzerine çalışan bir kısım teorisyence dile getirilmiştir¹³. Kolektif bir ruh içinde bireyselliğini kaybeden kişiler, yığın içinde

¹¹ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 43’te belirttiği üzere, yığın psikolojisi alanında Gustave Le Bon, Scipio Sighele ve Gabriel Tarde önemli çalışmalara yer vermiştir. Erem ise, bu görüşlerin öncüllerinin Lombroso ve Ferri’nin çalışmaları olduğuna değinerek, 1887 yılında yayımlanan G. A. Pugliese’nin “Kollektif Suç”u ile ilk tartışmaların filizlendiğini belirtmiştir. Bkz. Faruk Erem, “Yığınların Suçları ve TCK.’nın 48. Maddesi”, **Adalet Dergisi**, S:7, 1948, s. 821-822. Bu alanda güncel teorileri inceleyen bir makalede ise, Darwinist zooloji, medikal bilim, ırk antropolojisi ve hipnotizma teorilerinin tartışıldığı bir dönemde Sighele ve Tarde’nin görüşlerinin geliştiği açıklanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. John Drury, Clifford Stott, “Contextualising The Crowd in Contemporary Social Science”, **Contemporary Social Science: Journal of the Academy of Social Sciences**, Vol. 6, No. 3, Routledge, 2011, s. 277.

¹² Gustave Le Bon, **The Crowd – A Study of The Popular Mind(1896)**, Kitchener, Batoche Books, 2001, s. 23-29. ; J. Drury, C. Stott, **a.g.m.**, s. 275-277.

¹³ Drury, Stott, **a.g.m.**, s.276-277. , Le Bon, **a.g.e.** , s. 23-30. Bu fikirlere ek olarak Le Bon, s. 30’ta, bireyin kendi başına yapmaktan sakınacağı eylemleri, yığın içinde cezasız kalacağı düşüncesiyle yapabileceğini savunmaktadır. Yazara göre, sorumluluk duygusu, birey yalnız başınayken suç işlemekten önleyici bir tesir yaratır; bu duygu yığının heyecanı içinde silinir ve bireyi suçun kim tarafından işlenmiş olduğunun bilinemeyeceği (anonimity) düşüncesine iter. Sonuç olarak, kalabalık içinde azalan sorumluluk duygusu, artan heyecan ve zayıflayan bilinçle, bireyler ilkel dürtülerine geri dönerek, suç işlemeye daha yatkın bir hale gelmektedir.

baskı altındadır¹⁴. Bu baskı hem yığın liderlerinin etkisiyle hem de kalabalığın genel ruh haliyle oluşabilmektedir.

Mesele karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, yığın baskısı ile suç işleyen kişiler bakımından gerek Roma hukukunda gerek de İtalyan ceza hukukunda bazı düzenlemelere yer verilmiştir¹⁵. Türk ceza doktrininde yığınlar üzerine yazılan yazılarda yer verilen ve özellikle incelenen düzenleme ise 1930 tarihli İtalyan Ceza Kanunu'nun 62. maddesinin 3. fıkrasıdır¹⁶. Fıkra göre, kargaşa halindeki bir kalabalığın/yığının yönlendirmesiyle (*telkini ile*) hareket eden ve kanuna aykırı olmayan toplantı ve gösterilere¹⁷ katılan kişiler hafifletici sebepten faydalanabilecektir. Bu noktada, toplantının kanun veya yetkili mercii tarafından yasaklanmamış bir toplantı olması gerektiği gibi; failin de dürüst davranmayan, suç işlemeyi alışkanlık haline getirmiş, sabıkalı, suç işlemeye meyilli veya bu konuda profesyonel biri olmaması gerekmektedir¹⁸. Diğer taraftan, söz konusu yığında katılımcıların yönlendirilmesi ve bu etki ile suç işlenmesi, gerçekleştirilen suçun yığını

¹⁴ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 44-45.

¹⁵ Sulhi Dönmezer, Sahir Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, Genel Kısımlar, C:II, 11. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, 1997, s. 186; Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 45. Söz konusu bölümde Yarsuvat, Romalıların dahi korporasyonlar tarafından işlenmiş suçlar ile yığın tarafından işlenmiş suçları ayırarak ikinci kategorideki suçlar bakımından yalnızca teşvik ve tahrikçileri cezalandırdığını; Kanonik Hukuk'ta ise tahrik edilenlere verilen cezalarda indirimle gidilirken, tahrikçilere tam ceza verildiğini belirtmektedir.

¹⁶ Değişiklikleriyle birlikte halen yürürlükte olan 1930 tarihli İtalyan Ceza Kanunu, 62. maddedeki "Genel İndirim Sebepleri"ni günümüzde de muhafaza etmektedir. Bkz. **Codice Penale**, Libro I, Titolo III, Art. 62 "**Circostanze attenuanti comuni**", (Çevrimiçi), <http://www.altalex.com/documents/news/2014/12/09/del-reato>, 06.09.2017.

¹⁷ İtalyan Ceza Kanunu'nun 62. maddesi'nin, 3. fıkrasında yetkili merci veya kanun tarafından yasaklanmamış olduğu müddetçe her çeşit "*riunioni o assembramenti*" bakımından, ilgili maddenin diğer unsurları gözetilerek cezada indirim uygulanabileceği düzenlenmiştir. İtalyanca'daki "*riunione*" kelimesinin İngilizce'deki en uygun karşılığının "*meeting*", "*assembramento*" kelimesinin ise "*gathering*" olduğu göz önüne alınırsa; kanun düzenlemesinin hem gösterileri hem de toplantıları kapsadığı görülecektir.

¹⁸ İtalyan Ceza Kanunu, m. 62/f. 3'ün tercümesi için bkz. "*Kanunen veya yetkili merciler tarafından yasaklanmış bir topluluk söz konusu olmadıkça ve suçlu da itiyadi veya mesleki yahut temayüli bir suçlu bulunmadıkça, galeyana halinde bir yığının etkisi altında suçu işlemiş olmak*" genel bir indirim sebebi olarak öngörülmüştür. Bkz. Sulhi Dönmezer, Sahir Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku (Genel Kısım)**, C: II, İstanbul, Beta Yayıncılık, 1997, s. 187. Her ne kadar Dönmezer/Erman tarafından bu düzenleme kanunun m. 62/f. 2'de yer almaktadır denilerek tercümesi yapılmışsa da, günümüzde bu düzenlemenin m. 62/f. 3'te yer aldığını görmekteyiz.

harekete geçiren nedenlerle aynı doğrultuda olması ve suçun yığının galeyana geldiği anda işlenmesi aranmaktadır¹⁹.

İtalyan mahkeme kararlarına bakıldığında ise, yığın telkinlerinin yani yönlendirmesinin akli yetilerde bozukluk meydana getirebileceği ve telkinler altında kalan kişinin bir nevi akıl hastalığı altında kaldığı belirtilmiştir²⁰. Sighele'nin de ifade ettiği üzere, yığındaki kişinin “*irade muhtariyeti ile hareket edemeyeceği*”, “*topluluğun içinde kendiliğinden ortaya çıkan telkinlerin*” etkisinde kalacağı, topluluktaki heyecanın sirayeti ile sorumluluğunun azalacağı ve yığının sürüklemesi ile muhakemenin zayıflayacağı ileri sürülerek tahrik edilenlerin cezalarında indirim yoluna gidilmiştir. Sürükleyicilerin ceza sorumluluğu ise tam sorumluluk veya ağırlaştırılmış bir sorumluluk gerektirir denmiştir²¹.

Türk ceza doktrinde de, toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılan kimselerin cezai sorumluluklarını değerlendirmek için *yığın psikolojisi* tartışılmıştır. Önemle belirtmek gerekir ki, Türk ceza hukukunda yığınlarla ilişkin bir ceza politikası mevcut olmayıp, doktrindeki tartışmalar mülga 765 Sayılı TCK'nın 48. maddesi²²'nin yorumu, daha açık bir ifadeyle yığın baskısı ile suç işleyen kimseler bakımından bu maddenin uygulanıp uygulanamayacağı noktasında toplanmıştır²³. Tahrik eden kişiler bakımından, topluluğu kışkırtan veya suça sürükleyen kişiler ile suça sürüklenenlerin cezasının aynı olamayacağı belirtilmiş; tahrik edenlerin suçun tam cezası ya da daha ağır bir ceza ile sorumlu tutulması gerektiği ileri sürülmüştür²⁴. Tahrik edilenler bakımından ise, İtalyan doktrini ile paralel olarak suça sürüklenenlere hangi hallerde cezada indirim uygulanabileceği tartışılmıştır. Doktrindeki genel kabule göre, tahrik edilen kişinin sorumluluğunun öncelikle yığının niteliğine bağlı olduğu ve yığına

¹⁹ Köksal Bayraktar, “Yığın Hareketlerinde Sorumluluk Sorunu”, **Danıştay Dergisi**, C: 9, S. 34-35, 1979, s. 74; Erem, “Yığınların Suçları ve TCK...”, s. 827.

²⁰ Dönmezer, Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, C: II, 1997, s. 187.

²¹ Bayraktar, **a.g.m.**, s. 74; Erem, “Yığınların Suçları ve TCK...”, s. 826.

²² Bkz. 765 sayılı TCK, m. 48: “(Değişik madde: 09/07/1953 - 6123/1 md.)

Suçu işlediği esnada arızı bir sebepten dolayı 46 ve 47 nci maddelerde münderiç akli maluliyet halinde bulunan kimseler hakkında o maddelerdeki ahkam tatbik olunur.

İhtiyari sarhoşlukla ve ihtiyari ile kullanılan uyuşturucu madde tesiriyle işlenen fiiller bu madde hükmünden harihtir.”

²³ Bayraktar, **a.g.m.**, s. 66-75; Yarsuvat, **a.g.e.**, s.43-46; Erem, “Yığınların Suçları ve TCK...”, s. 821-829; Dönmezer, Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, C: II, 1997, s.186-187.

²⁴ Erem, “Yığınların Suçları ve TCK...”, s. 826; Erem, Danışman, Artuk, **Ümanist Doktrin...**, s. 528.

katılan kişinin hukuka aykırı bir davranışta bulunacağını düşünerek hareket etmesi halinde *suçun tam cezasının verilmesi gerektiği* belirtilmiştir. Buna karşılık, hukuka uygun bir amacı elde etmek, bir hakkı korumak ya da önceden öngörülemeyen bir olay dolayısıyla biraraya gelen yığındaki kişinin, karşı durulamaz bir baskı niteliğindeki yönlendirme ve tahrik altında kalarak suç işlemesi halinde *cezada indirimde gidilmesi gerektiği* ileri sürülmüştür²⁵. Bu görüşlere göre doktrinde bir grup yığının etkisi ile suç işleyen kişiler açısından TCK. 48. maddede belirlenen arızı sebebin (5237 sayılı TCK'daki karşılığı m. 34) düşünülebileceğini ve bu maddenin işaret ettiği 47. maddedeki kısmi akli maluliyet halinin (5237 sayılı TCK'daki karşılığı m. 32) uygulanması gerektiğini savunmuşlardır²⁶.

Bayraktar ise, olağanüstü bir olayın, kişilerin can, mal ve güvenliklerini yakından ilgilendiren bir olayın etkisiyle meydana gelen yığınlar ile bu şekilde meydana gelmeyen yığınlar arasında bir ayrım yapmış; bazı çekinceler ileri sürmekle birlikte doktrindeki genel görüşten ayrılmıştır. Yazar, olağanüstü bir olayın etkisi ile toplanan yığınlar hariç tutulmak üzere, yığın hareketlerine değişik ve ayrıcalıklı bir ceza politikası ile yaklaşılmasını gerektiğini düşünmektedir. Zira yığın içindeki kimsenin psikik durumunda az da olsa bir değişiklik olsa dahi, bu değişikliğin mülga 765 sayılı TCK'nın m.48'deki "arızı sebep"lere dayandırılmasının, yığındaki kişi kısmi akıl hastalığı derecesine ulaşmamış ise, zorlama bir yorum olacağını savunmaktadır²⁷.

Kanaatimizce, yığın hareketlerine ilişkin farklı bir ceza politikası uygulanmasına taraftar olan görüş isabetli değildir. Zira cezai sorumluluk açısından tartışılan kavramların temeli, yığınların sosyo-psikolojisine ilişkin "otorite" merkezli ilk dönem teorisyenlerinin görüşlerine dayanmaktadır. Bu görüşler, yığın hareketlerine devlet merkezli bir bakış açısıyla dışarıdan baktığı gibi; yığına katılan bireylerin

²⁵ Erem, "Yığınların Suçları ve TCK...", s. 826-829; Dönmezer, Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, C: II, 1997, s. 186-187; Servet Sezgin, "Ceza Hukukunda Yeni Cereyanlar: Yığın ve Yığınlarda Ceza Mesuliyeti", **Adalet Dergisi**, S:18, 1952, s.15-16. Eleştirel görüş için Bayraktar'ın bir sonraki dipnotuna bakınız.

²⁶ Erem, Danışman, Artuk, **Ümanist Doktrin...**, s. 530; Dönmezer, Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, C: II, s. 187.

²⁷ Bayraktar'ın tasnifi ve ayrıntılı değerlendirmesi için bkz. Bayraktar, **a.g.m.**, s.75.

iradelerini yalnızca olumsuz anlamıyla ele almaktadır²⁸. Bu nedenle yığınları oluşturan heyecan hali, bir akıl tutulması veya geçici bir kriz hali olarak değerlendirilerek farklı bir ceza politikası uygulanması gerektiği çıkarımı yapılmıştır.

Diğer taraftan bu görüşlerde, yığını oluşturan düzensiz ve heterojen kalabalıklar ile toplanmalar arasındaki farkların ve sınırların çizilmediğini; bu yanı sıra temel ceza politikasının, yığını oluşturan her türlü grubun yanı sıra toplantı, gösteri vb. kitleler için tartışıldığı görülmüştür. Oysa belli bir sebep veya amaçla bir araya gelmiş kalabalıklar, kavramsal anlamıyla artık bir *yığın* olmaktan çıkar, rasyonel bir bakışla, şiddet içeren eylem ve yönlere savrulmadan hareket edebilir, kimi zaman liderlere ve eylemin gidişatına da yön verebilirler.

Toplantı ve gösterilerde, yığın hareketlerinden farklı olarak örgütlenmiş, geçici ve tek seferlik bir araya geliş olsa bile benzer sınıf, ortak kültür ve fikir dünyasına sahip insanlardan müteşekkil bir kitle görmekteyiz²⁹. Diğer taraftan, ortak bir amaç etrafında biraraya gelmek için anlaşma bir toplantıyı yığından ayırt etmeyi sağlamaktadır³⁰.

Bu tespitlerden hareketle şu sonuca varılabilir ki; 19. yüzyıldaki *yığın* tabiri ile, her türlü kitle hareketi bir tutularak kalabalıklar “güvenlik” kaygısı ile eleştirilmekte iken; sosyo-psikolojideki modern teoriler düşünüldüğünde kalabalıklar ve kitleler günümüzde farklı nitelenerek tasnif edilmektedir³¹. Geliştirilen sosyo-psikolojik

²⁸ Yığınlar, *bilinçsiz* şekilde, *ilkel güdülerine göre hareket eden* kalabalıklar olduğundan, pozitivistler tarafından bir politik aktör olarak ele alınmamıştır. Otoriteyi güçlendirecek şekilde, her türlü yığın geçici, yıkıcı bir tabiata sahip ve değersiz olarak nitelenmiştir. Bkz. J. Drury, C. Stott, **a.g.m.**, s. 278.

²⁹ Benzer görüş için bkz. Bayraktar, **a.g.m.**, s. 66.

³⁰ Benzer görüş için bkz. Geray, **a.g.m.**, s. 104; Esen, **Anayasa Hukuku ve Siyasal Hukuk**, s.195.

³¹ Ceza doktrininde Dönmezer-Erman, Faruk Erem, Köksal Bayraktar ve Duygun Yarsuvat tarafından incelenen kitle psikolojisi teorilerine baktığımızda, Gustave Le Bon’un görüşlerini temel aldıkları ve sonraki teorileri içermediği görülmektedir. James M. Jasper bu alanda modern teorileri tartışan önemli bir teorisyen olarak “Protesto” adlı kitabında, “*On dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başlarında popüler olan psikoloji kuramlarından biri, yeterince büyük bir insan güruhunun bir kalabalık (veya çokça kullanıldığı haliyle bir “güruh”) oluşturacak şekilde bir araya geldiği takdirde, normalde bireyler olarak yapmayacakları şeyleri yapacaklarını savunan kalabalık kuramıydı. Kalabalık içindeki insanlar daha duygusal davranacak, yasakları delip birbirlerini kışkırtarak şiddet eylemlerine kalkışacaktır. Bu gelenek içindeki kuramcılar, protestoculardan pek haz etmeyen ve böylesi bir faaliyetten bir hayır görmeyeceğini düşünen elitlerdir.*” Bkz. James M. Jasper, **Protesto – Toplumsal Hareketlere Kültürel Bir Giriş**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, Nisan 2017, s.45. Benzer görüşleri için bkz. J. Drury, C. Stott, **a.g.m.**, s. 275-282. Tezimizin konusu gereği ayrıntılı açıklamalara girmeksizin şu bilgiye yer vermekte fayda görmekteyiz. Amerika’da 1960lı yıllarda patlak veren siyahi isyanları ve Vietnam Savaşı, akademisyenlerin bu alandaki teorilerinin değişmesine yol açmış ve yığınlara dışarıdan

analizlerle, bu görüşlerin bir geçerliliği kalmadığını; ceza hukuku açısından ise, “yığın suçları” kategorisine bağlı olarak tahrik eden/edilen ayrımı üzerinden bir ceza politikasına gerek kalmadığını, bu alandaki tartışmaların, “iştirak”e ilişkin genel hükümler kapsamında çözümlenebildiğini ve çözümlenmesi gerektiğini düşünmekteyiz³². Bununla birlikte, yığın psikolojisinin hakim tarafından belirlenecek ceza miktarı açısından dikkate alınacak bir takdiri neden olarak kabul edilmesi kanaatimizce mümkündür.

II. SUÇUN ÖZEL GÖRÜNÜŞ BİÇİMLERİ

A. Teşebbüs

Suçu işlemeye elverişli icra hareketlerine başlamakla birlikte, suçun kişinin elinde olmayan nedenlerle tamamlanamaması halinde işlenen suç teşebbüs aşamasında kalmaktadır. Teşebbüsün varlığı için icra niteliğindeki hareketler arandığından, prensipte hazırlık hareketleri cezalandırılmamaktadır³³. Her ne kadar hazırlık hareketleriyle failin suç yoluna girdiği kabul edilebilirse de, dış dünyaya yansıyan hareketin objektif bir nitelik ve içerik kazanması halinde cezalandırılması gerekmektedir³⁴. Aksi halde ceza sorumluluğunun aşırı derecede genişlemesi söz konusu olacaktır. Bu nedenle hazırlık hareketleri ile icra hareketleri arasındaki ayrım önem arz etmektedir³⁵. 5237 sayılı TCK m. 35’te kişinin elverişli hareketlerle işlemeyi

bakan bakış açısı, sokak hareketlerine dahil olarak anlamaya çalışan farklı ekollere evrilmiştir. Bir kısım teorisyen, sorunun yığınlar veya onların şiddete meyilli tabiatı değil, onları şiddete sevk eden adaletsizlikler, ırkçılık ve yerleşik eşitsizlikler olduğunu belirttiği gibi; yığınların da bilişsel bir yanı olduğunu ileri süren ve grup etkileşimlerine benzer şekilde yığın psikolojisini ele alan, kolektif davranışçı teorilere varılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Drury ve Scott, **a.g.m.**, s. 279 – 282.

³² Somut olaya göre yığın suçlarının 5237 sayılı TCK m. 32 kapsamındaki ceza indirim sebeplerinden yararlandırılabileceğine ilişkin aksi görüş için bkz. Artuk, Gökçen vd., **a.g.e.**, s. 720. Demirbaş ise, belirli bir suçu işlemek amacı olmaksızın yığın içinde bulunanların kusur yeteneğinin azalması halinde TCK m. 34/f.1 uyarınca ceza sorumluluklarının kalkacağını belirtmiştir. Bkz. Demirbaş, **a.g.e.**, s. 368.

³³ Kanun koyucu istisnai olarak, farklı gerekçelerle hazırlık hareketlerini cezalandırdığı bazı suç tipleri formüle etmiştir. En bilinen örnek, amaç suçlar için hazırlık niteliğinde olmasına rağmen formüle edilen TCK m. 220, “suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçu”dur. Bkz. Özgenç, **a.g.e.**, s. 488-489; Koca, Üzülmüş, **a.g.e.**, s. 421; Adem Sözüer, **Suçta Teşebbüs**, İstanbul, Kazancı, 1994, s. 185-187.

³⁴ Sözüer, **a.g.e.**, s. 183.

³⁵ Sözüer, **a.g.e.**, s. 49, 184.

kastettiği bir suçun “*doğrudan doğruya icra*”sına başlaması kriteri öngörülmüş, madde gerekçesinde de “*işlenmek istenen suç tipiyle belirli bir yakınlık ve bağlantı içindeki hareketlerin yapılması*”nın icra hareketlerini başlatacağı ve teşebbüsün varlığı için aranacağı belirtilmiştir³⁶. Böylece icra hareketlerinin başlama anını tespit açısından 5237 sayılı Kanun’un maddi objektif teorisinin kıstaslarını benimsediği görülmüş, doktrinde de bu teorisinin esas alındığı dile getirilmiştir³⁷.

İncelediğimiz suçun niteliğine bakıldığında, soyut tehlike esasına dayalı bir sırf hareket suçu olması sebebiyle kural olarak bu suça teşebbüsün mümkün olmadığını söyleyebiliriz. Ancak bölünebilen hareketlerin varlığında suça teşebbüs söz konusu olabilir. Burada dikkat edilecek husus suçun icra hareketlerinin kısımlara ayrılabilmesinin mümkün olup olmadığıdır³⁸.

Suçun seçimlik hareketlerinden biri olan düzenleme hareketi bakımından doktrinde, teşebbüsün söz konusu olamayacağı belirtilmiştir³⁹. Düzenleme hareketi, bir toplanma için gerekli hazırlıkları yapmak anlamına geldiğinden, kanımızca çoğu zaman ya bu hazırlıklarla düzenleme hareketi gerçekleştirilmiş olur ve suç tamamlanır ya da bu harekete ilişkin fiiller hazırlık hareketi aşamasında kaldığından teşebbüs gündeme gelmez. Diğer taraftan, TCK’nın teşebbüste icra hareketlerine ilişkin olarak benimsemiş olduğu maddi objektif teori uyarınca, kanuna aykırı bir toplantı veya gösteri yürüyüşü düzenleme hareketi ile doğrudan bağlantılı hareketler, hazırlık hareketi olarak nitelenemeyecektir; bu hareketler icra hareketi niteliğinde olacaktır. Bu kapsamda kanuna aykırı bir gösteri yapmak üzere kalabalık bir grubun alana doğru yürürken durdurulması düşünüldüğünde, bu kalabalığın toplanmasını sağlayan ve gerekli araçları temin eden kimseler bakımından düzenleme hareketine teşebbüs söz konusu olabilir.

³⁶ Bkz. 5237 sayılı Kanun, m. 35 ve maddenin TBMM Adalet Komisyonunca kabul edilen gerekçesi.

³⁷ Özgenç, **a.g.e.**, s. 494; Koca, Üzülmüş, **a.g.e.**, s. 425-428, 434; Öztürk, Erdem, **a.g.e.**, s. 363-364, 375; Özbek vd., **a.g.e.**, s. 453; Demirbaş, **a.g.e.**, s. 473.

³⁸ Sırf hareket suçlarında, teşebbüsün mümkün olmadığı ancak icra hareketlerinin bölünebildiği bazı hallerde gündeme gelebileceğine ilişkin görüş için bkz. Artuk, Gökçen vd., **a.g.e.**, s. 642; Özbek vd., **a.g.e.**, s. 450.

³⁹ 765 sayılı TCK’nın sisteminden hareketle, bu suça eksik veya tam teşebbüsün söz konusu olamayacağı şeklinde bu görüş izah edilmiştir. Bkz. Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 137. Yeni TCK’da ise bu ayırım terk edilmiştir; genel bilgi için bkz. Özgenç, **a.g.e.**, s. 502-503.

Yine doktrinde, toplantı veya gösterinin kanuna aykırı bir amaç taşıdığından daha bildirimde anlaşılması halinde, buna izin verilmeyeceği ve kanuna aykırı toplanma suçunun bu durumda en başta mevcut olduğu ve suça teşebbüsün gündeme geldiğine ilişkin başka bir görüş de mevcuttur⁴⁰. Kanaatimize göre, bildirim yapılması veya yapılmaması hali, tek başına bu suçun icra hareketlerine başladığını göstermemektedir. Zira bildirimde bulunma, kanuni tanıtımda yer alan kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşü düzenleme hareketi ile doğrudan bir bağlantı arz etmemektedir; bir başka deyişle, tipik hareket olan düzenleme hareketinin ayrılmaz bir parçası olduğu söylenemez. İdarenin gerekli önlemleri alması adına sunulan bir beyannamenin içeriği dolayısıyla suça teşebbüs mümkün olamaz⁴¹. Bildirim yapmamanın kendisi veya yasaklanan bir protesto için çeşitli meslek odaları ve sendikalarla düzenleme kurulu üyelerinin görüşmeleri ve plan yapması kanaatimize göre bu suçun icra hareketleri kapsamında değildir.

Diğer taraftan kanuna aykırı toplanma çağrısına rağmen bir kitlenin oluşmaması halinde de failer hakkında bu suça teşebbüsten bahsedilemez. 2911 sayılı Kanun hali hazırda 27. maddede yer verdiği “kışkırtma yasağı” başlıklı hüküm ile, çeşitli ses yükseltici araç, basılı veya yazılı materyalle halkı kanuna aykırı nitelikteki bir toplanmaya özendirme ve kışkırtma hareketlerini m. 34 kapsamında suç olarak düzenlemiştir⁴². Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçunun teşebbüs hali olarak nitelenebilecek kışkırtma yasağına aykırı çağrı yapılması, 34. madde metninde toplantı veya yürüyüşün oluşmadığı ya da oluşmuş olup ilk emir ve ihtar üzerine

⁴⁰ Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 258.

⁴¹ Farklı gerekçeyle benzer görüş için bkz. Gülhan, **a.g.e.**, s. 64-65.

⁴² Bkz. 2911 sayılı Kanun, m. 27 ve m. 34:

“Kışkırtma yasağı

Madde 27 – Halka karşı, doğrudan doğruya veya ses yükselten veya ileten herhangi bir alet veya araç ile söz söyleyerek veya seslenerek veya basılmış veya çoğaltılmış veya elle yazılmış veya çizilmiş kağıtları duvarlara veya diğer yerlere yapıştırarak veya dağıtarak veya benzeri araç ve yollarla halkı Kanuna aykırı toplantı veya yürüyüşe özendirmek veya kışkırtmak yasaktır.

Bu hareketler güvenlik kuvvetlerince derhal men edilir.”

“Tahrikçiler ve suç ortakları

Madde 34 – 27 nci maddedeki yasağa aykırı hareket edenler toplantı veya yürüyüş vukubulmamış veya vukubulmuş olup da ilk emir ve ihtar üzerine dağıtılmış ise, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde bir yıl altı aydan dört yıla, toplantı ve yürüyüş zorla dağıtılmış ise üç yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

dağıtıldığı durumda uygulanan ayrı bir suç düzenlemesi olarak ele alınmaktadır⁴³. Bu yüzden toplanmanın fiziken meydana geldiği ve organize olmuş bir insan grubu görüntüsü çizdiği anda kanuna aykırı bir toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hareketi tamamlandığı gibi, aynı anda bu hareket sona da ermiş sayılmalıdır.

Seçimlik hareketlerden bir diğeri olan kanuna aykırı yönetim hareketi için düşük bir ihtimal olmasına karşın teorik açıdan teşebbüs mümkün olabilir. Yönetme hareketi, toplanmanın başladığı andan sona erdiği ana kadar, kimi zaman iki-üç saat boyunca sürdüğünden, bir bütün olarak failin kitle üzerindeki sevk ve idaresine ilişkin çeşitli hareketlerden oluşabilir. Nitekim bölünebilen bir hareket söz konusu olduğu takdirde, bu durumda bir sırf hareket suçu olarak bu suç bakımından da teşebbüsün oluşabileceği söylenebilir⁴⁴. Yönetme hareketine katılanlar bakımından da hareketin bölünebilen bir niteliği haiz olup kesintiye uğraması halinde benzer bir değerlendirmenin yapılması mümkündür.

B. İştirak

Doğrudan faillik, suç tipinde belirtilen haksız davranışların bir kişi tarafından tek başına bizzat gerçekleştirilmesidir. Kanuni tanımı ve niteliği gereği tek bir kişi tarafından işlenebildiğini belirttiğimiz kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu bakımından tek bir kişinin hem düzenleyici hem de yönetici sıfatıyla hareket ettiği ve bir katılımcı kitlesi oluşturduğu hallerde doğrudan fail olması teorik açıdan mümkündür.

Diğer taraftan, düzenleme kurulu üyeleri veya kurul oluşturulmamakla beraber birden fazla kişinin ortak suç işleme iradesiyle ve tipik hareket üzerinde hakimiyet kurarak bu suçu işlemesine sıklıkla rastlanmaktadır. İş bölümüne dayalı hareket etme hali de ortak bir şekilde tipik hareket üzerinde hakimiyet kurmakla birlikte değerlendirilmektedir⁴⁵. Bir örnekle somutlaştırmak gerekirse, TBMM'ne beş yüz metre uzakta bir kurum binası önünde bir saatlik bir korsan gösteri planlayan ve icra

⁴³ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 137; Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 202. Her iki yazar da 2911 sayılı Kanun'daki bahsi geçen hükümlerin muadili olan 171 sayılı Kanun'daki 17. ve 24. madde düzenlemelerine atıfla bu çıkarımı yapmıştır.

⁴⁴ Artuk, Gökçen vd., **a.g.e.**, s. 642.

⁴⁵ Öztürk, Erdem, **a.g.e.**, s. 420.

eden faillerin karşılıklı uyuşan iradeleri ve birbirini tamamlayan davranışlarıyla suçun işlenmesi onların “müşterek fail” statüsünde değerlendirilmelerini sağlamaktadır.

Kanuna aykırı bir toplanmanın seyri sırasında düzenleme kurulu üyeleri ile önceden iletişim kurmadan düzenleme ve yönetme hareketlerine katılan kişilerin de müşterek fail olmaları mümkündür; zira müşterek faillikte suça katılanların önceden birbirlerini tanımaları veya irtibat halinde olmaları gerekli değildir. Bununla birlikte, müşterek faillik başkasının fiiline tek taraflı bir iradeyle veya tek taraflı bir onaylamayla katılarak oluşmamaktadır; karşılıklı bir irade uyuşması ve birlikte suç işleme kararı aranmaktadır. Aksi halde tek taraflı bir iradeyle ve habersiz katkı sağlayan kişinin müşterek faillikinden değil, yardım eden sıfatıyla şerik olarak sorumluluğundan bahsedilecektir⁴⁶. Öte yandan “birlikte suç işleme kararı”nın suçun icrası sırasında ortaya çıkabileceği de belirtilmelidir. Kişilerin tipik hareket üzerinde birlikte kanuna aykırı bir toplantıyı sevk ve idare etme kararı ile müşterek hakimiyet kurmaları yeterli sayılacaktır⁴⁷.

Suçun işlenmesi için bir başkasını araç olarak kullanan fail türü ise dolaylı fail olarak adlandırılmaktadır. Araç kılınan kişi üzerinde hakimiyet kuran dolaylı fail, bu hakimiyetini kişiyi yanıltarak ya da araç kişinin hatasından yararlanarak veya cebir ve tehditle irade yeteneğini ortadan kaldırarak veya araç kıldığı kişinin kusur yeteneği olmamasından kaynaklı olarak sağlayabilir⁴⁸. Örneğin düzenlediği sahte evraklarla Kanun’daki tüm şartlar yerine getirilerek kanuna uygun bir toplantı/gösteri yürüyüşünün yapılacağı hususunda başka birini ikna edip, bir başka deyişle o kişiyi yanıltan ve o kişinin ilgili toplantı/gösteri yürüyüşünde yönetici olmasını sağlayan kişi, dolaylı fail olarak inceleme konumuz olan suçtan sorumlu olacaktır.

İncelediğimiz suç açısından seçimlik hareketleri gerçekleştiren failler dışında suça katılan kişiler ise şerik olarak sorumlu tutulacaktır⁴⁹. Şerikler, kanuna aykırı bir toplanmada yöneten, düzenleyen veya düzenleme-yönetme hareketine katılan kişilere

⁴⁶ Özgenç, **a.g.e.**, s. 539.

⁴⁷ Koca, Üzülmüş, **a.g.e.**, s. 454; Özgenç, **a.g.e.**, s. 537-538.

⁴⁸ Artuk, Gökçen vd., **a.g.e.**, s. 682; Koca, Üzülmüş, **a.g.e.**, s. 461; Özgenç, **a.g.e.**, s. 549-550.

⁴⁹ Dar fail anlayışı, tek failli suçlar ve şerikliğin kapsamına ilişkin genel bilgi için bkz. Koca, Üzülmüş, **a.g.e.**, 2018, s. 446-452; Artuk, Gökçen vd., **a.g.e.**, s. 662-666; Öztürk, Erdem, **a.g.e.**, s. 414-420.

azmettiren veya yardım eden sıfatıyla çeşitli şekillerde katkı sunanlardır⁵⁰. Suçun kanuni tanımında öngörülen tipik hareketlerin icrası dışında bulunan ve fail sayılmayı gerektirmeyecek nitelikteki davranışlarla hareket eden bu şeriklerin, bir toplantı veya yürüyüşe bizzat katılmaları gerekmemekle birlikte, failin işlediği suça nedensel bir katkı sunmaları yeterlidir. Ancak ceza sorumlulukları suçun icra hareketleri başlamadan gündeme gelmez; bu nedenle toplantı veya yürüyüşün gerçekleştirilmesine imkan tanınmazsa şeriklerin sorumluluğundan bahsedilemeyecektir.

Şeriklik hallerini kısaca açıklamak gerekirse, TCK m. 38 ve 39’da sırasıyla azmettirme ve yardım etme halleri tanımlanmaktadır ve 38. maddede şu hükümler yer almaktadır: *“Başkasını suç işlemeye azmettiren kişi, işlenen suçun cezası ile cezalandırılır”*⁵¹. Azmettirme bir suçu işleme niyeti veya kararında olmayan bir kişide kasıtlı ve hukuka aykırı bir hareket gerçekleştirme düşüncesi uyandırmak olup, suçun icra hareketlerini gerçekleştirmeyen kişinin suçun faili gibi cezalandırılmasına yol açmaktadır⁵². Burada, daha önce suç işlemeye karar vermemiş veya kararsız olan failin suç işlemesine sebep olmak veya suç işlemesi için belirli bir süreyi kapsayan ve tekrar eden ikna çabaları azmettirme kapsamında değerlendirilmektedir. Bir dernek başkanının açıklamaları ve kışkırtıcı konuşmaları ile dernek binasına gelen üniversite öğrencilerini kanuna aykırı bir toplanma yapmak için ikna etmesi bu kişinin azmettiren olarak sorumlu tutulmasını gerektirecektir.

Diğer taraftan örneğin bir okul müdürünün ilkökul beşinci sınıf öğrencilerini, çocuklar üzerindeki nüfuzunu kullanarak kendi isteği doğrultusunda okullarının önündeki caddede okullarının bazı ihtiyaçları için gösteri düzenlemeye sürüklemesi halinde, müdürün artık azmettiren olarak sorumluluğundan bahsedilemeyecektir. Zira

⁵⁰ Genel bilgi için bkz. Koca, Üzülmez, **a.g.e.**, s. 485-502.

⁵¹ Bkz. 5237 sayılı TCK, m. 38/f.1.

⁵² Mustafa Ruhan Erdem, “Organize Yapı İçerisinde Otoriter İlişkilerden Kaynaklanan Egemenliğe Dayalı Dolaylı Faillik Kurumu ve TCK m. 220/5”, **Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi**, C:2, S:1-2, 2014, s. 28. Suç örgütlerinde görülen bir durumu özellikle belirtmek istemekteyiz. Hiyerarşik güç ilişkisinin olduğu ve arka planda kalarak bir kişiye suç işletme yönünde ikna çabasında bulunan bir örgüt üyesinin, bütün bir süreci kendi plan ve yönetimi altında faile işletmesi halinde, failin fiile egemenliği ile arka plandaki kişinin iradeye egemenliği karşılaştırıldığında, failin defekt durumu ağır basacağından “masa başındaki fail”e artık azmettiren değil, dolaylı fail denilmesinin gerektiği görüşü önem arz etmektedir. Bkz. Erdem, **a.e.**, s. 12 vd.

burada suç işlemeye ikna edilen çocuklar, kusur yeteneği olmayan ve cezalandırılmayan kimseler olduklarından, müdürün artık azmettiren değil dolaylı fail olarak sorumluluğuna gidilmesi gerekecektir⁵³.

Son olarak, yardım eden statüsüne değinmek faydalı olacaktır. Organizatörler olarak adlandırdığımız faillerin icra hareketlerini kolaylaştıran, suçun işlenmesinde kullanılan araçları sağlayan veya hareketlerin niteliğini yoğunlaştıran kişiler yardım eden statüsündedir. Bu kapsamda katılımcıları yönlendirici nitelikteki hareketleri gerçekleştirmeksizin sadece onlara dağıtılacak afiş, pankart, yazılama vb. görselleri hazırlayan ve tasarım kısmında yer alan kişinin yardım eden sıfatıyla bu toplanmayı düzenleme hareketine katkı sunduğu belirtilebilir. Ancak söz konusu katkılar kanuna aykırı bir toplanma düzenleyebilmek için zorunluysa, başka bir ifadeyle, yapılan yardım katkı boyutunu aşp failer arasındaki iş bölümü gereği suç üzerinde ortak bir hakimiyet kurduklarını kabul etmemize yol açıyorsa, o halde somut olayın koşulları çerçevesinde söz konusu kişi yardım eden değil müşterek fail sıfatıyla sorumlu tutulacaktır⁵⁴.

Yukarıda yer verdiğimiz halde, hazırlıklara yardımıyla toplanmayı düzenlenebilir kılan kişi, *düzenleme ve yönetme hareketlerine katılan* fail olarak karşımıza çıkabilir. Burada herhangi bir tereddüte düşülmemesi adına, “katılma” kelimesi ile neyin ifade edildiğini vurgulamak gerekmektedir. Düzenleme/yönetme hareketlerine katılmak ifadesi ile “iştirak” bahsine işaret edildiği ve bu suç özelinde şeriklerin fail olarak cezalandırıldığı düşünülebilir. Eğer suçun kanuni tanımında, “*bunların hareketlerine katılanlar...*” ifadesine yer verilmeseydi, düzenleme ve yönetme hareketlerine katılanların yardım eden sıfatıyla şerik olarak sorumluluklarına gidilecekti. Ancak hareket başlığında üçüncü seçimlik hareket olarak değindiğimiz üzere, bu katılma kelimesi ile düzenleme ve yönetme boyutunda olmayan ancak olağan katılımcı niteliğini aşan hareketleri nedeniyle düzenleyen veya yönetenlerle birlikte kabul edilen kişilerin sorumluluğu düzenlenmektedir⁵⁵. AYM ve Yargıtay kararlarında da “bunların hareketlerine katılma” ifadesinin iştirak şekillerini değil, bu harekete

⁵³ Görüşümüzün kanuni dayanağı için bkz. TCK m. 37/f.2’nin ikinci cümlesi.

⁵⁴ Koca, Üzülmmez, **a.g.e.**, s. 456-457; Artuk, Gökçen vd., **a.g.e.**, s. 677.

⁵⁵ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 136; Gülhan, **a.g.e.**, s. 42.

yardımın dışında kalan özel ve özerk bir anlama geldiği belirtilmektedir⁵⁶. Özetle, bu suçun kanuni tanımında belirtilen “katılma” kelimesi, tüm şeriklik hallerinin fail olarak ele alınmasını değil, adeta düzenleyen ve yöneten pozisyonunda kabul edilen şeriklerin (örneğin pankart taşıyan, söz alan, takdim eden gibi⁵⁷) failliğini tarif etmektedir. Buna karşın düzenleme ve yönetme hareketlerine katılma niteliğinde olmayan katkılar açısından ise yardım eden sıfatıyla sorumlulukları söz konusu olacaktır.

C. İçtima

Ceza hukukumuzda “*kaç tane fiil varsa o kadar suç, kaç tane suç varsa o kadar ceza vardır*” kuralı gereği, failin işlediği her suçtan dolayı ayrı şekilde cezalandırılması yoluna gidilmektedir. Bu nedenle gerçek içtima(cezaların içtimayı) bir kural olarak uygulanmakta olup, suçların içtimayı ise bir istisna olarak 5237 sayılı TCK’da öngörülmüştür⁵⁸. Kanunda belirtilen ve suçların içtimayı kapsamına giren zincirleme suç (*TCK m. 43/f.1*) ve fikri içtima (*TCK m. 43/f.2-3 ve m. 44*) hallerinde, sırasıyla birden çok hareketin tek suç kabul edilerek cezasının artırılarak verilmesi ya tek bir hareketle aynı suçun birden fazla kişiye karşı işlenmesi ya da tek bir hareketle işlenen birden çok suçtan en ağır cezayı gerektiren norma gidilerek ceza verilmesiyle yetinilmektedir⁵⁹.

Suçların içtimayı ve cezaların içtimasına ilişkin hükümlerin dışında kalan ve normlar arasındaki ilişkiye bakılarak sadece bir normun uygulanabileceği sonucuna varılan hallere ise görünüşte içtima denilmektedir⁶⁰. Burada gerçek anlamda bir içtimadan bahsedilememekte olup, hangi normun uygulanacağı normlar arası ilişki ve yorum metotlarına başvurularak tespit edilmektedir⁶¹. Özel normun genel norma

⁵⁶ AYM, E. 2011/39, K. 2012/37, K.T.: 15.03.2012, R.G.: 13.10.2012 tarihli ve 28440 Sayılı; YCGK., E. 1979/232, K. 1979/303, T. 25.06.1979; Yargıtay 16. CD., E. 2017/1132, K. 2017/4816, T. 23.5.2017.

⁵⁷ Bkz. İkinci Bölüm - Hareket Başlığı - Suçun Seçimlik Hareketleri – “Düzenleyenlerin ve Yönetenlerin Hareketlerine Katılmak” başlığı.

⁵⁸ Bkz. 5237 sayılı TCK, “Suçların İçtimayı” başlığı ve m. 42-44 aralığı. Aynı neviden fikri içtima m. 43/f. 2’de düzenlenmekte iken, farklı neviden fikri içtima m. 44’te yer almaktadır.

⁵⁹ Artuk, Gökçen vd., **a.g.e.**, s. 723; Öztürk, Erdem, **a.g.e.**, s. 399-400.

⁶⁰ “Kanunların İçtimayı” olarak da adlandırılmaktadır. Bkz. Koca, Üzülmüş, **a.g.e.**, s. 510, 551.

⁶¹ Öztürk, Erdem, **a.g.e.**, s. 411.

önceliği, bir normun diğeri tarafından tüketilmesi ve tali normun sonralığı ilkeleri bu ayırmda esas alınan ilkeler olup aynı zamanda görünüşte içtımının farklı türlerini oluşturmaktadırlar⁶². Her ne kadar 5237 sayılı TCK’da suçların içtım başlığı altında yer verilmişse de “bileşik suç” (TCK m. 42) kavramı da görünüşte içtım içerisinde, tüketen-tüketilen norm ilişkisi nedeniyle düzenlenen tek bir suçu ifade etmektedir.

1. Görünüşte İçtım Halleri

a. Suçun Kanuni Tanımında Yer Verilen İçtım Düzenlemesi (Tali Norm Niteliği)

Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçunun kanuni tanımında yer alan *“fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde”* ifadesi, bu suçun 2911 sayılı Kanun’da açık(sarih) ve cezaya nispetle tali(yardımcı) norm olarak öngörölmüş bir düzenleme olduğunu göstermektedir⁶³. Fiilin daha ağır bir cezayı gerektiren bir suç oluşturmaması nedeniyle uygulanabilecek normlar yardımcı ve tamamlayıcı bir nitelik arz etmektedir⁶⁴. Burada bir genel-özel norm ilişkisinden bahsedilemeyecektir. Zira 2911 sayılı Kanun, toplantı ve gösteri yürüyüşleri rejimi açısından özel norm niteliği taşısa bile, bu kanundaki bazı cezai hükümler daha ağır cezayı içeren genel normlar karşısında geriye çekilmektedir⁶⁵. Bu suça özgü tipik hareketlerin de, kanunun özel kanun olup olmadığına bakılmaksızın, başka normlarda daha ağır cezayla düzenlenip düzenlenmediğine göre ele alındığı görölmektedir⁶⁶. Bu

⁶² Genel bilgi için bkz. Kayıhan İçel, **Suçların İçtım**, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1762, Hukuk Fakültesi Yayınları No: 385, Sermet Matbaası, 1972, s. 167-178; İçel vd., **İçel Suç Teorisi**, s. 456-462.

⁶³ Bir bütün olarak incelendiğinde, 2911 sayılı Kanun’da yer alan suçların, diğ kanunlardaki suçlarla içtım (birleşmesi) konusunda, 28. maddenin 1. fıkrası ve 4. fıkrasında yer alan, 29. madde, 30. madde, 31. maddenin 2. fıkrasındaki suçları kapsayan, *“fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç oluşturmadağı takdirde”* ifadesinden yola çıkarak, söz konusu suç düzenlemelerinin daha ağır cezayı gerektiren normlar karşısında açık (şekli) ve nispi tali norm olduğu tespiti yapılmalıdır. Zira bahsi geçen maddelerde düzenlenen suçlar, açıkça TCK ve TMK’da yer alan ve daha ağır cezayı gerektiren suçlar karşısında geriye çekilmektedir.

⁶⁴ İçel, **Suçların İçtım**, s. 209-213.

⁶⁵ Geriye çekilen hükümlerin uygulanmasına ilişkin bkz. İçel, **Suçların İçtım**, s. 240-241.

⁶⁶ Özel-genel norm ilişkisinin, tali normun sonralığı ilkesi açısından belirleyici olmadığına ilişkin bilgi için bkz. İçel vd., **İçel Suç Teorisi**, s. 461.

nedenle, diğer kanunlardaki daha ağır ceza içeren düzenlemeler karşısında, m.28/f.1 hükmünün tamamlayıcı nitelikte olduğu açıktır⁶⁷.

Esasen kanuna aykırı bir toplantı veya gösteri yürüyüşü düzenleme hareketi ile birden çok değer ihlal edilerek birden fazla suç oluşabilirdi ancak bu ihtimal yasa koyucunun biçimsel ve açık şekilde kanuna eklediği ifade nedeniyle ortadan kalkmıştır. Eklenen ifade ile tek hareketle sadece daha ağır cezayı gerektiren suçun işlenmiş sayılacağı vurgulanmış, bu nedenle diğer suç tiplerinin uygulanabilirliği görünüşte kalmıştır⁶⁸. Tek bir hareketle birden fazla farklı suçun işlenmesini ve oluşan suçlardan en ağır cezayı içeren normun uygulanmasını ifade eden fikri içtima unsurları bu nedenle burada oluşmamaktadır⁶⁹.

Mülga 171 sayılı Kanun döneminde, kanuna aykırı bir toplantı düzenlenmesi nedeniyle 765 sayılı TCK'nın 141 veya 142. maddeleri uyarınca suç oluşabileceği hallerde, söz konusu toplantıları düzenlemekle birlikte artık kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçunun işlenmesinden değil, -daha ağır bir cezayı gerektiren bir suç oluşturduğu için- sadece TCK 141. veya 142. madde ihlalinin gerçekleştiğinden bahsedilmiştir⁷⁰. Günümüzde ise, Terörle Mücadele Kanunu çerçevesinde terör suçlarıyla ilintilendirilen ve terör örgütü propagandasına dönüşen bir toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlenmesi halinde, TMK m. 7/f. 2 hükmü karşısında bu suç düzenlenmesinin geriye çekilmesi gerekmektedir.

Terör örgütü propagandası suçunu düzenleyen TMK m.7/f.2 şu şekildedir:
“Terör örgütünün; cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösterecek veya övecek ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik edecek şekilde propagandasını yapan

⁶⁷ İçtima başlığı altında incelediğimiz bu ifade, Yarsuvat tarafından suçun ön şartı olarak incelenmiştir. Bkz. Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 132-134. Gülhan tarafından ise, herhangi bir niteleme yapılmamış olup, sadece özel bir içtima kuralının kanuni tanımında yer aldığı ifade edilmiştir. Gülhan, **a.g.e.**, s. 65, dp. 316.

⁶⁸ Doktrinde fikri içtima kurallarının bir olaya uygulanabilmesi için görünüşte içtima hallerinden birisinin mevcut olmaması gerektiği isabetle belirtilmiştir. Bkz. Öztürk, Erdem, **a.g.e.**, s. 408, par. 717; Neslihan Göktürk, **Fikri İçtima**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2013, s. 74.

⁶⁹ Kanundaki ifade açısından fikri içtima kurallarının uygulanması gerektiğine ilişkin görüş için bkz. Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 134; Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 203-206.

⁷⁰ Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 206. Emsal bir karar için bkz. “Sanıkların fiili ayrıca komünizm propagandası yapmak suçunu teşkil ettiğinden, ayrıca 171 sayılı kanunun 18. maddesine muhalefetten de hükümlendirilmelerini yasaya aykırı addederek bu yolda hükmü bozmuş bulunmaktadır.” Yargıtay 9. CD., 4259/4365 sayılı ve 28.12.1982 tarihli karar. Karar alıntısı için bkz. Güngör, Kavalalı, **a.g.e.**, s. 269.

kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu suçun basın ve yayın yolu ile işlenmesi hâlinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır.(...)”⁷¹

Maddenin “*cebiri, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösterecek veya övecek ya da teşvik edecek şekilde*” yapılması kısmı, 11.04.2013 tarih ve 6459 sayılı Kanunun 8. maddesi ile yapılan değişiklik sonucu eklenmiş ve AİHM kararlarıyla uyumlu hale gelmesi için gözden geçirilmiştir.

7. maddenin 2. fıkrasının b bendi toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin seyri sırasında meydana gelebilecek bazı hallerin bu maddedeki propaganda suçu kapsamında cezalandırılacağını düzenlemektedir. Şöyle ki;

“(...) Aşağıdaki fiil ve davranışlar da bu fıkra hükümlerine göre cezalandırılır: (...)

b) Toplantı ve gösteri yürüyüşü sırasında gerçekleşmese dahi, terör örgütünün üyesi veya destekçisi olduğunu belli edecek şekilde;

- 1. Örgüte ait amblem, resim veya işaretlerin asılması ya da taşınması,*
- 2. Slogan atılması,*
- 3. Ses cihazları ile yayın yapılması,*

4. Terör örgütüne ait amblem, resim veya işaretlerin üzerinden bulunduğu üniformanın giyilmesi.

(Ek fıkra: 27/3/2015-6638/10 md.) Terör örgütünün propagandasına dönüştürülen toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde, kimliklerini gizlemek amacıyla yüzünü tamamen veya kısmen kapatanlar üç yıldan beş yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır. Bu suçu işleyenlerin cebir ve şiddete başvurmaları ya da her türlü silah, molotof ve benzeri patlayıcı, yakıcı ya da yaralayıcı maddeler bulundurmaları veya kullanmaları hâlinde verilecek cezanın alt sınırı dört yıldan az olamaz.”

Bu fıkra hükmü ile *toplantı ve gösteri yürüyüşü sırasında gerçekleşmese dahi, örgüt üyesi veya destekçisi olduğunu gösterecek şekilde terör örgütlerine ilişkin amblem, resim veya işaret taşınması; örgüt propagandası yapacak şekilde slogan atılması, ses cihazları ile yayın yapılması ve örgütün amblem, resim veya işaretini*

⁷¹ 3713 sayılı Kanun, Kabul Tarihi: 12.04.1991, Resmi Gazete Tarihi: 12.04.1991, Sayı: 20843, (Çevrimiçi), <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.pdf> , 10.05.2019.

taşıyan bir üniforma giyilmesi yaptırım altına alınmıştır. Terör örgütünün propagandası suçunda, katılımcıların faaliyet halindeki bir terör örgütünün “*cebiri, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösterecek veya övecek ya da teşvik edecek şekilde*” hareket etmesi suçun oluşması için aranmaktadır. Görüldüğü üzere, öngörülen bu düzenlemeler, esasen toplantı ve gösteri yürüyüşüne silahlı katılanların veya yüzünü kapatarak katılanların “terör propagandası” amacıyla bu hareketleri gerçekleştirmesi halinde sıklıkla gündeme gelip uygulanacaktır⁷². Bununla birlikte maddenin ikinci fıkrası, kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyen, yöneten ve bu hareketlere katılan kişilerin bazı hareketleri açısından gündeme gelebilir; bu halde failin hareketi propaganda suçu kapsamında değerlendirilecektir⁷³.

Bir kararında Yargıtay’ın, AİHM’in koyduğu kriterlere göre terör örgütü propagandasının varlığını incelediği görülmüştür⁷⁴:

“Dairemizin uygulamaları ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yerleşik içtihatlarına göre; kullanılan yazı, sözler veya araçların;

1- Şiddet, bir araç olarak görülüyororsa;

2- Kişiler hedef gösterilip kanlı bir intikam isteniyorsa;

3- Benimsenen düşünceler için şiddete başvurma meşru bir yol olduğu ileri sürülüyororsa;

4- İnsanda saldırgan duygular uyandıracak biçimde anlamsız bir nefret yaratarak şiddetin doğmasına uygun ortamı kışkırtıyorsa;

İfade özgürlüğünün sınırlandırılması makul görülebilecektir.” Bu kararda belirtilen ve ifade özgürlüğü kapsamı dışında değerlendirilen haller, toplanma hakkı kapsamı dışına çıkan haller olarak da dikkate alınmaktadır.

⁷² Yargıtay 16. CD., E. 2015/6226 K. 2015/4893 T. 8.12.2015; Yargıtay 16. CD., E. 2017/1006 K. 2017/3910 T. 8.5.2017.

⁷³ Yargıtay 16. CD., E. 2016/3208, K. 2016/5215, T. 25.10.2016.

⁷⁴ Yargıtay 16. CD., E. 2015/7466 K. 2016/1025 T. 9.2.2016. Söz konusu karar, DHKP-C geçmişi ve kökenine yer veren, ancak metinden dolayı olarak anladığımız üzere 1 Mayıs’ta “...Kurtuluşa Kadar Savaş” şeklinde slogan atan ve yaşı örgütün tarihini bilebilecek durumda olmayan sanığın, örgüt propagandası suçu işleyemeyeceğine ilişkin incelemeyi içermektedir. AİHM kriterlerinin dikkate alındığı kararda sloganın şiddeti çağırırsa bile toplumda bilinen ve kalıplaşmış sözlerden olduğu belirtilerek beraat kararı onanmıştır.

Bir başka Yargıtay kararında ise, terör ile mücadelenin zorluğu nedeniyle öncelikle devletlere daha geniş bir takdir marjının tanındığı belirtilmiş; bununla birlikte bu mücadelenin hukuk rejimine tabi olduğu vurgulanarak uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülöklere uygun değeriendirme yapılması gerektiğinin altı çizilmiştir⁷⁵. Buna göre AİHM'in esas aldığı kriterlere uygun şekilde, iç hukukta da propaganda suçu şu şekilde değeriendirilmektedir:

*“Toplantı veya gösteri yürüyüşünde olsun veya olmasın; yazı veya sözler (atılan slogan, taşınan pankart veya giyilen üniforma) ile verilen mesajın şiddete çağrı, tahrik ve teşvik edici ya da silahlı direnişe ve isyana davet şeklinde veya insanda saldırgan duygular oluşturacak biçimde anlamsız bir nefret yaratarak şiddetin doğmasına uygun bir ortamı kışkırtacak nefret söylemi olup olmadığı değeriendirilmeli, doğrudan veya dolaylı şiddete çağrı var ise sanığın kimliği, konumu, konuşulan yer ve zamanı gibi **açık ve yakın tehlike testi** bakımından analize tabi tutulmalıdır.”*⁷⁶

Kararlardan görüldüğü üzere, Yargıtay tarafından, bir toplantı veya gösteri yürüyüşünde suç teşkil eden ve terör örgütü liderlerinden birine ait bir yazı, resim veya afiş, pankart vb. görselin tek başına okunması, kullanılması veya taşınması terör örgütü propagandası suçunun işlendiğı anlamına gelmemekte, organizatörler veya katılımcılar tarafından kullanılan yazı, söz ve diğeri araçlarla iletilen mesajın şiddete ve terör eylemlerine katılmaya çağrı veya nefret söylemi içerip içermediğı araştırılarak sanık hakkında bir hükme varılmaktadır. İncelediğimiz suçu ilgilendiren ve yargı kararlarında sıklıkla karşılaşılan TMK hükümlerinin bu kriterler ışığında düşünölerek somut olaya uygulanması önem arz etmektedir.

Sonuç olarak, yukarıda yer verdiğimiz kriterler ışığında, failin düzenleyen, yöneten veya bu hareketlere katılan konumunda olduğı ve bizzat terör örgütü propagandası yapmak amacıyla düzenlenen bir toplanmada 2911 sayılı Kanun'un 28. maddesi ve TMK m.7/f.2 birlikte gündeme gelebilecektir. Failin organizasyon hareketlerinin içeriğı ve terör propagandası boyutuna ulaşp ulaşmadığı AİHM'in

⁷⁵ Yargıtay 16. CD., E. 2015/7487, K. 2016/506, T. 02.02.2016.

⁷⁶ Yargıtay 16. CD., E. 2015/7487, K. 2016/506, T. 02.02.2016. Benzer bir diğeri karar için bkz. Yargıtay 16. CD., E. 2016/6853 K. 2017/1107 T. 23.2.2017.

ortaya koyduğu ve Yargıtay tarafından da benimsenen ve uygulanan “*açık ve yakın tehlike testi*” uyarınca dikkate alınarak hangi normun ihlal edildiği açığa çıkarılmalıdır. Toplanmanın organizasyonu terör propagandası içeren bir boyuta ulaştığında veya bizzat bu amaçla yapıldığında, suç tanımımızda yer alan “*fiil daha ağır bir cezayı gerektiren bir suç teşkil etmediği takdirde*” ifadesi gereği artık fail, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası öngören TMK m.7/f.2 uyarınca cezalandırılacaktır⁷⁷. Asli-tali norm ilişkisi, gerçekte yalnızca bir normun ihlal edilmesi ve bir suçtan ceza verilmesini gerektirmektedir.

b. Tüketen-Tüketilen Norm İlişkisi Bağlamında Suç Yapısının İrdelenmesi

İki ceza normu arasında, suçlardan biri, diğerinin haksızlık içeriğini kapsamakta ve diğer normun koruduğu hukuki değeri bir bütün olarak korumakta ise tüketen-tüketilen norm ilişkisinden bahsedilmektedir⁷⁸. Bu ilişki, incelediğimiz suç açısından bazı hususlara değinmeyi gerekli kılmaktadır.

İncelediğimiz suçta tipik hareketi oluşturan üç ayrı hareket olduğundan, düzenleme, yönetme veya bu hareketlere katılma hareketinden birinin yapılmasının suçun tipikliğini sağladığı daha önce açıklanmıştır. Ancak seçimlik hareketli suçlarda hareketlerin hepsinin aynı anda yapılması neticesinde içtima bahsinin tespiti önemlidir. Seçimlik hareketli suçlarda cezalandırılmayanın önceki hareket mi yoksa

⁷⁷ İşlenen suçlardan ağır cezayı gerektirenin belirlenmesinde ilgili suç için kanuni tanımda öngörülen soyut ceza esas alınmalıdır. Ceza miktarlarının farklı aralıklar içermesi halinde, bu miktarlar karşılaştırılarak bir sonuca varılmalıdır. Buna göre cezaların gerek alt gerek üst sınırı farklıysa üst sınırı fazla olan cezanın uygulanması ve fakat diğer cezanın aşağı sınırının da dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir. Bu görüş için bkz. İçel, **Suçların İçtimaı**, s. 81-82; Koca, Üzülmüş, **a.g.e.**, s. 550. Bu noktada bir hususa dikkat çekmekte fayda görmekteyiz. Doktrinde soyut ceza esas alınarak daha ağır cezanın tespit edilmesini savunan görüşe karşılık somut cezayı esas alan başka bir görüş de mevcuttur. Buna göre, kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçunda suçun alt sınırı 1 yıl 6 aydan başlarken; TMK m.7/f.2’de düzenlenen propaganda suçunun alt sınırı 1 yıldan başlamaktadır. Propaganda suçunun öngörülen üst ceza sınırı fazla olmakla birlikte doğrudan bu nedenle daha ağır cezayı içerdiği kabul edilmemeli; cezaların miktarlarının bu şekilde bir aralık içermesi halinde, TCK m. 61 hükmü uygulanmak suretiyle faile verilecek somut ceza belirlenmeli ve bunun sonucunda hangi düzenleme daha ağır cezayı gerektiriyorsa o suçtan failin cezalandırılması gerektiği benimsenmelidir. Karşılaştırmak için bkz. Göktürk, **Fikri İçtima**, s. 265-266.

⁷⁸ Öztürk, Erdem, **a.g.e.**, s. 413.

sonraki hareket mi olduğuna dair tartışmalar bir yana⁷⁹, her iki görüş uyarınca da seçimlik hareketli suçlarda, aynı normun yalnızca görünüşte birden fazla kez ihlal edildiği ve bu nedenle faile tek ceza verileceği kabul edilmektedir. Bu nedenle kanuna aykırı bir toplantıyı düzenleyenin aynı zamanda yönetme hareketlerini de gerçekleştirmesi halinde fail, aynı normu birden çok kez ihlal etmiş sayılmayıp, tek bir suç işlemiş olacaktır. Bununla birlikte, cezanın belirlenmesinde TCK m. 61 hükmü göz önünde tutularak alt sınırdan uzaklaşarak ceza tayini söz konusu olabilecektir⁸⁰.

Diğer taraftan kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu ve bu suçla aynı maddede yer alan ancak daha hafif bir ceza miktarı öngörülerek üçüncü maddede düzenlenen *düzenleme kurulu üyelerinin görevlerini yerine getirmemesi suçu* arasında tüketen-tüketilen norm ilişkisi olup olmadığı bu bağlamda incelenmeyi gerektirmektedir. Zira 2911 sayılı Kanun'un 11. ve 12. maddelerinde öngörülen görevleri yerine getirmeyen kurul üyelerinin, ayrıca kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu bakımından da sorumluluklarının doğması mümkündür.

Yargıtay kararlarında görüldüğü üzere, *düzenleme kurulu üyelerinin görevlerini yerine getirmemeleri suçu* genellikle kanuna uygun başlayıp sonradan kanuna aykırı bir hale dönüşen toplanmalarda kalabalığın dağılması için düzenleme kurulu başkanı veya üyelerinin karar almaması şeklinde veya “kanuna uygun gerçekleştirilmesine rağmen” en az yedi kişinin hazır bulunmasını gerektiren bir toplanmada sadece altı veya daha az sayıda düzenleme kurulu üyesinin ya da düzenleme kurulu başkanının gelmemesi suretiyle oluşmaktadır. Öte yandan 28. maddenin 3. fıkrasında atıf yapılan 11 ve 12. maddelerde Düzenleme Kurulu üyelerine hazır bulunma yükümlülüklerini yerine getirdiklerine dair tanzim ettikleri tutanağı kolluk amirine teslim etme ve toplantının sükun ve düzeni ile yazılı amacın dışına

⁷⁹ İçel, **Suçların İçtimalı**, s. 198-201. İçel'in belirttiği üzere derecesi giderek artan ve seçimlik olarak suç tipinde sıralanan hareketlerin bulunması durumunda *cezalandırılmayan sonraki hareket* mevcuttur. Bu görüşe katılmakla birlikte, suç tipimizde yer alan düzenleme, yönetme veya bunlara katılma hareketi arasında kanımızca böyle bir derecelendirme olduğunu ileri sürmek zordur. Hareketlerin niteliği ve vasfının farklı olması bu ayırmadan bahsetmeyi güçleştirmektedir.

⁸⁰ Koca, Üzülmüş, **a.g.e.**, s. 124.

çıkılmamasını sağlamak üzere gerekli önlemleri almak ve gerektiğinde kolluktan yardım isteme görevlerinin yüklendiği görülmektedir.

İncelemekte olduğumuz birinci fıkra hükmü ise, bir bütün olarak kanuna aykırı gerçekleştirilen toplanmaların organizasyonunu cezalandırmaktadır. Bu yüzden suç tiplerine bakıldığında her iki düzenleme açısından girift bir ilişki bulunduğu göze çarpmaktadır.

28. maddenin birinci fıkrası, kurul üyelerinin her türlü usul ve şarta aykırı suretle işleyebileceği düzenleme ve yönetme hareketlerini içerirken; üçüncü fıkra hükmü toplanmayı yöneten konumunda olup dağıtılmasını gerektiren şiddet eylemleri veya genele yayılan bir amaçtan sapma hali görüldüğünde toplanmayı sonlandırmayan, güvenlik kuvvetlerinin gerektiğinde yardımına başvurmayan kurul üyelerinin cezalandırılmasını sağlamaktadır. Bu bakımdan, bildirimde belirtilen amacın dışına çıkan toplanmalar açısından toplanmayı yöneten konumunda olan failin 28. madde birinci fıkra hükmü gereği cezalandırılması normun kapsamındadır. Bu çerçevede amaç dışına çıkan toplantılar ile Düzenleme Kurulu üyelerinin görevleri arasındaki ilişkiyi, bu görevler bakımından ayrı ayrı irdelemek uygun olacaktır.

İlk olarak; kurul üyelerinin görevleri arasında toplantının sükûn ve düzeni ile yazılı amacın dışına çıkılmamasını sağlamak üzere gerekli önlemleri almak ve gerektiğinde kolluktan yardım istemek bulunmaktadır. Bu görevler yerine getirilmeyip toplantı amaç dışına çıktığında ve inceleme konumuz olan suçun seçimlik hareketleri icra edildiğinde (bilhassa yönetme ya da yönetme hareketine katılma hareketlerinin oluşması ihtimali söz konusudur), 28. maddenin hem ilk hem de üçüncü fıkrasında tanımlı suçlar görünüşte oluşacaktır. Bununla birlikte önceki fiilin haksızlık içeriği sonraki fiilde önemli ölçüde karşılanmakta ve bu nedenle önceki fiilin cezalandırılması gereksiz hale gelmekteyse, *cezalandırılmayan önceki hareket* şeklinde tüketen – tüketilen norm ilişkisi söz konusu olacaktır⁸¹. İncelediğimiz ihtimal tam olarak bu ilişkiye işaret ettiğinden kurul üyeleri açısından yalnızca kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu nedeniyle cezaya hükmedilecektir.

⁸¹ Öztürk, Erdem, **a.g.e.**, s. 414; İçel, **Suçların İctimai**, s. 196.

İkinci olarak ise amaç dışına çıkan toplantı ve gösteri yürüyüşünde, Düzenleme Kurulu üyelerinin görevleri olarak belirtilen dağılma kararı alma ve bu kararı kolluk amirine bildirmeme haline değinmek gerekmektedir. Amaç dışına çıkan toplantıda, ilk fıkradaki seçimlik hareketlerden birini gerçekleştiren Düzenleme Kurulu üyelerinin dağılma kararı alıp bu kararı bildirmemeleri halinde 28. maddenin hem ilk hem de üçüncü fıkrasında tanımlı suçlar görünüşte oluşmaktadırlar. Ancak bu kez de *cezalandırılmayan sonraki hareket* nedeniyle yalnızca kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu nedeniyle cezaya hükmedileceğini düşünmekteyiz. Zira kimi durumlarda aynı suç konusuna ilişkin olarak başka bir suç işlenebilir ve fakat – özellikle ilk fiil ile elde edilen durumun güvence altına alınması, değerlendirilmesi gibi durumlarda – ilk suçun uygulanması ile yetinildiği görülmektedir⁸². Hali hazırda amaca aykırı bir toplantıyı düzenleme, yönetme ya da bu hareketlere katılma fiillerinden birini gerçekleştiren Düzenleme Kurulu üyelerinin ayrıca dağılma kararı almaması nedeniyle üçüncü fıkra uyarınca cezalandırılmayan sonraki hareket kuralına bağlı tüketen – tüketilen norm ilişkisi gereğince cezalandırılmayacağı ve sadece ilk fıkra uyarınca sorumlu tutulacağı belirtilmelidir.

Diğer taraftan 28. maddenin üçüncü fıkrasında kanuna aykırı olmayan bir toplanma açısından görevlerini yerine getirmeyen kurul üyelerinin sadece cezalandırıldığı belirtilirken, birinci fıkrada daha geniş bir kapsamda düzenleme ve yönetme hareketlerinden sorumlu herkes kanuna aykırı toplanma için cezalandırılmaktadır. Bildirimi yapılmış, ancak altı düzenleme kurulu üyesinin hazır bulunduğu bir yürüyüşte, bildirimde imzası olan ve toplanmaya gelmeyen üye açısından sadece m. 28/f. 3 hükmü uygulanabileceği açıktır. Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu ise toplantıda hazır bulunsun veya bulunmasın, kanuna aykırı organizasyon hareketlerini yaptırım altına almaktadır; toplanmada hazır bulunan kurul üyesi de kanuna aykırı toplantı düzenlemeden ceza alabilir.

⁸² İçel, *Suçların İctimai*, s. 195-196; İçel vd., *İçel Suç Teorisi*, s. 468; Öztürk, Erdem, *a.g.e.*, s. 414;

2. Diğer İçtima Halleri

Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu, suçun tipikliğine ilişkin unsurlarda açıkladığımız üzere, herhangi bir ihtar ve zor kullanmaya gerek olmaksızın Düzenleme Kurulu üyesi olan veya kurul üyesi olmasa dahi düzenleyen ya da yöneten konumunda bulunan ya da bunların hareketlerine katılan kişiler tarafından gerçekleştirilen hareketleri bir haksızlık olarak düzenlemektedir. Kanuna aykırı bir toplanmayı düzenlemek/yönetmek için gerekli araçları bir araya getiren, talimat veren ve organizasyon hareketlerini gerçekleştiren kişiler bu suç uyarınca cezalandırılmaktadır. Bununla birlikte kolluğun ihtar ve zor kullanması şartına bağlı olarak dağılmayarak kanuna aykırı bir toplanmada yer alan kişilere uygulanan ceza hükmü 2911 sayılı Kanun'un 32. maddesidir. Bu düzenleme ile toplanmanın meşruluğuna ilişkin bilgiye sahip olması kendisinden beklenemeyecek katılımcıların korunması amaçlanmıştır.

Bu bilgilerden hareketle, 32. madde metnine bakıldığında, kanuna aykırı bir toplanmada hazır bulunan ve kolluk kuvvetlerinin katılımcılar açısından yaptığı uyarıya rağmen dağılmayan organizatörler açısından ayrı bir hüküm öngörüldüğü görülmektedir⁸³. 32. maddenin 1. fıkrası ve ikinci cümlesi uyarınca, düzenleyen veya yöneten konumundaki kişilerin direnme suçunu işlemesi halinde failler hem 28. madde uyarınca hem de 32. maddede belirtilen suçlardan gerçek içtima kuralı gereğince ayrı ayrı cezalandırılacaklardır⁸⁴. Üstelik faillerin vasfı nedeniyle direnme suçu bakımından bu cezanın yarı oranda artırılarak hükmolunacağı belirtilmiştir.

Diğer taraftan kolluk görevlilerine karşı cebir veya tehdit kullanarak aktif şekilde direnen düzenleme kurulu üyeleri açısından m.32/f.2'de belirtildiği üzere TCK'nın 265. maddesinde tanımlanan suçtan dolayı gerçek içtima kuralı gereğince ayrıca cezaya tabi tutulacağı da belirtilmelidir⁸⁵.

⁸³ Erdoğan, "Direnme Suçu", s. 198-199; Gülhan, **a.g.e.**, s. 117.

⁸⁴ 2911 sayılı Kanun, m. 32/f. 2: "*Kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşlerine katılanlar, ihtara ve zor kullanmaya rağmen dağılmamakta ısrar ederlerse, altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu suçu, toplantı ve gösteri yürüyüşünü tertip edenlerin işlemesi halinde, bu fıkra hükmüne göre verilecek ceza yarı oranında artırılarak hükmolunur.*"

⁸⁵ Düzenleme kurulu üyeleri açısından 28. maddenin 4. fıkrasında öngörülen düzenlemenin içeriği de burada akla gelebilir. Ancak bu fıkra da yer alan teknik araç ve gereçle kayıt yapan yetkililere karşı

İncelediğimiz suça ilişkin içtima bahsini ilgilendiren diğer husus ise, TMK'nın 7. maddesine eklenen 4. fıkra ile TCK m. 220/f. 6'da yer alan hükme getirilen istisnadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, TCK'nın "Suç işlemek amacıyla örgüt kurma" başlıklı 220. maddesi 6. fıkrasında, kişinin bir örgüte üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işlemesi halinde, işlediği suçun yanı sıra suç örgütüne üye olma bakımından da ayrıca cezalandırılacağı öngörülmüştür⁸⁶. Daha açık bir ifade ile bu hükme dayanarak işlenen bir suçun cezasının yanında örgüt için bu suçun işlenmesi ayrı ayrı cezalandırılarak bir gerçek içtima kuralına yer verilmiştir. Bununla birlikte TMK m.7/f.4'te yer verilen ve terör örgütü adına suç işlenmesi hallerinde ayrıca TCK m.220/f. 6 uyarınca ceza verilmeyeceği düzenlenmiştir⁸⁷. Fıkranın "a" bendinde terör örgütünün propagandasını yapma, "b" bendinde terör örgütlerinin yöntemlerini meşru gösteren veya kullandıkları yöntemlere başvurmaya teşvik eden bildiri, açıklama basma veya bunları yayımlama suçu ve "c" bendinde ise incelediğimiz suç tipi olan m.28/f.1'e yer verilerek bu suçlar bakımından m. 220/f. 6'da yer verilen istisnanın istisnası şeklindeki bir hükümle örgüt üyeliği suçundan ceza verilemeyeceği düzenlenmiştir⁸⁸.

TMK m.7'ye son fıkra eklenmeseydi, kanuna aykırı bir toplantı ve yürüyüş düzenleyen veya yönetenlerin bu suçu örgüt adına işlemesi halinde TMK m. 7 ve TCK m. 220/f. 6'nın birlikte uygulanması ve failin cezalandırılması mümkün olacaktı. Ancak ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilen haller açısından bu düzenlemelerin sorun yarattığı anlaşıldığından, 6459 sayılı Kanun uyarınca incelediğimiz suç

görevlerini yaptıkları sırada "cebir ve şiddet veya tehdit veya nüfuz ve müessir kuvvet sarfetmek suretiyle" engel olunması tipik hareket olarak belirtilmiş ve bir bakıma direnme suçundan farklılaşmıştır. Yine de belirtmek isteriz ki, bu maddedeki engel olma suçu, m. 32/f. 2 kapsamında değerlendirilebilecek bir hareket içermesi halinde, asli-tali norm ilişkisi gereği, tali norm olarak geriye çekileceği belirtilmelidir. Zira 32. maddedeki suç tipi daha ağır bir ceza içermektedir.

⁸⁶ İzzet Özgenç, **Suç Örgütleri**, Ankara, 11. Bası, Seçkin Kitabevi, 2018, s. 24.

⁸⁷ Sarıtaş, **Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçları**, s. 571.

⁸⁸ Bkz. 3713 sayılı TMK, m. 7/f. 4:

"(Ek fıkra: 11/4/2013-6459/8 md.) Terör örgütüne üye olmamakla birlikte örgüt adına;

a) İkinci fıkrafta tanımlanan suçu,

b) 6 ncı maddenin ikinci fıkrasında tanımlanan suçu,

c) 6/10/1983 tarihli ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 28 inci maddesinin birinci fıkrasında tanımlanan kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılma suçunu, işleyenler hakkında, 5237 sayılı Kanunun 220 nci maddesinin altıncı fıkrasında tanımlanan suçtan dolayı ayrıca ceza verilmez."

açısından bir istisnai hüküm tesis edilmiştir⁸⁹. Bu durumda kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu, bir örgüt adına işlenen bir suç olsa dahi sanıklar hakkında örgüt üyeliğinden ayrıca ceza verilmeyeceği TMK m. 7/f. 4 hükmü açısından netleştirilmiş olup, m. 220/f. 6'da düzenlenen gerçek içtima hükümlerinin uygulanması mümkün olmayacaktır⁹⁰.

Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu açısından önem arz eden bir diğer içtima hali ise, zincirleme suç hükümleridir. TCK m. 43/f. 1'de düzenlenen bu hükme göre, bir suç işleme kararının icrası kapsamında bir kişiye karşı değişik zamanlarda aynı suçun birden fazla işlenmesi halinde bir cezaya hükmedilmektedir. Bu halde verilecek ceza, dörtte birinden dörtte üçüne kadar arttırılarak belirlenmektedir. Mağduru belli bir kişi olmayan suçlar bakımından da zincirleme suçu düzenleyen bu fıkra hükmünün uygulanacağı öngörülmüştür⁹¹. Fıkraya eklenen bu son cümle ile "aynı kişiye karşı" suçun değişik zamanlarda işlenmesi kriterinin mağduru belirli bir kişi olmayan suçlar bakımından da sağlanması mümkün hale getirilmiştir. Bu durumda, bir grup insanın aynı toplumsal mesele veya amaçla, valiliğin yasaklama kararına rağmen şehrin önemli bir meydanında üç gün üst üste veya aynı gün değişik zamanlarda toplantı düzenlemesi zincirleme suç hükümlerine kapsamında değerlendirilebilecektir⁹².

⁸⁹ Sarıtaş, **Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçları**, s. 573-574.

⁹⁰ Yargıtay 16. CD., E. 2016/1115, K. 2016/5375, T. 2.11.2016. Emsal kararda açıkça istisnanın istisnası niteliğindeki hüküm dikkate alınarak, "06.12.2009 tarihli eylemin iddianamedeki anlatım biçimine göre, 2911 sayılı Kanunun 28/1. maddesinde düzenlenen kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşlerini düzenleyen veya yönetenlerin hareketlerine katılma suçunu oluşturduğu, bu suçun 6459 sayılı Kanun ile değişik 3713 sayılı Kanunun 7/4. maddesinde yazılı suçlardan olması nedeniyle terör örgütüne üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işleme suçundan ceza verilemeyeceği," kararda açıkça belirtilmiştir. Bir başka içtihat ise "3713 sayılı Kanunun 7/4 maddesi gereğince de, terör örgütünün propagandasını yapmak (TMK 7/2), terör örgütünün bildiri veya açıklamalarını basmak ya da yayımlamak (TMK 6/2), 2911 sayılı Kanunun 28. maddesinde tanımlanan Kanuna Aykırı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşünü düzenleyen ya da yönetenlerin eylemlerine katılmak suçlarını terör örgütü adına işleyenler ayrıca terör örgütü üyesi olmak suçundan cezalandırılmazlar." hükmüne açıkça yer verilmiştir. İlgili karar için bkz. Yargıtay 16. CD., E. 2016/7162, K. 2017/4786, T. 18.7.2017.

⁹¹ Bkz. 5237 sayılı TCK, m. 43/f.1, son cümle.

⁹² Anayasa Mahkemesi'nin bireysel bir başvuru kararında incelenen ve ilk derece mahkemesi tarafından zincirleme suç hükümleri uyarınca verilen cezaya bakılabilir. Elbistan 1. Asliye Ceza Mahkemesi'nin anılan 21/2/2014 tarihli ve E.2013/452, K.2014/138 sayılı karar içeriği şöyledir: "İstanbul Taksim Gezi Parkında yaşanan olayları protesto etmek ve destek olmak amacıyla 21/06/2013 ve 22/06/2013 tarihlerinde düzenleme kurulu oluşturmadan, mülki amire yapılması gereken bildirimleri yapmadan, daha önceden mülki amirlik tarafından belirlenen toplantı yeri ve gösteri yürüyüşü güzergahını kullanmadan ve zaman şartına uymadan toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenledikleri ve yaklaşık 120 kişilik grubu yönlendirdikleri, (...) sabit görülen zincirleme şekilde kanuna aykırı toplantı ve gösteri

İncelediğimiz suç açısından farklı neviden fikri içtima hükümlerinin, suçun kanuni tanımı gereği uygulanması gereken tali norm içeriği gözetildiğinde bir uygulama alanı kalmadığını düşünmekteyiz. Diğer taraftan mağdura yönelik yaptığımız açıklamalar çerçevesinde, bu suç açısından aynı neviden fikri içtima hükümlerinin uygulanmayacağını da belirtmek gerekir. Kanuna aykırı bir toplantı veya yürüyüş düzenlemek ya da yönetmek suretiyle farklı kişi veya gruplara karşı bu suçun işlenmesi mümkün olmayacaktır.

Son olarak, kanuna aykırı bir toplantı ve gösteri yürüyüşü sırasında kasten yaralama, öldürme veya mala zarar verme suçunun işlenmesi halinde, ihlal olunan farklı hukuki değer ve suçlar gündeme geleceğinden her bir suç bakımından ayrı ayrı ceza verileceğini de belirtmek isteriz.

III. YAPTIRIM

A. Öngörülen Ceza Miktarı

2911 sayılı Kanun'un 28. maddesi 1. fıkrasında kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçunun yaptırımını, bir yıl altı aydan üç yıla kadar hapis cezası olarak belirlenmiştir. Mülga 171 sayılı Kanun'un bu suçun muadili olarak yer alan 18. maddesinde altı aydan bir yıla kadar hapis cezasının yanı sıra *beş yüz liradan bin liraya kadar ağır para cezası* öngörülmekteydi. 2911 sayılı Kanun'un ilk halinde de hem bir yıl altı aydan üç yıla kadar hapis hem de *on bin liradan yirmibeş bin liraya kadar ağır para cezası* öngörülmüştü. Kanun metnine son halini veren ve adli para cezalarını kaldırarak sadece hapis cezası öngören düzenleme ise 5728 sayılı uyum kanunu kapsamında 23.01.2008 tarihinde 422. madde ile yapılan değişiklikle sağlanmıştır⁹³.

Görüleceği üzere meri 2911 sayılı Kanun, orijinal metnine göre 2008 tarihli son değişiklikle adli para cezalarını kaldırarak yaptırım açısından bir iyileşmeye

yürüyüşleri düzenlemek ve yönetmek suçlarından cezalandırılmaları yoluna gidilmiştir." AYM, *Ali Orak ve İrfan Gül Başvurusu*, B.N.:2014/10626, K.T.:18.04.2018, R.G.: 04.07.2018 tarihli ve 30468 sayılı, par. 16.

⁹³ 5728 Sayılı Temel Ceza Kanunlarına Uyum Amacıyla Çeşitli Kanunlarda ve Diğer Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, R.G.: 08.02.2008 tarih ve 26781 sayılı.

gitmiş, bununla beraber 171 sayılı Kanun’a kıyasla hapis cezaları açısından daha ağır bir yaptırım içermiştir.

Söz konusu ceza, TCK m. 61 hükmü kapsamında, somut koşullara bakılarak belirlenecek ve her bir fail açısından bireyselleştirilecektir. Ayrıca suçun işleniş biçimi, kamu düzeni açısından yarattığı tehlikenin ağırlığı ve varsa faillerin düzenleme-yönetme hareketlerini gerçekleştirirken kullandığı araçlar dikkate alınarak öngörülen soyut cezanın alt sınırı ile üst sınırı arasında temel ceza tayin edilecektir⁹⁴. Valilik tarafından önceden ilan edilmiş bir meydanda yapılmadığı veya gece vakti yapıldığı için kanuna aykırı düzenlenme kapsamında değerlendirilen bir toplanma için toplantı mekanı ve zamanı, suçun unsurunu oluşturan hallerden sayıldığı için bu hususlar ise temel cezanın belirlenmesinde, çifte değerlendirme yasağı ilkesi gereği, ayrıca göz önünde bulundurulmayacaktır⁹⁵.

Temel ceza belirlendikten sonra suç olası kastla işlenmişse bu nedenle indirim yapılmaktadır. Bunu takiben TCK m. 61/f. 5’te sırasıyla belirtilen nedenler mevcutsa bu nedenlere göre cezada indirim yapılması ve failin geçmişi, sosyal ilişkileri, suçu işledikten sonraki tavır ve hareketleri vb. durumlardan kaynaklanan takdiri indirim sebepleri hakim tarafından uygulanarak sonuç cezası belirlenecektir. İncelediğimiz suç açısından takdiri indirim nedenlerine bağlı olarak TCK m. 62/f. 1 ikinci cümle uyarınca cezada en fazla altıda bire kadar indirim yapılabilecektir.

Kısa süreli hapis cezaları için öngörülen seçenek yaptırımların uygulanması ise, bu suç açısından hükmolunan hapis cezası bir yılın üzerine çıktığından mümkün olmayacaktır.

Diğer taraftan kanunda öngörülen soyut cezanın alt sınırı bir yıl altı ay olması sebebiyle, bu suç dolayısıyla kamu davası açılmasının ertelenmesi mümkün değildir. Hükmün açıklanmasının geriye bırakılması ise, yargılama sonunda hükmolunan ceza iki yıl veya altında bir hapis cezası olabileceği için söz konusu olabilir. Hapis cezasının ertelenmesi şartları da yargılama sonunda hükmedilecek ceza iki yıl ve üzeri olmadığı

⁹⁴ Bkz. 5237 sayılı TCK, m. 61/f.1.

⁹⁵ Bu tespiti dayanağı TCK’nın 61. maddesinin 3. fıkrasıdır. Bkz. “Birinci fıkrafta belirtilen hususların suçun unsurunu oluşturduğu hallerde, bunlar temel cezanın belirlenmesinde ayrıca göz önünde bulundurulmaz.”. Yasağa ilişkin bilgi için bkz. Koca, Üzülmüş, **a.g.e.**, s. 683.

takdirde gündeme gelebilmektedir. Ancak cezanın üst sınırı üç yıl olduğundan HAGB ya da erteleme şartlarına uymayan cezalara mahkemeler tarafından hükmedilebilir.

Bu noktada, ifade özgürlüğü ile alakalı suçlar bakımından önem taşıyan 6352 sayılı Kanun'un getirmiş olduğu düzenlemeye değinmemiz uygun olacaktır. 6352 sayılı Kanun, ülkede basın ve ifade özgürlüğünün akıbetine ilişkin tartışmaların yoğun şekilde yapıldığı ve özellikle tutuklu gazetecilere ilişkin raporların çıktığı bir dönemde, tüm düşünce ve kanaat açıklama yöntemlerine ilişkin suçlarda uygulanması için öngörölmüş bir düzenlemedir⁹⁶.

02.07.2012 tarihli ve 6352 sayılı Kanun'un "Davaların ve Cezaların Ertelenmesi" başlıklı Geçici 1. maddesi:

*"(1) 31/12/2011 tarihine kadar, **basın ve yayın yoluyla ya da sair düşünce ve kanaat açıklama yöntemleriyle işlenmiş olup; temel şekli itibarıyla adli para cezasını ya da üst sınırı beş yıldan fazla olmayan hapis cezasını gerektiren bir suçtan dolayı;***

a) Soruşturma evresinde, 4/12/2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 171 inci maddesindeki şartlar aranmaksızın kamu davasının açılmasının ertelenmesine,

b) Kovuşturma evresinde, kovuşturmanın ertelenmesine,

c) Kesinleşmiş olan mahkûmiyet hükmünün infazının ertelenmesine,

karar verilir."

(2) Hakkında kamu davasının açılmasının veya kovuşturmanın ertelenmesi kararı verilen kişinin, erteleme kararının verildiği tarihten itibaren üç yıl içinde birinci fıkra kapsamına giren yeni bir suç işlememesi hâlinde, kovuşturmaya yer olmadığı veya düşme kararı verilir. Bu süre zarfında birinci fıkra kapsamına giren yeni bir suç işlenmesi hâlinde, bu suçtan dolayı kesinleşmiş hükümle cezaya mahkûm olunduğu

⁹⁶ 02.07.2012 tarihli ve 6352 sayılı Yargı Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Basın Yayın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Ertelenmesi Hakkında Kanun, R.G. : 05.07.2012 tarih ve 28344 sayılı.

takdirde, ertelenen soruşturma veya kovuşturmaya devam olunur.” hükmünü içermektedir.

Yukarıda belirtilen madde gereği, basın ve yayın yoluyla veya düşüncüyü açıklama yöntemleriyle işlenmiş, suçun temel şekli adli para cezasını veya üst sınırı beş yıldan fazla olmayan hapis cezasını gerektiren “suçlar” bakımından soruşturma, kovuşturma ve infazın ertelenmesi düzenlenmiştir. İfade özgürlüğünün özel bir biçimi olarak kabul edilen toplantı ve yürüyüşlere ilişkin suçlarda da 31.12.2012 tarihine kadar görülen ve mahkumiyet kararları ile sonuçlanan bazı dosyalar Yargıtay tarafından yerel mahkemelerin kovuşturmayı ertelemesini gerektiren bir husus olarak ele alınmış ve bu husus gözetilmeden hüküm kurulması halinde bozma kararı verilmiştir⁹⁷.

Diğer taraftan Anayasa Mahkemesi’nin bireysel bir başvuru kararına konu olduğu üzere, barışçıl amaçlarla yapılan bir yürüyüş neticesinde sanığın beraat ettirilmesine yerel mahkeme tarafından karar verilmişken Yargıtay tarafından 6352 sayılı Kanun geçici 1. madde hükmü gerekçe gösterilerek bozma kararı verilmiştir. Yargıtay geçici madde uyarınca beraat hükmü yerine kovuşturmanın ertelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi ise, Yargıtay’ın derhal beraat kararı verilmesinin şartlarını değerlendirmeden, sadece yürürlüğe giren 6352 sayılı Kanun uyarınca kovuşturmanın ertelenmesine gitmesini sorunlu bulmuştur. Nitekim kovuşturmanın ertelenmesi kararı ile başvuru üç yıl denetim altına alınmış; denetim süresi içerisinde bir ceza tehdidi ile karşı karşıya kalarak AY m. 34’te düzenlenen

⁹⁷ Yargıtay 16. CD., E. 2017/1164, K. 2017/3879, T. 09.05.2017. Örnek bir karar metni için bkz. “6352 sayılı Kanunun geçici 1. maddesinde ifadesini bulan ve başkaca yazım biçimleri arasından tercih edilen “düşünce ve kanaat açıklama yöntemleri” ibaresi bu ilkeler ve Kanunun genel gerekçesi çerçevesinde değerlendirilmiş, örgütlenme özgürlüğü bağlamında ele alınan toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma özgürlüğünün kolektif niteliği, ifade özgürlüğü ile yakın ilişkisi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince değerlendiriliş biçimi (29.06.2006 tarihli Öllinger-Avusturya, 26.07.2007 tarihli Barankevich-Rusya kararları gibi) nazara alındığında suça sürüklenen çocuğun 2911 sayılı Kanunun 32/1, 33/1. maddelerine uygun olduğu kabul edilen eylemlerinin “düşünce ve kanaat açıklama yöntemi” olduğu değerlendirildiğinden, suça sürüklenen çocuğa yüklenen suçun tarihi ve işlenme yöntemi ile temel şekli itibarıyla gerektirdiği cezanın süresine göre, hükümden önce 05.07.2012 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 6352 sayılı Kanunun geçici 1. maddesi kapsamında düşünce ve kanaat açıklama yöntemiyle işlendiği ve bu nedenle suça sürüklenen çocuk hakkında anılan suçlar yönünden açılan davalara ilişkin olarak kovuşturmanın ertelenmesine karar verilmesi gerektiği gözetilmeden yargılamaya devamla yazılı şekilde hüküm kurulması,” bozmayı gerektirmiştir. Bkz. Yargıtay 16. CD., E. 2015/1404 K. 2015/1868 T. 17.6.2015.

hakkını kullanmaktan vazgeçmek şeklinde sonuç doğuran caydırıcı bir etkiye maruz kalmıştır⁹⁸. Böylece, barışçıl toplantılar bakımından kovuşturmanın ertelenmesi kararı verilerek kişilerin denetimli serbestlik süresi altında kalması, AY m. 34'ün ikinci fıkrasında yer alan meşru amaçlardan kamu düzeninin sağlanması için gerekli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır⁹⁹.

Verdiğimiz bilgiler ışığında değerlendirildiğinde, yukarıda andığımız Ömer Faruk Akyüz bireysel başvuru kararında görülen ve Yargıtay tarafından dosyada hatalı şekilde uygulanan 6352 sayılı Kanun çerçevesi, meri kanunlar uyarınca mahkum edilmeleri olası sanıklar hakkında kamu davası açılmasının, kovuşturmalarının veya cezalarının infazının ertelenmesini öngörmek amacıyla uygulanmıştır¹⁰⁰. Erteleme kararı verilmeden önce sanıkların öncelikle beraat ettirilmesine ilişkin hal ve şartların göz önüne alınması ve bu değerlendirme neticesinde bir hüküm tesis edilmesi gerektiği AYM tarafından vurgulanmıştır. Diğer taraftan AYM'nin tespit ettiği ihlal bir mahkeme kararından kaynaklandığı için 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinin 2. fıkrası uyarınca ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için dosyayı ilgili mahkemeye göndermesi ve yeniden yargılama yapılmasına hükmetmesi gerekmektedir. Akyüz kararında da beraat ettirilmesi gerekirken denetim süresine tabi tutulan başvuru açısından, ihlal sonuçlarının ortadan kaldırılması için yeniden yargılama yapılmasında

⁹⁸ Bkz. AYM, Ömer Faruk Akyüz Başvurusu, par. 71-72:

“71. Somut olayda, ilk derece mahkemesi beraat kararı verdiğiinden Yargıtayın bozma kararı uyarınca kovuşturmanın ertelenmesi kararı verilerek başvuru hakkına müdahalede bulunulmuştur. Yargıtay; toplantı ve gösteri yürüyüşünün barışçıl olup olmadığını, eylem nedeniyle toplumsal hayatın etkilenip etkilenmediğini, kamu düzeninin bozulup bozulmadığı hususları ile derhal beraat kararı verilmesinin şartlarını değerlendirmeksizin salt 6352 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmiş olması nedeniyle bozma kararı vermiştir. Dolayısıyla Yargıtayın bozma kararı ve bu karara uymak suretiyle ilk derece mahkemesi tarafından verilen kovuşturmanın ertelenmesi kararının gerekçesinin müdahale için ilgili ve yeterli olduğu söylenemez.

72. Öte yandan kovuşturmanın ertelenmesi kararı verilmesi nedeniyle başvuru üç yıl denetim altına alınmıştır. Barışçıl bir gösteri nedeniyle cezai yaptırım tehdidi altında bulunma sonucunu doğuran erteleme kararının, kural olarak meşru amaçları gerçekleştirmek için gerekli görülen önlemler ile barışçıl toplanma hakkı arasındaki dengeyi sağladığı söylenemez. Başvuru hakkında verilen kovuşturmanın ertelenmesi kararının, başvuru hakkının tekrar bir toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılıp mahkum olması durumunda, ceza yargılamasının devam etmesi ve yargılama sonucunda başvuru hakkının ceza alması ihtimali bulunmaktadır. Dolayısıyla başvuru katıldığı bir barışçıl gösteri nedeniyle üç yıl boyunca bir ceza tehdidinde maruz kalacak ve bundan sonra herhangi bir toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılıp katılmama yönünde kovuşturmanın ertelenmesi kararının caydırıcı bir etkisi olacaktır.”

⁹⁹ a.e., par. 73. Benzer bir başka tespit için bkz. AYM, Dilan Ögüz Ceylan Başvurusu, par. 53-54.

¹⁰⁰ Bu kanunun uygulanma şartlarını tartışan emsal bir içtihat için bkz. Yargıtay CGK, E. 2013/386, K. 2014/353, T. 11.07.2014.

hukuki yarar bulunduğu anlaşılarak dosya uyuşmazlığa bakan Asliye Ceza Mahkemesi'ne gönderilmiřtir¹⁰¹. Burada önem arz eden husus, AYM'nin bireysel başvuru mekanizması ile tespit ettiği hak ihlalleri açısından manevi tazminata hükmetmekle yetinmediği ve ceza yargılaması açısından da sonuç doğuracak bir etki alanı yarattığıdır. Buna göre 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesi uyarınca barışıl toplanma hakkı kapsamında değerlendirilebilecek ancak buna karşın mahkumiyet kararlarına konu olan veya kovuşturmanın ertelenmesine karar verilen dosyalarda, yeniden yargılama yapacak ilk derece mahkemelerinin hüküm tesis ederken AYM'nin ortaya koyduğu kriterlere uygun hareket etmesi gerektiği de ortaya çıkmıştır.

B. Mukayeseli Hukuk Açısından Bir Değerlendirme

Kanunda incelediğimiz suç açısından öngörülen bir yıl altı aydan üç yıla kadar hapis cezası miktarının ölçölölüğü ayrı bir değerlendirmeye muhtaçtır. Hukuka aykırılık bahsinde açıkladığımız üzere, AİHM tarafından barışıl olarak düzenlenmesine karşın bildirimsiz olduğu ve 2911 sayılı Kanun'un aradığı şekil şartlarına aykırı olarak düzenlendiği için ceza yaptırımlarına maruz kalan pek çok toplantı ve gösteri yürüyüşü vakası incelenmiş ve Türkiye aleyhine ihlal kararları verilmiştir. Üstelik mahkeme, bildirimsiz yapılan bir toplanmanın cezasının 28. maddede öngörülen hapis cezası şeklinde bir yaptırım olmasının ağırlığına da işaret etmiřtir¹⁰². şiddet içeren veya suç teşkil eden sloganların atıldığı veya hakaret boyutuna varan ifadelerin başat rol oynadığı bir toplanmayı düzenlemekle sadece bildirimsiz şekilde bir toplantı veya gösteri yürüyüşü düzenlemek aynı nitelikte olmadığı gibi, kamu düzenini tehdit etmemesine karşın sadece bildirim yapılmadığı için engellenen ve hakkında ceza kovuşturması yürütölen toplanmaların ifade ve toplanma özgürlüğüne zarar verdiği görölmektedir.

Bu açıdan farklı ölkelerin kanuni düzenlemelerine bakıldığında, bildirim yükümlölüğüne aykırılığın daha hafif bir hapis cezasına veya adli para cezası ile birlikte seçenek yaptırım şeklinde düzenlendiğine rastlanmaktadır. Somutlaştırmak

¹⁰¹ AYM, *Ömer Faruk Akyüz Başvurusu*, par. 84.

¹⁰² Bkz. AİHM, *Gün ve Diğerleri*, para. 79.

gerekirse, Fransa’da Ceza Kanunu’nun 431. maddesinde, gösterilerin bildirim usulüne uygun düzenlenmemesi hali altı ay hapis veya para cezası ile cezalandırılmaktadır¹⁰³. Almanya’da federal olarak uygulanan Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu (*Versammlungsgesetz*) açık hava toplantısı ve yürüyüşlerin bildirim olmaksızın düzenlenmesi halinde, bir yıla kadar hapis cezası veya adli para cezasına (*Geldstrafe*) hükmedileceğini düzenlemiştir¹⁰⁴. Federal kanunun yerini bu hususta federe devlet kanunlarının aldığı yerlerden biri olan ve ani toplanmaların anayasal güvenceden yararlandırılacağına ilişkin bir hüküm içerdiğine daha önce değindiğimiz Bavyera Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu’nda ise bildirim şartına uyulmaması nedeniyle para cezasının (*3.000 Euro ’ya kadar*) uygulanacağı düzenlenmiştir¹⁰⁵.

İngiltere’de ise toplanmalar için bildirim şartı aranmamakla birlikte, POA’nın(*Kamu Düzeni Yasası*) 11. maddesinde, kanunun aradığı şartlara uygun şekilde bildirimde bulunmadan veya bildirimde belirtilen güzergah, gün ve saatten başka bir tarih veya güzergahta yapılan yürüyüşler için adli para cezasına (*1.000 pound’a kadar*) hükmedildiği görülmektedir. İdarenin yürüyüş düzenine ilişkin yetkileri veya yasakladığı diğer hususlara aykırı davranışlar ise üç aya kadar hapis cezası veya adli para cezası şeklinde seçenek yaptırım şeklinde karşımıza çıkmaktadır¹⁰⁶.

Yukarıda verdiğimiz farklı ülke sistemleri ve örneklerle kıyasladığımızda, bildirim yükümlülüğüne uymadıkları gerekçesiyle kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşünü düzenleyen ve yönetenlere alt sınırı bir yıl altı aydan başlayan bir cezanın uygulanması ağır bir yaptırımdır. Ayrıca 2911 sayılı Kanun’un bildirim usulünün yanı sıra mekan, zaman ve süreye ilişkin şekil şartlarını bir zorunluluk şeklinde uyguladığı ve kamu düzenine etkisi açısından değerlendirmeye imkan tanımadan sırf şekle aykırılıktan cezalandırmayı tercih ettiği anlaşılmaktadır.

¹⁰³ Penal Code, Art. 431-9. Bilgi için bkz. Salát, **The Right to Freedom of Assembly – A Comparative Study**, s. 105.

¹⁰⁴ *Versammlungsgesetz*, Art. 26/2.

¹⁰⁵ Bavarian Assembly Act (BayVersG), Art. 21/7. Kanunun İngilizce çevirisi için bkz. (Çevrimiçi), <https://www.legislationline.org/documents/id/20033> , 10.05.2019.

¹⁰⁶ POA, Section 11-14, (Çevrimiçi), <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64/contents>, 04.08.2018.

Kanaatimize göre kanun koyucunun bir toplantıda bildirim yükümlülüğüne uyulmamasını doğrudan cezalandırma yolunu tercih etmemesi, barışçıl niteliğini kaybeden toplantılar açısından maddi kamu düzeninin tehlikeye düştüğüne ilişkin emareler ışığında somut tehlikeyi esas alan bir ceza normu düzenlemesi isabetli olacaktır. Bildirim yükümlülüğüne aykırılık nedeniyle toplantı düzenlemenin idari para cezasına bağlanarak ceza yaptırımını olmaktan çıkarılması ise bu konuda dikkate değer bir diğer çözüm yolu olarak düşünülebilir¹⁰⁷.

IV. MUHAKEME KURALLARI

23.01.2008 tarihli ve 5728 sayılı uyum kanunu ile, 2911 sayılı Kanun'un suçüstü hükümlerine uygulanan ve 23.03.2005 tarihli ve 5320 sayılı Kanun uyarınca yürürlükten kaldırılan 3005 sayılı Meşhut Suçların Muhakeme Usulü Kanunu'na 35. maddede yapılan gönderme kaldırılmıştır¹⁰⁸. Bunun neticesinde, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun genel hükümlerine göre suçların takibatının yapılması kabul edilmiştir. Keza 2911 sayılı Kanun'da muhakeme usulüne dair ayrıksı düzenlemelere yer verilmemiştir. Dolayısıyla inceleme konumuz olan kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçuna dair muhakeme, CMK hükümleri çerçevesinde yürütülecektir. Suça özgü herhangi bir muhakeme şartı öngörülmediğinden soruşturma ve kovuşturma re'sen yürütülmektedir.

Görev bakımından yetkili mahkeme, incelediğimiz suç bakımından uzun yıllar DGM Kanunu m. 9 uyarınca Devlet Güvenlik Mahkemeleri olarak tayin edilmiş; ancak 1992 tarihli ve 3842 sayılı Kanun'un 29. maddesi ile bu uygulama değiştirilmiştir¹⁰⁹. Bugün 5235 sayılı Kanun'a göre 2911 sayılı aykırılık suçları

¹⁰⁷ Uygun, **Devlet Teorisi**, s. 663; Tanyar, **a.g.m.**, s. 618. AİHM'in toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin düzenlenmesini izin şartını bağlayan Moldova'da, bu şartı yerine getirmeden gösteri yürüyüşü düzenlediği için idari para cezasına çarptırılan başvuruçunun dosyasını, kategorik olarak bildirim sistemini izin sistemine tercih etmeden, izin sisteminin kapsamına bakarak değerlendirdiği ve düşük miktarda bir yaptırım içeren ülke uygulamasını Sözleşme'ye uygun bulduğu not edilmelidir. Bkz. AİHM, *Cristian Zilibierberg v. Moldova*, Appl. No. 61821/00, 01/05/2005, para. 5, 46, 49.

¹⁰⁸ Bkz. 5728 Sayılı "Temel Ceza Kanunlarına Uyum Amacıyla Çeşitli Kanunlarda ve Diğer Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun", m. 578. Mülga 35. maddeye ilişkin bilgiler için ayrıca bkz. Gülhan, **a.g.e.**, s. 143-144.

¹⁰⁹ Tanör, **Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, s.112.

açısından Asliye Ceza Mahkemesi görevli mahkemedir. Diğer taraftan eğer kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren terör örgütü propagandası suçu veya silahlı terör örgütüne üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işleme isnadı ile birlikte dosya kapsamında yer alıyorsa, bu durumda görevli mahkeme Ağır Ceza Mahkemesi olacaktır¹¹⁰.

Failin suça sürüklenen çocuk olması halinde ise, on sekiz yaşını doldurmamış çocuklar açısından görevli mahkemenin Çocuk Mahkemeleri olduğu, muhakeme kuralları açısından Çocuk Koruma Kanunu'nun esas alınacağı ise belirtilmelidir¹¹¹.

Yer bakımından yetki açısından özel bir hüküm bulunmamakta olup, CMK hükümleri çerçevesinde yer bakımından yetkili mahkeme yargılamayı yürütecektir.

Koruma tedbirleri bakımından ise inceleme konumuz suç bağlamında farklı bir düzenleme bulunmamaktadır. Belirtmek gerekir ki CMK m. 91/4-d ile TGYK m. 33 “a” bendine ve CMK m. 100/3-g hükümlerinde TGYK'nın 33. maddesine atıfta bulunmaktadır. Anılan maddeler, sırasıyla mülki amirin gözetim yetkisi ile tutuklama koruma tedbirinde katalog suçlara ilişkindir. Ancak 2911 sayılı Kanun'un 28. maddesine bu hususlarda bir atıf yapılmadığından inceleme konumuz suç bakımından bu maddelerin uygulanabilirliği bulunmamaktadır.

¹¹⁰ 26.09.2004 tarih ve 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun, R.G.: 07.10.2004 ve 25606 sayılı.

“Ağır ceza mahkemesinin görevi” başlığı için bkz.

“Madde 12- (Değişik: 21/2/2014 – 6526/2 md.)

Kanunların ayrıca görevli kıldığı hâller saklı kalmak üzere, Türk Ceza Kanununda yer alan yağma (m. 148), irtikâp (m. 250/1 ve 2), resmî belgede sahtecilik (m. 204/2), nitelikli dolandırıcılık (m. 158), hileli iflâs (m. 161) suçları, Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Dördüncü Kısımının Dört, Beş, Altı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar (318, 319, 324, 325 ve 332 nci maddeler hariç) ve 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun kapsamına giren suçlar dolayısıyla açılan davalar ile ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis ve on yıldan fazla hapis cezalarını gerektiren suçlarla ilgili dava ve işlere bakmakla ağır ceza mahkemeleri görevlidir. Anayasa Mahkemesi ve Yargıtayın yargılayacağı kişilere ilişkin hükümler, askerî mahkemelerin görevlerine ilişkin hükümler ile çocuklara özgü kovuşturma hükümleri saklıdır.”

¹¹¹ Bkz. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, m. 15- 26 vd.

SONUÇ

Elinizdeki çalışmada, literatürde daha çok hakka ilişkin boyutu tartışılmış, ancak uygulamada yoğun hak ihlalleri ile karşılaşılın ve sendika, meslek kuruluşu ve dernekler başta olmak üzere çeşitli grupların üyelerinin veya gerçek kişilerin ceza almasına yol açan bir suç tipi mercek altına alınmıştır. Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme, yönetme ve bu hareketlere katılma fiillerini içeren “kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçu”, TGYK m. 28/f. 1’de düzenlenmiş ve oldukça tartışmalı uygulaması ile birlikte suç inceleme metodu çerçevesinde incelenmiştir. Bu incelemede mülga 171 sayılı TGYK’nın 18. maddesi, 28. maddenin muadili olduğundan iki suç tanımı arasındaki farklar da dikkate alınarak, doktrindeki açıklamalara ve Yargıtay, AYM ve AİHM kararlarına yer verilmiştir.

Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçunun konusu tezimizin ilk bölümünde tanım ve unsurlarına ayrıntılı şekilde yer verdiğimiz “toplantı” ve “gösteri yürüyüşü” kavramlarıdır. Bu kavramların günlük dildeki anlamından ziyade normatif anlamı belirlenmeye çalışılmış; 2911 sayılı Kanun’un 4. ve 5. maddesinde belirtilen istisnalarına yer verilerek diğer toplantılar incelememiz dışında tutulmuştur. Buna göre, 2911 sayılı Kanun’un kavramsal tercihi de göz önünde bulundurularak, birden fazla sayıda kişinin ortak bir amaçla belli bir mekanda kamuoyuna etki etmek, hak aramak ve tepkilerini ortaya koymak amacıyla bir araya gelmesine toplantı, bu toplantının hareket halinde ve kortej içeren şekline ise gösteri yürüyüşü denilmiştir.

Bu suç tipi, kamu düzenini koruma prensibiyle tesis edilmiştir. Nitekim bildirimsiz yapılan, ertelenen veya valiliğin yasakladığı bir meydan veya alanda yapılan toplanma açısından kamusal alandaki yaşama etki boyutu, idari makamların diliyle “provokasyon tehlikesi” veya “başkalarının hak ve özgürlükleri”ni ihlal edip etmediği meselesi dikkate alınmaktadır. Bu nedenle incelediğimiz suçun devlet güvenliğine ilişkin suçlar kapsamında yer aldığına ilişkin doktrindeki eski anlayış eleştirilerek suçun korunan hukuki değerinin kamu düzeninin dirlik ve esenlik unsuru olduğu belirtilmiştir. Diğer taraftan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin kamusal bir alanda düzenlenmesi nedeniyle barışçıl olsa dahi günlük hayatın olağan akışımı belirli bir düzeyde aksatabileceği şerhi düşölerek, bu suç kapsamında korunması gereken

değerin “maddi kamu düzeni” olduğu vurgulanmıştır. Maddi kamu düzeni, burada soyut bir tehlikelilik esasını aşan, somut ve fiili bir tehlikenin varlığını ifade etmektedir.

Suçun mağduru, korunan hukuki değer hamili olan “kamu”yu oluşturan herkeştir. Suçun kanuni tanımında herhangi bir neticeye yer verilmediği için bu suç bir sırf hareket suçu olup, tipikliğinin soyut tehlike esasına göre düzenlendiği tespit edilmiştir. Ayrıca suçun seçimlik hareketleri değerlendirilmiş; kanuna aykırı bir toplanma organizasyonunun bu toplanmayı düzenlemek, yönetmek veya düzenleme-yönetme hareketlerine benzer nitelikteki katılma hareketleri ile gerçekleştirildiği açıklanmıştır.

2911 sayılı Kanun’un direnme suçuna (TGYK m. 32) ilişkin düzenlemesinde geçen “kanuna aykırı bir toplantıya katılma hareketi” ile incelediğimiz suçu ilgilendiren “düzenleme ve yönetme hareketine katılma hareketi” arasındaki farklar önemli bir mesele olarak ayrıca tartışılmıştır. Buna göre, direnme suçu kapsamında değerlendirilen kişiler otoritenin emrine itaatsizlik ettiği gerekçesiyle cezalandırılan, dağılma ve zor kullanma ihtarına rağmen dağılmayan katılımcılar olarak karşımıza çıkarken; incelediğimiz suç kapsamında yer alan kişiler toplanmalardaki organizasyon hareketlerine dahil olan, düzenleyen veya yöneten konumunda bulunmamakla birlikte bu kişilerin slogan attırma, kitleyi yönlendirme ve talimat verme şeklindeki hareketlerine katılan kimseler olarak tespit edilmiştir. Düzenleme ve yönetme hareketlerini paylaşmayan kişilerin, sıradan bir katılımcı olarak ele alınacağı AYM ve Yargıtay kararlarına da konu olmuştur. Buna göre, kanuna aykırı bir toplanmaya katılan kişilerin salt katılma hareketlerinin suç oluşturmadığı, bununla birlikte kolluk kuvvetlerinin dağılma ihtarı ve zor kullanması şartına bağlı olarak direnmeleri halinde ancak suçun oluşacağı; kanuna aykırı bir toplanma düzenleme ve yönetme hareketine katılanlar bakımından ise dağılma ihtarı ve zor kullanma şartı aranmaksızın suçun oluşmuş olacağı belirtilmiştir.

Suç tanımında yer alan “*kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşleri düzenleyen veya yönetenlerle...*” ifadesi ile özel bir hukuk aykırılık hali düzenlendiği kimi yazarlar tarafından belirtilmişse de; bu görüşün 5237 sayılı TCK ile birlikte

hakim olan doktrin uyarınca isabetli olmadığı ortaya konulmuştur. Toplanma hakkının doğrudan sınırlandırılmasıyla bağlantılı olan bu suç tipi açısından hakkın kullanılması anlamına gelen protesto biçimleriyle hakkın kötüye kullanılması şeklindeki hareketlerin ayrıştırılması gerekmektedir. Kişilerin hangi durumlarda kanuna aykırı düzenleme, yönetme veya bu hareketlere katılma fiilini gerçekleştirdiğini tespit etmek açısından ise TGYK m. 23 hükmünde sıralanan on iki bent ayrıntıları ile açıklanmış ve bu bentlerin tipikliğe dahil olduğu belirtilmiştir. Nitekim toplantı ve gösteri yürüyüşü kavramları, esas itibarıyla toplanma hakkının konusunu oluşturduğundan, “kanuna aykırı” ifadesine yer verilmeksizin hakkın kapsamı dışına çıkan hareketler açısından bir belirleme yapılması mümkün olmayacaktır. Suçun haksızlık içeriğinin ortaya konulabilmesi ve tipik harekete ilişkin şüpheye düşülmemesi için bu ifade, hareket unsuru başlığı altında, tipikliğe ilişkin bir unsur olarak değerlendirilmiştir.

İncelediğimiz suçun kanuni tanımı gereği taksirle işlenmesi mümkün olmayıp, kastla(doğrudan veya olası kastla) işlenebileceği açıktır. Bu kapsamda, failin düzenlediği toplanmanın kanuna aykırı olup olmadığı hususunda hataya düşmesi, kastını ortadan kaldırmaktadır.

Suçun tipikliğine ilişkin bu açıklamalarımızı takiben hukuka aykırılık unsuru başlığında, “kanuna aykırı” tanımlanmasına karşın Anayasa m. 34 güvencesinden yararlanan ve AYM bireysel başvuru kararlarına konu olan, AİHS m. 11 kapsamında AİHM tarafından toplanma hakkının kullanımı kapsamında değerlendirilen ve Yargıtay’ın geliştirmekte olan içtihatları çerçevesinde “hukuka uygun” olan toplanmaların içeriğinden bahsedilmiştir. Bu toplanmalar, 2911 sayılı Kanun’un yer vermediği ve dikkate almadığı bir kriter olan “barışçıl”lık kriterine yaslanmaktadır. Şiddet içermediği anlaşılan ancak bildirimsiz düzenlenen basın açıklamaları ve oturma eylemlerine yapılan müdahaleler AİHM ve AYM tarafından sadece dağıtma yetkisi açısından değil, cezai soruşturma ve kovuşturmalar açısından da ihlal kararlarına konu olmuştur. Buna göre 2911 sayılı kanunun öngördüğü sıkı şekil şartları ve yükümlülöklere uymamakla birlikte toplumsal duyarlılığa seslenen ve derhal tepki verilmesini gerektiren ani toplanmalar, bir hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edilmiştir.

Barışçıl nitelikteki toplanmaları düzenlediği veya yönettiği için kovuşturulan sanıklar hakkında beraat kararı verilmesi ve hatta ceza yargılamasına konu olmamalarının sağlanması AİHM ve AYM'nin tespit ettiği hukuki olgulardır. Kaldı ki, AYM'nin bireysel başvuru kararlarını incelemesiyle birlikte 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesi uyarınca, ihlale yol açan ilk derece mahkemesi kararlarına karşı AYM'nin dosyaları yeniden yargılama yapılması için geri gönderdiği ve ihlal sonuçlarının ortadan kaldırılmasına hükmettiği görülmektedir. Bu türden bir hüküm kurma yetkisi de ceza yargılaması sırasında somut olayda “toplanma hakkının kullanımı” kapsamına giren hallerin tespiti ve göz önüne alınmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu nedenle, incelediğimiz suç açısından somut olay bazlı değerlendirme yapılarak, barışçıl niteliğe sahip toplantılar, basın açıklamaları ve ani toplanmaların tespitine öncelik verilmelidir.

Çalışmamızın son bölümünde ise, incelediğimiz suçun kusurluluk bahsi, özel görünüş biçimleri, yaptırım ve muhakeme kurallarına yer verilmiş olup, suç incelemesi tamamlanmıştır. Buna göre ilk olarak kusur bahsinde 765 sayılı Kanun döneminde bazı yazarlar tarafından tartışılan ve İtalyan Ceza Kanunu'nda genel bir indirim sebebi olarak kabul edilen yığın suçları kavramına yer verilmiştir. Türk hukuk düzeninde öngörülmeyen yığın suçlarına özgü indirim nedenleri, 765 sayılı TCK'nın 47. ve 48. hükümleri kapsamında teorik olarak tartışılmış ancak uygulama alanı bulamamıştır. Çağdaş toplum sosyolojisinin güncel yaklaşımı esas alınarak yığın etkisinin algılama yetisini geçici bir şekilde ortadan kaldıran veya kısmi akıl hastalığı hükümleri çerçevesinde değerlendirilen bir neden olması tarafımızca eleştirilmiştir. Bu noktada bir toplantı ve gösteri yürüyüşünü oluşturan kitlenin her ne kadar bazı taşkınlık ve şiddet eylemlerine sahne olsa da yığın niteliğinde olmadığı ve katılımcılarının geçici bir algılama ve irade kaybı yaşamadığı belirtilerek otorite merkezli bir bakış açısını yansıtan bu kavramın kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçuna uygulanamayacağı kanaatine varılmıştır.

Suçun kanuni tanımında belirtilen “katılma” kelimesinin, tüm şeriklerin fail olarak ele alınmasını değil, adeta düzenleyen ve yöneten pozisyonunda kabul edilen şeriklerin failliğini tarif ettiği, buna karşın düzenleme ve yönetme hareketlerine katılma niteliğinde olmayan katkılar açısından ise yardım eden sıfatıyla sorumluluğun

söz konusu olacağı “iştirak” bahsinde faile ilişkin açıklamalar kapsamında değerlendirilmiştir.

İçtima bahsinde “*filin daha ağır bir cezayı gerektiren bir suç teşkil etmemesi*” halinde bu suçun işlenmiş olacağına ilişkin kanuni ifade dikkate alınarak, suçun tali ve nispi bir ceza normu olduğu tespit edilmiş; zincirleme suç hükümleri ve gerçek içtima hallerine ilişkin ihtimaller sıralanarak açıklanmıştır.

Suç incelememize ilişkin bu hususların yanında genel birtakım sonuçlar çıkarmak da kanımızca önemlidir.

AIHS m. 11 ile uyumlu şekilde ve özgürlükçü bir bakışla gözden geçirilmiş ve değiştirilmiş Anayasa m. 34 hükmüne karşın 2911 Sayılı Kanun, hakkın kullanımı ve toplanmaların düzenlenmesi, yürütülmesi ve güvenliğine ilişkin her türlü hususu düzenleyen, sınırlayan ve cezai hükümler içeren bir özel kanun olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar bu Kanun, hakka ilişkin şekil, şart ve yükümlülüğü Anayasa’da belirtilen ilgili Kanun olarak düzenlemekteyse de tez çalışmamızda yer verdiğimiz ulusalüstü insan hakları belgeleri ve özellikle AIHM kararları göz önüne alındığında TGYK’da yer alan maddeler oldukça sorunludur. Kanunda yer alan başta erteleme ve yasaklama yetkileri olmak üzere, idareye tanınan yetki sahası ve uygulama, bildirim usulünü adeta bir izin sistemine çevirmektedir. Bildirimin yapılması yeterli olsa da valiliklere yapılan başvuruların bir kısmından yasaklama kararı çıktığı da bilinen bir gerçektir.

Bu hükümlerin doğal bir sonucu olarak, kanunda hakkın kullanımına ilişkin şekil şartları ve yükümlülüklerin yerine getirilmemesi doğrudan ceza yaptırımına tabi tutulmuş ve bu şekilde toplanma hakkının etkin kullanımına engel olan bir suç politikası izlenmiştir.

Kent merkezlerinde, işlek cadde ve sokaklarda kategorik olarak mülki amirlerin uyguladığı erteleme ve yasaklama yetkilerinin yanı sıra, yer ve güzergâh belirleme yetkisi toplanma hakkının kullanımını sınırlamanın ötesinde, kamuoyuna seslenmek amacıyla düzenlenen toplantı ve yürüyüşlerinin etkin kullanılamamasına yol açmaktadır. Toplanma hakkının yapısı gereği, toplumun duyarlılığına seslenen, kamuoyuna etki etmek isteyen veya muhalefetin siyaset yapma araçlarından biri olarak

sesini duyurmasına elverişli alan ve mekanların, kamu düzenini tehdit eden ve tehlikeye düşüren somut bir durum meydana gelmedikçe kullanılabilmesi ve erişime açık tutulması gerekmektedir. Aksi halde sesi kısılmış ve şehrin ücra bir köşesinde düzenlenen mitingler, yürüyüşler ve gösterilerle etkin olmayan ve bu ölçüde özüne müdahale edilen bir hak söz konusu olacaktır. “Kamu düzeni” adına “kamusu” olmayan bir düzen tesis edilecektir.

Açıkladığımız gerekçelerle ve demokratik bir toplumun gerektirdiği çoğulcu anlayışa uygun yaklaşımla, incelediğimiz suçun bir somut tehlike suçu olarak düzenlenmesi kanımızca gereklidir. Mukayeseli hukuk açısından verdiğimiz örneklerden görüleceği üzere, kanun öngördüğü usuli ve şekli kurallara aykırı her hali m. 28/f. 1’de öngörülen ve alt sınırı 1 yıl 6 aydan başlayan hapis cezalarıyla diğer ülkelere göre çok daha ağır bir biçimde cezalandırmaktadır. Özellikle barışçıl niteliğini koruyan toplanmalar açısından salt bildirim yükümlülüğüne uyulmaması nedeniyle hapis cezası uygulanması da toplanma hakkının ihlaline yol açmaktadır. Bu nedenle salt bildirim yapılmaması nedeniyle kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü suçunun oluşacağına ilişkin bir çerçeve çizen ve TGYK m. 23’te geniş bir liste ile kanuna aykırı toplanmaları niteleyen 2911 sayılı Kanun hükümlerinin gözden geçirilmesi ve özgürlükçü bir yaklaşımla değiştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

I. KİTAPLAR VE MAKALELER

Abu El-Haj, Tabatha : “The Neglected Right of Assembly”, **UCLA Law Review**, Vol.56, 2009, s.543-589.

Akad, Mehmet : **Baskı Gruplarının Siyasal İktidarla İlişkileri**, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1976.

Akbulut, Olgun : "Toplantı ve Örgütlenme Özgürlükleri", **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa (Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme)**, Ed. Sibel İnceoğlu, 3. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık, Ekim 2013, s. 381-423.

Akın, İlhan F. : “Toplanma Özgürlüğü”, **İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C: XXX, S: 3-4, Sermet Matbaası, 1964, s. 545-567.

Alpkaya, Gökçen : **AGİK Sürecinden AGİT’e İnsan Hakları**, İstanbul, Kavram Yayınları, Mart 1996.

Anayurt, Ömer : **Toplanma Hürriyeti Kavramı ve Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti**, İstanbul, Kazancı Yayınları, 1998.

Artuk, M. Emin, Ahmet Gökçen, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 12. Baskı, M. Emin Alşahin, Kerim Çakır : Ankara, Adalet Yayınevi, 2018.

Atalay, Esra : **Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Özgürlüğü**, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, 1995.

Avrupa Konseyi : **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi**, www.echr.coe.int, Çevrimiçi.

Aynural, Ömer Metehan : **Soyut Tehlike Suçu Bağlamında Trafik Güvenliğini Tehlikeye Sokma Suçu**, İstanbul, Oniki Levha Yayınları, 2018.

Azrak, Ülkü : “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu”, **Anayasa ve Uyum Yasaları**, TBB Yayınları (No:50), Ankara, Ağustos 2003, s. 237-247.

Bayraktar, Köksal : “Yığın Hareketlerinde Sorumluluk Sorunu”, **Danıştay Dergisi**, C: 9, S. 34-35, 1979, s. 66-75.

BBC : “Polonya Kürtaj Yasağında Geri Adım Attı”, www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37570618, Çevrimiçi

Berktaş, Fatmagül : **Politikanın Çağrısı**, 3. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Eylül 2012.

Centel, Nur, Hamide Zafer, Özlem : **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, 10. Bası, Beta Yenerer Çakmut : Yayınları, 2017.

Codice Penale, (Libro I, Titolo III, Art. 62 “Circostanze attenuanti comuni”) : www.altalex.com, Çevrimiçi.

Coşar, Yakup : “Önsöz: Sivil İtaatsizlik”, **Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik**, 4. Basım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014, s. 9-28.

Çalı, Başak : “2014/2 Ataman Grubu/Türkiye Kararlarının Uygulanması-İzleme Raporu”, **İHOP AİHM Kararlarının Uygulanması İzleme Raporları**, Kasım 2014, <http://www.aihmiz.org.tr>, Çevrimiçi.

Çelenk, Halit : **Toplantılar ve Yürüyüşler**, Ankara, Çağdaş Hukukçular Derneği Yayınları, 1977.

Demirbaş, Timur : **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 13. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2018.

Donnelly, Jack : **Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları**, Çev.: Mustafa Erdoğan, Levent Korkut, Ankara, Yetkin Yayınları, 1995.

Dönmezer, Sulhi, Sahir Erman : **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, C: II, 14. Baskı, İstanbul, Der Yayınları, 2019.

Drury John, Clifford Stott : “Contextualising The Crowd in Contemporary Social Science”, **Contemporary Social Science: Journal of the Academy of Social Sciences**, Vol. 6, No. 3, Routledge, 2011, s. 275-288.

Duran, Lütfi : **Türk İdare Mevzuatı II**, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası, 1954.

Dursun, Selman “Türk Ceza Hukuku’nda Emrin İfasının Hukuki Niteliğinin Alman ve İtalyan Ceza Hukukuyla Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C: XVIII, S: 2, 2014, s. 203-253.

Duygun, Ahmet Mert : “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının Kullanılmasında Bir Bilinmeyen: Spontane ve Acele Eylemler”, **Anayasa Hukuku Dergisi**, C:3, S:6, Legal Yayıncılık, 2014, s. 133-163.

Encyclopædia Britannica : **France/The Third Republic/The Great Depression and Political Crisis**, www.britannica.com/place/France, Çevrimiçi.

Erdem, Mustafa Ruhan : “Organize Yapı İçerisinde Otoriter İlişkilerden Kaynaklanan Egemenliğe Dayalı Dolaylı Faillik Kurumu ve TCK m. 220/5”, **Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi**, C:2, S:1-2, 2014, s. 11-30.

Erdoğan, Irmak : “2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu Kapsamında Direnme Suçu”, **İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2017.

Erem, Faruk : **Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Seçkin Kitabevi, Cilt I, 14. Baskı, 1997.

Ertan, İzzet Mert, "Toplumsal Olaylara Müdahalede Biber Gazı Kullanılmasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Uygunluğu", **MHB**, Yıl: 32, Sayı: 1, 2012, s. 51-69.

Esen, Bülent Nuri : **Anayasa Hukuku ve Siyasi Hukuk**, İstanbul, Nebioğlu Yayınevi, 1957.

Gemalmaz, Semih : **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, 7. Bası, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2010.

Gemalmaz, Semih : **Devlet, Birey ve Özgürlük**, İstanbul, Legal Yayıncılık, Mart 2010.

Gemalmaz, Semih : **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri – I. Cilt: Bölgesel Sistemler**, 2. Baskı, İstanbul, Ekim 2011.

Gemalmaz, Semih : **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri- II. Cilt: Uluslararası Sistemler**, 2. Baskı, İstanbul, Legal Yayıncılık, Ekim 2011.

Geray, Cevat : “Türkiye’de Toplanma Hürriyetinin Düzenlenmesi”, **AÜSBF Dergisi**, C:14, S:4, 1959, s. 100-118.

Gesetz über Versammlungen und Aufzüge (Versammlungsgesetz) : <https://www.gesetze-im-internet.de/versammlg/BJNR006840953.html>, Çevrimiçi.

Göktürk, Neslihan : **Fikri İçtima**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2013.

Göktürk, Neslihan : “Suçun Yasal Tanımında Yer Alan “Hukuka Aykırılık” İfadesinin İcra Ettiği Fonksiyon”,

İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Dergisi, C:7, S:1, 2016, s. 407-450.

Göze, Ayferi : **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, 16. Bası, İstanbul, Beta Yayıncılık, Ağustos 2016.

Gözler, Kemal : **Anayasa Hukukuna Giriş (Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku)**, 26. Baskı, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Eylül 2017.

Gözübüyük, Şeref, Feyyaz : **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Gölçüklü Uygulaması**, 10. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, Temmuz 2013.

Granata-Menghini, Simona : “Preface”, **The Freedom of Peaceful Assembly in Europe**, Der. Anne Peters, Isabelle Ley, 1. Basım, Baden Baden, Nomos Verlagsgesellschaft & Hart Publishing, 2016.

OSCE / ODIHR : **Guidelines on Freedom of Assembly**, Second Edition, Warsaw/Strasbourg, 2010.

Gülhan, Ozan : “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu Kapsamındaki Suçlar”, **Marmara Üniversitesi Kamu Hukuku Bölümü**

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
İstanbul, 2006.

Güngör, Şener : “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Yasasının Eski ve Yeni Düzenlemelerinde Suç ve Ceza Kavramlarının Karşılaştırılması”, **Yargıtay Dergisi**, S:1-2, C:13, Ocak-Nisan 1987, s. 60-71.

Güngör, Şener, A. Mümin Kavalalı : **Uygulamada Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri**, Ankara, Yetkin Yayınları, 1990.

Güran Sait : **İfade Hürriyeti Üzerinde İdarenin Yetkileri**, İstanbul, Cezaevi Matbaası, 1969.

Habermas, Jürgen : **Kamusalın Yapısal Dönüşümü**, 12. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014.

Hafizoğulları, Zeki, Muharrem : **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler – Özen : Millete ve Devlete Karşı Suçlar**, Ankara, Us-A Yayıncılık, 2016.

Hafizoğulları Zeki, Muharrem : **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 11. Özen : Baskı, Ankara, Us-A Yayıncılık, 2018.

Haris, David, Michael O'Boyle, Colin Warbrick : **Law of the European Convention on Human Rights**, 2nd Edition, New York, Oxford University Press, 2009.

İçel, Kayıhan : **Suçların İçtimai**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları - Sermet Matbaası, 1972.

İçel, Kayıhan, Füsun Sokullu-Akıncı, İzzet Özgenç, Adem Sözüer, Fatih S. Mahmutoğlu, Yener Ünver : **İçel Suç Teorisi**, 2. Kitap, 3. Bası, İstanbul, Beta Basım Yayın, 2004.

İnazu, John D. : "The Forgotten Freedom of Assembly", **Tulane Law Review**, Vol. 84, 2010, s. 565-612.

İşgören, Ali : **Türk Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri**, 3. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınları, 2016.

İzgi, Ömer, Zafer Gören : **Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu**, C:I, Ankara, TBMM Basımevi, 2002.

Jahn, Jannika : "United Kingdom (particularly England and Wales)", **The Freedom of Peaceful Assembly**

in Europe, Der. Anne Peters, Isabelle Ley, Baden Baden, Nomos Verlagsgesellschaft & Hart Publishing, 2016, s. 21-49.

Jasper, James M. : **Protesto – Toplumsal Hareketlere Kültürel Bir Giriş**, Çev.: Aslı Önal, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, Nisan 2017.

Kaboğlu, İbrahim Ö. : **Kolektif Özgürlükler**, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1989.

Kaboğlu, İbrahim Ö. : “Dernek ve Toplantı Özgürlükleri”, **İnsan Hakları ve Kamu Görevlileri Sempozyumu**, TODAİE Yayınları, Y:1992, C:14, s. 109-129.

Kaboğlu İbrahim Ö. : **Anayasa Hukuku Dersleri**, 4. Basım, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2009.

Kapani, Münci : **İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları**, 4. Basım, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2011.

Kara, Çağlayan : “Düşünceyi Açıklama ve Yayma Özgürlüğünün Aracı Olarak Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı”, **Akdeniz Üniversitesi Kamu Hukuku**

Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2005.

Katoğlu, Tuğrul : “Ceza Hukukunda Suçun Mağduru Kavramının Sınırları”, **AÜHFD**, S:61/2, 2012, s. 657-693.

Keklik, Ramazan : “Görevi Yaptırmamak için Direnme Suçu”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XIX, S: 4, 2015, s. 259-295.

Kızılyel, Serkan : **Temel Hak ve Özgürlüklerin Kısıtlanmasında Kamu Güvenliği Ölçütü**, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2014.

Koca, Mahmut, İlhan Üzülmaz : **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara, 11. Baskı, Seçkin Kitabevi, 2018.

Le Bon, Gustave : **The Crowd – A Study of The Popular Mind(1896)**, Kitchener, Batoche Books, 2001.

LEGISLATIONLINE : **Freedom of Peaceful Assembly-Belgium**, www.legislationline.org, Çevrimiçi.

LEGISLATIONLINE : **Freedom of Peaceful Assembly-France,**
www.legislationline.org, Çevrimiçi.

LEGISLATIONLINE : **Freedom of Peaceful Assembly- Russian Federation,** www.legislationline.org,
Çevrimiçi.

LEGISLATIONLINE : **Federal Constitutional Court Decision on Brokdorf (1985),** www.legislationline.org,
Çevrimiçi.

legislation.gov.uk : **Public Order Act 1986,**
www.legislation.gov.uk, Çevrimiçi.

Ley, Isabelle, Anne Peters : “Freedom of Assembly in Europe: Comparison”, **The Freedom of Peaceful Assembly in Europe**, Baden Baden, Nomos Verlagsgesellschaft & Hart Publishing, 2016, s. 277-329.

Mahmutoğlu, Fatih Selami : “5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda Hukuka Uygunluk Nedenleri”, **Hukuk ve Adalet** (Eleştirel Hukuk Dergisi), Günışığı Yayıncılık, S:5, Nisan 2005, s. 42-60.

www.mevzuat.gov.tr

- Mumcu, Ahmet, Elif Küzeci : **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**, 7. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 2015.
- Nişancı, Şükrü : **Sivil İtaatsizlik**, İstanbul, Okumuş Adam Yayınları, 2003.
- Ökçesiz, Hayrettin : **Sivil İtaatsizlik**, İstanbul, Afa Yayınları, 1994.
- Özay, İl Han : **Günışığında Yönetim**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2004.
- Özbek, Veli Özer, Koray Doğan, Pınar Bacaksız, İlker Tepe : **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara, 9. Bası, Seçkin Kitabevi, 2018.
- Özek, Çetin : **Siyasi İktidar Düzeni ve Fonksiyonları Aleyhine Cürümler**, Cezaevi Matbaası, İstanbul, 1967.
- Özgenç, İzzet : **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara, 14. Baskı, Seçkin Kitabevi, 2018.
- Özgenç, İzzet : **Suç Örgütleri**, 11. Bası, Ankara, Seçkin Kitabevi, 2018.

Özkan, Seda : "İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihadında ve Türk Hukukunda Toplanma Özgürlüğü", **İstanbul Üniversitesi Avrupa Birliği Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, 2016.

Özkavak, Mustafa, Hasan Hüseyin Çalı : **Polisin Yeni Yetkileri**, İstanbul, Beta Yayınları, 2008.

Öztürk, Bahri, Mustafa Ruhan Erdem : **Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku**, 17. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2017.

Parlar, Ali, Muzaffer Hatipoğlu : **Açıklamalı-İçtihatlı Özel Ceza Yasaları**, Ankara, 2003.

Peters, Anne, Isabelle Ley : "Freedom of Assembly: The Politics of Presence", **The Freedom of Peaceful Assembly in Europe**, Der. Anne Peters, Isabelle Ley, 1. Basım, Baden Baden, Nomos Verlagsgesellschaft & Hart Publishing, 2016, s. 9-20.

Rawls, John : "Sivil İtaatsizliğin Tanımı ve Haklılığı", **Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik**, Çev. Yakup Coşar, 4. Basım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014, s. 55-78.

- Sağlam, Fazıl : **Temel Hakların Sınırlanması ve Özü**, Ankara, AÜSBF Yayınları, 1982.
- Salát, Orsolya : **The Right to Freedom of Assembly – A Comparative Study -**, Oxford and Portland, Hart Publishing, 2015.
- Sancar, Türkan, Timuçin Köprülü: **Ceza Hukuku Genel Hükümler Uygulamalı Çalışmaları**, 4. Baskı, Ankara, Savaş Kitap, Mart 2017.
- Sarıca, Murat : **100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi**, Gerçek Yayınevi, 1973.
- Sarıtaş, Erkan : **Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçları (TCK m.220-221)**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, Mart 2018.
- Savcı, Bahri : “İktidarla Münasebeti Bakımından Hürriyet Problemi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C:19, S:2, 1964, s. 155-174.
- Sencer, Muzaffer : “İnsan Hakları Açısından Amerikan Devrimi”, **TODAİE İnsan Hakları Yıllığı**, S: 9/1, 1987, s. 85-126.

- Sezgin, Servet : “Ceza Hukukunda Yeni Cereyanlar: Yığın ve Yığınlarda Ceza Mesuliyeti”, **Adalet Dergisi**, S:18, 1952.
- Soysal, Mümtaz : **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, 6. Bası, Gerçek Yayınevi, 1986.
- Sözüer, Adem, Selman Dursun, Türk Ceza Hukuku Mevzuatı, 4. Baskı, Alfa Serdar Talas : Yayınları, 2017.
- Sözüer, Adem : **Suçta Teşebbüs**, İstanbul, Kazancı, 1994.
- Şimşek, Aslı : **Genel Kamu Hukukunun Temel Kavramı Olarak Kamu Düzeni**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2012.
- Şirin, Tolga : **30 Soruda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2013.
- Tanör, Bülent : **Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Anayasası**, İstanbul, Öncü Kitabevi, 1969.
- Tanör, Bülent : **Türkiye’de İnsan Hakları Sorunu**, 3. Basım, İstanbul, BDS Yayınları, 1994.

Tanör, Bülent : **TÜSİAD- Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri**, Ocak 1997, s. 144.

Tanör, Bülent : **İki Anayasa 1961-1982**, 4. Baskı, İstanbul, XII. Levha Yayınları, 2012, s. 18-19.

Tanör, Bülent, Necmi 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa
Yüzbaşıoğlu : **Hukuku**, 16. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2016.

Tanör, Bülent : **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, 30. Baskı, İstanbul, YKY Yayınları, Kasım 2017.

Tanyar, Ziya Çağa : “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı”, **AÜHF Dergisi**, C:60, S:3, 2011, 593-634.

Tekinsoy, Özge Okay : **İdare Hukukunda Kamu Düzeni Kavramı**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2011.

The Law Library of Congress - **Right to Peaceful Assembly**,
Global Legal Research Center : <https://www.loc.gov/law/help/peaceful-assembly/right-to-peaceful-assembly.pdf>, Çevrimiçi.

Thoreau, Henry David : “Devlete Karşı İtaatsizlik Üzerine”, **Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik**, Çev. Yakup Coşar, 4. Basım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014, s. 29-54.

Toroslu, Nevzat : **Cürümlerin Tasnifi Bakımından Suçun Hukuki Konusu**, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1970.

Türkiye Büyük Millet Meclisi : **Tutanak Dergisi**, www.tbmm.gov.tr, Çevrimiçi.

Türk Dil Kurumu : **Güncel Türkçe Sözlük**, www.sozluk.gov.tr, Çevrimiçi.

Uygun, Oktay : **1982 Anayasası’nda Temel Hak ve Özgürlüklerin Genel Rejimi**, İstanbul, Kazancı Hukuk Yayınları, 1992.

Uygun, Oktay : **Devlet Teorisi**, 4. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2017.

Ülgen, Özen : "Türk Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Özgürlüğü", **Galatasaray Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı**

Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
İstanbul, 2004.

Ünver, Yener : **Ceza Hukukuyla Korunması Amaçlanan Hukuksal Değer,** Ankara, Seçkin Yayınevi, 2003.

Yarsuvat, Duygun : **Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti ve İlgili Ceza Hükümleri,** İstanbul, Sermet Matbaası, 1968.

Yayla, Yıldızhan : **İdare Hukuku,** 2. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, 2010.

Yelbaşı, Cengiz : **Fransızca-İngilizce-Almanca Karşılıklarıyla Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü,** Ankara, Sim Matbaacılık, 2014.

Yüzbaşıoğlu, Necmi : “2001 Anayasa Değişiklikleri Üzerinde Bir Değerlendirme”, **Anayasa ve Uyum Yasaları,** TBB Yayınları (No:50), Ankara, Ağustos 2003, s. 28-46.

II. MAHKEME KARARLARI

A. ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI

Anayasa Mahkemesi : E. 1962/208, K. 1963/1 sayılı ve
04.01.1963 tarihli karar.

Anayasa Mahkemesi : E.1963/16, K.1963/83 sayılı ve
08.04.1963 tarihli karar.

Anayasa Mahkemesi : E. 1963/101 K. 1964/49 sayılı
ve16.6.1964 tarihli karar.

Anayasa Mahkemesi : E.1973/33, K.1974/9 sayılı ve
14.03.1974 tarihli karar.

Anayasa Mahkemesi : E. 1976/27, K.1976/51 sayılı ve
22.11.1976 tarihli karar.

Anayasa Mahkemesi : E. 2004/90, K. 2008/78 sayılı ve
11.03.2008 tarihli karar.

Anayasa Mahkemesi : E. 2011/39, K. 2012/37 sayılı ve
15.03.2012 tarihli karar.

Anayasa Mahkemesi (Birinci Bölüm) : Gülşah Öztürk ve Diğerleri Başvurusu, B.N.:2013/3936, K.T.: 17.02.2016

Anayasa Mahkemesi : E.:2014/101, K.:2017/142 sayılı ve 28.09.2017 tarihli karar.

Anayasa Mahkemesi (Genel Kurul) : Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu, B. N.: 2013/3924, K.T.: 06.01.2015.

Anayasa Mahkemesi (İkinci Bölüm) : Osman Erbil Başvurusu, B.N. : 2013/2394, K.T. : 25.03.2015.

Anayasa Mahkemesi : E.: 2014/101, K.: 2017/142 sayılı ve 28/9/2017 tarihli karar

Anayasa Mahkemesi (Genel Kurul) : Dilan Öğüz Canan Başvurusu, B.N.: 2014/20411, K.T.: 30.11.2017.

Anayasa Mahkemesi (İkinci Bölüm) : Ömer Faruk Akyüz Başvurusu, B.N.: 2015/9247, K.T.: 04.04.2018.

Anayasa Mahkemesi (Birinci Bölüm) : Ali Orak ve İrfan Gül Başvurusu, B.N.:2014/10626, K.T.:18.04.2018.

Anayasa Mahkemesi (İkinci Bölüm) : Sevinç Hocaoğulları Başvurusu, B.N.:
2015/271, K.T.: 15.11.2018.

Anayasa Mahkemesi (İkinci Bölüm) : Ali Demirci ve Diğerleri, B.N.:
2015/16311, K.T.: 20.09.2018.

B. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARI

Handyside v. UK : Appl No. 5493/72, 07.12.1976.

Rassemblement Jurassien and Unite Appl No: 8191/78, 10.10.1979.
Jurassien v. Switzerland :

Christians against Racism and Fascism Appl. No. 8840/78, 16.07.1980.
v. UK :

Plattform “Ärzte für das Leben” v. Appl. No: 10126/82, 17.10.1985.
Austria :

G. v. The Federal Republic of Germany Appl No. 13079/87, 06.03.1989.

Ezelin v. France : Appl. No. 11800/85, 26.04.1991.

The United Macedonian Organisation Appl. No: 44079/98, 20.10.2005
Ilinden and Ivanov v. Bulgaria :

Stankov and The United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria : Appl No(s): 29221/95, 29225/95, 02.10.2001.

Cisse v. France : Appl. No.: 51346/99, 09.04.2002.

Karademirci and Others v. Turkey : Appl. No: 37096/97 & 37101/97, 25.01.2005.

Cristian Ziliberberg v. Moldova : Appl. No: 61821/00, 01.05.2005.

Lashmankin and Others v. Russia : Appl. No: 57818/09 and 14 Others, 07.02.2017.

Öllinger v. Austria : Appl No: 76900/01, 29.06.2006.

Oya Ataman v. Turkey : Appl. No: 74552/01, 05.12.2006.

Çiloğlu ve diğerleri/Türkiye : B.N.: 73333/01, 06.03.2007.

Baczkowski and Others v. Poland : Appl, No. 1543/06, 03.05.2007.

Bukta ve Diğerleri/Macaristan : B.N.: 25691/04, K.T. : 17.07.2007.

Barankevich v. Russia : Appl. No: 10519/03, 26.07.2007.

Kamil Kartal et Autres c. Turquie
: Req. No: 29768/03, 16.12.2008.

Samüt Karabulut/Türkiye : B.N.: 16999/04, 27.01.2009.

Piermont v. France : Appl. No. 15773/89 & 15774/89,
27.04.1995.

Protopapa v. Turkey : Appl No: 16084/90, 24.02.2009.

Aytaş et Autres c. Turquie : Req. N: 6758/05, 08.12.2009.

DİSK ve KESK/Türkiye : B.N.: 38676/08, 27.11.2012.

Saska v. Hungary : Appl No. 58050/08, 2013.

Gün ve Diğerleri/Türkiye : B.N.: 8029/07, K.T.:18.06.2013.

C. YARGITAY – DANIŞTAY VE DİĞER MAHKEME KARARLARI

Yargıtay Ceza Genel Kurulu : E. 1979/232 K. 1979/303 sayılı ve
25.06.1979 tarihli karar.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu : 8-240/270 sayılı ve 14.10.1991 tarihli karar.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu : 8-241/271 sayılı ve 14.10.1991 tarihli karar.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu : E. 2013/386, K. 2014/353 sayılı ve 11.7.2014 tarihli karar.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu : E. 2016/937, K. 2017/213 sayılı ve 04.04.2017 tarihli karar.

Yargıtay 7. Ceza Dairesi : 1438/1396 sayılı ve 17.03.1966 tarihli karar.

Yargıtay 9. Ceza Dairesi : 4259/4365 sayılı ve 28.12.1982 tarihli karar.

Yargıtay 8. Ceza Dairesi : 2484/2814 sayılı ve 09.12.1983 tarihli karar.

Yargıtay 8. Ceza Dairesi : 103/4027 sayılı T. 20.03.1997 tarihli karar.

Yargıtay 8. Ceza Dairesi : E. 1997/11389 K. 1997/11620 sayılı ve 09.09.1997 tarihli karar.

Yargıtay 8. Ceza Dairesi : E.1997/10518, K. 1997/11621 sayılı ve 09.09.1997 tarihli karar.

Yargıtay 8. Ceza Dairesi : 26/4491 sayılı ve 27.03.1998 tarihli karar.

Yargıtay 8. Ceza Dairesi : 4225/6615 sayılı ve 07.05.1998 tarihli karar.

Yargıtay 8. Ceza Dairesi : 4988/7108 sayılı ve 14.05.1998 tarihli karar.

Yargıtay 8. Ceza Dairesi : 5903/8505 sayılı ve 04.06.1998 tarihli karar.

Yargıtay 8. Ceza Dairesi : 2604/7118 sayılı ve 12.05.1999 tarihli karar.

Yargıtay 8. Ceza Dairesi : 12623/1357 sayılı ve 02.02.2000 tarihli karar.

Yargıtay 8. Ceza Dairesi : E. 1996/19782, 2000/1554 sayılı ve 03.02.2000 tarihli karar.

Yargıtay 8. Ceza Dairesi : E. 2000/14183, K. 2000/18951 sayılı ve 16.11.2000 tarihli karar.

Yargıtay 8. Ceza Dairesi : E. 2000/15833, K. 2000/19456 sayılı ve 23.11.2000 tarihli karar.

Yargıtay 8. Ceza Dairesi : E. 2001/9056, K. 2002/2381 sayılı ve 06.03.2002 tarihli karar.

Yargıtay 8. Ceza Dairesi : E. 2001/3289, K. 2001/12211 sayılı ve 25.06.2001 tarihli karar.

Yargıtay 8. Ceza Dairesi : 6391/12193 sayılı ve 25.06.2001 tarihli karar.

Yargıtay 8. Ceza Dairesi : E: 2002/949, K: 2002/7518 sayılı ve 27.06.2002 tarihli karar.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi : E. 2015/1404 K. 2015/1868 sayılı ve 17.6.2015 tarihli karar.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi : E. 2015/6226 K. 2015/4893 sayılı ve
8.12.2015 tarihli kararı.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi : E. 2015/1867, K. 2016/769 sayılı ve
9.2.2016 tarihli karar.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi : E. 2015/7487, K. 2016/506 sayılı ve
02.02.2016 tarihli karar.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi : E. 2015/7466 K. 2016/1025 sayılı ve
9.2.2016 tarihli karar.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi : E. 2015/1714, K. 2016/4087 sayılı ve
19.4.2016 tarihli karar.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi : E. 2016/3208, K. 2016/5215 sayılı ve
25.10.2016 tarihli karar.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi : E. 2016/1115, K. 2016/5375 sayılı ve
2.11.2016 tarihli karar.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi : E. 2016/6853 K. 2017/1107 sayılı ve
23.2.2017 tarihli karar.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi : E. 2017/831 K. 2017/4785 sayılı ve
2.5.2017 tarihli karar.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi : E. 2017/1126 K. 2017/4023 sayılı ve
8.5.2017 tarihli karar.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi : E. 2017/1006 K. 2017/3910 sayılı ve
8.5.2017 tarihli karar.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi : E. 2017/1164, K. 2017/3879 sayılı ve
09.05.2017 tarihli kararı.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi : E. 2017/1132, K. 2017/4816, sayılı ve
23.5.2017 tarihli karar.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi : E. 2016/5988 K. 2017/4291 sayılı ve
30.5.2017 tarihli kararı.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi : E. 2017/1527, K. 2017/4535 sayılı ve
15.6.2017 tarihli kararı.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi : E. 2016/7162, K. 2017/4786 sayılı ve
18.7.2017 tarihli karar.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi : E. 2017/1559 K. 2017/5124 sayılı ve
19.10.2017 tarihli kararı.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi : E. 2017/2046, K. 2017/5275 sayılı ve
9.11.2017 tarihli karar.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi : E. 2017/2122, K. 2017/5395 sayılı ve
20.11.2017 tarihli kararı.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi : E. 2017/2040, K. 2017/5356 sayılı ve
23.11.2017 tarihli kararı.

Danıştay 10. Daire : E. 1990/2741, K. 1992/3233 sayılı ve
24.09.1992 tarihli karar.

Danıştay 10. Daire : E. 1992/3820, K. 1993/5587 sayılı ve
28.12.1993 tarihli karar.

Ankara Bölge Adliye Mahkemesi 4. Ceza Dairesi : E. 2017/40, K. 2017/119 sayılı ve
23.5.2017 tarihli karar.

Torbalı 2. Asliye Ceza Mahkemesi : E. 2014/480, K. 2015/216 sayılı ve
23.06.2015 tarihli karar.